

การศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี

นางสาวธนวรรณ วิศรุตานันท์

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๔๕

ISBN ๙๗๔-๑๗-๓๓๘๐-๑

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY ON PRESCHOOL CHILDREN'S PRIVATE SPEECH IN FREEPLAY ACTIVITIES

Miss Tanawan Wisalutanan

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Education in Early Childhood Education

Department of Elementary Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-3380-1

หัวข้อวิทยานิพนธ์   การศึกษาการพุดกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี
โดย   นางสาวฉนวนวรรณ วิศรุตานันท์
สาขาวิชา   การศึกษาปฐมวัย
อาจารย์ที่ปรึกษา   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ตันติวงศ์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ สิ้นลาร์ตัน)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา แซมณี)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ตันติวงศ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉนวนวรรณ เหมชะญาติ)

สํานักงานวิทยานิพนธ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธนวรรณ วิศรุตานันท์ : การศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี.
(A STUDY ON PRESCHOOL CHILDREN'S PRIVATE SPEECH IN FREEPLAY
ACTIVITIES) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.บุษบง ต้นติวงค์, ๒๐๔ หน้า. ISBN ๙๗๔-๑๗-๓๓๘๐-๑

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กอนุบาลในด้านแบบแผนคำพูดกับตนเองที่สัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม วัฒนธรรมที่สามารถยกระดับจิตสำนึกของเด็ก โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นหลัก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ ความเชื่อมโยงทฤษฎีและสร้างบทสรุปจากข้อมูลด้วยวิธีอุปนัยที่พบในกรณีศึกษา ๒ โรงเรียนคือศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์และโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

ผลการวิจัยมีดังนี้

๑. คำพูดกับตนเองที่พบในงานวิจัยมี ๕ ประเภทจัดอยู่ในความคิด ๓ ระดับซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคิดสำนึกของเด็กตามลำดับดังนี้ ความคิดระดับที่ ๑. ความคิดเชิงสัญลักษณ์ แสดงให้เห็นจากคำพูดกับ ตนเองประเภทที่(๑) กำหนดความหมายให้วัตถุ(๒) บรรยายการกระทำของตนเอง (๓) วิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา ความคิดระดับที่ ๒. ความคิดเชิงจินตนาการ แสดงให้เห็นจากคำพูดกับตนเองประเภทที่(๔) ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง ความคิดระดับที่ ๓. ความคิดเชิงนามธรรม แสดงให้เห็นจากคำพูดกับตนเองประเภทที่(๕) กำกับความตระหนักในความรู้สึกและความคิดของตนเอง

๒. พบแบบแผนคำพูดซึ่งประกอบด้วยคำพูดกับตนเองประเภทต่างๆที่สะท้อนให้ความคิดสามระดับของเด็กดังนี้

ในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์พบ แบบแผน ก ซึ่งประกอบด้วยคำพูดประเภท ๑และ๒ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ แบบแผน ข ซึ่งประกอบด้วยคำพูดประเภท ๒และ๔ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์เชื่อมไปสู่ความคิดเชิงจินตนาการ แบบแผน ค ซึ่งประกอบด้วยคำพูดประเภท ๕,๕และ๕ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงนามธรรมในการกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเอง ไม่พบแบบแผนคำพูดที่ประกอบด้วยคำพูดกับตนเองประเภท ๓

ในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสพบ แบบแผน ง ซึ่งประกอบด้วยคำพูดประเภท ๒,๒และ๒ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการบรรยายการกระทำของตนเองในการเล่นเลียนแบบ แบบแผน จ ซึ่งประกอบด้วยคำพูดประเภท ๒,๒และ๓ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการกำกับความคิดเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาที่ยาก แบบแผน ฉ ซึ่งประกอบด้วยคำพูดประเภท ๓,๓และ๓ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการช่วยวิเคราะห์ วางแผน เพื่อแก้ปัญหาที่ยาก ไม่พบแบบแผนคำพูดที่ประกอบด้วยคำพูด กับตนเองประเภท ๑,๔ และ/หรือ ๕

๓. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็กมีดังต่อไปนี้

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ เป็นชุมชนของผู้ปฏิบัติธรรมซึ่งใช้มรรค ๘ เป็นหนทางในการดำเนินชีวิต มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในด้านต่างๆคือ ด้านการกระทำ ได้แก่ การกินอยู่อย่างไม่เบียดเบียน กตัญญู อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ด้านจิตใจ ได้แก่ การกล่อมเกลาคิดใจไปในทางดีละอกุศล การรักษาคิดใจให้สงบตั้งมั่น การใช้สติในการดำเนินชีวิต ด้านปัญญา ได้แก่ การมองเหตุการณ์ตามความเป็นจริงในธรรมชาติ การตระหนักรู้เท่าทัน ความรู้สึกความคิดของตนเอง

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใสมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง สุขสงบ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในด้านต่างๆคือ ด้านการกระทำ ได้แก่ การปฏิบัติกิจวัตรต่างๆอย่างมีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบ ด้านจิตใจ ได้แก่ ความมุ่งมั่นในทางบวก มีสติจดจ่อกับการทำกิจกรรมที่มีแบบแผนชัดเจน การกล่อมเกลาคิดใจให้อ่อนโยนด้วยสุนทรียศิลป์

๔. การถ่ายทอดสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมสู่จิตสำนึกของเด็กประกอบด้วยกระบวนการสองส่วนคือ ๑) การที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลาง ผู้ใหญ่ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเกื้อกูล การได้ทำงานในชีวิตประจำวันร่วมกับครู และ ๒) การที่เด็กได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมออกมาในการเล่น เพื่อนำ ประสบการณ์สู่กระบวนการคิดทั้งสามระดับที่เกิดขึ้นภายในตัวเด็ก จนสามารถพัฒนาคิดสำนึกขึ้น

ภาควิชา..... ประถมศึกษา..... ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา..... การศึกษาปฐมวัย..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา..... ๒๕๔๕..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

##4283716727: MAJOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION

KEY WORD   PRESCHOOL / PRIVATE SPEECH / PLAY. TANAWAN WISALUTANAN:
A STUDY ON PRESCHOOL CHILDREN'S PRIVATE SPEECH IN FREEPLAY ACTIVITIES.
THESIS ADVISOR: ASST. PROF. BOOSBONG TANTIWONG, Ed.D. 204 pp. ISBN 974 -
17-3380-1

The objective of this study was to investigate preschool children's patterns of private speech in relation to sociocultural transformation which could raise children's consciousness. The data collection methods were prolonged engagement of participation observation, and informal individual and/or group interviews in two case study schools, namely, Fa Sai Kindergarten and Ariyasaj Daycare. The analysis was done by inductive interpretation.

The findings were as follows :

1. There were five types of private speech related to three levels of thought leading to children's consciousness; level 1: metaphoric-symbolic thought consisting of the types of private speech that (1) gave meanings to objects (2) described one's own actions (3) analyzed and planned problem solving; level 2 : inner image thought demonstrated in the type of private speech that (4) made imagination become real; level 3: abstract-image thought demonstrated in the type of private speech that (5) regulated awareness of one's own feeling and thought.

2. The patterns of private speech were combinations of different types of speech relating to the children's different levels of thought.

At Ariyasaj Daycare, their three patterns were: pattern A consisting of private speech types 1 and 2 which reflected metaphoric-symbolic thought; pattern B consisting of private speech types 2 and 4 which reflected metaphoric-symbolic thought related to inner image thought; pattern C consisting of private speech types 5, 5 and 5 reflecting abstract image thought which regulated awareness of one's own feeling and thought. There was no pattern of private speech consisting of types 3.

At Fa-sai kindergarten, their three patterns were; pattern D consisting of private speech type 2, 2 and 2 which reflected metaphoric-symbolic thought that helped describe one's own actions; pattern E consisting of private speech types 2, 2 and 3 reflecting metaphoric-symbolic thought which regulated thought for more difficult problem solving; pattern F consisting of private speech type 3, 3 and 3 which reflecting metaphoric-symbolic thought which was a tool for problem solving analysis and plan. There was no pattern of private speech consisting of types 1, 4 and/or 5.

3. Sociocultural environment which supported the children's elevation of consciousness was as follows:

At Ariyasaj Daycare, the community followed the Buddhist Noble Eight-Fold Path as their ways of life, their school cultural life demonstrated the following aspects: action: living gratefully without exploitation of others, helping each other; mentality: cultivating positive mind, keeping mind peaceful and clean, living in self-awareness; intuitive intelligence : insight into the natural truth, being conscious of one's own feeling and thought .

At Fa Sai Kindergarten, the school community lived in regular habits that made them feel secure and peaceful. Their cultural ways of life demonstrated the following aspects; action: living in discipline and responsibility in daily chores; mentality: strong positive will, concentration with precise pattern of activities, cultivating gentle and sensitive mind with aesthetic arts.

4. Socio-cultural transformation of consciousness of preschool children consisted of two processes which were 1) interpersonal functioning by living among teachers who considerably interacted with them and spending time doing daily chores together. 2) Intrapersonal functioning by playing that freely allowed interpersonal experiences to be transformed into inner process of the three levels of thought necessary for reaching higher consciousness.

Department Elementary Education Student's signature _____
Field of study Early Childhood Education Advisor's Signature _____
Academic year 2002 Co-advisor's signature _____

กิตติกรรมประกาศ

หากการศึกษาหมายถึงการปรับคนทุกคนให้ลึกลงไปถึงระดับจิตใจและปัญญาแล้ว การได้ทำงานวิจัยชิ้นนี้เป็นโอกาสที่ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ภายใต้มรดกอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมและนำไปสู่การศึกษาพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานความคิด จิตใจและภูมิปัญญา จนทำให้เกิดความเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาในบริบททางวัฒนธรรมไทย

การทำความเข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมด้วยปัญญาอันจำกัดของผู้วิจัยเพียงลำพังคงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ด้วยการชี้แนะ การให้โอกาสและความเมตตาของผู้มีปัญญาหลายท่านที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบจากการทำวิจัย ทำให้ตลอดระยะเวลา ๒ ปี ที่ข้าพเจ้าเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตในชุมชนที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม เป็นช่วงเวลาที่ได้รู้เห็น พิจารณาและฝึกฝน ปฏิบัติตนเพื่อสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนแห่งวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมที่ศึกษาอยู่ได้อย่างกลมกลืน จนเกิดเป็นความเปลี่ยนแปลงทั้งระดับความประพฤติ จิตใจ ปัญญา โดยผู้วิจัยเองไม่ทันรู้ตัว

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา เขมมณี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ เหมชะญาติ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ตันติวงศ์ ที่กรุณาชี้แนวทางในการทำงานวิจัยนี้ พร้อมจัดสรรประสบการณ์อันมีค่ายิ่งที่ช่วยพัฒนาผู้วิจัยจนเป็นเครื่องมือวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ด้วยความเมตตาตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าจึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้บริหารและครูทุกท่าน ในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองแห่ง ที่ทำงานอุทิศกายใจและเวลาทุกนาทีให้กับเด็กๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กๆทุกคนที่เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ ที่อำนวยความสะดวกให้ผู้วิจัยได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโรงเรียนจนได้เห็นศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็กๆตามธรรมชาติ

ขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับคุณจีระพล ปิยะพันธ์ ที่กรุณาสละเวลาช่วยวาดภาพสเก็ตการ์ตูนของเด็กๆประกอบเล่มวิทยานิพนธ์ ทำให้รายงานวิจัยนี้น่าอ่านและทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ธนวรรณ วิศุฑานันท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ.....	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
ขอบเขตการวิจัย.....	๔
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
พัฒนาการทางภาษาและการพูดของเด็ก.....	๑๐
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับภาษาและความคิด.....	๑๐
ทฤษฎีและความรู้เกี่ยวกับการพูดกับตนเอง.....	๑๕
การเล่นกับพัฒนาการของเด็ก.....	๑๘
ทฤษฎีทางการศึกษาปฐมวัย.....	๑๘
ทฤษฎีสังคมวัฒนธรรม.....	๒๓
ทฤษฎีทางจิตวิทยา.....	๒๔
ประสบการณ์ที่พัฒนาจิตสำนึกในวัยเด็ก.....	๓๐
พุทธปรัชญากับการพัฒนาเด็ก.....	๓๒
มนุษยปรัชญากับการพัฒนาเด็ก.....	๓๘

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๒	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพูดกับตนเองของเด็ก..... ๔๗
๓	วิธีดำเนินการวิจัย..... ๔๘
	การเลือกกรณีศึกษา..... ๔๙
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... ๕๐
	แนวคำถามที่ใช้ในการสังเกตเก็บรวบรวมข้อมูล..... ๕๐
	แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม..... ๕๑
	การเตรียมตัวเข้าสนาม..... ๕๒
	การเก็บรวบรวมข้อมูล..... ๕๕
	การสังเกตแบบมีส่วนร่วม..... ๕๖
	การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ..... ๖๒
	ศึกษาข้อมูลเอกสาร..... ๖๕
	การบันทึกข้อมูล..... ๖๘
	การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล..... ๗
	การวิเคราะห์ข้อมูล..... ๗๐
	การวิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง..... ๗๔
	การวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม..... ๗๙
	การสร้างข้อสรุปย่อ..... ๗๗
	การสร้างบทสรุปและการยืนยันผลสรุป..... ๘๒
	การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ..... ๘๒
๔	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... ๘๓
	แบบแผนการพูดกับตนเองของเด็กอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี..... ๘๔
	สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก..... ๘๓
	การเล่นของเด็กที่ศูนย์เด็กอริยสัจ..... ๑๐๐
	ตอนที่๑ ภาพชีวิตในชุมชนอริยสัจ.....

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า	
๔	ตอนที่๒ ชีวิตบนทางสายกลางแห่งการภาวนา.....	๑๐๔	
	ตอนที่๓ ความสุขจากความพอในกับสิ่งที่มี.....	๑๑๗	
	ตอนที่๔ โลกสี่ขาวของเด็กออริยส์จัจ.....	๑๒๒	
	ตอนที่ ๕ วันบุญงานกุศล.....	๑๒๙	
	การเล่นของเด็กที่โรงเรียนฟ้าใส.....	๑๓๔	
	ตอนที่๑ ภาพชีวิตในชุมชนฟ้าใส.....	๑๓๔	
	ตอนที่๒ ในบ้านหลังเล็กกับแบบแผนชีวิตที่มั่นคง.....	๑๓๙	
	ตอนที่๓ พลังแห่งจินตนาการ ที่ไม่มีขีดจำกัด.....		
	๑๔๖		
	ตอนที่๔ อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง (ห้องเดียวกัน).....	๑๕๓	
ตอนที่๕ กลิ่นไอควันทิฆะ ชีวิตในเมือง.....	๑๕๙		
๕	สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	๑๖๓	
	สรุปผลการวิจัย.....	๑๖๖	
	อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๗๐	
	ข้อสังเกตจากงานวิจัย.....	๑๗๒	
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย.....	๑๗๓	
	ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้.....	๑๗๔	
	รายการอ้างอิง.....	๑๗๖	
ภาคผนวก.....	๑๘๐		
ภาคผนวก ก.....	๑๗๑		
ภาคผนวก ข.....	๑๘๖		
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๒๐๔		

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑	ข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ศึกษา..... ๕๐
๒	วันที่เข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน : กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาล ฟ้าใส..... ๕๙
๓	วันที่เข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน : กรณีศึกษาศูนย์เด็ก ก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์..... ๖๐
๔	ข้อมูลสถานการณ์การเล่นที่ได้จากการสังเกตเปรียบเทียบสองโรงเรียน..... ๖๑
๕	การวิเคราะห์ข้อมูลตามดัชนีความคิดเชิงนามธรรม ความคิด เชิงสัญลักษณ์และความคิดเชิงจินตนาการ..... ๗๑
๖	จำนวนข้อมูลสถานการณ์การเล่นที่ใช้ในการวิเคราะห์..... ๗๒
๗	การวิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง..... ๗๓
๘	การวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม..... ๗๔
๙	สรุปภาพรวมการปรับขยายดัชนีการวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมในระยะต้น-กลาง-ปลาย เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ ๑..... ๗๗

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑ การกระจายของข้อมูลคำพูดกับตนเองอย่างเป็นแบบแผนคำพูดกับตนเอง เปรียบเทียบสองโรงเรียน.....	๘๘
๒ การเชื่อมโยงข้อค้นพบแต่ละส่วนเพื่อตอบคำถามวิจัยในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ อริยสัจจ์.....	๙๘
๓ การเชื่อมโยงข้อค้นพบแต่ละส่วนเพื่อตอบคำถามวิจัยในโรงเรียนอนุบาล ฟ้าใส.....	๙๙

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทฤษฎีประวัติศาสตร์เชิงสังคมวัฒนธรรม ของไวทสกได้ให้แนวคิดสำคัญเบื้องต้นว่า พัฒนาการของมนุษย์มีส่วนสัมพันธ์และได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากสังคมและวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกตกทอดและยังคงอยู่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวของเด็ก การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด ในเด็กปฐมวัยการได้เห็นการกระทำต่างๆ ของผู้เลี้ยงดู กลายเป็นต้นแบบที่เด็กซึมซับ และรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตน การได้ยินเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง จะประทับเป็นประสบการณ์ภายใน นับเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกในเบื้องต้นของวัยเด็ก

ตลอดช่วงวิวัฒนาการอันยาวนานของมนุษย์ ได้มีการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความเชื่อและคุณค่าต่างๆ ที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ ผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม ต่อมาในช่วงไม่ถึง ๑๐๐ ปีในประเทศไทยนี้การให้การฝึกฝน กล่อมเกลาเยาวชนถูกจัดให้เป็นแบบแผนในโรงเรียน การให้ศึกษามีความหมายแคบลง การอบรมบ่มเลี้ยงให้ลูกมีความสมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา จากพ่อ-แม่ลดลง และได้รับการทดแทนด้วยการทำงานของครู หลักสูตรเป็นสิ่งกำหนดสิ่งที่เด็กควรจะต้องทำเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา ที่ขึ้นอยู่กับ การให้คุณค่าหรืออุดมคติ ตามปรัชญาการศึกษาที่ยึดถือ

ในขณะที่จุดหมายปลายทางที่สำคัญของการให้การศึกษาไทย ยังยืนยันให้เป็นไปเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ การศึกษาจึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการทางสังคมในการกล่อมเกลาบุคคล การให้การศึกษาของมนุษย์จึงมีจุดมุ่งหมายโดยทั่วไปที่จะสืบสานภูมิปัญญาที่สั่งสมมา เพื่อการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือเพื่อยกระดับจิตใจ สู่ความสุขสงบ ในการใช้ชีวิตได้ตามความเป็นจริง

การให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นวัยเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้ ควรเป็นการมอบคุณค่าที่เหมาะสมกับประสบการณ์อันจำกัด แต่สนับสนุนศักยภาพในการเรียนรู้ที่นักวิชาการหลายแขนงยอมรับว่า มีขีดความสามารถสูงสุดแห่งการเรียนรู้ในเด็กวัยนี้

เป็นที่ประจักษ์กับนักการศึกษาและนักจิตวิทยาโดยทั่วไปว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการตามธรรมชาติที่มักจะแสดงความคิดฝันและจินตนาการของตนออกมาในการเล่น การเล่นในรูปแบบต่างๆตามจินตนาการของเด็กในวัยนี้ มักเป็นการบ่งบอกถึงเรื่องราวที่เป็นภาพประทับอยู่ภายใน

ขณะที่เด็กเล่นมักสมมติให้ตนเองเป็นคนที่ตนเองเคยรู้จัก เคยเห็นหรือเคยได้ยิน สถานการณ์ที่เด็ก ๆ เล่นสมมตินั้น เริ่มจากสิ่งที่คุ้นเคยใกล้ตัว ไปจนถึงเรื่องที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามความคิดฝันที่อยากให้เป็น จินตนาการทั้งหมดนั้นจึงเป็นการถ่ายทอดสิ่งที่พวกเขาได้การเรียนรู้จากสังคม วัฒนธรรมที่รายล้อมตัวเขาอยู่ออกมาเป็นจิตสำนึกต่อโลกของเด็ก

ตามทฤษฎีประวัติศาสตร์เชิงสังคมวัฒนธรรมของไวทอลสกี้ อธิบายการเล่นของเด็กว่าเป็นกิจกรรมที่สะท้อนการรับรู้ของเด็กต่อโลกที่เขารู้จัก สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม รวมทั้งรูปแบบอันสุนทรีย์ทางศิลปะ ส่งผลต่อโครงสร้างพื้นฐานของจิตสำนึกของเด็ก ผ่านการเล่น เด็ก ๆ ได้แปรเปลี่ยนสิ่งที่เขาสัมผัสจากภายนอกสู่การตีความในระดับปัจเจก การตีความนี้เป็นกระบวนการของจินตนาการอันสร้างสรรค์ ซึ่งได้รวบรวมการทำงานทั้งในระดับความคิดและจิตใจ เอาไว้ด้วยกัน การเล่นก็เช่นเดียวกันเป็นการแสดงออกของจินตนาการไปสู่การทำ ที่ไม่แยกความคิดและจิตใจออกจากกัน หรืออีกนัยหนึ่งการเล่นของเด็กเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงระดับความคิดและจิตใจของเด็ก ออกมาอย่างสร้างสรรค์ จงใจ

การใช้จินตนาการในการสร้างสถานการณ์ตามความคิดฝันของเด็ก ๆ นั้น จำเป็นต้องก้าวพ้นสิ่งที่ปรากฏในเชิงรูปธรรม ตอนนี้องค์กระบวนการทำงานของสมองภายในต้องการใช้ภาษาเพื่อเป็นสื่อแทนความคิด ภาษาเป็นสิ่งที่ทำให้จินตภาพภายในกลายเป็นความจริงในการเล่น ด้วยการใช้คำพูดเพื่อกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ รวมทั้งการกระทำได้ เด็กไม่จำเป็นต้องมีวัตถุหรือสถานะนั้นๆจริงในการเล่น เช่น เมื่อเด็กต้องการเล่นบทบาทสมมติเป็นแม่ผู้โอบอุ้ม เธออาจเพียงแค่ใช้คำพูดประกอบกับท่าทางในการเล่นเผยความคิดนั้นๆ ออกมา หรือเมื่อเด็กต้องการเล่นทำขนมเด็ก ๆ อาจใช้ดินหรือทรายต่างแป้งและส่วนผสมต่างๆได้อย่างสมจริง โดยอาศัยการพูดกับตนเองเป็นเครื่องมือ ภาษาพูดในการเล่นจึงเป็นสื่อแทนความหมายของวัตถุ โดยไม่ต้องมีสิ่งนั้นๆ (รูปธรรม) อยู่จริง ด้วยการพูดนั้นสิ่งที่เด็กพูดถึงก็ถูกสร้างเป็นจินตภาพ (นามธรรม) อยู่ภายในแทน

ไวทอลสกี้ได้อธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างความสามารถในการใช้ภาษาและความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ว่า ทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในช่วงพัฒนาการทางสติปัญญา คือช่วงที่มีมนุษย์สามารถใช้คำพูดเข้าช่วยเหลือในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งพัฒนาการในช่วงนี้เป็นจุดเริ่มต้นของความคิดเชิงนามธรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง

การพูดกับตนเองมีจุดเริ่มต้นมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคล แล้วพัฒนามาเป็นการสื่อสารกับความคิดของตนเอง โดยการพูดกับตนเองอย่างเปิดเผย เมื่อพัฒนาการทางสติปัญญาเปลี่ยนไป การพูดกับตนเองนั้นค่อยๆเงียบไป กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคิดภายในเท่านั้น ดังนั้นการพูดกับตนเองของเด็กจึงเปรียบเสมือนเป็นภาษาพูดของความคิด

ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า การรับรู้ของเด็กนั้นก่อตัวและแปรเปลี่ยนไปตามประสบการณ์ที่ได้รับ จากสังคม วัฒนธรรม ลงสู่กระบวนการตีความหมายภายใน เด็กๆจึงสามารถสร้างความเข้าใจต่อ โลกที่เขาพบกลายเป็นจิตสำนึกต่อโลก จิตสำนึกที่พัฒนาขึ้นนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นการสื่อสารทาง สังคมที่เกิดขึ้นภายในระดับบุคคล ตามที่ไวทิตตสีกกล่าวไว้ว่าภาษาและการกระทำมีความสัมพันธ์ กันและการติดต่อสัมพันธ์ใดๆในสิ่งแวดล้อมก็จะกลับมาสู่การจัดรูปใหม่ในการสื่อสาร หน้าที่ที่ สำคัญของจิตสำนึกจึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความคิดและภาษา สิ่งที่เชื่อมความคิดและคำคือ ความหมาย ระดับภายนอกคำนั้นใช้เพื่อสื่อสารและระดับภายในคำนั้นมีความหมาย ถ้อยคำจึง เป็นทั้งการสื่อสารและเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเวลาเดียวกัน จิตสำนึกนั้นเป็นการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในตัวเอง และมนุษย์จึงสื่อสารแม้เมื่ออยู่กับตนเอง

เพื่อการทำความเข้าใจระดับการรับรู้ที่จะพัฒนาไปเป็นจิตสำนึกของเด็ก ซึ่งเป็นผลจาก การเรียนรู้ ซึมซับจากสังคมวัฒนธรรมรอบตัวของไทย ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อคุณ ลักษณะทางความคิด บุคลิกและอารมณ์ของเด็กไทย การศึกษาคำพูดกับตนเองของเด็กในบริบท การเล่นที่เป็นธรรมชาติจึงเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความเข้าใจ ระดับการเรียนรู้ จิตสำนึก และการ ตระหนักรู้ที่เด็กได้รับจากบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทยรอบตัวเด็กได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพูดกับตนเองขณะเล่นเสรีของเด็กอนุบาลในด้านแบบแผนคำพูดซึ่ง สะท้อนความคิดสามระดับคือ ความคิดเชิงสัญลักษณ์ ความคิดเชิงจินตนาการและความคิด เชิงนามธรรมซึ่งนำไปสู่จิตสำนึกของเด็ก

๒. เพื่อศึกษาการพูดกับตนเองขณะเล่นเสรีของเด็กอนุบาลในด้านแบบแผนคำพูดที่ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมรอบตัวเด็กที่ส่งผลต่อการยกระดับจิตสำนึกของเด็ก

คำถามวิจัย

๑. คำพูดกับตนเองที่พบมีกี่ประเภท อะไรบ้าง และแต่ละประเภทเชื่อมโยงกับจิตสำนึก ของเด็กอย่างไร

๒. แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบในกรณีศึกษาทั้งสองแห่งสะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของ เด็กอย่างไรบ้าง

๓. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก

๔. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้ มีกระบวนการถ่ายทอดสู่จิตสำนึกของเด็กอย่างไร

ขอบเขตของการทำวิจัย

๑. การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กในด้านแบบแผนการพูด ที่แสดงออกถึงการเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนจิตสำนึกของเด็กด้านการกระทำ ความรู้สึกและความคิด
๒. กรณีศึกษาคือโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสและศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ (นามสมมุติ)

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีเชิงประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมสู่จิตสำนึกของเด็ก พัฒนาการของเด็กในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิด และแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการคิดของเด็กที่สัมพันธ์กับการทำงานของสมองสามชั้นได้แก่ สมองชั้นใน สมองชั้นกลางและเปลือกสมองซึ่งนำไปสู่จิตสำนึกในวัยเด็ก เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

๑. กระบวนการพัฒนาจิตสำนึกของเด็ก ตามแนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมของไวทสกีมีสองส่วนคือ

๑.๑ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก (interpersonal functioning) ทำให้เด็กเกิดความสัมพันธ์เชิงพลวัตกับสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เด็กสามารถจดจำและทำพฤติกรรมตามแบบเดิมซ้ำๆ จนเด็กสามารถปรับการกระทำจนก่อรูปความคิดขึ้น

๑.๒ การทำความเข้าใจที่เกิดขึ้นภายในตนเอง (Intrapersonal functioning) โดยอาศัยการเล่นและภาษาพูดซึ่งเป็นการแสดงออกถึงภาพในจินตนาการ ที่ช่วยให้เด็กสามารถตีความหมายสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ได้รับรู้ไปสู่ความคิด ความเข้าใจของตนเอง การเล่นเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความรู้สึก ความคิดที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกของเด็ก

๒. พัฒนาการที่เกิดควบคู่กับความสามารถในการคิดในวัยเด็กคือความสามารถในการใช้ภาษาพูดเป็นเครื่องมือช่วยในการคิดของเด็ก เป็นพัฒนาการที่เกิดควบคู่กับกระบวนการทำงานของการรับรู้และการตีความหมาย การแสดงออกทางความคิดของเด็กในช่วงปฐมวัยมีลักษณะ

เป็นความคิดเชิงจินตนาการ ซึ่งจำเป็นต้องก้าวพ้นสิ่งที่เห็นในเชิงรูปธรรม การใช้ภาษาพูดในการเล่นจึงเป็นการใช้ภาษาเพื่อช่วยให้กำกับความคิดในจินตนาการ

การพูดกับตนเองของเด็กในช่วงอายุระหว่าง ๒-๖ ปี เป็นพัฒนาการของการใช้ภาษาพูดเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความคิด ซึ่งช่วยกำกับการกระทำให้อยู่ภายใต้ความคิดในจินตนาการ การใช้คำพูดกับตนเองของเด็กมีลักษณะที่แตกต่างกันซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ความคิดในระดับที่แตกต่างกันของเด็ก ในการวิจัยนี้คาดว่าจะพบการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กที่ประกอบด้วยคำพูดกับตนเองประเภทต่างๆกัน แสดงออกมาซ้ำๆจนเป็นแบบแผนคำพูดกับตนเองซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจจิตสำนึกของเด็กที่พัฒนาขึ้นในสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในชีวิตของเด็กที่โรงเรียน

๓. ความคิดของเด็กปฐมวัย เกิดจากการทำงานของสมองในลักษณะ เป็นความคิด ๓ ระดับคือ

๔.๑ ความคิดในเชิงสัญลักษณ์ (Metaphoric-Symbolic of Reptilian system Thought) เป็นการคิดในเชิงอุปมาเปรียบเทียบ

๔.๒ ความคิดในเชิงจินตนาการ (Inner Images of Limbic System Thought) เป็นการคิดที่เป็นภาพซึ่งรวมทั้งอารมณ์ ความรู้สึกของสิ่งที่รับรู้ไว้ด้วยกัน

๔.๓ ความคิดในเชิงนามธรรม (Abstract Images of Neocortical Thought) เป็นความคิดที่เกิดจากความตระหนักรู้ว่าการกระทำ ความรู้สึกและความคิดของตนเอง

วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. การศึกษาเอกสารตำรา วารสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพูดกับตนเอง ความหมายและพัฒนาการในการเล่น ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กในเชิงสังคมวัฒนธรรม

๒. เลือกรณีศึกษา มีลักษณะดังนี้

๒.๑ เป็นโรงเรียนที่มีปรัชญาในการจัดการศึกษาครอบคลุมถึงการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา ศาสนา ศิลปะ ประเพณีอันเป็นรากฐานของสังคมไทย มีความเป็นชุมชนที่สมาชิกทุกคนมีจิตสำนึกร่วมกัน ผ่านกระบวนการ กิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกเดียวกันในเรื่องการศึกษาและการดำเนินชีวิต ทั้งคณะครู ผู้บริหาร บุคลากรในโรงเรียนและครอบครัวนักเรียน

๒.๒ เป็นโรงเรียนที่มีการจัดกิจกรรม “การเล่นเสรี” ให้แก่เด็กอนุบาลเป็นประจำทุกวันอย่างน้อยวันละ ๑ ชั่วโมง การเล่นเสรีที่จัดให้เด็กเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการ

การเล่นเสรีที่จัดให้เด็กเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการจากความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเอง ไม่เป็นกิจกรรมที่ครูกำหนดวิธีเล่นไว้ล่วงหน้า

๓. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

๓.๑ ด้วยแนวคำถามที่ใช้ในการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ การเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม การเล่นเสรี และการพูดกับตนเองของเด็ก

๓.๒ สร้างแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม สำหรับการเก็บข้อมูล ๒ ประเภทคือข้อมูลด้านบริบททางสังคมวัฒนธรรม ใช้แบบบันทึกอย่างย่อ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม และแบบบันทึกการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ส่วนการเก็บข้อมูลประเภทบทสนทนาในสถานการณ์การเล่น ใช้แบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนาซึ่งมีลักษณะที่ในการแบ่งหน่วย และการบันทึกในการวิเคราะห์บทสนทนาในการเล่นของเด็ก

๔. การเตรียมตัวเข้าสนาม ด้วยการเรียนรู้แนวปรัชญาที่ใช้ในโรงเรียนและฝึกฝนกิจกรรมการสอน จนสามารถปฏิบัติตนในฐานะครูผู้ช่วยของห้องเรียนที่เข้าศึกษาได้

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๕.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในแต่ละสนาม จำนวน ๓๐ ครั้งกระจายไปในระยะเวลา ๔ เดือน เริ่มสังเกตตั้งแต่วันที่ ๗.๓๐ น.- ๑๔.๓๐ น.

๕.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเช่น ครูประจำชั้น ครูใหญ่และผู้บริหารโรงเรียน

๕.๓ การใช้ข้อมูลเอกสาร เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวประวัติการดำเนินงาน ปรัชญาแนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ข้อมูลที่สื่อสารกันระหว่างคนในชุมชน เพื่อยืนยันความสอดคล้องข้อมูลที่สังเกต

๕.๔ การบันทึกข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

๕.๔.๑ แบบบันทึกข้อมูลอย่างย่อ ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลสั้นๆ เพื่อช่วยจำในระหว่างเก็บข้อมูลในสนาม การบันทึกข้อมูลในสนาม การบันทึกข้อมูลอย่างย่อนี้ใช้ทั้งในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมของชุมชน โรงเรียน การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

๕.๔.๒ แบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา ใช้สำหรับเก็บข้อมูลในการเล่นเสรีของเด็กทั้งส่วนของบทสนทนา คำพูดกับตนเองและกิริยาท่าทางในการเล่นของเด็ก

๕.๔.๓ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ใช้สำหรับบันทึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียนที่ได้มาจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและเป็นการบันทึกขึ้นที่สองหลังจากได้ทำบันทึกแบบย่อไว้แล้วในเบื้องต้น

๕.๔.๔ แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ใช้สำหรับเก็บข้อมูลอย่างละเอียดสำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๖. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ด้วยวิธีต่างๆ ได้แก่ การเข้าเก็บข้อมูลในสนามเป็นเวลานาน การสังเกตอย่างจริงจัง ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับคนใน ตรวจสอบกับผู้ร่วมวิจัยและการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการวิจัย

๗. การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเป็นวงจรระหว่างการอ่านวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล จับประเด็นสำคัญ จัดจำแนกประเภทข้อมูลโดยสร้างดัชนี เขียนข้อสรุปชั่วคราวและทดสอบสมมติฐาน กับแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลที่พบจนเกิดข้อสรุปใหม่จนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับแบบแผนคำพูดกับตนเอง การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็นสองส่วนคือ

๗.๑ วิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง เพื่อใช้แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กต่อไป

๗.๒ วิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม

๘. การสร้างข้อสรุปย่อย นำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ สรุปความคิดเกี่ยวกับดัชนีและความสัมพันธ์สร้างเป็นข้อสมมติฐานชั่วคราวและพิสูจน์ด้วยข้อมูลในสนามจนสามารถสรุปเป็นข้อสรุปย่อยได้

๙. การสร้างบทสรุปและการยืนยันบทสรุป เป็นการนำข้อสรุปย่อยที่ได้จากการวิเคราะห์มาจัดจำแนก เปรียบเทียบ ตีความและอธิบายสาเหตุของความเชื่อมโยง และประมวลความคิดจากข้อมูลทั้งหมดเป็นโครงสร้างความรู้ที่ครอบคลุมคำถามวิจัย

๑๐. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าบทสรุปมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยตรวจสอบ โดยการนำผลสรุปวิจัยตรวจสอบความถูกต้องกับข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อดูความคล้ายคลึงและความแตกต่างของข้อมูลกับข้อสรุป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการพูดกับตนเองของเด็กอนุบาลในด้านแบบแผนคำพูด ซึ่งเป็นผลจากการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมสู่จิตสำนึกของเด็กตามบริบทสังคมวัฒนธรรมไทย

ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กปฐมวัย

๒. ข้อค้นพบที่ได้เกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่เด็กปฐมวัย ที่สามารถพัฒนาเด็กให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา ในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย

๓. ข้อค้นพบที่ได้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ที่สามารถยกระดับจิตใจของผู้คนในชุมชนที่แวดล้อมเด็กๆ เป็นสิ่งที่ยืนยันคุณค่าของแนวทางการอบรมเลี้ยงดูเด็กภายใต้บริบททางวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นฐาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย แบ่งเป็น ๔ หัวข้อ ดังนี้

๑. พัฒนาการทางภาษาและการพูดของเด็ก

๑.๑ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับภาษาและความคิด

๑.๑.๑ พัฒนาการทางภาษา

๑.๑.๒ พัฒนาการทางภาษา และสติปัญญา

๑.๒ ทฤษฎีและความรู้เกี่ยวกับการพูดกับตนเอง

๑.๒.๑ ทฤษฎีการพูดกับตนเองของไวทอลสกี

๑.๒.๒ แบบแผนการพูดกับตนเองของเด็ก

๒. การเล่นกับพัฒนาการของเด็ก

๒.๑ ทฤษฎีทางการศึกษา

๒.๑.๑ ลักษณะและจุดมุ่งหมายของการเล่น

๒.๑.๒ ลำดับขั้นพัฒนาการทางการเล่น

๑) พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ

๒) พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม

๒.๒ ทฤษฎีสังคมวัฒนธรรม

๒.๓ ทฤษฎีทางจิตวิทยา

๒.๓.๑ การกระทำและความหมายในการเล่น

๒.๓.๒ การเล่นพื้นฐานของปัญญา

๓. ประสบการณ์ที่พัฒนาจิตสำนึกในวัยเด็ก

๓.๑ พุทธปรัชญากับการพัฒนาเด็ก

๓.๑.๑ จุดมุ่งหมายสูงสุดในการพัฒนามนุษย์

๓.๑.๒ อริยสัจเจ็ดหนทางแห่งความไม่รู้

๓.๑.๓ มรรค ๘ หนทางสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๓.๑.๔ มนุษย์ที่สมบูรณ์ประกอบด้วยภavana ๔

๓.๒ มนุษยปรัชญากับการพัฒนาเด็ก

๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๓.๒.๒ เป้าหมายของการศึกษาและหลักสูตร

๓.๒.๓ การจัดประสบการณ์ในระดับการศึกษาปฐมวัย

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. พัฒนาการทางภาษาและการพูดของเด็ก

๑.๑. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับภาษาและความคิด

๑.๑.๑ พัฒนาการทางภาษา

นักจิตวิทยา ได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการพูดภาษาของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการเรียนรู้ภาษาของเด็กโดยถามคำถามที่ว่า เด็กเรียนรู้ภาษาได้อย่างไร นักจิตวิทยา แต่ละคนต่างก็เสนอแนวคิดทฤษฎีของตนแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น ๒ แนว คือ แนวของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม และแนวของกลุ่มนักจิตภาษาศาสตร์

ทฤษฎีของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม

ผู้นำในการเสนอทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาในแนวนี้ คือ สกินเนอร์ (อ้างถึงในWilliam,A.C. และ Graham,T. 1998) ซึ่งเชื่อว่าพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษา เหมือนกับการเรียนรู้พฤติกรรมอื่นๆ และอธิบายว่าการเรียนรู้ภาษาเป็นการเรียนรู้จากการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ และถูกควบคุมโดยผลของการกระทำที่ตามมา นั่นคือหลังจากที่เด็กได้ตอบสนองต่อสิ่งเร้าและผลของการกระทำนั้นได้รับการเสริมแรง เด็กก็จะทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก หรือพูดคำนั้นๆอีก แต่ถ้าเด็กพูดคำใดออกมาแล้วถูกลงโทษหรือ ถูกเพิกเฉย เด็กก็จะพูดคำดังกล่าวน้อยลงและในที่สุดก็จะเลิกพูดคำๆนั้น ดังนั้นพฤติกรรมทางภาษาของเด็กจึงถูกควบคุมจากผลที่ได้รับหลังจากที่เด็กได้พูดคำๆนั้นออกมาแล้ว

ตัวอย่างการเรียนรู้ภาษาโดยการวางเงื่อนไข คือ สมมติว่าเด็กเห็นขวดนมเป็น สิ่งเร้าแล้วเปล่งเสียงคำว่า “ นม ” เป็นการตอบสนอง เมื่อแม่หยิบขวดนมให้เด็กดื่มเด็กก็จะได้รับความพึงพอใจซึ่งหมายถึงการที่เด็กได้รับการเสริมแรงนั่นเอง อีกตัวอย่างหนึ่ง ในขณะที่แม่สอนให้

เด็กเรียกชื่อสิ่งของต่างๆ เช่น แม่ชี้ไปที่แมวพร้อมกับพูดคำว่า “ แมว ” (สิ่งเร้า) เมื่อเด็กพูดคำว่า “ แมว ” ได้ถูกต้อง (ตอบสนอง) แม่ก็จะแสดงความพึงพอใจโดยการยิ้ม โอบกอด ซึ่งเป็นการเสริมแรงให้เด็กพูดคำคำนั้นอีก

การเรียนรู้คำต่างๆตามแนวคิดของสกินเนอร์ เกิดขึ้นโดยการเชื่อมโยงสิ่งเร้ากับการตอบสนอง มีการเสริมแรงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดในการเพิ่มอัตราการพูดของเด็ก ถ้าได้มีการให้สิ่งเร้า การตอบสนองและการเสริมแรงสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะทำให้พฤติกรรมทางการพูดของเด็กมีแนวโน้มขึ้นเรื่อยๆ (Brow , 1980 : 19) สกินเนอร์เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีบทบาทต่อการเรียนรู้ภาษาของเด็กมากกว่าความสามารถของเด็กเอง และ ถ้าเสริมแรงไม่เหมาะสมหรือน้อยเกินไป รวมทั้งภาษาของผู้ใหญ่ที่จะให้เด็กเลียนแบบไม่เพียงพอแล้วจะทำให้การเรียนรู้ภาษาของเด็กไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

ทฤษฎีของนักจิตภาษาศาสตร์

ทฤษฎี Generative Theories โดยมี ชอมสกี (Chomsky) เป็นผู้นำเสนอ ทฤษฎีในแนวนี้ ชอมสกีให้ความสำคัญต่อระบบอวัยวะที่ใช้ในการเปล่งเสียงและการได้ยินเสียง โดยรวมเรียกว่าเครื่องมือเรียนรู้ภาษา หรือ LAD (LANGUAGE ACQUISITION DEVICES) ทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาของชอมสกีเป็นทฤษฎีที่แตกต่างจากทฤษฎีของ สกินเนอร์ (Brown , 1980 : 21) ชอมสกี ได้แย้งทฤษฎีของสกินเนอร์ว่าเป็นการอธิบายการเรียนรู้ภาษาที่ง่ายเกินไป ที่จริงแล้วการเรียนรู้ภาษาเป็นเรื่องซับซ้อน ไม่สามารถอธิบายได้โดยใช้สิ่งเร้ากับการตอบสนองเท่านั้น ต้องคำนึงถึงโครงสร้างภายในตัวเด็กด้วย เพราะบางครั้งเด็กพูดคำใหม่โดยไม่ได้รับแรงเสริมมาก่อนเลย เขาอธิบายการเรียนรู้ภาษาของเด็กว่า เมื่อเด็กได้รับประโยคหรือกลุ่มคำต่างๆ เข้ามา เด็กจะสร้างระบบไวยากรณ์ขึ้นโดยใช้เครื่องมือการเรียนรู้ภาษาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งได้แก่อวัยวะเกี่ยวกับการพูด การฟัง และสมอง เด็กจะเรียนรู้ภาษาโดยใช้ความสามารถของตนเองมาเปลี่ยนแปลงประโยคที่ตนได้ยิน โดยการลดเสียง ลดคำ เปลี่ยนที่ และแทนที่ (McNeill, cited by Brown , 1980 : 22-23) การเปลี่ยนแปลงนี้มีอยู่ทุกภาษา ซึ่งแต่ละภาษาก็มีลักษณะพิเศษแตกต่างกัน ผู้เรียนจะใช้ความสามารถเฉพาะตนสร้างหลักไวยากรณ์โดยอัตโนมัติ ชอมสกีกล่าวว่า การที่เด็กได้รับรางวัลหรือแรงเสริมหลังจากพูดประโยคที่ถูกไวยากรณ์ และ ถูกเพิกเฉยทุกครั้งทีพูดผิด จะไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้กฎไวยากรณ์ดังคำอธิบายของสกินเนอร์เลย เพราะการที่เด็กรู้ว่าสิ่งที่ตนพูดออกมานั้นมีข้อผิดพลาด ไม่ได้ชี้สิ่งที่ผิดให้เด็กเห็นอย่างชัดเจน และ ไม่สามารถบอกให้เด็กรู้ว่าคราวต่อไปจะต้องพูดอย่างไร ดังนั้นชอมสกีจึงมีความเห็นว่า การเรียนรู้ภาษาด้วยการเสริมแรงดัง

คำอธิบายของ สกินเนอร์นั้นไม่สามารถให้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่างๆในภาษา (Slobin, 1977: 100-104) ซอมสก็เชื่อว่าการเรียนรู้ไวยากรณ์เกิดจากโครงสร้างภายในที่ติดตัวมาแต่กำเนิดมากกว่า และเมื่อถึงวุฒิภาวะมนุษย์ทุกคนจึงมีความสามารถในการเรียนรู้ภาษาได้เท่าเทียมกัน

แม้ว่าทฤษฎีการเรียนรู้ทั้งสอง ต่างก็มีเหตุผลสนับสนุนแนวคิดของตน ตัวอย่างเช่นในการเรียนรู้คำซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นแทนสิ่งต่างๆ และแตกต่างกันไปในแต่ละภาษานั้น ถือเอาการยอมรับของบุคคลในสังคมเป็นตัวกำหนด ดังนั้นเด็กจะเรียนรู้คำต่างๆได้ ก็ต้องอาศัยการเรียนรู้จาก บุคคลแวดล้อม เช่น พ่อ แม่ และ ได้รับการเสริมแรงจากบุคคลเหล่านั้นด้วย ยิ่งถ้าได้รับการเสริมแรงที่เหมาะสมและมีแบบอย่างภาษาที่ดี เด็กก็จะเรียนรู้ได้เร็ว และ ถูกต้อง ส่วนการที่เด็กสามารถนำคำต่างๆมาสร้างประโยค หรือสามารถเข้าใจในประโยคที่มีไวยากรณ์ต่างๆกันได้นั้น ก็น่าจะเป็นเพราะเด็กมีโครงสร้างภายในสมองที่สามารถเข้าใจและสร้างหลักไวยากรณ์ได้ และความสามารถนั้นเองเป็นความสามารถที่ทำให้มนุษย์เราแตกต่างจากสัตว์

ดังนั้นการเรียนรู้ภาษาของเด็กจึงต้องอาศัยทั้งการเลียนแบบและการเสริมแรงตามแนวของทฤษฎีพฤติกรรมนิยม และยังคงอาศัยวุฒิภาวะทางสมองหรือโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความสามารถในการรับรู้กฎเกณฑ์ทางภาษา ตามแนวทฤษฎีของนักจิตภาษาศาสตร์

๑.๑.๒ พัฒนาการทางภาษาและสติปัญญา

ภาษาร่างความคิด (LANGUAGE SHAPES THOUGHT) เป็นที่ได้ถึงกันว่า ภาษาไม่ใช่สื่อเพียงทางเดียวที่ใช้แสดงออก แต่ก็ยังคงเป็นช่องทางหนึ่งของรูปแบบ ซึ่งแสดงลักษณะทางใจของผู้พูด โครงสร้างของประโยค และ คำที่คุณใช้เป็นผลมาจากวิถีทางที่คุณมองเห็นโลก ในทฤษฎีนี้ภาษาที่แสดงออกอย่างแตกต่างแสดงให้เห็นการมองโลกที่ต่างกันของผู้พูด ตัวอย่างเช่น ชาวเอสกิโม มีคำมากมายที่ใช้เรียก “ หิมะ ” บางคำหมายถึงหิมะที่นุ่ม หิมะที่ละลายเฉอะแฉะ หิมะที่จับตัวแข็ง และ อื่นๆ

โดยสรุปแล้วแม้ว่าวัฒนธรรมหนึ่งจะส่งผลต่อมุมมองของคนในวัฒนธรรมนั้น แต่มันก็มีพื้นฐานน้อยชิ้นมากที่จะระบุว่า พัฒนาการทางภาษาส่งผลสำคัญต่อพัฒนาการทางปัญญา

อย่างไรก็ตามมีเหตุผลอันควรที่จะเชื่อมโยงว่า คำพูดของเด็กเป็นผลเชื่อมโยงมาจากความคิดของเขา เด็กๆมักจะแนะนำการกระทำและความคิดของตนเองด้วยคำพูด เด็กมักจะดูเหมือนกับว่ากำลัง “ อธิบาย ” สิ่งที่เขากำลังกระทำอยู่ “ ตอนนี้ฉันกำลังวาดภาพหมี แล้วนี่ก็เป็นคอกให้มันอยู่ ” การใช้คำพูดแบบนี้ (บางครั้งเรียกว่า “ การพูดกับตนเอง ” หรือ “ Mediating

Language”) ไม่มีหน้าที่เพื่อการสื่อสาร เด็กไม่ได้กำลังพูดกับใคร เด็กเพียงแต่แนะนำการกระทำของตนเองด้วยคำพูด เหมือนกับที่เด็กสามารถบวกเลข ๒ จำนวนเข้าด้วยกันเพียงเมื่อเด็กพูดวิธีทำของมันออกมาดังๆ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ก็มักจะขยับปากขณะที่เขากำลังพยายามแก้ปัญหาที่ยาก เช่นเดียวกับที่ทั้งผู้ใหญ่ และ เด็ก จะถามคำถามกับตัวเองในการแก้ปัญหา

ถ้าการใช้คำพูดในลักษณะต่างๆช่วยในการพัฒนาการคิดเราก็น่าจะจะสามารถสอนแนวคิดแก่เด็กโดยผ่านการฝึกฝนการพูด Sinclair-de-Zwart (1969) วิจารณ์การพูดของเด็กในบทสนทนา และพยายามฝึกเด็กให้ทำได้ดีขึ้นด้วยการถามคำถามแก่พวกเขา เธอพบว่าไม่มีความแตกต่างพื้นฐานด้านความสามารถทางภาษาระหว่าง เด็กที่มีนิสัยไม่กล้าเสี่ยง กับ เด็กกลุ่มที่มีนิสัยชอบทดลอง แม้ว่าเด็กที่มีนิสัยไม่กล้าเสี่ยง จะใช้คำพูดเชิงเปรียบเทียบ เช่น “มากกว่า” และ “น้อยกว่า” เพื่ออธิบายสถานการณ์ และ เด็กอีกกลุ่มหนึ่ง ใช้คำพูดตรงๆ เช่น “มากมาย” หรือ “นิดหน่อย Sinclair – de – Zwart” สอนการใช้คำพูดเชิงเปรียบเทียบแก่เด็กที่มีนิสัยชอบทดลอง เธอพบว่ามันไม่ยากที่จะสอนลักษณะทางภาษาแก่เด็ก แต่หลังจากนั้นแล้ว เด็กก็ไม่ได้มีบทสนทนาที่ดีขึ้นกว่าเดิม บทสรุปก็คือ การรู้ลักษณะของภาษาที่ใช้ในระดับการคิดที่สูงขึ้นไม่ได้ทำให้เด็กสามารถคิดได้ดีขึ้น ภาษาไม่ได้เป็นแหล่งกำเนิดของตรรกะ แต่ในทางกลับกัน ภาษาถูกสร้างขึ้นโดยตรรกะ

ความคิดสร้างภาษา (THOUGHT SHAPES SPEECH) : เพียเจ็ยกกล่าวว่า ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ซับซ้อนของกรคิด งานวิจัยชิ้นแรกๆของเขา (ในทศวรรษ 1920) มุ่งเน้นศึกษาที่ภาษา แต่งานชิ้นต่อมาของเขา ตรวจสอบไปที่กระบวนการทางสติปัญญาทั่วไป ความมุ่งเน้นนี้อยู่บนข้อสมมติฐานที่ว่า วิธีทางที่เด็กคิดส่งอิทธิพลสำคัญถึง วิธีทางที่เด็กพูดจา จากงานของเขา และ นักวิจัยท่านอื่นๆ นำไปสู่หลักฐานอันเชื่อได้ว่าข้อสันนิษฐานของเขานั้นถูกต้อง มันเป็นที่กระจ่างชัดแล้วว่าลำดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญานั้นรวมเข้ากับ ความเข้าใจ กลยุทธ์ ๓ อย่างในกระบวนการของประโยค (Bover , 1970) ในระหว่างขั้นประสาทสัมผัสและกลไกการเคลื่อนไหว (Sensori Motor) ประโยคเกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ ในระหว่างขั้นก่อนปฏิบัติการมันใกล้เคียงกับสิ่งที่รับรู้ และเพียงแค่นั้นช่วงเริ่มต้นของรูปแบบการคิดแบบผู้ใหญ่เท่านั้นที่เกิดกระบวนการของประโยคได้

เด็กจะไม่เริ่มต้นพูดจนกระทั่งใกล้พ้นระยะพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นประสาทสัมผัสและกลไกการเคลื่อนไหว Sensorimotor แต่เด็กจะฟังด้วยความเข้าใจก่อนที่จะเริ่มพูดได้ ลักษณะของประโยคในช่วงนี้จะ เป็นแบบเกิดขึ้นเอง (intuitive) นั่นคือมันไม่รับทราบถึงกฎหรือโครงสร้าง แต่เด็กก็ยังคงเข้าใจประโยคส่วนมากที่ได้ยิน ในขั้นนี้เด็กดูเหมือนจะเข้าใจความสัมพันธ์

เบื้องต้นระหว่างส่วนต่างๆในโครงสร้างของประโยค (ตัวอย่าง มีนามวลีที่เป็นประธาน และ คำว่า “ กำลังทำ ” เป็นกริยา)

ในขั้นก่อนปฏิบัติการเด็กๆ ใช้ประโยคที่เหมือนกับบทสนทนา ซึ่งใกล้เคียงกับสิ่งที่รับรู้ “ กลยุทธ์การเข้าใจนี้ ” ทำให้เด็กที่อยู่ในขั้นก่อนปฏิบัติการนี้สามารถให้ความหมายกับประโยคต่างๆมากมายซึ่งอาจไม่มีความหมายใดๆเลยกับ เด็กที่อายุน้อยกว่านี้ แม้ว่าการให้ความหมายของเด็กบางคำก็ทำให้ผู้ใหญ่ประหลาดใจ

สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือเด็กๆใช้ความหมายของคำ หรือ บริบท เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจประโยคที่มีโครงสร้างซับซ้อน ตัวอย่างเช่น ถ้าคุณพูดว่า “ ไอสครีม ถูกกินโดยตำรวจ ” เด็กอายุ ๕ ขวบ อาจไม่เข้าใจในโครงสร้างของประโยคได้ดีไปกว่าเด็ก ๓ ขวบ แต่เด็ก ๕ ขวบสามารถที่จะมองภาพออกมาว่า มันจะต้องมีบางอย่างกำลังกินและมีบางอย่างกำลังถูกกิน ซึ่งในประโยคนี้ก็น่าจะมี สิ่งเดียวที่จะถูกกินได้ ดังนั้นเด็ก ๕ ขวบจึงอาจสามารถ “ เคา ” ความหมายของประโยคนี้ได้ถูกต้อง เด็ก ๕ ขวบ เหมือนกับอาจไม่เข้าใจประโยค “ ช้างถูกจับโดยหมี ” เพราะประโยคนี้สามารถสลับประธานได้ คำในประโยคไม่มีบริบทที่จะบ่งชี้ได้ว่า ใครเป็นคนจับ และ ใครกำลังถูกจับ ในสถานการณ์เช่นนี้เด็ก ๕ ขวบ จะเข้าใจได้มากกว่าเด็ก ๓ ขวบเพียงเล็กน้อย

เด็ก ๕ ขบยังคงได้คำใบ้จากบริบท ถ้าเราดูภาพหมีกำลังจับช้างให้เด็ก ๕ ขวบดู แล้วพูดว่า “ ช้างถูกจับโดยหมี ” เด็กก็จะสามารถบอกได้ว่าใครกำลังจับใคร คุณสามารถบอกได้เลยว่าความเข้าใจของเด็กๆก็ขึ้นกับ บริบทเพราะถ้าคุณแสดงภาพที่ช้างกำลังจับหมีแล้วพูดประโยคเดิม การแปลความของเด็กๆ ก็จะเปลี่ยนไปสอดคล้องกับรูปภาพ การตีความประโยคในลักษณะซึ่งอยู่กับการรับรู้ของเด็ก ก็เหมือนกับการตีความบทสนทนาจวบจนกระทั่งเด็กอายุ ๘ ขวบ จึงจะสามารถเข้าใจความหมายของประโยคที่ยากได้โดยไม่ต้องอาศัยบริบทเข้าช่วย

ในทัศนะของไวกอทสกี (Vygotsky, 1981) พัฒนาการทางภาษาเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางสติปัญญาที่เกิดขึ้น ความเคลื่อนไหวที่สำคัญที่สุดในช่วงพัฒนาการทาง สติปัญญาเกิดขึ้นเมื่อเด็กสามารถใช้การพูดและสัญลักษณ์เข้ามาเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นความเฉพาะเจาะจงของความสามารถของมนุษย์ในการใช้เครื่องมือ เด็กสามารถใช้ภาษาเป็นเครื่องมือช่วยในการควบคุมและแก้ปัญหาในการกระทำ ด้วยการ ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือทำให้เด็กเป็นอิสระจากโครงสร้างเชิงรูปธรรม ทำให้เด็กมีโอกาสมากกว่าในการทำงานให้สำเร็จ เด็กสามารถเพิกเฉยต่อการลงมือปฏิบัติโดยตรงแต่ใช้ภาษาเข้าไปจัดกระทำในกระบวนการคิด ด้วยการ ใช้ภาษานี้ทำให้เด็กสามารถนึกถึงเครื่องมืออื่นที่ไม่ได้วางอยู่ตรงหน้า และขยายขอบเขตของการกระทำออกไปได้ นอกจากนี้ด้วยการใช้ภาษาทำให้การกระทำของเด็กอยู่ภายใต้แรงกระตุ้นที่

ควบคุมไม่ได้น้อยกว่า เด็กสามารถใช้ภาษาจัดกิจกรรมออกเป็นสองส่วนติดกัน คือการวางแผน แก้ปัญหาผ่านการพูดแล้วนำแผนนั้นไปสู่การปฏิบัติอย่างเปิดเผย นอกจากนี้การพูดยังช่วยกำกับ พฤติกรรมของเด็กเอง

ความสามารถในการใช้ภาษาพูดของเด็กจึงเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันระหว่าง พัฒนาการทางสติปัญญา และความสามารถในการคิดเชิงสัญลักษณ์ ดังนั้นการพูดจึงเป็น สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสามารถของเด็กในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิด

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปในทศวรรษที่ ๑๙๗๐ กระแสของงานวิจัยด้านความสัมพันธ์ ระหว่างพัฒนาการทางสติปัญญาและภาษา ในลักษณะนี้ก็ทำต่อเนื่องกันมาจนถึงทศวรรษ ๑๙๘๐ แต่คำถามงานวิจัยก็ได้เปลี่ยนไปบ้าง ในระยะเริ่มต้นนักวิจัยหลายคนตั้งข้อสมมติฐานว่า พัฒนาการทางภาษาของเด็กที่เราเห็นส่วนมากสามารถอธิบายได้โดยการพิจารณาที่พัฒนาการ ทางสติปัญญา ภาษาพูดเหมือนเป็นแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งของสติปัญญา หลังจากงานวิจัยหลายชิ้น ผ่านไป ซึ่งรวมทั้งการศึกษาภาษาของเด็กปกติและไม่ปกติ คำอธิบายดูเหมือนจำเป็นจะต้อง ซับซ้อนขึ้น จริงอยู่ที่การศึกษาด้านความรู้ความเข้าใจในเด็ก ให้ความรู้เกี่ยวกับสติปัญญาของเด็ก ก่อนที่เขาจะแสดงออกในภาษาพูดมากกว่า เรารู้ว่าเด็กแสดงระดับของความสามารถทาง สติปัญญา ซึ่งดูเหมือนจะมาก่อน ภาษาตามตรรกะเหตุผล เด็กมีระดับของความคิดเกี่ยวกับ โลกตามธรรมชาติของเขาซึ่งจะแสดงออกมาในภาษาระยะเริ่มต้น สิ่งที่เรายังระบุไม่ได้คืออะไร คือสิ่งที่เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ก่อนที่จะเรียนกฎเฉพาะทางภาษา (เช่นการใช้อดีตกาล) เรายังคงมี ความรู้ค่อนข้างมากเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษา และ ความคิด เมื่อเด็กได้เรียนรู้ภาษาแล้ว ทำได้ดีที่สุดแม้ว่าเรารู้คำตอบสำหรับคำถามเหล่านั้นแล้ว เรายังไม่รู้วิธีการที่เด็กๆจัดการเพื่อการ เรียนรู้กฎ หรือ แบบแผนทางภาษาในช่วงระยะเวลาสั้นๆได้

๑.๒ ทฤษฎีและความรู้เกี่ยวกับ การพูดกับตนเองของเด็ก

๑.๒.๑ ทฤษฎีการพูดกับตนเองของไวกอตสกี

ทฤษฎีพัฒนาการการพูดกับตนเองของไวกอตสกีของนักจิตวิทยาชาวรัสเซีย อธิบายหน้าที่หลักของการพูดกับตนเองว่าไม่ได้เป็นการใช้ภาษาเพื่อการสำรวจเพื่อเรียนรู้

ของเด็ก แต่เป็นการแนะนำการประพฤติตนของเด็กๆเอง หน้าที่ที่ระบุนี้มีต้นกำเนิดมาจาก ทฤษฎีของ ไวโกตสกี ที่ว่าทักษะด้านความเข้าใจของเด็กเริ่มพัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมก่อนแล้วค่อยเปลี่ยนมาเป็นการบรรณาการภายในตน ตัวอย่างเช่น เด็กๆ ซึ่งยังไม่สามารถทำงานยากๆ เช่นการต่อภาพปริศนาได้เองเพียงลำพัง จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่โดยการชี้แนะแนวทางก่อน และ เมื่อเด็กๆมีพัฒนาการในลำดับสูงขึ้น เด็กๆก็จะสามารถทำงานนั้นๆได้เองโดยลำพัง เพราะว่า ได้ซึมซับแนวทางการทำงานนั้นๆ จากความช่วยเหลือที่ผู้ใหญ่เคยให้ไว้แล้ว

การพูดกับตนเองในมุมมองนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างขั้นของพัฒนาการที่เด็ก กำลังพูดกับตนเองอย่างเปิดเผยและเป็นการพูดภายในตนไปในที่สุด งานวิจัยที่สนับสนุนแนวคิดของไวโกตสกี พบว่ารูปแบบการพูดของผู้ใหญ่ที่พูดคุยกับเด็ก เพื่อช่วยเหลือเด็กให้สามารถทำงานที่ยากได้ประสบผลสำเร็จ และชนิดของคำพูดที่พูดกับตนเองของเด็กระหว่างการทำงานสามารถทำนายผลการปฏิบัติงานขึ้นนั้นๆของเด็กได้ ลำดับขั้นของพัฒนาการนี้เกิดขึ้นมาจากการได้ยินการพูดของคนอื่นก่อนแล้วจึงค่อยเปลี่ยนมาเป็นการพูดกับตนเองบ้าง และในที่สุดก็พัฒนาไปเป็นการพูดกับตนเองภายใน กระบวนการคิดโดยไม่มีการเปล่งเสียง อย่างไรก็ตาม ถ้าเด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในบทสนทนาระหว่างการทำงาน การพูดกับตนเองซึ่งใช้สำหรับการกำกับแนะนำการกระทำของ ตนเองก็อาจกลายเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่บทสนทนาก็ได้

เพียเจต์ และ ไวโกตสกี ได้ให้ความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการพูดคนเดียวของเด็กซึ่งผู้ใหญ่ส่วนมากแปลความว่าเป็นการพัฒนาไปสู่การสนทนา ในมุมมองของเพียเจต์แล้ว เขามองว่าเด็กๆขาดความสามารถและความสนใจที่นำไปสู่บทสนทนา ส่วนในความคิดเห็นของไวโกตสกีแล้ว เด็กๆกำลังใช้การพูดกับตนเองเป็นเครื่องช่วยในการทำอะไรรู้สึกอย่างที่เด็กกำลังสนใจ

๑.๒.๒ แบบแผนการพูดกับตนเองของเด็ก

จากทฤษฎีสังคมวัฒนธรรมของไวโกตสกี ได้ให้ความสำคัญกับภาษา กับความคิด โดยอธิบายถึงลักษณะการพูดกับตนเองของเด็กอายุระหว่าง ๓-๕ ปี ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางสติปัญญา เมื่อเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง และโดยเฉพาะจากผู้เลี้ยงดูมาสู่การกระบวนกรวางแผนการทำงานของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการภายในตน เด็กๆ มักจะใช้การพูดกับตนเองเป็นเสมือนเครื่องช่วยควบคุมการกระทำของตนเอง และเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยคิดเพื่อแก้ปัญหาที่ยาก ทั้งนี้ ในตะวันตกได้มีการทำการศึกษาวิจัยเป็นจำนวน

มาก เพื่อศึกษาแบบแผนการใช้การพูดกับตนเองของเด็ก ต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๔ จนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปสาระสำคัญของการใช้การพูดกับตนเองของเด็กเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการกำกับการกระทำ การวางแผน เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการคิดเพื่อแก้ปัญหาทางที่ยากได้สำเร็จได้ดังต่อไปนี้

ในทฤษฎีของ ไวกอตสกี (๑๙๗๘) การพูดกับตนเองมีกำเนิดมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคล แล้วก็พัฒนามาเป็นการสื่อสารกับความคิดของตนเอง โดยการพูดกับตนเองอย่างเปิดเผยก่อนที่จะพัฒนาการของสติปัญญาจะเปลี่ยนในการพูดกับตนเองนั้นค่อยๆเงียบไป กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคิดภายในตนเองเท่านั้น ดังนั้นการพูดกับตนเองของเด็กจึงเปรียบเสมือนกับเป็นรูปแบบภาษาพูดของความคิด

ไวกอตสกี สรุปบทบาทของการพูดกับตนเอง ไว้ดังนี้

๑. ทำให้เด็กสามารถมีเครื่องมือช่วยเหลือในการแก้ปัญหายากๆ ได้สำเร็จ
๒. เพื่อสร้างพฤติกรรมที่เกิดจากแรงกระตุ้นอีกครั้ง เพื่อทำงานให้สำเร็จ
๓. เพื่อวางแผน แก้ปัญหาจากการกระทำก่อนหน้า
๔. เพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนเอง

แบบแผนพัฒนาการของการพูดกับตนเองเมื่อดูตามอายุเด็ก จะเป็นเหมือนรูปโค้ง U คำว่า โดยเด็กเริ่มต้นพูดกับตนเองตั้งแต่อายุราว ๒-๓ ปี และจะใช้การพูดกับตนเองสูงที่สุดเมื่อมีอายุประมาณ ๔-๕ ปี และหลังจากนั้นการใช้การพูดกับตนเองของเด็กก็จะค่อยๆ น้อยลงจนกระทั่งหายไปเมื่ออายุประมาณ ๖-๗ ปี

งานวิจัยของไวกอตสกี และ ลีวินา (Duncan, 1991) พบว่าขณะที่เด็กกำลังแก้ปัญหาเพื่อหยาบไหลลูกกวาดบนชั้นวางของ ยิ่งเด็กประสบกับการแก้ปัญหายากมากขึ้นเท่าไร การใช้คำพูดที่พูดกับตนเองยังมีบทบาทในฐานะเครื่องมือที่ควบคุมการทำงาน และการวางแผนที่สลับซับซ้อนขึ้น

โคลเบอร์ก (๑๙๖๘) นำเสนอลำดับขั้นพัฒนาการของหมวดคำพูดกับตนเอง โดยแบ่งเป็น ๖ ขั้น ดังนี้

หมวด ๑. พูดเล่นคำและพูดซ้ำ (Word play and repetition)

หมวด ๒. คำพูดถึงหรือพูดแทน สิ่งที่เป็นวัตถุ ไม่ใช่บุคคล

(Remarks addressed to nonhuman objects)

หมวด ๓. อธิบายการกระทำของตนเอง (Describing own activity)

หมวด ๔. ถามและตอบตนเอง (Questions answered by the self)

หมวด ๕. แนะนำและติชมตนเอง (Self-guiding comments)

หมวด ๖. คำพูดพึมพำ ที่ฟังไม่ได้ยินหรือจับความไม่ได้

(Inaudible or indecipherable muttering)

โดยรายงานผลการศึกษาว่า ลำดับขั้นพัฒนาการของหมวดคำพูดที่เด็กพูดกับตนเองในระยะแรก เมื่ออายุยังน้อย มักจะเป็นคำพูดในหมวดคำที่ ๑-๒ และจะค่อยๆ เริ่มพูดคำในหมวดคำถัดไปเรื่อยๆ ตามลำดับอายุที่มากขึ้น นอกจากนี้จากผลการศึกษายังพบว่ามีความยืดหยุ่นในการพบการใช้คำพูดหมวดต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับ อายุ , ระดับ I.Q. , เพศ , ระดับพัฒนาการทางด้านจิตใจ

๒. การเล่นกับพัฒนาการของเด็ก

๒.๑ ทฤษฎีทางการศึกษา

๒.๑.๑ ลักษณะและจุดมุ่งหมายของการเล่น

โดยอาศัยหลักการและทฤษฎีการเล่นที่ยอมรับ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านต่างก็ศึกษาถึงพัฒนาการของเด็กในด้านต่างๆ และศึกษาเกี่ยวกับการเล่นของเด็กโดยเฉพาะเพื่อที่จะได้นิยามลักษณะและจุดมุ่งหมายของพฤติกรรมการเล่นของเด็ก ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้โดยละเอียด คือ นิยามลักษณะและจุดมุ่งหมายของพฤติกรรมการเล่นของเด็กซึ่ง ซัทตัน-สมิธ (Sutton-Smith, ๑๙๗๒) ได้แยกไว้เป็น ๔ แบบ คือ การเลียนแบบ (imitation) การสำรวจ (exploration) การทดสอบ (testing) และการสร้าง (construction) แต่ละพฤติกรรมดังกล่าวนี้มีความซับซ้อนและความต่อเนื่องของการใช้ทักษะทางกาย ทางความคิด ความเข้าใจและทางสังคม ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของเด็กแต่ละคน พฤติกรรมการเล่นจึงเป็นเครื่องมือคุณภาพะทางร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพ และสังคมของเด็กได้

๑. การเลียนแบบ (Imitation) การเล่นเลียนแบบเป็นการสะท้อนให้ผู้อื่นเห็นและทราบถึงการรับรู้สิ่งแวดล้อมต่างๆของผู้เล่น ในด้านที่เกี่ยวกับตัวผู้เล่นหรือเด็ก การเล่นเลียนแบบช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้สิ่งรอบตัวต่างๆที่ได้รับรู้ผ่านเข้าไปทางประสาทสัมผัส แต่ยังไม่อาจจะเข้าใจหรือรู้ความหมายได้ในทันทีที่รับรู้ (perceived unknown) ในการเล่นเลียนแบบเด็กจะผสมผสาน กลมกลืนหรือปรุงแต่งสิ่งที่ได้รับรู้ใหม่ให้สอดคล้องเข้ากับสิ่งที่เด็กเรียนรู้แล้ว ค้นเคยแล้ว

(cognized known) จะเห็นได้จากการที่เด็กมักจะเล่นเลียนแบบสิ่งที่ตนคุ้นเคยก่อนและเห็นว่าสำคัญ แต่สถานการณ์หรือสิ่งที่เด็กนำมาเล่นจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ภูมิหลังของเด็กแต่ละคน

๒. การสำรวจ (Exploration) ความสนใจ ความสงสัย และความกระตือรือร้นใคร่รู้ในสิ่งรอบตัวต่างๆ เป็นคุณสมบัติประจำวัยของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ ๓-๖ ปี และเป็นรากฐานของการเล่นแบบสำรวจ หากผู้ใหญ่รู้จักสนับสนุนการเล่นให้ถูกวิธีแล้ว คุณสมบัติประจำวัยนี้ก็จะได้รับการพัฒนาและมีติดตัวเด็กต่อไปเรื่อยๆ ทั้งยังจะทำให้การเล่นของเด็กเป็นสิ่งที่มีความหมาย ในการเล่นสำรวจเด็กจะได้ใช้ประสาทรับรู้ความรู้สึกของเขามากกว่าเพียงการสัมผัสจับต้องหรือดูเฉยๆ เด็กจะจับ จี๊ไชของเล่น กลิ้งมันไปมา ลองดม ลองดูตูด ฟังว่ามีเสียงมาจากส่วนไหนของของเล่น แล้วค้นหาต้นเหตุที่มาของเสียง ด้วยการแกะของเล่นออกมาดู ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ของเล่นเสียแต่เด็กก็จะเรียนรู้ว่าตนเองสามารถทำให้สิ่งและสถานการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงได้ ความไวของประสาทรับรู้ความรู้สึกจะเกิดหรือพัฒนาตามประสบการณ์ใหม่ของการเล่นสำรวจอยู่เสมอ การเล่นสำรวจนี้จะเพิ่มพฤติกรรมขั้นที่ จะนำเด็กไปสู่การค้นพบและการแก้ปัญหาสิ่งหรือสถานการณ์ที่เด็กไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์มาก่อน

๓. การทดสอบ (Testing) ในการเล่นแบบทดสอบเด็กจะอาศัยความรู้ใหม่ที่ ได้จากการสำรวจและความรู้เดิมจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยเป็นรากฐาน สิ่งที่เด็กได้สำรวจศึกษาแล้วจะเป็นอุปกรณ์ที่เด็กนำมาเล่นเพื่อทดสอบดูว่าคุณสมบัติของของเล่น และวิธีการเล่นที่วางไว้จะเป็นไปตามที่เขาคิดหรือไม่ อย่างไร เช่น ถ้าเอาแท่งไม้สี่เหลี่ยมมาตั้งเป็นรูปต่างๆ จะเป็นรูปอะไรได้บ้าง และจะตั้งได้สูงมากๆ ตามที่คิด ที่ต้องการหรือไม่ เป็นต้น ก่อนการเล่นทดสอบเด็กจึงควรมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่เล่นก่อนโดยการเล่นสำรวจและเล่นเลียนแบบ

ในกรณีที่การทดสอบไม่ได้ผลตามที่คิดไว้ ปัญหาที่ตามมาคือ การที่จะแก้ไขอย่างไรเกี่ยวกับวิธีการเล่น เช่น พิจารณาแก้ไขจังหวะ และลักษณะของการวางแท่งไม้ต่อกัน ที่ทำให้มีการทรงตัวดี เมื่ออยู่ต่อกันสูงๆ หรือศึกษาใหม่เกี่ยวกับคุณสมบัติของของเล่นนั้น เช่น พิจารณาถึงรูปร่าง ขนาด ความหยวบ ความละเอียดของแท่งไม้ที่ให้ผลดีต่อการทรงตัว เมื่อถูกนำมาตั้งเป็นรูปต่างๆ ที่สูงมากๆ เป็นต้น ถ้าการทดสอบเป็นไปในรูปของการเล่นแล้ว ความเป็นไปได้ อาจจะสูงมากที่เด็กจะไม่ล้มเลิกการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความอดทนสนใจเป็นพิเศษที่จะพยายามทำงานให้สำเร็จ ทั้งนี้เพราะในการเล่นเด็กไม่ต้องแข่งกับใคร นอกจากกับตัวเองหรือถ้าจะแข่งกับผู้อื่นก็เพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ความล้มเหลวผิดพลาดที่เกิดขึ้นมิได้เป็น

เครื่องแสดงว่าตัวเขาไม่มีความสามารถเอาเสียเลย เพราะเขามีอิสระที่จะทดลอง ค้นคว้า สำนวณ และทดสอบใหม่ได้เสมอ

คุณค่าของการเล่นทดสอบที่เห็นเด่นชัดคือ ส่งเสริมพัฒนาการการรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล เหตุและผลจะได้จากการสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดจากการทดสอบ และผู้เล่นจะได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและเรียนที่จะช่วยตัวเองด้วย

๔. การสร้าง (Construction) การเล่นสร้าง (Construction) หมายถึงการที่ผู้เล่นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่างๆ เช่น การจัดทำของเล่นโดยการเอาก้านกล้วยมาหักส่วนบนลงตักแต่งทำเป็นหัวม้า แล้วใช้ขี้เล่น การสร้างสถานการณ์ การเล่นโดยสร้างเรื่อง และเล่นตามเรื่อง การวางกฎเกณฑ์การเล่นโดยกำหนดบทบาทของผู้เล่นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงจากของเดิม เป็นต้น

การเล่นสร้างเริ่มต้นจากการที่เด็กสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่างๆ ออกได้ว่าต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร โดยมีเหตุผลพอที่จะสรุปแยกแยะความแตกต่างและความเหมือนนั้นได้ (Differentiation process) และโดยไม่รู้ตัวเด็กจะแสดงอารมณ์และความคิดเห็นนั้นของเขาออกมาเป็นการกระทำ ซึ่งตัวเด็กเองสามารถควบคุมได้ การเล่นสร้างนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเด็กในการรวบรวมอารมณ์ ความคิด และเหตุผลให้มาสัมพันธ์กันขึ้นในรูปรวมใหม่เพื่อก่อให้เกิดความคิดและประสบการณ์ใหม่ๆ ในการสร้างสรรค์ (Creative imagination) เพื่อให้เป้าหมายของการกระทำหรือการเล่นสร้างประสบความสำเร็จ ผู้เล่นหรือเด็กยังต้องใช้ความคิดความสามารถอื่นๆ อีก เช่น การแปลความหมายของความคิดเห็นและความรู้สึกของตนออกมาในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic representation) ดังตัวอย่างการสร้างข้อสมมติให้กบกล้วยเป็นม้า การสื่อความหมายของการเล่นให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจได้ โดยการใช้ภาษาพูด (Verbal) และกิริยาท่าทาง สีหน้า (non-verbal) ดังตัวอย่างการเล่นเลียนแบบบทพ่อแม่ลูกและหมอ หรือการเล่นสร้างเรื่องตามความคิดคำนึง

๒.๑.๒ ลำดับขั้นพัฒนาการทางการเล่น

เนื่องจากการเล่นของเด็กเป็นทางหรือวิธีการที่เด็กแปลและถ่ายทอดความหมาย ความเข้าใจ และความรู้สึกที่เขามีต่อสิ่งและเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัวออกมาเป็นการกระทำ เพื่อให้ตัวเองเรียนรู้ และให้ผู้อื่นรับรู้ความสามารถของตน พฤติกรรมการเล่นต่างๆ ของเด็กจึงมีลำดับ

ขั้นของพัฒนาการที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับพัฒนาการทางความรู้ ความเข้าใจและทางสังคมของเด็ก

๑) พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ

เพียเจท์ (Piaget, 1962) อ้างถึงใน Wood, L. และ Attfield, J. 1996 ได้เป็นผู้หนึ่งที่วิเคราะห์และแบ่งแยกพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจของเด็กออกเป็นลำดับขั้น ซึ่งสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางการเล่นของเด็กลำดับขั้นของพัฒนาการทางการเล่นตามแนวทฤษฎีของเขาดังนี้คือ

๑.๑ ขั้นการเล่นที่ใช้ประสาทสัมผัสรู้สึกและกลไกเคลื่อนไหวต่าง ๆ

(Sensory-motor Stage) เนื่องจากในขั้นแรกของการเจริญวัย เด็กยังไม่สามารถแยกตนเอง (Self) และสิ่งแวดล้อมให้ออกจากกันได้ เด็กเชื่อแต่ที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องรวมกันอยู่ที่ตนเอง ตนเองต้องมีส่วน เกี่ยวข้อง ต้องเป็นผู้กระทำ เช่น มีความเข้าใจว่า ความคงที่ของวัตถุจะไม่มีถ้าตัวเขาเองไม่ได้รับรู้ มองเห็น หรือจับต้องวัตถุนั้นอยู่ ประกอบกับ กล้ามเนื้อ แขนขา และอวัยวะส่วนต่างๆ ต้องการถูกฝึกฝน ถูกใช้เพื่อให้พัฒนา การเล่นของเด็กในวัยก่อนวัย ๔ ขวบ จึงมุ่งที่การนำตัวออกไปประสพกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้สมรรถและร่างกายเข้าร่วมเล่น ลักษณะการเล่นจึงเป็นการกระทำกิจกรรมที่เคลื่อนไหวมีอริยาบถ มีการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้มาก และมีการย่ำซ้ำทวนการกระทำหรือการเล่นนั้นบ่อยๆ โดยไม่เบื่อหน่าย

๑.๒ ขั้นการเล่นที่ใช้สัญลักษณ์ (Representational Stage) เมื่อเด็กมีการ

พัฒนาในด้านสติปัญญาเพิ่มขึ้นตามวุฒิภาวะ เด็กจะมีความสามารถในการตอบสนองความกระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและความต้องการใช้สมรรถที่มีเพิ่มขึ้นเป็นไปในแนวที่เริ่มรู้จักใช้ความคิด มโนภาพ และจินตนาการให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเล่นของตน ระยะเวลาช่วงวัย ๒ ถึง ๗ ขวบ จะเป็นระยะที่ความคิดในด้านสัญลักษณ์ของเด็กจะก่อรูปและพัฒนาขึ้น เด็กจะเอาใจใส่กับการเล่นที่มีการสมมติหรือกำหนดให้สิ่งเร้าต่างๆรวมทั้งวัตถุของเล่นและตัวบุคคล มีฐานะเป็นตัวแทนของสิ่งและสภาพที่เป็นจริงในชีวิต

๑.๓ ขั้นการเล่นที่สื่อความคิดความเข้าใจ (Reflective Stage) ครั้นอายุ

ประมาณ ๗ ขวบ การต่อเติมความคิด การเกิดความคิดรวบยอดมีมากขึ้นและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น เด็กจะมีพัฒนาการรับรู้ที่สามารถจัดหมวดหมู่หรือประเภทของวัตถุและเหตุการณ์ต่างๆได้ (Categorization) ตลอดจนมีการพัฒนาทางด้านภาษามากพอที่จะสื่อความเข้าใจกับบุคคลอื่น

การเล่นส่วนใหญ่ในวัยนี้จึงเป็นไปในรูปการเล่นที่มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนเข้ามาเกี่ยวข้องใน ตัวอย่างการเล่นบทบาทพ่อแม่ลูกและหมอ จะมีการเขียนบทเป็นละคร เป็นเรื่อง มีการขึ้นต้น ดำเนินเรื่อง และสรุปลงท้ายเรื่องภาษาที่ใช้ การลำดับบทและขั้นตอนของเรื่องจะสะท้อนให้เห็นถึงการที่เด็กต้องรวบรวมและวางแนวความคิด เพื่อให้สอดคล้องกันอย่างมีเหตุผล และมีความเป็นไปได้ และเพื่อให้สื่อความคิดของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจ

ในขั้นการเล่นที่ใช้ประสาทสัมผัสรู้สึกและกลไกเคลื่อนไหวต่างๆ เด็กจะเริ่มแสดง พฤติกรรมการเล่นเลียนแบบ แบบสำรวจ และแบบทดสอบ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะซับซ้อนขึ้นเมื่อพัฒนายิ่งขึ้นไปพร้อมกับตัวเด็กที่เจริญเติบโตทางวุฒิภาวะ เมื่อการเล่นของเด็กได้พัฒนามาอยู่ขั้น รู้จักใช้สัญลักษณ์ พฤติกรรมการเล่นต่างๆ ดังกล่าวจะถูกลอมเข้าด้วยกันและสะท้อนออกมาใน รูปของการเล่นสร้าง เพียเจท์ (Piaget, 1962) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ในระยะ ๔ ถึง ๗ ขวบ การเล่นที่ใช้ สัญลักษณ์ซึ่งเกิดจากความคิดคำนึง และความคิดเห็นของเด็กจะเริ่มลดน้อยลงเรื่อยๆ และเด็ก สามารถปรับตัวได้ ในขณะที่สังคมของเด็กกว้างขวางขึ้นและความต้องการทางอารมณ์ของเด็กก็ ได้รับการตอบสนองในทางที่ดี ในช่วงตอนปลายของขั้นการเล่นที่ใช้สัญลักษณ์ ลักษณะเฉพาะ ของการเล่นจะเริ่มเกิดขึ้นคือ การเล่นเลียนแบบตามความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อม การเล่นสร้าง เรื่องที่บทจะได้รับการปรับเพื่อให้เป็นการแสดงออกที่เน้นความแตกต่างของบทเหล่านั้น และ ความมีระเบียบในการเล่นสร้าง

๒) พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม

ลักษณะการเล่นของเด็กที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมสามารถแบ่งออกเป็น ลำดับขั้นเริ่มตั้งแต่เล่นคนเดียว (Solitary play) เล่นใกล้ๆ คนอื่น (Parallel play) สนใจการเล่นของ ผู้อื่นโดยเป็นเพียงส่วนประกอบของการเล่นนั้น (Complementary play) และร่วมเล่นกับผู้อื่นอย่าง มีบทบาทเต็มที่ (Cooperative play) เด็กปกติทุกคนจะมีพัฒนาการทางการเล่นเป็นไปตามนี้

ในระยะของพัฒนาการทางสังคม เด็กจะถือเอาตัวเองเป็นจุดเด่น เป็นศูนย์กลาง ของความสำคัญ (Egocentrism) เนื่องจากพัฒนาการทางการใช้ภาษายังไม่อยู่ในขั้นที่จะใช้ ภาษาเป็นสื่อให้ผู้อื่นเข้าใจตามตนได้ และเด็กยังต้องการการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองเพื่อรู้จักตนเอง การเล่นในระยะประมาณ ๒ ขวบ จึงมักจะเป็นการเล่นคนเดียว ต่อมาเมื่อเด็กได้รู้จักและสร้าง ตัวตน (Self) ที่แท้จริงออกมาบ้างแล้ว โดยสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่างๆ ออกได้ว่า แตกต่างกัน หรือเหมือนกัน และเริ่มรู้ว่า ฉันกับท่านเท่านั้นเป็นคนละคนกัน แต่ฉันกับท่านอาจจะมีสัมพันธ์กัน ได้ เด็กจึงเริ่มสนใจและต้องการเล่นด้วยกันกับเด็กอื่น ก่อนที่เด็กจะเข้ากลุ่มเล่นกับผู้อื่นได้อย่าง เต็มที่นั้นลำดับขั้นตอนการเข้ากลุ่มจะเป็นไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป คือ เมื่อยังไม่รู้จักเล่น

ด้วยก็ได้แต่เล่นคนเดียวอยู่ใกล้ๆกับเด็กอื่นก่อน ต่อมาพยายามจะเข้าร่วมเล่นโดยการเล่นเหมือนๆกับเขายอมเป็นผู้ตามเป็นส่วนประกอบที่ทำให้การเล่นของผู้อื่นสมบูรณ์ แล้วในที่สุดก็เข้าร่วมเล่นด้วยกัน โดยตนเองได้มีโอกาสเป็นผู้นำบ้าง มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นบ้าง เด็กส่วนมากสามารถทำตนเป็นคนหนึ่งของกลุ่มได้สำเร็จเมื่ออายุประมาณ ๔ ขวบ

๒.๒ ทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรม

ในทฤษฎีประวัติศาสตร์เชิงสังคมวัฒนธรรมเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการเล่น (Cultural and Social Anthropological Theories on Play) กล่าวว่าการเล่นเป็นรูปแบบหนึ่งทางวัฒนธรรม การเล่นเป็นปรากฏการณ์พื้นฐานทางสังคม บ่งบอกโดยการเข้าร่วมโดยสมัครใจและมีรูปแบบทางวัฒนธรรม กล่าวคือ เด็กๆเรียนรู้ที่จะเล่นในกรอบของวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยที่ชัดเจน

ในการเล่นเด็กๆ ได้เรียนรู้ความหมายของชีวิตในสังคม การเล่นได้รวมเอาความรู้สึก เจตจำนงและความคิด ดังนั้นการเล่นจึงเป็นต้นกำเนิดของพัฒนาการที่สำคัญ

แนวคิดต่อไปนี้ในทฤษฎีประวัติศาสตร์เชิงสังคมวัฒนธรรมของไวคอตสกี (อ้างถึงใน Lindquist,G,1995) สามารถนำมาวิเคราะห์การเล่นได้ดังต่อไปนี้

๑. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้คน ทำให้ผู้พูดเกิดความสัมพันธ์เชิงพลวัตกับสิ่งแวดล้อมและผู้พูดพัฒนาแนวคิดของเขาเกี่ยวกับโลกผ่านกระบวนการ ทั้งถอดแบบ และถ่ายทอด(reproduce) และการสร้างขึ้นใหม่ (produce) ในขณะเวลาเดียวกันขณะที่เขาสามารถจดจำและทำพฤติกรรมตามแบบแผนเดิมซ้ำๆ เขาสามารถที่จะจัดแต่งและก่อรูปแนวคิดของเขาเองนั้นมนุษย์จึงเป็นผู้สร้างเพราะเขาสร้างแนวความคิดของตนเองต่อโลก ตัวอย่างเช่นเขาตีความหมายสิ่งต่างๆเอง นี่คือนแนวคิดในทฤษฎีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด (Dialectic Theory) ซึ่งส่งผลในกระบวนการสอน

๒. ทฤษฎีนี้ได้เปิดรับแนวคิดทางวัฒนธรรมทั้งหมดซึ่งรวมทั้งศิลปะ วัฒนธรรมและกระบวนการทางสังคม เป็นทฤษฎีที่รวมวิวัฒนาการของมนุษย์ที่ได้รวมเอาทั้งความคิดและความรู้สึก ซึ่งเป็นสองส่วนที่มักจะถูกพิจารณาแยกส่วนในทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการทั่วไป ตามแนวคิดของทฤษฎี ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม (Cultural history) จิตสำนึกเป็นแนวคิดสำคัญของพัฒนาการเฉพาะบุคคล และการเล่นของเด็กเป็นกิจกรรมเพื่อผ่านไปสู่จิตสำนึกต่อโลก การเล่นไม่ได้แยกความรู้สึก ความคิด และเจตจำนงออกจากกัน

๓. มีความร่วมกันระหว่างจิตสำนึกของมนุษย์ (ภายใน) และสิ่งแวดล้อม (ภายนอก) โครงสร้างทางศิลปะ วัฒนธรรมและสังคมนั้นสะท้อนอยู่ในโครงสร้างของจิตสำนึก ในทัศนะของไวทอลสกี โครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงได้ของจิตสำนึกมีส่วนร่วมกับรูปแบบอันสุนทรีย์ของศิลปะ ในการเล่นมีการพบกันระหว่างภายในของปัจเจกกับสิ่งแวดล้อมภายนอกรอบตัวเขา ซึ่งเกิดจากกระบวนการตีความอันสร้างสรรค์ กระบวนการทางจินตนาการที่ต้องการแสดง จินตนาการเป็นการกระทำ การเล่นสะท้อนจิตสำนึกออกมาอย่างสวยงาม

จิตสำนึกที่พัฒนาขึ้นนั้นเสมือนเป็นการสื่อสารทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใน ตามที่ไวทอลสกี กล่าวไว้ภาษาและการกระทำมีความสัมพันธ์กัน และการติดต่อสื่อสารกับสิ่งใดในสิ่งแวดล้อมจะ กลับไปสู่การจัดรูปแก่การแลกเปลี่ยน สนทนา ไวทอลสกีก็ยังได้อธิบายว่าจิตสำนึกเป็นกระบวนการ ที่แปรเปลี่ยนอยู่เสมอ เพราะทำงานสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ เช่น ความจำทำหน้าที่ต่างๆกันไป ในอายุ ต่างกัน และจะทำงานในวิถีทางที่แตกต่างกัน ในการเชื่อมโยงกับความสนใจ และการรับรู้ขณะที่ เด็กมีพัฒนาการเติบโตขึ้น หน้าที่ที่สำคัญของจิตสำนึกคือการเชื่อมโยงความคิดและภาษา สิ่ง ที่เชื่อมความคิดและคำคือความหมายของคำ ความหมายจึงหมายถึง สิ่งที่เป็นทั้งภาษาและ ความคิดในเวลาเดียวกัน มันคือหน่วยของความคิดที่เป็นถ้อยคำ ในระดับภายนอกคำนั้นใช้เพื่อ การสื่อสาร และในระดับภายในคำนั้นมีความหมายถ้อยคำจึงเป็นทั้งการสื่อสารและเป็น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในขณะเดียวกัน จิตสำนึกนั้นเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (dialogical) ในตัวเองและมนุษย์ยังสื่อสารแม้เมื่ออยู่กับตนเอง

๒.๓ ทฤษฎีทางจิตวิทยา

ไวทอลสกี (๑๙๔๑) ให้คำจำกัดความว่าการเล่นเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจนั้น ไม่น่าถูกต้องนัก เนื่องจากมีอีกหลายกิจกรรมที่สามารถทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจได้ และยังมี เกมการละเล่นที่โดยตัวมันเองไม่เป็นที่น่าพึงพอใจแก่เด็กโดยเฉพาะกีฬาที่มีการแข่งขันและผลของการแข่งขันไม่เป็นที่น่าพอใจเท่าใด

มีนักทฤษฎีหลายคนที่มีมองข้ามความต้องการในการเล่นของเด็ก ซึ่งเท่ากับเป็นการมองข้ามความเหตุผลของการเล่น และให้ความเข้าใจไปอย่างสุดโต่งว่าให้ใส่ทุกอย่างเข้าไปเพื่อให้เกิด การกระทำออกมา ถ้าเราละเลยความต้องการของเด็กและกระตุ้นเด็กให้กระทำสิ่งต่างๆ เราจะไม่ มีวันเข้าใจพัฒนาการของเด็ก เนื่องจากพัฒนาการทุกจุดที่เด็กเคลื่อนผ่านมีการคิดวางโดยเจตนา

ความเติบโตเต็มที่ของความต้องการเล่น เป็นประเด็นหลักในการอภิปราย เพราะถ้าเราไม่เข้าใจลักษณะเฉพาะของความต้อการนี้แล้ว เราก็จะไม่เข้าใจความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการเล่น ในฐานะเป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรม

เด็กเล็กมักมีแนวโน้มว่าจะเติมเต็มความต้องการที่ไม่สามารถเป็นจริงได้อย่างปัจจุบันทันด่วนในทันทีด้วยการเล่น จินตนาการเป็นกระบวนการใหม่ทางจิตวิทยาสำหรับเด็ก เกิดขึ้นและเป็นเสมือนสิ่งที่แสดงให้เห็นรูปแบบเฉพาะของกิจกรรมของจิตสำนึกของมนุษย์ การเล่นนั้นถูกควบคุมโดยแรงจูงใจหลายประการ ในการเล่นเด็กสร้างสถานการณ์จากจินตนาการแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าการเล่นทั้งหมดต้องอยู่ในลักษณะนี้ มันเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของการเล่น

ในชีวิตประจำวันกับการเล่นเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน ในการเล่นการกระทำมีความสำคัญ เป็นรองต่อความหมาย ส่วนในชีวิตจริงการกระทำเป็นสิ่งสำคัญเหนือความหมาย ดังนั้นความเชื่อว่าการเล่นเป็นสิ่งสำคัญ เป็นกิจกรรมหลักในชีวิตประจำวันจึงเป็นการมองที่ไม่ถูกต้อง สิ่งที่ปรากฏในการเล่นจะเปลี่ยนไปสู่ชีวิตจริง

ในทางตรงกันข้ามเป็นไปได้หรือไม่ว่า พฤติกรรมของเด็กถูกชี้แนะโดยความหมาย พฤติกรรมของเด็กอนุบาลช่างไม่เป็นไปตามธรรมชาติแต่เขารู้ว่าควรมีความประพฤติที่ดีอย่างนั้นหรือ ข้อจำกัดอันเคร่งครัดนี้ช่างเป็นไปได้เลยในชีวิตจริง แต่ในการเล่นการกระทำที่ให้ความสำคัญกับความหมายนั้นมันเป็นไปได้ ดังนั้นการเล่นจึงสร้าง พื้นที่ช่วงถัดไปของพัฒนาการ (a zone of proximal development) ของเด็กในการเล่นเด็กมีพฤติกรรมที่ดีกว่าอายุของเขา เสมือนมองผ่านกระจกที่เปิดเผยให้เห็นความจริง การเล่นประกอบด้วยจุดเดี่ยวของพัฒนาการทุกด้านในรูปแบบย่อและโดยตัวมันเอง เป็นพัฒนาการที่สำคัญ

ผ่านการเล่น มันให้พื้นที่กว้างขวางต่อการเปลี่ยนแปลงในความต้องการและการรู้ตัวตน การกระทำจากจินตนาการในสถานการณ์สมมุติ การสร้างของผู้ที่ตั้งใจจะทำและการสร้างของแผนการในชีวิตจริงและการกระทำจากพลังเจตจำนง ทั้งหมดปรากฏในการเล่นและทำให้เกิดพัฒนาการ ขั้นสูงสุดในช่วงอนุบาล เด็กๆเติบโตไปอย่างมีแก่นสารผ่านกิจกรรมการเล่น ในความหมายนี้ สามารถบอกได้ว่าการเล่นเป็นกิจกรรมที่นำไปสู่สิ่งที่ถูกกำหนดว่าเป็นพัฒนาการของเด็ก

เมื่อถึงจุดหนึ่งการเล่นจะพัฒนาขึ้น เด็กๆจะเริ่มต้นด้วยสถานการณ์สมมุติที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในช่วงเริ่มต้น ต่อไปก็จะเป็นการสร้างสถานการณ์จากจินตนาการมาทดแทน เมื่อการเล่นพัฒนาขึ้น เราจะเห็นการเกิดขึ้นของการตระหนักรู้ถึงวัตถุประสงค์ของการเล่น มันไม่ถูกต้องที่จะรับรู้ว่าการเล่นเป็นกิจกรรมที่ไม่มีจุดมุ่งหมาย ในช่วงสุดท้ายของพัฒนาการการเล่นกฎเกณฑ์พัฒนาขึ้น

ในอีกความคิดหนึ่ง เด็กที่กำลังเล่นนั้นมีอิสระที่จะตัดสินใจการกระทำ แต่ในอีกความคิดหนึ่งนี่เป็นสิ่งลวงตาของอิสรภาพ เพราะในความเป็นจริงแล้วการกระทำของเด็กเป็นรองต่อความหมาย และเขาแสดงออกตามความหมายที่ถูกต้อนั้น

จากมุมมองด้านพัฒนาการ การสร้างสถานการณ์สมมติเป็นเสมือนหนทางพัฒนาความคิดแบบนามธรรม และพัฒนาการที่ตรงกันของกฎเกณฑ์ได้นำการกระทำในความคิดสู่ความจริงในโลก

๒.๓.๑ การกระทำและความหมายในการเล่น

อิทธิพลของการเล่นต่อพัฒนาการของเด็กนั้นมีอยู่อย่างมหาศาล การเล่นในสถานการณ์สมมติเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลยสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า ๓ ขวบ ในสถานการณ์สมตตินั้นเป็น พฤติกรรมแปลกใหม่ซึ่งปลดปล่อยเด็กจากการบังคับบีบใจ นั้นเป็นเพราะว่าเด็กต้องเรียนรู้ที่จะแสดงออกในเชิงสติปัญญา มากกว่าแสดงจากภาพที่เห็นจากภายนอก ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของแรงจูงใจภายใน และไม่ได้มาจากแรงกระตุ้นจากสิ่งภายนอก งานศึกษาของลีวีนาเรื่องธรรมชาติของแรงจูงใจจากสิ่งของต่อเด็กเล็กได้ข้อสรุปว่า สิ่งของบ่งบอกต่อเด็กในสิ่งที่เด็กต้องการทำ เช่น ประตูต้องปิด บันไดไต่ปีน

รากฐานของความรู้สึกฝืนใจของเด็กอยู่ที่อำนาจความตระหนักตัวตนของเด็ก ปฐมวัย การรวมกันของแรงจูงใจและการรับรู้ โดยทั่วไปการรับรู้ในช่วงวัยนี้ไม่แยกต่างหากแต่เป็นการรวมกันของการตอบสนองต่อประสาทสัมผัส การรับรู้ทุกสิ่งเป็นสถานการณ์จำลองของกิจกรรม เพราะสถานการณ์สื่อสารในเชิงจิตวิทยาผ่านการรับรู้ และเพราะว่าการรับรู้ไม่แยกต่างหากจากแรงจูงใจ และกิจกรรมทางกาย มันเข้าใจได้ว่าด้วยการรู้สึกนึกคิดของเธอช่างเป็นโครงสร้าง เด็กจึงรู้สึกฝืนใจกับสถานการณ์ที่พบว่าตนเองพบกับความมีสติรู้ตัว

แต่ในการเล่น แรงขับในด้านการกำหนดของสิ่งต่างๆหายไป เด็กมองเห็นภาพของสิ่งหนึ่งแต่แสดงออกอย่างแตกต่างกันออกไป จากความสัมพันธ์กับสิ่งที่เขาเห็น ดังนั้น มันคือสภาวะที่เด็กไปถึงจุดที่เขาแสดงออกอย่างเป็นอิสระจากสิ่งที่เขาเห็น แน่นอน คนไข้ที่สมองถูกทำลาย สูญเสียความสามารถที่จะแสดงออกอย่างอิสระต่อสิ่งที่เขาเห็น โดยการพิจารณาค้นไขเหล่านี้เราควรยินดีที่ อิสระของการกระทำของผู้ใหญ่หรือของเด็กที่บรรลุนิติภาวะนั้นไม่ได้มาในทันที แต่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการอันยาวนานของพัฒนาการ

การกระทำในสถานการณ์สมมติสอนเด็กให้แนะนำพฤติกรรมตนเอง ไม่เพียงแต่มาจากการรับรู้ของวัตถุในขณะนั้น หรือโดยสถานการณ์ในขณะนั้นกระทบต่อเด็ก แต่โดยความหมายของสถานการณ์นั้นๆด้วย จากการสังเกตเด็กวันต่อวัน แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มันเป็น

สิ่งที่เป็นไปไม่ได้สำหรับเด็กเล็กๆ ที่จะแยกความหมายออกจากสิ่งที่มองเห็นเพราะทั้งสองสิ่งเป็นสิ่ง ที่ใกล้ชิดและหลอมรวมกัน ความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างการรับรู้และความหมายสามารถเห็นได้ จากพัฒนาการทางการพูดของเด็กเช่นกัน การแยกขยายออกไประหว่างความหมายและสิ่งที่เห็น เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อเด็กอยู่ในวัยประถม ในการเล่นความคิดแยกออกมาจากวัตถุและการกระทำซึ่ง ออกมาจากความคิด ความเข้าใจ มากกว่ามาจากสิ่งของ เช่น ท่อนไม้ท่อนหนึ่งเริ่มกลายเป็นตุ๊กตา แห่งไม้เริ่มกลายเป็นม้า การกระทำที่เคยขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์เริ่มจะถูกกำหนดตัดสินด้วยความคิด ไม่ได้ถูกกำหนดตัดสินด้วยตัวสิ่งของ หรือจากภาพที่เห็นจริง นี่ช่างเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความ สัมพันธ์ของเด็กต่อความเป็นจริง ความซับซ้อน และต่อสถานการณ์ที่มองเห็น ซึ่งยากที่จะ ประเมินความสำคัญของมันทั้งหมด เด็กไม่สามารถทำทั้งหมดในทันที เพราะมันยากมากสำหรับเด็กที่จะ ใช้ความคิด แยกความของคำออกจากวัตถุ

การเล่นได้มอบช่วงเวลาในการปรับเปลี่ยน เมื่อไรก็ตามที่วัตถุกลายเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะแสดงความหมายของ“ม้า” จากม้าตัวจริงเท่านั้น นั่นแสดงว่าเด็กยังไม่สามารถแยกความคิด ออกจากวัตถุ จุดอ่อนของเด็กคือในการจินตนาการถึงม้าเขาต้องการระบุการกระทำของเขาโดย การใช้ “ม้าในรูปของท่อนไม้” ความสามารถของมนุษย์ในการรับรู้ไม่ได้รับรู้แต่สิ่งที่เห็นภายนอก เหมือนการรับรู้ของสัตว์แต่รวมถึงความหมายด้วย สิ่งนี้แสดงความหมายโดยนัยถึงแนวคิดที่ว่า การรับรู้ของมนุษย์จะเป็นลักษณะทั่วไปมากกว่าการจำแนก และเมื่อพัฒนาการมาถึงจุดสำคัญ เมื่อไม้กลายเป็นสิ่งแทนความหมายของม้าตัวจริงได้แล้ว สิ่งนี้ถือเป็นการให้ความหมายแก่วัตถุ

การเล่นของเด็กเป็นการทำงานกับความหมายโดยใช้วัตถุ และการกระทำของ พวกเขา อย่างไรก็ตามความสนใจเหล่านี้ มาจากการที่เด็กๆ ได้หลอมรวมวัตถุจริงเข้ากับการ กระทำจริง ลักษณะนี้เป็นช่วงปรับเปลี่ยนตามธรรมชาติของการเล่น มันเป็นช่วงระหว่าง สถานการณ์จริงที่ ผันใจของวัยเด็กกับความคิดของผู้ใหญ่ ซึ่งต้องการเป็นอิสระอย่างแท้จริงจาก สถานการณ์จริง

ภาพที่เห็นจะปรับเปลี่ยนไปสู่การปฏิบัติกับความหมาย เกิดเมื่อเด็กๆ ได้จัด กระทำกับความหมายเสมือนกับการจัดกระทำกับสิ่งของ (เหมือนเมื่อเขาปฏิบัติกับไม้ราวกับว่ามัน เป็นม้าจริง) ต่อมาเด็กๆ ก็จะแสดงออกอย่างมีสติรู้ตัวตน

การกระทำ → ถ้อยคำ → ความหมาย → การรู้ตัวตนของเด็ก
วัตถุ

ในการเล่นเด็กตอบสนองตามธรรมชาติโดยใช้ความสามารถของเขาที่จะแยก ความหมายออกจากวัตถุ โดยไม่รู้ตัวว่าเขากำลังทำอย่างนั้น ดังนั้นผ่านการเล่น เด็กๆ ได้บรรลุถึง นิยาม เชิงปฏิบัติของการของวัตถุ และถ้อยคำก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งต่างๆ

ความแน่นอนของสถานการณ์จำลองคือมันไม่ใช่เรื่องบังเอิญในชีวิตเด็ก แต่เป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงการปลดปล่อยตัวเองจากสถานการณ์อันบีบบังคับของเด็ก และในการเล่นเกมที่รับความต้านทานที่น้อยที่สุด เด็กๆจะทำในสิ่งที่อยากจะทำที่สุดเพราะการเล่นเชื่อมโยงกับความพึงพอใจและในขณะเดียวกันเด็กก็เรียนรู้ที่จะทำตามความต่อต้านที่มากที่สุด โดยให้ตนเองเป็นส่วนรองจากกฎและยอมสละสิ่งที่ตนเองต้องการ เพราะจำนนต่อกฎ และยอมสละการกระทำที่มาจากแรงกระตุ้น แล้วสร้างเส้นทางไปสู่ความพอใจสูงสุดในการเล่น

๒.๓.๒ การเล่นพื้นฐานของปัญญา

เพียร์ซ (๑๙๙๓) อธิบายว่าการเล่นเป็นพื้นฐานของปัญญาที่สร้างสรรค์ เด็กที่ได้เล่นก็จะได้เรียนรู้ที่จะเล่นได้ แต่เด็กที่ไม่มีโอกาสได้เล่นก็จะไม่สามารถเล่นและจะมีความเสี่ยงที่จะขาดโอกาสพัฒนาการคิดในระดับต่างๆ พื้นฐานของการเล่นที่ดีอย่างหนึ่งคือการฟังนิทาน

ขณะที่เด็กฟังนิทานที่เนื้อเรื่องกล่าวถึงสัตว์ที่มีชีวิต สามารถพูดได้เหมือนคน เรื่องราวเหล่านี้เหมือนเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนบุคคลและการกระทำต่างๆ สัญลักษณ์ในนิทานเป็นพื้นฐานการสร้างแนวคิด สร้างภาพเชิงสัญลักษณ์ (Metaphoric Symbolic figures) สามารถบอกถึงพัฒนาการขั้นต่อไปได้ สัญลักษณ์เชิงอุปมาสามารถเข้าร่วมกับความหมายหรือนำสู่การเชื่อมโยงซึ่งนำไปสู่การคิด ภาษาสัญลักษณ์เชิงอุปมาช่วยพัฒนาปัญญาที่ละเอียดขึ้นซึ่งไม่สามารถเชื่อมต่อด้วยตัวมันเองได้ นั่นเป็นเหตุผลว่าทำไมโคลงกลอนจึงเป็นเครื่องมือที่ดี สำหรับขับเคลื่อนความคิด (mind) ตามแนวทางพัฒนาการที่สำคัญของตัวเอง สามารถปลุกเร้าความรู้สึก โศกเศร้า หรือแรงบันดาลใจที่เหือดแห้ง สู่ความคิดอันไกลโพ้น เป็นเหตุผลหรือเป็นคำอธิบายที่ชัดเจนได้

บริเวณโครงสร้างสมองส่วน limbic ที่เชื่อมต่อกับ neocortex เกี่ยวข้องกับภาวะกึ่งฝันและจินตนาการ เกี่ยวพันกับพัฒนาการความสามารถในการใช้สัญลักษณ์เชิงอุปมา (Metaphoric Symbolic) สมองแต่ละชั้นมีพื้นที่ส่วนที่ทำงานเกี่ยวกับ จินตภาพอยู่ จากภาพลักษณ์ที่มองเห็นได้จากสิ่งแวดล้อมภายนอกทำหน้าที่รับรู้โดยสมองส่วน R-system เข้ามาเป็นจินตภาพภายในโดยการทำงานของ limbic system และแปลเป็นความคิดเชิงนามธรรมที่เข้าใจได้ยากโดย neocortical ช่องว่างระหว่างแหล่งกำเนิดที่เก็บเหตุการณ์ต่างๆ ใน R-system และความคิดเชิงนามธรรมของสมองส่วน neocortex ของเราสามารถเชื่อมถึงกันด้วย limbic system

จินตภาพภายในทำงานอย่างเดียวกันกับการเปรียบเทียบเชิงอุปมากับการเชื่อมประสาทสัมผัสและระบบความคิดสร้างสรรค์และส่งผลผลิตสู่กันและกัน วิจัยล่าสุดเปิดเผยให้รู้ว่าการคิดทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการใช้จินตนาการ โลกแห่งความฝันของเด็กๆ นั้นเป็นช่วงต่อระหว่าง

โลกที่แสงแว่นข้างในและสิ่งที่เปิดเผยออกสู่สิ่งแวดล้อมของเด็ก limbic system ทำหน้าที่เชื่อมประสานอยู่ตรงกลางนี้จะต้องแปลงสัญญาณไป neocortex ขณะเดียวกับแปลงสัญญาณและส่งความคิดกลับไป R-system ตัวอย่างเช่นสัญลักษณ์ในการเขียนเป็นภาพสัญญาณถูกมองเห็นและแปลงสัญญาณโดย R-system ส่วนการทำให้มีความหมายขึ้นนั้น สิ่งที่ได้รับรู้จากประสาทสัมผัสนี้จะต้องส่งต่อไปยังสมองส่วน neocortex โดยผ่านตัวแปลงสัญญาณคือ limbic system

ความผิดพลาดต่างๆในกระบวนการแปลความในสมองส่วนนี้ส่งผลต่อความล้มเหลวในการศึกษา R-System สามารถส่งสัญญาณสิ่งที่รับรู้จากสิ่งแวดล้อมไปถึงสมองส่วน neocortex ได้โดยตรง ด้วยวิธีนี้เราสามารถตอบสนองต่อสัญญาณที่เข้ามาทางประสาทสัมผัสต่างๆ ด้วยปัญญาขั้นสูงของเราเช่น การแปลความเร็วของรถที่วิ่งเข้ามา แต่ถ้าหากว่าสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์และตัวอักษรหรือ คำสั่งที่เป็นนามธรรมมากๆ เข้ามาใส่กระบวนการอย่างทีกล่าวแล้วก็จะเกิดความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่ เพราะสัญลักษณ์เชิงอุปมาทั้งหมดจะต้องถูกแปลความหมายจาก R-System สู่ neocortex โดยการทำงานของ limbic system ดังนั้นความจำของสิ่งที่เราเรียนในโรงเรียนจึงคงเหลือไว้ในขั้นความรู้สึกลับ

ความสามารถเชิงอุปมาเป็นงานหลักของช่วงปฐมวัยและจะก่อร่างได้โดยผ่านการเล่น ในการนี้การเล่นิทานจึงเป็นประสบการณ์ที่สำคัญ ภาษาพูดสำหรับเด็กตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์เมื่อช่วงเวลาที่เหมาะสมมาถึงคำพูดที่เหมาะสมจะกระตุ้นสมองให้ตอบสนองเป็นภาพ กิจกรรมที่สร้างสรรค์นี้คือสิ่งท้าทายใหญ่หลวงต่อสมองและเกี่ยวพันกับระบบประสาทส่วนอื่นๆ อย่างแท้จริงนี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมเด็กจึงดูเหมือน “เหม่อลอย” ขณะที่ฟัง กระบวนการสร้างจินตนาการใช้พลังงานในช่วงนี้ทั้งหมดของเด็กจนไม่มีพลังงานเหลือสำหรับอย่างอื่นเลย หลังจากเด็กอายุครบ ๕ ปี เด็กๆจะกลายเป็นผู้ฟังที่ดี เพราะความสามารถที่จะสร้างภาพของเขาได้พัฒนาขึ้นอย่างดีพร้อมทำงานด้วยความพยายามน้อยลง ด้วยเหตุที่เรื่องราวใหม่ๆต้องการโครงข่ายประสาทใหม่ๆ เด็กจึงต้องการได้ยินเรื่องเดิมซ้ำไปมาไม่ใช่เพราะเด็กจำเรื่องราวไม่ได้ แต่เพราะว่าการฟังช่วยในการสร้างเครือข่ายประสาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างจินตภาพของเรื่องที่เกิดขึ้น เรื่องราวแต่ละเรื่องต้องการโครงข่ายพิเศษในการเชื่อมโยงและตอบสนองของมันเป็นเอง ดังนั้นยิ่งเล่าเรื่องมากและยิ่งเล่าซ้ำมากๆ ก็จะทำให้เกิดโครงข่ายประสาทมากขึ้น และการเชื่อมต่อของมันจะนำไปใช้ในการเล่น ยิ่งความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่างภาพและภาษาเติบโตและเข้มแข็งขึ้น ความคิดรวบยอดจินตนาการและความสนใจยิ่งมีอนุภาพมากขึ้น ขณะที่ขอบเขตและความยืดหยุ่นของระบบประสาทศูนย์กลางได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น

พื้นที่ที่จินตภาพของเรื่องราวใหม่เกิดขึ้น ไม่ซ้ำเด็กก็จะนำจินตนาการนั้นสู่การกระทำ และสามารถหลุดออกจากกระบวนการทำงานเดิมสู่วงจรความสามารถในลำดับต่อไปได้

เด็กพร้อมที่จะพลิกกลับกระบวนการนำจินตภาพที่หลังไหลพรั่งพลูอยู่ภายใน จากการทำงานในสมองของเขาเองและที่ถูกรบกวนด้วยการกระตุ้นเร้าจากภายนอกที่เหมาะสม เด็กๆต้องการที่จะปรับโลกภายนอกของเขาด้วยจินตภาพที่เกิดขึ้นภายใน มันคือก้าวแรกของการสร้างสรรค์จากตนเอง ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเด็กได้ฟังนิทานแล้วนำบางส่วนของเรื่องมาใช้ในชีวิตจริง นั่นคือเด็กได้สร้างโลกภายในจากเรื่องราวที่ได้ฟัง จากสาระและประยุตต์ในสถานการณ์ที่แตกต่าง ซึ่งส่วนนี้ได้ไปเติมเต็มกระบวนการที่พลวัตให้สมบูรณ์ การเล่นออกมาของเด็กทำให้โลกแห่งความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเป็นรูปร่างที่มองเห็นได้ชัดเจนขึ้นมา โลกภายในคือการทำงานเชื่อมกันอย่างพลวัตของ Limbic กับ Neocortex และโลกภายนอกคือการทำงานเชื่อมกันอย่างพลวัตของ Limbic System กับ R – System

เมื่อเด็ก ๕ ขวบเห็นเครื่องเล่นที่มีล้อวิ่งไปบนถนน ไม่ช้าเขาจะเอาหลอดด้ายของแม่ มาเล่นเป็นเครื่องเล่นแบบเดียวกันนั้น แล้วทำเสียงตนเองเป็นเสียงเครื่องยนต์ เด็กเล่นออกมาจากจินตภาพภายในใจ แสดงออกกับสิ่งของในโลกแห่งความเป็นจริง การได้เล่นจึงเป็นการเติมเต็มความคิดภายในใจของเด็กได้

การเล่นเลียนแบบ เมื่อเด็กเห็นแม่ของตนทำขนม และต้องการมีส่วนร่วม แต่อ่างผสมและไม่ผสมช่างใหญ่เกินไป และสูงเกินเอื้อมถึง ดังนั้นเด็กจึงหาถ้วยเล็กๆ และแท่งไม้ดักโคลนหรือทรายใส่แล้วก็กวนส่วนผสมนั้นด้วยไม้ ทำเสียงเป็นคำพูดที่เหมาะสมสำหรับการทำขนม มีการกระทำเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญ ๒ ประการในที่นี้คือ เด็กได้นำเสนอการทำงานภายนอกที่มาจากจินตภาพภายในและ ถ่ายโอนมันไปสู่สิ่งของเครื่องใช้ที่เด็กๆจัดกระทำกับมันได้ วงจรของการเกิดขึ้นจากภายในสู่ภายนอกได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้นการคิดเชิงสัญลักษณ์พัฒนาผ่านการฟังนิทาน การแสดงการกระทำออกมา และใช้สิ่งของแทนสิ่งที่ต้องการเหมือนกับที่ใช้กล่องของเล่นแทนเตียงนอนหรือรถบรรทุก ตลอดช่วงเวลานี้เด็กจะพูดอย่างสม่ำเสมอด้วยเสียงอันดัง (ถ้าได้รับอนุญาต) ภาษาในช่วงปฐมวัยทั้งหมดนี้มีความหมายชัดเจน คำเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของสิ่งที่มีความหมายเฉพาะ เมื่อพูด จินตภาพของสิ่งที่สัมพันธ์กันถูกสร้างขึ้นในอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าไม่ได้ปรากฏในความหมายเชิงวัตถุ มันก็ถูกสร้างขึ้นเป็นภาพภายใน ในการเล่นคำพูดของเด็กจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในโครงสร้างของโลกภายใน

๓. ประสบการณ์ที่พัฒนาจิตสำนึกในวัยเด็ก

ในช่วงวัยเด็กซึ่งฟังคลอจากครรภ์มารดา เป็นช่วงวัยที่ยังพัฒนาร่างกายต่อจากระยะที่อยู่ในครรภ์มารดาให้สมบูรณ์ขึ้น ก่อนหน้านี้การพัฒนาอวัยวะต่างๆเป็นไปตามธรรมชาติที่ก่อรูปโดย

ตัวเด็กเอง สิ่งเร้าอื่นจากภายนอกไม่สามารถเข้าไปส่งผลต่อการเติบโตต่ออวัยวะเด็กในครรภ์ได้ เนื่องจากถูกปกป้องไว้ด้วยครกมารดา การเจริญเติบโตของทารกในช่วงนี้เป็นไปตามธรรมชาติ เสมือนธรรมชาติต้องการจะปกป้องเด็กทารกจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งยังไม่เหมาะต่อการเรียนรู้ของทารกชั้นที่ใด เด็กวัยแรกเกิดก็ยังคงต้องการเวลาที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนให้พร้อมต่อการเติบโตบนโลกต่อไปด้วยตนเองชั้นที่นั่น สิ่งต่างๆที่อยู่รายล้อมตัวเด็กในระยะต้นของชีวิต กลับกลายเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เด็กจะรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาตนเองต่อไป การเรียนรู้ของเด็กในระยะต้นนี้จึงเป็นการซึมซับจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นสำคัญ การเลียนแบบจึงเป็นสิ่งเดียวที่เด็กทำเพื่อพัฒนาตนเองในวัยนี้ นี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมการสอนที่ใช้คำอธิบายโดยยกเหตุผลประกอบ หรือการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ นานาที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ที่เด็กสามารถมองเห็น, ได้ยิน หรือสัมผัสได้ด้วยวิธีการลงมือกระทำเองนั้นไม่ส่งผลกับเด็กวัยนี้ เหมือนกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ไม่สามารถเข้าถึงหรือส่งผลต่อการเจริญเติบโตของเด็กในครรภ์มารดาได้ (Steier, 1975)

การเลียนแบบของเด็กเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีพลังมหาศาล นอกจากการกระทำการทำงานภายนอกที่เขาได้เห็นผู้ใหญ่รอบตัวปฏิบัติ ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นงานของเด็กในการเล่นแล้ว คุณภาพภายในการกระทำต่างๆในมิติด้านความหมาย อารมณ์ ก็ได้ถ่ายทอดไปสู่ใจของเด็กอย่างตรงไปตรงมาเช่นเดียวกัน เด็กๆสามารถรับรู้ถึงความสำคัญต่อความเกื้อกูลกันระหว่างสรรพชีวิต เมื่อผู้ใหญ่ได้ถ่ายทอดความสำคัญนั้นออกมาเป็นการปฏิบัติในวิถีชีวิต ก่อนรับประทานอาหารเช้า มองเห็นความเกื้อกูลจากธรรมชาติทั้งมวลในงานข่าวบ่นน้อยนี้ ครูทำการขอขอบคุณอาหารไม่ใช่เพราะเป็นพิธีกรรมแต่ในการขอบคุณนี้เปี่ยมไปด้วยความสำคัญกับทุกถ้อยคำที่เปล่งความหมายออกมา ด้วยจิตสำนึกนั้นอยู่ในตัวครู การกราบไหว้พระพุทธรูป สิ่งบูชาด้วยใจน้อมรำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐที่ชี้ทางแก่มวลมนุษย์ เป็นการกราบที่น้อมทั้งกายใจไว้ด้วยกัน จึงเป็นการกราบที่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความรู้สึกภายในผ่านเป็นการกระทำทางกายภายนอก หากแต่คุณค่าลึกลับที่เด็กน้อมรับเข้าไปไว้ในใจ เป็นความรู้สึกน้อมนุชาจากภายในตัวครู

การใช้ชีวิตอยู่ในกระแสวัฒนธรรม ตามแบบแผนความเป็นอยู่ ระเบียบวิธี งานศิลปะที่ปรากฏในท้องถิ่น ประเพณีที่สืบทอด ตลอดจนจนความรู้สำนึกของผู้คนในสังคมกำหนดการเรียนรู้ เกิดเป็นความเคยชิน จนกลายเป็นบ้ำหลอมตัวตนสร้างจิตสำนึกของเด็กต่อไป อย่างที่พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต, ๒๕๓๑) ได้กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หล่อหลอมตัวเรา อุปนิสัยใจคอของเรา จึงเป็นปรโตโมษะ (เสียงจากอื่น เสียงจากภายนอก) แหล่งใหญ่ของการศึกษา”

การเรียนรู้ในวัยเด็กจึงเกี่ยวพันกับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมเป็นหลัก เช่นเดียวกับการกำหนดความหมายของการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ว่า การศึกษา หมายความว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดย

การถ่ายทอดความรู้ การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” การจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ที่หลอมรวมเป็นเอกลักษณ์ของจิตสำนึกของผู้คนในสังคมไทย การมองภาพวิถีการเรียนรู้ของเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรมไทยจึงต้องการ การตรวจสอบแนวคิดทางพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับเด็ก และแนวคิดที่มาจากภูมิปัญญาไทยด้านศิลปวัฒนธรรมในการให้การอบรมเลี้ยงดูเด็ก

๓.๑ พุทธปรัชญากับการพัฒนาเด็ก

๓.๑.๑ จุดมุ่งหมายสูงสุดในการพัฒนามนุษย์

ในทางพระพุทธศาสนาการพัฒนามนุษย์เป็นงานที่เป็นเป้าหมายสำคัญ ท่านพุทธทาสได้บรรยายถึงเหตุที่ต้องให้การศึกษแก่เด็กไว้ว่า

“ทารกในครรภ์ก็มีสัญชาตญาณแห่งการมีตัวเตรียมพร้อม นี้พอคลอดจากท้องแม่แล้ว ได้รับสิ่งแวดล้อมแล้วมันจะเดินไป ต่อไปจาก สัญชาตญาณแห่งความมีตัว กลายเป็นความรู้สึกเห็นแก่ตัว ซึ่งไม่ใช่สัญชาตญาณอันถูกต้องแท้จริง ดังนั้นเราจะต้องมาแก้กระแสแห่งสัญชาตญาณบริสุทธิ์ ที่มันจะเดินไปฝ่ายกิเลสนั้น อย่าให้มันเดินไป ให้มันเดินไปอย่างถูกต้อง ให้เดินไปทางฝ่ายสัญชาตญาณแห่งโพธิ มันมีจุดตั้งต้นที่เด็ก ๆ พอเริ่มเกิดขึ้นมาในโลก มันก็เริ่มเดินไปฝ่ายกิเลสยิ่งขึ้น ๆ ตามความเติบโตของเด็ก ๆ เพราะฉะนั้น เราจะต้องปิดกั้นกระแสอันนี้ให้ถูกต้อง นี่คือเหตุผล เหตุผลข้อเดียวที่ว่าที่จะต้องมีการศึกษาระบบอนุบาล เพื่อแก้กระแส สัญชาตญาณของทารก ของเด็ก ๆ นั้น ให้เดินไปถูกทางคือฝ่ายโพธิ อย่าเดินไปฝ่ายกิเลสเลย (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๓)

การแก้กิเลสตามสัญชาตญาณเดิม จึงเป็นเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีจิตใจสูง ให้มนุษย์พ้นจากการใช้ชีวิตอย่างอาศัยกิเลสไปสู่การใช้ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ในความหมายทางพุทธศาสนา ครู คือผู้ยกระดับวิญญาณของสัตว์โลกอย่างที่ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมาย “ คำว่า “ครู” นี้อย่างน้อยก็เป็น spiritual-guide คือเป็นมรรคูเทศก์ทางวิญญาณ ครูที่เป็นครูอย่างเต็มที่ อย่างถูกต้อง ก็คือผู้ยกดวงวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้นมาๆ โดยวิธีต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนปลาย” ครูจึงเป็นผู้ชี้แนะทางไปสู่การความรู้สูงสุด ที่จะนำไปสู่หนทางอันประเสริฐ ในการเข้าสู่การใช้ชีวิตอย่างผู้มีปัญญา

กิเลส นั้นมีบ่อเกิดมาจาก“อวิชชา” คือความไม่รู้หรือสภาวะที่ปราศจากความรู้ เมื่อมีความไม่รู้จึงเป็นที่เกาะเกี่ยวแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงแสดงทุกอย่างออกไปตามอำนาจของกิเลส เมื่อเด็กเล็กได้ของเล่นที่สวยน่ารัก เกิดความรู้สึกชอบพอใจอยากได้เป็นของตนเอง เมื่อพ่อแม่ซื้อของเล่นนั้นให้ก็พอใจมีความสุข แต่เมื่อเห็นของเล่นนั้นแตกหักลงก็เกิดความรู้สึกเสียใจอยากให้มันกลับมาดีดังเดิม เมื่อเป็นไปดังใจหวังไม่ได้ก็ร้องไห้เสียใจอีก ร้องขอของเล่นชิ้นใหม่ เมื่อได้ก็ดีใจ ถ้าไม่ได้ก็เสียใจ เป็นอย่างนี้ไปเรื่อยจึงเป็นการใช้ชีวิตอยู่ในอำนาจของกำเลสอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจในความจริงสูงสุด ไม่สามารถหยุดอำนาจในการปรุงแต่งจนเกิดเป็นอุปทาน จึงตกอยู่ในสภาวะแห่งความทุกข์

๓.๑.๒ อริยสัจจัตถ์หนทางแห่งความไม่รู้

พระพุทธศาสนาได้สอนให้ประคองจิตไว้ ให้รู้เท่าทันในปัจจุบันขณะ เมื่อตามองเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส ส่วนใจกระทบกับอารมณ์ เราต้องมีสติครองการรับรู้ไว้ ไม่ให้มีการปรุงเป็นเวทนาหรือเกิดความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ ให้หยุดไว้เพียงแต่การรับรู้ตามความเป็นจริงตามธรรมชาติของมันอย่างนั้น มิเช่นนั้น ตัวความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ นี้เองจะนำไปสู่การปรุงตัดมหาคือความอยาก แล้วเจ้าความอยากนี้ก็จะนำเราไปสู่การกระทำต่างๆตามอำนาจของกิเลส วนกลับไปเป็นวัฏฏะอย่างนี้ไปเรื่อยไม่มีที่สิ้นสุด

วัฏฏะแห่งความทุกข์นี้สามารถระงับได้ด้วยความรู้ชนิดที่เรียกว่า “วิชชา” คือความรู้ในความจริงสูงสุด ประกอบด้วยความรู้อันประเสริฐในการดับทุกข์ ๔ ประการ ที่เรียกว่า “อริยสัจจ” ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ (ทุกข์) มูลเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางสู่ความดับทุกข์ (มรรค)

ความรู้ในทุกข์ (ทุกข์) ไม่ใช่ความรู้ชนิดที่ได้จากการบอกกล่าวแต่จะเป็นความรู้ชนิดที่เรียนรู้ได้กับต่อเราเป็นทุกข์ด้วยตนเอง สำหรับคนที่ฉลาดพอก็จะมองออกว่าโลภะ โทสะ โมหะ กิเลสนี้มันเป็นความทุกข์ แต่บางคนกลับไม่รู้ตัวว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทุกข์ กลับหลงเพลิดเพลินคิดว่า เป็นความสุขที่ต้องหามาเสพอยู่เรื่อยไปก็มี อย่างเด็กๆนั้นพ่อแม่ก็ต้องคอยหาสิ่งบันเทิงมาทำ ให้มีความสุข เมื่อเคยได้เสพสุขทางกาย จากความสะดวก ความสบาย ก็เคยชินแล้วต้องคอยหาแต่ความสุขชนิดนี้มากขึ้นๆเรื่อย โดยไม่รู้ว่าการเสพเหล่านี้เป็นความทุกข์ ต่อเมื่อมีสติปัญญาสามารถพิจารณาเห็นมันได้อีกทีหนึ่ง จึงเกิดความรู้ในทุกข์เท่านั้นรู้ได้ว่า สิ่งเหล่านี้เองเป็นกิเลสเป็นเครื่องเศร้าหมองที่มนุษย์จะต้องพยายามฝึกฝนตนจนสามารถดำรงชีวิตอยู่เหนือกิเลสเหล่านี้ให้ได้

มูลเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) เพราะอวิชชาเป็นเหตุ ทำให้เกิดอำนาจในการปรุงสังขาร วิญญาณ เป็นความรู้สึกเวทนา และด้วยอำนาจแห่งการยึดถือเป็นตัวตนทำให้สิ่งที่มา

กระทบนั้น ผลักดันให้คนกระทำการสิ่งต่างๆไปตามอำนาจแห่งความยึดถือนั้น เช่นการทานเพราะความอ้อยอิ่ง โกรธเพราะสิ่งที่รับรู้ กระทบเข้ามาไม่ถูกใจก็อยากจะทำสิ่งเลวร้ายเพื่อกระทบกลับคืนไป

ความดับทุกข์ (นิโรธ) เป็นสภาพที่ไม่มีตัณหา ไม่มีกิเลส ไม่มีความอยาก ซึ่งบัญญัติชื่อเรียกว่า มรรค ผล นิพพาน

หนทางสู่ความดับทุกข์ (มรรค) เป็นหนทางอันประเสริฐซึ่งเป็นทางมาแห่งสันติสุข ทั้งของสังคมและของปัจเจกชน คำว่าทางก็ได้แก่วิถีปฏิบัติ สำหรับกาย วาจา ใจ ที่เป็นทางสายกลาง เรียกกันว่ามรรคหรือทางมีองค์แปด หรือศีล สมาธิ ปัญญา

มูลเหตุแห่งความทุกข์และความดับทุกข์ในอริยสัจจน์ั้นสามารถอธิบายได้โดยละเอียด โดย ปฏิจจสมุปปาทธรรม เป็นธรรมะที่แสดงให้เห็นว่าทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร และจะดับลงไปอย่างไรโดยละเอียด “ปฏิจจ” แปลว่าอาศัย, “สมุปปาท” แปลว่าเกิดขึ้นพร้อม ดังนั้นการเกิดและดับของทุกข์ตามความหมายนี้จึงเป็นเรื่องของสิ่งที่อาศัยซึ่งกันและกันแล้วเกิดขึ้นพร้อม การที่มันอาศัยกันเกิดขึ้นและดับลงนี้เป็นพฤติกรรมของจิตที่มีความรวดเร็วในช่วงพริบตาเดียว เกิดขึ้นรวดเร็วครบทั้ง ๑๑อาการ และเป็นอาการที่เป็นไปเพื่อเกิดความทุกข์ เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยกันเป็นทอดตลอดไม่ขาดสาย อาการทั้ง ๑๑ ของจิตมีดังนี้ (พุทธทาส, ๒๕๔๓)

๑. เพราะ **อวิชชา (IGNORANCE)** คือความไม่รู้เป็นปัจจัย จึงเกิดสังขารคือความคิดปรุงแต่งขึ้น
๒. เพราะ **สังขาร (KARMA-FORMATIONS)** เป็นปัจจัย จึงเกิดวิญญาณคือตัวจิตที่ทำหน้าที่รู้เกิดการรับรู้ผลของความคิดปรุงแต่งนั้นขึ้น
๓. เพราะ **วิญญาณ (CONSCIOUSNESS)** เป็นปัจจัย จึงเกิดนามรูป คือ รูปร่างหรือรูปขันธ์ ๕ และภาวะต่างๆที่อยู่ในรูปร่าง
๔. เพราะ **นามรูป (MIND&MATTER)** เป็นปัจจัย จึงเกิดอายตนะ คือประตู ๖ ช่องในร่างกายมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ที่จะติดต่อสู่โลกภายนอก
๕. เพราะ **อายตนะ (SIX SENSE-BASES)** เป็นปัจจัย จึงเกิดผัสสะ คือความเชื่อมโยงระหว่าง สิ่งที่ถูกรับรู้ เครื่องมือในการรับรู้คืออายตนะ และการรับรู้
๖. เพราะ **ผัสสะ (CONTACT)** เป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา คือความรู้สึก
๗. เพราะ **เวทนา (FEELING)** เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา คือความอยาก
๘. เพราะ **ตัณหา (CRAVING)** เป็นปัจจัย จึงเกิดอุปทาน คือความยึดติด
๙. เพราะ **อุปทาน (CLINGING)** เป็นปัจจัย จึงเกิดภพ คือการกระทำ

๑๐. เพราะ **ภพ (BECOMING)** เป็นปัจจัย จึงเกิดชาติ คือความตระหนักว่ามีตัวตน
๑๑. เพราะ **ชาติ (BIRTH)** เป็นปัจจัย จึงเกิด**ชรา มรณะ (DECAY & DEATH)** คือความ
 แห่งใจ ความรำไร ทุกข์กาย ความเสียใจ ความผิดหวังคับแค้นใจ เพราะทุกสิ่งไม่
 สมบูรณ์ไม่คงที่

แม้ว่าธรรมะเรื่องปัจจุสมุปบาทนี้ดูจะเป็นเรื่องที่ทำให้ความเข้าใจได้ยาก แต่ถ้าได้
 ลองมาใคร่ครวญดูกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเรา ที่ละเรื่องไปที่ละขั้นตอนก็จะเห็น
 ว่าธรรมะยากๆ นี้ สามารถอธิบายมูลเหตุแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตของเราเป็นประจำวันละ
 หลายๆ รอบ เพื่อทำความเข้าใจปัจจุสมุปบาท จึงขอยกตัวอย่างที่ท่านพุทธทาสได้บรรยายไว้ เพื่อ
 ประกอบการทำความเข้าใจ ธรรมะที่ยากนี้ให้ง่ายขึ้นดังนี้

“ที่นี่จะยกตัวอย่างให้ฟังในการเป็นอยู่ทุกวันๆ ของคนเรามีปัจจุสมุปบาท

: เด็กเล็กๆ คนหนึ่งร้องไห้จ้าขึ้นมาเพราะตุ๊กตาดกแตก นี่ก็ลอง
 กำหนดไว้ให้ดีเดี๋ยวจะอธิบายให้ฟังว่าเป็นปัจจุสมุปบาทอย่างไร มีเด็กเล็กๆ
 คนหนึ่งร้องจ้าขึ้นมาเพราะตุ๊กตาดกแตก

: พอเขาเห็นตุ๊กตาดกแตกนี้เรียกว่า ตา กับรูปกระทบกันเกิดจักขุ
 วิญญาณขึ้นมารู้ว่าตุ๊กตาดกแตก

ตามธรรมดาเด็กคนนี้ประกอบอยู่ด้วยอวิชชาเพราะว่าเขาไม่เคยรู้
 ธรรมะอะไรเลย ; เมื่อตุ๊กตาดกแตกนั้นใจของเขาประกอบอยู่ด้วยอวิชชา ;

อวิชชาจึงปรุงแต่งให้เกิดสังขารคือ **อำนาจ** ชนิดหนึ่งที่จะให้เกิดความ
 คิดความนึกอันหนึ่ง ที่จะเป็นวิญญาณ ;

สิ่งที่เรียกว่าวิญญาณก็คือเห็นตุ๊กตาดกแตก แล้วรู้ว่าตุ๊กตาดกแตก อัน
 นี้เป็นวิญญาณทางตา เพราะอาศัยตาเห็นตุ๊กตาดกแตก แล้วมีอวิชชาอยู่ในขณะ
 นั้นคือไม่มีสติ เพราะที่ไม่มีความรู้เรื่องธรรมะเลย จึงเรียกว่า**ไม่มีสติ และมี
 อวิชชาอยู่** ; ฉะนั้นจึงเกิดอำนาจปรุงแต่ง **วิญญาณที่จะเห็นรูปนี้ไปในทางที่
 จะเป็นทุกข์**. ความประจวบของตากับรูปคือตุ๊กตาแล้วกับวิญญาณที่รู้นี้ รวม
 กันเรียกว่าผัสสะ เดี่ยวนี้ผัสสะทางตาได้เกิดขึ้นแก่เด็กคนนี้ ; แล้วจากผัสสะอัน
 นี้ ถ้าจะพูดให้ละเอียดก็ว่าให้เกิด **นามรูปคือร่างกายและใจของเด็กคนนี้ขึ้นมา**
ชนิดที่พร้อมสำหรับที่จะเป็นทุกข์

นี่ขอให้รู้ว่าตามธรรมดาร่างกายจิตใจของเราไม่อยู่ในลักษณะที่จะเป็น
 ทุกข์ จะต้องมียวิชชา หรือมีอะไรมาปรุงแต่งให้มันเปลี่ยนมาอยู่ในลักษณะที่มี
 อาจจะเป็นทุกข์, ดังนั้นจึงเรียกว่า **นามรูปก็เพิ่งเกิดขึ้นเดี๋ยวนี้ เฉพาะกรณี**

นี้; หมายความว่ามันปรุงแต่งวิญญานด้วยวิชานี้ขึ้นมาแล้ว วิญญานนี้ก็จะช่วยทำให้ร่างกายกับจิตใจนี้เปลี่ยนสภาพลุกขึ้นมาสำหรับทำหน้าที่ พร้อมจะเป็นทุกข์

และในนามรูปชนิดนี้ขณะนี้จะมีอายตนะอันพร้อมที่จะเป็นทุกข์, คือไม่หลับอยู่ตามปกติ; แล้วมันจะมีผัสสะที่สมบูรณ์ที่พร้อมที่จะเป็นทุกข์ เฉพาะในกรณีนี้; แล้วมันก็มีเวทนา คือความรู้สึกเป็นทุกข์; แล้วเวทนาที่เป็นความทุกข์นี้ทำให้เกิดตัณหา คือความอยากไปตามอำนาจของความทุกข์นั้น ; อุปาทานยึดมั่นเป็นความทุกข์ของกู ; มันก็เกิด “กู” ขึ้นมาเรียกว่าภพ ; แล้วเบิกบานเต็มที่เรียกว่าชาติ; แล้วมีความทุกข์ในเรื่องตูกตาตกแตกนี่คือร้องไห้; นั่นก็คือ **สิ่งที่เรียกว่าอุปายาส** แปลว่าความเหี่ยวแห้งใจอย่างยิ่ง

ที่นี้เรื่องชาตินี้มันมีความหมายกว้าง คือรวมขรามรณะอะไรไว้เสร็จ ถ้าไม่มีวิชาก็จะไม่ถือว่าตูกตาตกแตกหรือตูกตาตาย หรืออะไรทำนองนั้น ; แล้วก็ไม่มีทุกข์แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเลย เดี่ยวนี้ทุกข์มันเกิดเต็มที่เพราะว่ามันเกิดอุปาทานว่าตัวกู, แล้วตูกตาก็แตกแล้ว, แล้วก็ทำอะไรไม่ถูกเพราะมีวิชา; ดังนั้นจึงร้องไห้. การร้องไห้คืออาการของความทุกข์ขั้นสูงสุดเต็มที่ถึงที่สุดของ ปฏิจจสมุปบาท (คัดลอกจากหนังสือ ปฏิจจสมุปบาท,พุทธทาสภิกขุ)

๓.๑.๓ มรรค ๘ หนทางสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

วิธีระดับดับทุกข์ ตามหนทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ไว้ในอริยสัจสี่ คือการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความว่างจากกิเลสเป็นทางมาแห่งสันติสุขซึ่งมีหนทางอยู่ ๘ ส่วน เรียกว่า “มรรคมีองค์แปด” ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมาย และอรรถาธิบาย พร้อมเทียบเคียงกับหลักไตรสิกขาให้เกิดความเข้าใจได้กระจ่างจัดขึ้นว่า (พุทธทาส, ๒๕๔๔) มรรคมีองค์แปด นั่นคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ (๒ อันนี้เป็นพวกปัญญา) การพูดจาชอบ การทำางานชอบ และการเลี้ยงชีวิตชอบ (๓ อันนี้เป็นพวกศีล) ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบและความตั้งใจมั่นชอบ (๓ อันหลังนี้เรียกว่าพวกสมาธิ) ฉะนั้น ท่านจะต้องทำความเข้าใจใน ๘ องค์ที่ประกอบกันเข้าเป็นทางสายเดียวนี้ให้ถูกต้อง บางคนพูดว่ามรรค ๘ มันผิดอย่างยิ่ง แต่ถ้าพูดว่ามรรคมีองค์ ๘ จึงจะถูก มรรคแปดว่าทาง แต่ว่าประกอบไปด้วยองค์ ๘ หมายความว่าเราจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ครบทั้ง ๘ อย่างในขณะเดียวกัน มันจึงจะเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ทาง” ขึ้นมา ซึ่งเป็นตัวพุทธศาสนาแท้

ข้อ ๑. สัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ หมายถึงความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่ออย่างถูกต้อง เช่นเข้าใจว่าสิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เพราะสิ่งปรุงแต่งทั้งปวงนั้น เป็นอนิจจัง ทุกข์ขัง

อนัตตา ทุกข์เป็นอย่างนั้น เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนั้น ความไม่มีทุกข์เป็นอย่างนั้น ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างนั้น เมื่อมีความรู้โดยถูกต้องครบถ้วนแล้ว ก็เรียกว่ามี สัมมาทิฏฐิ

ข้อ ๒. สัมมาสังกัปป คือความดำริชอบ หมายถึงการเดินไปในทางที่จะดับทุกข์ นั้นเอง เมื่อรู้เรื่องความดับทุกข์แล้ว ความมุ่งหมายก็ดังไปในทางที่จะดับทุกข์ มุ่งหมายที่จะออกไปเสียจากสิ่งที่ยึดติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือกามของรักของใคร่ทั้งปวง มุ่งหมายที่จะไม่โกรธ ไม่ ประทุษร้ายโดยเจตนา และมุ่งหมายที่จะไม่ทำความลำบากเบียดเบียนให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือผู้อื่นด้วยความโง่เขลาของตน

ข้อ ๓. สัมมาวาจา คือการพูดจาชอบ หมายความว่าเราจะต้องมีความรู้ในการพูดจาให้ถูกต้องคือให้สำเร็จประโยชน์เป็นข้อใหญ่ ให้จริงและให้ไพเราะ คำพูดนั้นมีประโยชน์ คำพูดนั้นจริง คำพูดนั้นน่าฟัง อีกทางหนึ่งท่านจำแนกว่าไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ

ข้อ ๔. สัมมากัมมันโต คือการทำกรณงานชอบ หมายความว่ากรณกระทำของเรา ถูกต้องไม่ก่อทุกข์แก่ผู้อื่น หรือไม่ก่อทุกข์แก่ตนเอง ท่านระบุไว้สำหรับฆราวาสก็คือ ไม่ฆ่า ไม่ขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม เหล่านี้เป็นต้น กล่าวคืออย่าให้กระทบกระทั่งประโยชน์หรือความสุขของผู้อื่นจะจำแนกเป็นก็อย่างก็ได้

ข้อ ๕. สัมมาอาชีโว คือการเลี้ยงชีวิตชอบ หมายถึงการดำรงชีวิต เครื่องเลี้ยงชีวิต ให้มีการเป็นอยู่อย่างปรกติสุขหรือเจริญก้าวหน้าไปเรียกง่ายๆว่า อาชีพถูกต้อง คือไม่ผิดศีลธรรม หรือกฎหมาย

ข้อ ๖. สัมมาวาจาโม คือมีความเพียรชอบ หมายความว่าพยายามมีจิตใจที่บากบั่นไม่ถอย มุ่งไปในทางที่จะให้รอดพ้น ได้มรรคผลนิพพาน เมื่อรู้ว่าสิ่งใดเป็นทางรอดพ้นก็บากบั่นพยายาม ให้มีจิตใจเข้มแข็งกล้าหาญมาก ออกล้นอดทนทุกอย่าง แม้แต่เรื่องการงานทางโลกก็ ยังต้องอาศัยข้อปฏิบัติอย่างนี้ ที่นี้เรื่องที่จะเอาชนะกิเลส ก็ยังต้องการความเข้มแข็งกล้าหาญมากขึ้น

ข้อ ๗. สัมมาสติ คือความระลึกชอบ หมายถึงการได้รำลึกอยู่เป็นประจำในใจ แปลว่าระลึกได้ ให้ทันทั่วทั้งที่เหตุการณ์เกิดขึ้น เหมือนกับคนเฝ้ายามที่ไม่เคยเผลอเลย เพราะว่า เข้าศึกหรืออันตราย คือกิเลสนั้นจะผลุนผลันเข้ามาเมื่อไรก็ได้ ทางตาหูจมูกลิ้นกายและใจ ถ้าสติไม่เพียงพอละก็ หมายถึงความพินาศ ก็เผลอตัวปล่อยไปตามสิ่งยั่วเย้า

ข้อ ๘. สัมมาสมานะ คือความตั้งมั่นชอบ หมายถึงต้องมีสติตั้งมั่นด้วย สติสัมปชัญญะอย่างยิ่งแม้ว่าจะตั้งมั่นอย่างสงบรำงับ มั่นก็สงบรำงับด้วยการมีสติสัมปชัญญะ รู้สึกตัวอยู่เสมอ ไม่ใช่ลืมตัวแบบไม่มีความรู้สึกตัว เมื่อจะเพ่งพิจารณาสิ่งใดอยู่ ก็พิจารณาอยู่ด้วย

สติสัมปชัญญะ คำว่าสมาธินี้หมายถึงตั้งมั่นอยู่ในลักษณะที่เป็นประโยชน์ที่สุด ถ้าเป็นเรื่องการวิปัสสนาหรือการปฏิบัติทางจิต ก็หมายความว่าจิตตั้งมั่นอยู่ในลักษณะที่จะเห็นแจ้งต่ออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้เรียกว่าตั้งมั่นอย่างถูกต้อง เมื่อจิตตั้งมั่นได้แน่วแน่ ท่านเรียกว่า “ฌาน ” แปลว่าความเพ่งอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ที่สุด เมื่อมีความเพ่งที่ถูกต้องเป็นประจำแล้ว ความรู้ก็จะค่อยๆ แสดงตัวออกมา คือจะค่อยๆ ฐึ้นไปตามลำดับ และถูกต้องตามความเป็นจริง

๓.๑.๔ มนุษย์ที่สมบูรณ์ประกอบด้วยภาวนา ๔

ผู้มีการศึกษาสมบูรณ์คือผู้ที่มีภาวนา ๔ ด้าน (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๕) ที่เรียกว่า “ภาวิตัตตะ” ภาวนาหมายถึงความเจริญ “Development” ซึ่งแบ่งเป็น

๑. กายภาวนา หรือการพัฒนาทางกาย
๒. ศิลภาวนา หรือการพัฒนาทางศิลปะ ได้แก่ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมหรือเพื่อนมนุษย์ว่าจะอยู่อย่างไร ไม่ให้เบียดเบียนกัน
๓. จิตภาวนา หรือการพัฒนาทางจิตใจ หมายถึงการมีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลาย ด้วยจิตใจที่เบิกบานว่าเรื่องผองใส มีคุณธรรม เช่นเมตตา กรุณา กตัญญู ศรัทธา ความอ่อนโยน มีจิตใจที่เข้มแข็งมีสมรรถภาพ เช่น มีสติ มีสมาธิ มีความเพียร มีความรู้จักยั้งคิด มีความสุข มีปีติ ปราโมทย์ อิมเอมใจ
๔. ปัญญาภาวนา หรือการพัฒนาปัญญา คือความรู้ ความเข้าใจ การมองดูสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ไม่มองตามชอบใจและไม่ชอบใจ

๓.๒ มนุษย์ปรัชญากับการพัฒนาเด็ก

การศึกษาตามแนวทางของมนุษย์ปรัชญา มีแนวคิดสำคัญที่ต้องการพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการพัฒนาให้มนุษย์เข้าถึงสัจธรรม การศึกษาแนวออลดอร์ฟเป็นการศึกษาตามแนวคิดมนุษย์ปรัชญา ซึ่งมีแนวคิด เป้าหมาย และการจัดประสบการณ์ในระดับการศึกษาปฐมวัย ดังนี้ (บุษบง, ๒๕๔๕)

๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

การศึกษาต้องพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการพัฒนาให้มนุษย์เข้าถึงสัจธรรม

เด็กวัย ๗ ปี เรียนรู้ด้วยการกระทำดังนั้นการสอนต้องเน้นให้ได้รู้สึกถึงความงาม
เด็กวัย ๗-๑๔ ปี เรียนรู้จากความรู้สึกดังนั้น การสอนเด็กต้องเน้นให้เด็กคิดจน
เกิดปัญญา เป็นสัจธรรมและความจริงในโลก

แม้ว่าการพัฒนาในแต่ละช่วงวัย จะมีลักษณะแตกต่างกันแต่การศึกษาทุกระดับ
ต้องพัฒนาร่างกายและจิตวิญญาณควบคู่กันโดยให้เกิดความสมดุลในการเรียนรู้ด้วยกาย (การลง
มือกระทำ) หัวใจ (ความรู้สึก ความประทับใจ) และสมอง (ความคิด)

๓.๒.๒ เป้าหมายของการศึกษาและหลักสูตร

เป้าหมายของการศึกษาวอลดอร์ฟคือ ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมี
และสามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทางแก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระ ตามกำลังความ
สามารถของตน แต่ผู้เรียนจะบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนไม่ได้ ถ้าเขายังไม่มีโอกาสได้สัมผัสหรือ
ค้นพบส่วนต่างๆ หลายส่วนในตนเอง ด้วยเหตุนี้การศึกษาวอลดอร์ฟจึงเน้นการศึกษาเรื่องมนุษย์
และความเชื่อมโยงของมนุษย์กับโลกและจักรวาล

การศึกษาสมัยใหม่เน้นการพัฒนาสติปัญญา ในขณะที่การพัฒนาด้านร่างกาย
และความสามารถทางศิลปะเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญเท่า แม้ว่าปัจจุบันจะมีการศึกษาที่พยายาม
ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้าน แต่ก็มักจะจัดหลักสูตรให้มีวิชาต่างๆ ให้เลือก การมีวิชาเลือกไม่ได้
หมายความว่า จะพัฒนาผู้เรียนให้ครอบคลุมขึ้น แต่อาจจะหมายความว่าวิชาที่เลือกมีเฉพาะ
เป็นพิเศษ หรือหมายความว่าผู้เรียนต้องยอมทิ้งวิชาอื่นเพื่อเลือกเรียนวิชานี้ แต่สำหรับการ
ศึกษาวอลดอร์ฟ การศึกษาที่ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้าน หมายถึง การพัฒนา สติปัญญา
ควบคู่กับศิลปะและ จริยธรรม

การคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ที่เน้นการคิดอย่างเป็นปรนัย และปราศจากอคติ
ส่วนตัวแพร่หลายเข้ามาในวงการศึกษา ความรู้ที่สอนในโรงเรียนก็รับแนวคิดนี้จึงไม่มีการเชื่อมโยง
ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์กับความเป็นมนุษย์ ประโยชน์ทางการสอนเรื่องธรรมชาติของพืชคือ
อะไร ถ้าเราไม่เชื่อมโยงเรื่องพืชกับมนุษย์ การเชื่อมโยงทุกเรื่องกับมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึด
ตนเองแต่เป็นการสอนให้ผู้เรียนรู้จักจุดยืนที่สมดุลของตนในโลก มนุษย์ปรัชญาเน้นความสำคัญ
ของการสร้างความสมดุลใน ๓ วิถีทางที่บุคคลสัมพันธ์กับโลก คือ ผ่านกิจกรรมทางกาย ผ่าน
อารมณ์ ความรู้สึก และผ่านความคิด

ด้วยเหตุนี้หลักสูตรวอลดอร์ฟจึงกว้างมีวิชาต่างๆ เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ งานช่าง งานหัตถกรรม และครอบครัวเนื้อหาเกี่ยวกับความพยายามของมนุษย์ตลอดวิวัฒนาการในโลก

การศึกษาวอลดอร์ฟมุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่มีบุคลิกภาพที่สมดุลกลมกลืน ซึ่งจะทำให้เด็กต่อเมื่อหลักสูตรครอบครัวครบมากพอ และเด็กได้ใช้พลังทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา ด้านศิลปะ และด้านการปฏิบัติอย่างสมดุลมากพอ

หลักสูตรไม่จัดวิชาเป็นกลุ่มของวิทยาศาสตร์หรือศิลปะ ด้วยแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาที่เน้นความเป็นองค์รวมของหลักสูตร และความสัมพันธ์ของทุกสิ่งต่อมนุษย์ ทุกวิชาจะมีศิลปะ วิทยาศาสตร์ มานุษยวิทยา อยู่ด้วยกันเช่น ภูมิศาสตร์จะไม่สอนเฉพาะเกี่ยวกับพื้นโลกและปัจจัยทางเศรษฐกิจ แต่จะสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมและพัฒนาการทางจิตใจของคนที่อยู่ในส่วนต่างๆของโลกด้วย

๓.๒.๓ การจัดประสบการณ์ในระดับการศึกษาปฐมวัย

เพียร์ซ (๑๙๙๓) กล่าวว่าในวัยประมาณ ๔ ปี สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วมีการเชื่อมต่อของใยสมอง เพิ่มศักยภาพของพื้นที่ใยสมองมากขึ้น และในช่วงวัยนี้ สิ่งที่ต้องพัฒนาก็คือ จินตนาการและการตระหนักรู้ (Intuition) ซึ่งเป็นความสามารถในการรับรู้ข้อมูลที่ไม่สามารถตระหนักได้ทางกาย

เชาว์ปัญญา (Intelligence) เป็นความสามารถในการตอบสนองต่อการอยู่รอด ส่วนการตระหนักรู้ เป็นเชาว์ปัญญาที่สูงกว่าซึ่งเชื่อมโยงกับความอยู่ดีมีสุขทางกาย และทางอารมณ์ การตระหนักรู้เป็นการทำงานอย่างเป็นพลวัตระหว่างสมองส่วน Limbic กับ Neocortex ในขณะที่การรับรู้จากสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป เป็นการทำงานอย่างพลวัตระหว่างสมองส่วน Limbic กับ R-system

การพัฒนาระบบสมองของสมองทั้ง ๓ ส่วนของเด็กปฐมวัย ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ๘๐ % และสามารถเก็บสิ่งสมพลังงานเพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพของสมองในระดับที่สูงขึ้น ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น เด็กได้ใช้สมองส่วน Neocortex ระดับพื้นผิวรอบๆเท่านั้น แต่สิ่งต่างๆจะประทับรอยลงในส่วนสมอง Limbic กับ R-system ด้วย

ในวัยนี้ ความคิดจิตใจของเด็กทำงานอยู่ในสภาวะที่เหมือนฝัน ด้วยสมองซีกขวา ซึ่ง เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความสุนทรีย์ ที่พัฒนาโดยประสาทเชื่อมต่อกับโครงสร้างของ Limbic

มากกว่าซีกซ้าย ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความคิดเชิงตรรก การตระหนักรู้จะค่อยๆ ลดลงหลังอายุประมาณ ๗ ปี หากไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในวัยเด็กจินตนาการเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเติบโตทางจิตใจ เพราะจินตนาการเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อระหว่างโลกภายนอกกับโลกภายในจิตใจของเด็ก อีกทั้งเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ที่มีคุณภาพที่สุด เด็กที่ไม่มีจินตนาการนั้น ไม่เพียงแต่ไม่สามารถเรียนรู้ได้เท่านั้น หากแต่ยังเป็นผู้ที่ขาดความหวังและแรงบันดาลใจอีกด้วย

เด็ก สร้างสรรค์จินตนาการขึ้นมาโดยการเล่น ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญในเด็กปฐมวัย เพราะเป็นพื้นฐานของความสามารถในการคิดเชิงสัญลักษณ์ การคิดเทียบเคียง และอุปมาอุปมัย ซึ่งเป็นความสามารถที่จำเป็นที่จะต้องพัฒนาขึ้นในช่วงวัยนี้

เด็กในวัยประมาณ ๔ ปีนั้น สามารถใช้พลังแห่งจินตนาการนี้สร้างสรรค์สถานการณ์ขึ้นมาเองจากสิ่งที่อยู่รอบตัว โดยมีผู้ตัวลวงหน้าว่าจะเล่นสิ่งใด และเล่นในสถานการณ์นั้นได้นานกว่าครึ่งชั่วโมง

เด็กในวัย ๕ ปี จะมีพัฒนาการของการเล่นอย่างรู้ตัวมากขึ้น โดยไม่รอสถานการณ์เป็นเครื่องกำหนด แต่จะมีการวางแผนเรื่องที่ต้องการเล่น แล้วหาวิธีการเล่นตามความต้องการ เนื่องจากเด็กวัยแรกเกิดถึง ๗ ปี มีลักษณะที่เรียนรู้พร้อมกันไปทั้งตัวโดยการเลียนแบบที่มีไม่เฉพาะท่าทางภายนอก แต่เลียนแบบลึกลงไปในจิตวิญญาณ โดยที่เด็กเองไม่รู้ตัว ในวัยนี้ความดีงามของผู้ใหญ่รอบข้างจะซึมเข้าไปในตัวเด็กเอง ช่วยให้เด็กพัฒนาความมุ่งมั่นในสิ่งที่ดีงาม ดังนั้นการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยจึงยึดหลักดังต่อไปนี้

- 1) การทำซ้ำ (repetition) เด็กควรได้มีโอกาสทำสิ่งต่างๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนการกระทำนั้นซึมลึกลงไปในกายและจิตจนเป็นนิสัย
- 2) จังหวะเวลาที่สม่ำเสมอ (rhythm) กิจกรรมในโรงเรียนต้องเป็นไปตามจังหวะเวลาที่สม่ำเสมอ เหมือนลมหายใจเข้า-ออก ยามจิตใจสงบและผ่อนคลาย เด็กจะได้รู้สึก มั่นคงปลอดภัย
- 3) ความเคารพและการน้อมรับคุณค่าของทุกสิ่ง (reverence) กิจกรรมและสื่อธรรมชาติที่จัดให้เด็กเพื่อให้เด็กเคารพและเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่เกื้อหนุนชีวิตมนุษย์ ความเคารพและน้อมรับคุณค่าของสิ่งต่างๆ จะเป็นแก่นของจริยธรรมตลอดชีวิตของเด็ก

บทบาทครู

ครูอนุบาลตามแนววอลดอร์ฟ นอกจากเป็นแบบอย่างของความมุ่งมั่นตั้งใจให้แก่เด็กแล้วยังมีบทบาทที่สำคัญอื่นๆ ได้แก่ การสังเกตเด็กขณะที่เด็กเรียน ไตรตรองความเจริญก้าวหน้าและปัญหาของเด็กหลังสอนและก่อนสอน การทำงานกับพ่อแม่ให้เกิดความเข้าใจกันและกันในฐานะผู้ร่วมกรุยทางชีวิตให้แก่เด็ก การปฏิบัติสมาธิ การทำกิจกรรมศิลปะวัฒนธรรมและกิจกรรมอื่นๆ เพื่อพัฒนาตนเอง

ในแต่ละวัน ครูอนุบาลเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในชีวิตของเด็ก ขณะอยู่โรงเรียน ความคิด ความรู้สึกและความมุ่งมั่นตั้งใจของครูถ่ายทอดสู่เด็กโดยตรงด้วยพลังทั้งหมดในครูไม่ใช่เพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็ก ครูมิใช่เป็นผู้เรียกร้องหรือสร้างกฎเกณฑ์การกระทำของเด็ก แต่ครูเป็นผู้ส่งพลังความมุ่งมั่นที่มีทั้งหมดให้แก่เด็ก โดยการเป็นแบบอย่างของบุคคลที่พัฒนาความเป็นมนุษย์ในตนเองตลอดเวลา พลังความมุ่งมั่นตั้งใจของครูจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนากายและจิตวิญญาณของเด็กทั้งในวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่

การจัดบรรยากาศ

เนื่องจากเด็กวัยแรกเกิดถึง ๗ ปีเป็นวัยที่เรียนรู้จากการเลียนแบบซึ่งการเลียนแบบนี้มีใช่เป็นการเลียนแบบอย่างผิวเผินเพียงแต่ท่าทางหรือคำพูด แต่เป็นการเลียนแบบลึกลงไปถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด สิ่งที่เด็กเลียนแบบไปในช่วงนี้จะฝังลึกลงไปในตัวและจะหล่อหลอมทั้งทางกายและจิตวิญญาณ การเรียนรู้ของเด็กเป็นการเรียนผ่านจิตใต้สำนึก เพราะฉะนั้นสิ่งที่เด็กเรียนรู้ไปจะส่งผลต่อสุขภาพ กิริยาท่าทาง อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด โดยไม่รู้ตัวและจะฝังแน่นไปจนโต การจัดการศึกษาเพื่อเด็กจึงต้องคัดเลือกแต่สิ่งที่ดีงามให้แก่เด็ก และปกป้องเด็กจากสิ่งที่จะทำลายความบริสุทธิ์ไร้เดียงสาซึ่งความดีงามที่ติดตัวเด็กมา

ด้วยแนวคิดดังกล่าว การจัดบรรยากาศภายในห้องเรียน อาคารเรียนและบริเวณโรงเรียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการศึกษาวอลดอร์ฟ ความงามงดงามของธรรมชาติจะปรากฏอยู่ทั้งกลางแจ้งและภายในอาคาร ภาพศิลปะ งานปฏิมากรรม กลิ่นหอมของธรรมชาติเป็นส่วนที่ทำให้บรรยากาศสงบและอ่อนโยน

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสีของเกอเธ่และสถาปัตยกรรมตามแนวมนุษยปรัชญา เป็นพื้นฐานในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้สำหรับเด็กในศาสตร์ด้านการศึกษา สีที่เหมาะสมกับเด็กแรกเกิดถึง ๗ ปี คือ สีส้มอมชมพู เพราะเป็นสีที่นิ่มนวลทำให้เด็กรู้สึกถึงความรักความอบอุ่น

และช่วยให้ร่างกายสดชื่นแจ่มใส ไม่เคร่งเครียดอ่อนล้า ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้เด็กสงบ มีสมาธิ ต่อจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของตน ไม่ตื่นตื่นลุกลี้ลุกลอนจนไม่สามารถอยู่นิ่งได้

แสงที่พอเหมาะสำหรับเด็กอนุบาลคือ แสงธรรมชาติที่ไม่จ้าเกินไปหรือมืดทึมเกินไป แสงที่จ้าเกินไปทำให้เกิดความร้อนและเด็กจะขาดสมาธิ ม่านผ้าจะช่วยกรองแสงให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะ ถ้าห้องมืดเกินไปจะใช้ไฟที่มีแสงสว่างเช่นเดียวกับแสงอาทิตย์ โดยเปิดไฟหรือตั้งโคมไฟในบางจุดที่จำเป็น ไม่จำเป็นต้องเปิดไฟทั่วห้อง การทำกิจกรรมในห้องที่มีแสงธรรมชาติ ช่วย让孩子ปรับตัวให้เรียนรู้โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งเร้าเกินความจำเป็น

เสียงเป็นสิ่งเร้าที่เด็กไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อเด็กเห็นแสงหรือสีที่รุนแรงเกินไป เด็กสามารถหลบตาหรือหันไปทางอื่นได้ แต่เด็กจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงเสียงที่ดังหรือเร้าเกินไป เด็กอาจจะยกมือขึ้นอุดหู แต่ก็ทำได้ชั่วคราว ดังนั้นเสียงที่เป็นโทษเหล่านั้นก็จะเข้าสู่โสตประสาทและจิตใจของเด็ก โดยเด็กไม่อาจปฏิเสธได้ เสียงที่ดังเกินไปและไม่ไพเราะอ่อนโยนและดังพอเหมาะช่วยให้จิตใจอ่อนโยน ด้วยเหตุนี้เสียงธรรมชาติ เช่น นกร้อง ลมพัด ใบไม้ ฝนตก เสียงดนตรีและเพลงที่ไพเราะอ่อนโยนและความเงียบเป็นส่วนสำคัญในการจัดบรรยากาศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านทั้งจิตใจและจิตสำนึกของเด็กตลอดทั้งวัน

เนื้อหาสาระ

เนื่องจากหลักสูตรในระดับปฐมวัยเน้นการพัฒนาการทางกายและความคิดสร้างสรรค์การตระหนักรู้ จึงไม่มีการแบ่งเนื้อหาสาระเป็นรายวิชา แต่จะเป็นการจัดเนื้อหาสาระในรูปของประสบการณ์ในการเล่นและการดำเนินชีวิต ถ้าพิจารณาเนื้อหาสาระในแง่วิชาต่างๆ ก็พบว่าเนื้อหาเหล่านั้นบูรณาการกันอย่างแนบแน่นในกิจกรรมต่างๆ อย่างไรก็ตามการอธิบายเนื้อหาสาระเป็นวิชาอาจทำได้โดยสังเขปดังนี้

๑. ภาษา

ในช่วงปฐมวัย ภาษาพูดเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดเพราะภาษาพูดสามารถสื่อเข้าไปถึงดวงจิตของเด็ก ครูทุกคนต้องผ่านการฝึกฝนในหลักสูตรฝึกหัดครูให้สามารถพูดได้ชัดเจน มีศิลปะในการใช้ภาษาได้อย่างไพเราะลึกซึ้ง เด็กจะได้คุ้นเคยและสั่งสมความรู้สึกลึกซึ้งในความงดงามของรูปแบบและจังหวะของภาษา ครูใช้นิทานและคำประพันธ์เพื่อให้เด็กได้สัมผัสอารมณ์ความรู้สึกที่สามารถสื่อจากครูผ่านภาษาได้ เทพนิยายเป็นสื่อที่ครูใช้ในการเล่านิทาน เพราะเทพนิยายแฝงภูมิปัญญาและความจริงทางจิตใจที่เด็กเห็นภาพได้ ครูจะเล่านิทานปากเปล่าโดย

อาจเล่นนิ้วมือหรือหุ่นง่ายๆประกอบ และจะไม่ใช้สื่อมากจนจำกัดจินตนาการของเด็ก ภาษาพูดของครูจะกระตุ้นให้เด็กสร้างจินตนาการภายในของแต่ละคน ทุกสิ่งที่มีชีวิตจิตใจพูดกันได้ ครูจะไม่เปิดเทปนิทานหรือเพลงเพราะภาษาจากสื่อเหล่านั้นเป็นภาษาที่ไม่มีชีวิตจิตใจ และไม่สามารถส่งพลังสัมผัสเพื่อนเข้าไปกระตุ้นการตอบสนองที่ละเอียดอ่อนในร่างกายของเด็กได้ จังหวะการเล่นที่นุ่มนวล ความประทับใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังจะฝังลึกในดวงจิตของเด็กไปจนโต นอกจากการเล่านิทาน ละครหุ่นเป็นครั้งคราว บางครั้งเด็กก็ร่วมเล่นนิทานหรือแสดงละครหุ่นกับครู

สำหรับภาษาเขียนยังไม่เน้นในวัยนี้ เนื่องจากครูมุ่งพัฒนาให้เด็กใช้จินตนาการภาพในใจให้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ครูก็เปิดโอกาสให้เด็กได้วาดภาพ และ/หรือขีดเขียนอย่างอิสระเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดให้ปรากฏเป็นสัญลักษณ์ ๒ มิติ ผลงานของเด็กมีทั้งที่เป็นภาพอย่างเดี่ยวและภาพกับข้อความ เช่น ชื่อของเด็ก เด็กเรียนรู้ภาษาเขียนจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวและในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะจากการเลียนแบบพฤติกรรมกรรมการอ่านเขียนในชีวิตจริงของผู้ปกครอง

๒. คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์

คณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยคือ ประสบการณ์ที่ได้เห็นว่าทุกหนทุกแห่งรอบตัวมีคณิตศาสตร์อยู่ คณิตศาสตร์สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับทุกสิ่ง และมีได้มีเนื้อหาเฉพาะส่วนที่เป็นแนวคิดแต่มีส่วนที่เป็นความรู้สึกควบคู่กันไปด้วย ของเล่นที่เป็นวัสดุธรรมชาติ เช่น แ่งไม้ ก้อนหิน กรวด ฝา เชือก ที่ครูคัดเลือกและจัดทำเป็นของเล่นให้เด็ก นอกจากแสดงให้เห็นความงดงามและนามาศัจจรรย์ของธรรมชาติแล้ว ยังให้แนวคิดพื้นฐานทางเรขาคณิตเกี่ยวกับลักษณะต่างๆของวัตถุและรูปร่างเรขาคณิตในสิ่งรอบตัว เมื่อเด็กจัดเก็บของเล่นเหล่านั้น เขาจะได้ฝึกทักษะการจำแนกและจัดกลุ่มกิจกรรมประจำวันตามหลักการทำซ้ำ ตามจังหวะที่สม่ำเสมอและการสังเกต และการน้อมรับธรรมชาติจะทำให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะวิทยาศาสตร์จากการสังเกต และทำนายความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติรอบๆตัวทุกวันตลอดเวลา

เด็กจะได้เรียนรู้แนวคิดด้านเวลา และทักษะการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆทั้งในตัวและในธรรมชาติ การทำสวน เก็บเกี่ยว และการเสิร์ฟอาหารจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้แนวคิดพื้นฐานด้านการวัดและด้านจำนวน รวมทั้งทักษะการวัดและการนับ เด็กจะได้เรียนรู้ด้านทักษะการจัดกระทำข้อมูล สื่อความหมายข้อมูล อภิปราย และลงความเห็นข้อมูลจากเหตุการณ์ตามลำดับความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง และที่เขามีส่วนทำให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ การเก็บเกี่ยว การซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตจากแปลงผักกันเองภายในโรงเรียนและชุมชน ช่วยให้

เด็กได้เรียนรู้แนวคิดพื้นฐานด้านเวลาและการเงิน การที่เด็กจะต้องประดิษฐ์ของตนเองทุกครั้ง จากวัสดุธรรมชาติจะทำให้เด็กได้พัฒนาทักษะการประดิษฐ์และออกแบบสิ่งของทุกครั้งที่เขาเล่น

๓. ศิลปะการระบายสี การปั้น และการวาด

สีมีความสัมพันธ์กับความรู้สึก ดังนั้นสีจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับประสบการณ์ของดวงจิต การมองเห็นคือการมองเข้าไปในดวงจิต ดังนั้นครูจะให้เด็กได้ใช้สีน้ำและสีผงในการระบายสี และการใช้สีผงในการปั้นนั้น ศิลปะในวัยนี้เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์เกี่ยวกับสี เด็กปฐมวัยสามารถรับรู้ถึงคุณสมบัติของสีต่างๆ ได้โดยไม่ต้องโยงสีกับวัตถุที่มันอยู่ การใช้สีเป็นการจูงใจให้เกิดจินตนาการและการพัฒนาการทองให้เข้าถึงความรู้สึก ครูจะส่งเสริมให้เด็กระบายสี ปั้นสีผง และมีความสุขกับสีโดยไม่จำเป็นต้องวาดหรือปั้นเลียนแบบของจริง

๔. ดนตรี

การสอนดนตรีในโรงเรียนวอลดอร์ฟ มิได้เน้นที่ความสามารถทางดนตรีเป็นหลัก แต่เน้นที่การใช้ดนตรีเพื่อพัฒนากายและจิตใจของเด็กให้สมดุล กลมกลืน เสียงมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกและเป็นประสบการณ์ของดวงจิต เพลงที่เหมาะสมกับเด็กอนุบาลเป็นเพลงทำนองเพนทาโทนิค ซึ่งเป็นเสียงนุ่มนวล เพลงพื้นบ้านในแทบทุกวัฒนธรรมเป็นทำนองเพนทาโทนิคซึ่งตามทฤษฎีของรูดอร์ฟ สไตเนอร์ ถือว่าเป็นเสียงที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจักรวาล และจิตวิญญาณระดับสูงของตน ดังนั้นเพลงที่ครูใช้ในชีวิตประจำวันตลอดทั้งวันมักเป็นเพลงเพนทาโทนิค อย่างไรก็ตามครูก็ใช้เพลงอื่นๆ ด้วยเพื่อสร้างความเชื่อมโยงทางดนตรีกับกิจกรรมที่บ้านและโลกภายนอก

เพลงที่ใช้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการร้องโดยครูด้วยเทคนิคของศีรษะ (head tone) ซึ่งช่วยให้เด็กสงบ เครื่องดนตรีที่ครูใช้ได้แก่ pentatonic harp , pentatonic recorder เครื่องดนตรีที่เด็กใช้มักเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถเลียนเสียงธรรมชาติรอบตัวได้ เช่น

finger cymbal สำหรับเสียงนกหัวขวาน
glockenspiel สำหรับเสียงนกในดิงเกล
cuckoo ' flute สำหรับเสียงนก cuckoo

๕. การเคลื่อนไหว : ยูริธมี

ยูริธมี เป็นศิลปะการเคลื่อนไหวร่างกายที่แสดงให้เห็นกฎเกณฑ์และโครงสร้างภายในของภาษาพูดและดนตรี การฝึกยูริธมีช่วยจัดระเบียบและความกลมกลืน ทั้งกายและจิต

ระดับต่างๆ ยูริธมีสำหรับเด็กปฐมวัย มักเป็นคำกลอนที่ผูกเป็นนิทานหรือเรื่องเล่าสั้นๆ ที่ให้เด็ก ทำท่าประกอบ ท่าทางที่ออกแบบมานั้นมีความสมดุลเปรียบเสมือนกับมีท่าที่เป็นลมหายใจเข้า และออก การเรียนยูริธมีจะทำสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยมีครูพิเศษที่ผ่านการฝึกหัดมาโดยเฉพาะเป็นผู้สอน

๖. งานปฏิบัติ หัตถกรรม และการทำงาน

งานปฏิบัติทำให้หลักสูตรวอลดอร์ฟมีความสมดุลระหว่างวิชาที่ใช้พลังสมองและวิชาที่ต้องใช้แขนและขา ตามทฤษฎีพัฒนาการของรูดอล์ฟ สไตเนอร์ เด็กแรกเกิดถึง ๗ ปี จะพัฒนาระบบประสาทผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย มือ แขนและขา เด็กจะต้องมีประสบการณ์ที่ได้รับความรู้สึก ๔ ด้าน คือ ความรู้สึกจากการสัมผัส ความรู้สึกแห่งชีวิต ความรู้สึกจากการเคลื่อนไหวและความรู้สึกสมดุลของร่างกายมากพอเพื่อให้มีพื้นฐานที่ดีสำหรับพัฒนาการช่วงต่างๆ ที่ไปอาศัยความรู้สึกที่เหลืออีก ๘ ด้าน

การที่บางคนต้องเคลื่อนไหว เช่น เดินไปมาขณะกำลังคิด แสดงว่าการเคลื่อนไหวร่างกายช่วยการทำงานของสมอง เมื่อเด็กใช้มือสร้างหรือประดิษฐ์ของเล่นเขาจะได้ฝึกสมาธิ ความวิริยะอุตสาหะ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการทำงานซึ่งจะช่วยให้เห็นคุณค่าทุกคนและทุกสิ่ง การทำสวนช่วยให้เด็กได้สัมผัสกับพื้นโลกและเรียนรู้คุณค่าและความยิ่งใหญ่ของแผ่นดิน

กิจกรรมประจำวัน

กิจกรรมประจำวันของแต่ละโรงเรียน ย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพและวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีของครู อย่างไรก็ตามโดยภาพรวม กิจกรรมในแต่ละวันของเด็กจะเรียบง่าย โรงเรียนอนุบาลเปรียบเสมือนครอบครัวใหญ่ ครูเปรียบเสมือนแม่ที่ดูแลบ้านอย่างมีความสุข อุปกรณ์การสอนที่เตรียมไว้ให้เด็กเล่นจะเป็นของง่ายๆ เช่น แท่งไม้ ก้อนหิน กรวด เปลือกหอย เมล็ดพืช ด้าย และไหมสีต่างๆพร้อมไม้สำหรับถัก กรอบไม้สำหรับทอผ้า สะติงสำหรับปักผ้า ตะกร้าผ้า ผ้าเส้นใยธรรมชาติ สีและขนาดต่างๆ ไม้และอุปกรณ์ทำงานไม้ อุปกรณ์ทำสวน ครูจะจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆโดยการวางแผนอย่างรอบคอบ แต่การจัดวางอุปกรณ์เหล่านี้จะเป็นธรรมชาติ งดงาม และกลมกลืนกับความเป็นอยู่ในชีวิตจริง ครูจะกำหนดกิจกรรมแต่ละช่วงโดยคำนึงถึงหลักการ ๓ ประการ คือ การทำซ้ำ จังหวะเวลาที่สม่ำเสมอ ความเคารพและยอมรับคุณค่าของทุกสิ่ง ดังนั้นกิจกรรมประจำวันของโรงเรียนอนุบาลแต่ละแห่งก็จะยืดหยุ่นไปตามสภาพชีวิตในชุมชนนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบแผนตายตัว

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการพูดกับตนเองของเด็ก

Furrow (๑๙๘๔) ได้ศึกษาวิถีทางแห่งพัฒนาการของการพูดที่ไม่เป็นบทสนทนา โดยวิเคราะห์ตัวอย่างบทสนทนาของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ในบริบทของการเล่นตุ๊กตาจากเด็กอายุ ๒ ปี จำนวน ๑๒ คน และพบว่า ๓๖% ของคำพูดของเด็กเป็นการพูดกับตนเอง. นั่นคือสิ่งที่เด็กพูด บางครั้งไม่ได้เป็นการพูดกับผู้ใหญ่เลย

Schoeber Peterson และ Johnson (๑๙๙๑) วิเคราะห์คำพูดของเด็กวัย ๔ ปี จำนวน ๑๐ คน อีกครั้งในบริบทของการเล่น จะพบว่าเกือบครึ่งของคำพูดของเด็กไม่ได้อยู่ในรูปของบทสนทนา S-P & J (๑๙๙๑) พบว่าคำพูดที่ไม่ใช่บทสนทนาบางคำก็เป็นการพูดกับตนเองอย่างแท้จริง และ บางคำก็เป็นคำพูดที่เกิดจากความล้มเหลวในการพยายามพูดเพื่อสนทนา ข้อค้นพบของคำพูดที่ไม่ใช่บทสนทนาที่หลากหลายนี้ทำให้ทราบว่ามันมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดคำพูดที่ไม่ใช่เพื่อการสนทนาในปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็ก

ความถี่ในการพูดกับตนเองของเด็กจะเริ่มลดลงเมื่อเด็กอายุย่างเข้า ๕ หรือ ๖ ปี (Berk, ๑๙๙๒ ; Kohlberg et al., ๑๙๖๘) ตามทัศนะของ ไวกอตสกี ความถี่ในการพูดกับตนเองลดลงเนื่องจากเด็กได้ซึมซับการควบคุมตนเองด้วยภาษาสู่ภายในแล้ว ตามทัศนะของเพียเจต์ การพูดกับตนเองลดลงขณะที่ egocentrism ของเด็กลดลง และ ทักษะทางการสนทนาของเด็กดีขึ้น

Daugherty (๑๙๙๔) พบว่ารูปแบบการพูดกับตนเองชนิดที่มีความเกี่ยวข้องกับงานคิดเชิงสร้างสรรค์ที่เด็กทำอยู่สามารถใช้วัดระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้

Winsler, A., Diaz, R และ Montero, I (๑๙๙๗) พบว่าในการทำงานคิดเพื่อแก้ปัญหาที่ยากมากเด็กมักใช้ การพูดกับตนเองมากขึ้น ส่วนประเภทของคำพูดที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของงานมากที่สุดคือ คำพูดที่เกี่ยวข้องกับงานที่กำลังทำ และที่สำคัญงานวิจัยนี้ยังพบว่ากรที่มีผู้ใหญ่คอยให้การแนะนำช่วยเหลือก่อนหน้าที่เด็กจะทำงานด้วยตนเองเพียงลำพังยังส่งผลให้เด็กใช้การพูดกับตนเองมากขึ้นและมีแนวโน้มว่าจะทำงานประสบความสำเร็จมากกว่าด้วย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กในการเล่นเสรีนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการเรียนรู้ของเด็กวัยอนุบาลในเชิงสังคมวัฒนธรรม โดยศึกษาจากแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กในกิจกรรมการเล่นเสรี มีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. การเลือกกรณีศึกษา
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
  - ๒.๑ แนวคำถามที่ใช้ในการสังเกตเก็บรวบรวมข้อมูล
  - ๒.๒ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม
๓. การเตรียมตัวเข้าสนาม
๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล
  - ๔.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
  - ๔.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ
  - ๔.๓ การศึกษาข้อมูลเอกสาร
  - ๔.๔ การบันทึกข้อมูล
๕. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล
๖. การวิเคราะห์ข้อมูล
  - ๖.๑ การวิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง
  - ๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม
๗. การสร้างข้อสรุปย่อย
๘. การสร้างบทสรุปและการยืนยันบทสรุป
๙. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ
๑๐. การเขียนรายงาน

การศึกษาคำพูดกับตนเองในการเล่นเสรีซึ่งสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของเด็ก ที่ได้รับการหล่อหลอมมาจากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม วัฒนธรรมซึ่งเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มีตัวแปรมากมายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยสนใจคือการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมผ่านกระบวนการศึกษาในโรงเรียนอนุบาล การศึกษาทำความเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมของโรงเรียน ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ปรัชญาแนวคิดและค่านิยมในการดำเนินชีวิตของผู้คนในโรงเรียนความเป็นตัวครูในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น จึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจความหมายของแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กขณะเล่น

การวิจัยนี้จึงใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นหลัก การเข้าไปอยู่ในชุมชนโรงเรียนที่ศึกษาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมในฐานะคนใน อันนำไปสู่การเปิดเผยความจริงในมิติด้านการกระทำ จิตใจ และปัญญาที่เป็นเหตุผลเบื้องหลังการแสดงออกของเด็กๆ ทั้งในระดับ การกระทำ จิตใจ และปัญญา มีรายละเอียดการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. การเลือกกรณีศึกษา

๑.๑ โรงเรียนที่เลือกเป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้มีลักษณะสำคัญที่กำหนดไว้ดังนี้

๑) เป็นโรงเรียนที่มีปรัชญาในการจัดการศึกษาครอบคลุมถึงการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา ศาสนา ศิลปะ ประเพณีอันเป็นรากฐานของสังคมไทย ความเป็นชุมชนที่สมาชิกทุกคนมีจิตสำนึกร่วมกัน ผ่านกระบวนการ, กิจกรรมในรูปแบบต่างๆที่ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกเดียวกันในเรื่องการศึกษาและการดำเนินชีวิต ทั้งคณะครู ผู้บริหาร บุคลากรในโรงเรียนและครอบครัวนักเรียน

๒) เป็นโรงเรียนที่มีการจัดกิจกรรม “การเล่นเสรี” ให้แก่เด็กอนุบาลเป็นประจำทุกวันอย่างน้อยวันละ ๑ ชั่วโมง การเล่นเสรีที่จัดให้เด็กเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการ การเล่นต้องเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเอง ไม่เป็นกิจกรรมที่ครูกำหนดวิธีเล่นไว้ล่วงหน้า โรงเรียนที่มีคุณลักษณะ ๒ โรงเรียนคือ

๑. โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส(นามสมมุติ) เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ตั้งอยู่ที่ในย่านชุมชนเมือง ทางทิศใต้ของกรุงเทพมหานคร มีคุณอัยรดา สวัสดิ์สกุล (นามสมมุติ) เป็นผู้รับใบอนุญาตและผู้บริหารโรงเรียนและเป็นผู้ดำเนินการสืบสานวัฒนธรรมในการจัดการศึกษาจากโรงเรียนที่เคยจัดตั้งตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๗ คุณอัยรดา หรือ แม่อัย ได้บวชชีเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมะ และนำหลักธรรมมาประยุกต์กับการทำงานด้านศิลปะและการ

จัดการศึกษาแก่เด็กปฐมวัย ปัจจุบันแม่้อยู่ยังคงจัดกิจกรรมเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอันดีของไทย หลายประการ อาทิ การจัดให้มีการสอนดนตรีไทยแก่ครูและผู้ปกครองในโรงเรียนทุกสัปดาห์หลังเลิกเรียน

ในปีการศึกษา ๒๕๔๔ โรงเรียนอนุบาลฟ้าใสมีนักเรียนสองระดับชั้น คือ ระดับเนอสเซอรี่และอนุบาล ระดับชั้นเนอสเซอรี่มีเด็กอายุระหว่าง ๑ ขวบครึ่งถึง ๓ ขวบ จำนวน ๒ ห้องเรียนและระดับชั้นอนุบาลมีเด็กอายุระหว่าง ๓-๖ ปี จำนวน ๔ ห้องเรียน ทุกห้องเรียนมีนักเรียนประมาณ ๒๐ คน รวมจำนวน ๑๑๘ คน

๒. ศุภณีย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสังข์ (นามสมมุติ) เป็นศุภณีย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังฆการีธรรมศาสตร์ ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามวัดธรรมะ กรุงเทพฯ มีแม่ชีสาวิตรี (นามสมมุติ) ผู้ก่อตั้งชุมชนสถานติสสถานเป็นผู้ให้แนวคิดสำคัญในการจัดการศึกษาแก่คณะแม่ครู ด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดสำคัญในการจัดการศึกษาแก่เด็ก

ในปีการศึกษา ๒๕๔๕ ศุภณีย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสังข์มีนักเรียนสองระดับชั้นคือ ระดับชั้นอนุบาลและประถมศึกษา ระดับชั้นอนุบาลมีเด็กอายุระหว่าง ๓-๖ ปี จำนวน ๑๐ ห้องเรียน ๓๕ คน รวมนักเรียนระดับชั้นอนุบาล ๓๕๐ คน และระดับชั้นประถม ๑-๕ มีเด็กอายุระหว่าง ๗ - ๑๑ รวม ๒๓ คน

๑.๒ กลุ่มนักเรียนที่เป็นกรณีศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการพูดกับตนเอง จากเด็กอนุบาลที่เรียนอยู่ในโรงเรียนแห่งละ ๑ ห้องเรียน ดังมีรายละเอียดตามตารางข้างล่างนี้ ตารางที่ ๑ ข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ศึกษาจำแนกตามอายุและเพศ

โรงเรียนและห้องเรียน	อายุ (ปี)			เพศ		รวม(คน)
	๓	๔	๕	ชาย	หญิง	
อนุบาลฟ้าใส ห้องน้ำใจ	๖	๘	๖	๑๐	๑๐	๒๐
ศุภณีย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสังข์ ห้องดอกไมกซ์	๑๑	๑๓	๑๑	๑๖	๑๙	๓๕

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ แนวคำถามที่ใช้ในสังเกตเก็บรวบรวมข้อมูล

ก่อนเข้าศึกษาในสนามผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีตั้งต้นในการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวคิดเบื้องต้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล แนวคิดเหล่านี้ได้แก่ การเล่นเกมของเด็กปฐมวัย การใช้คำพูดกับตนเองของเด็ก และแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานของครูระดับปฐมวัยตามแนวการสอนของโรงเรียนที่เลือกเป็นกรณีศึกษา แนวคำถามที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๒.๑.๑ การเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม ได้แก่

๑. เด็กเรียนรู้สิ่งใดจากสังคมวัฒนธรรมบ้าง ในระดับการกระทำ
จิตใจ และปัญญา

๒. เด็กเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ได้ด้วยวิธีใดบ้าง เช่น การจัดประสบการณ์
ในโรงเรียนฯ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน

๓. วัฒนธรรมในโรงเรียน ในชุมชนครูและในชุมชนระหว่างบ้าน
และโรงเรียนเป็นอย่างไร มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กหรือไม่อย่างไร

๒.๑.๒ การเล่นเกม

๑. ลักษณะการเล่นเกมของเด็กเป็นอย่างไร มีพัฒนาการที่แตกต่าง
ในแต่ละระดับอายุอย่างไร

๒. สถานการณ์การเล่นสะท้อนการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรมด้าน
ความประพฤติ จิตใจ และปัญญาในเรื่องอะไรบ้าง

๒.๑.๓ การพูดกับตนเองของเด็ก

๑. เด็กใช้การพูดกับตนเองในสถานการณ์ใดบ้าง และมีเด็กจำนวน
เท่าใดที่ใช้คำพูดกับตนเอง จำแนกเป็นเด็กอายุเท่าใดบ้าง

๒. เด็กมีการใช้คำพูดกับตนเองประเภทใดบ้าง

๓. การพูดกับตนเองสะท้อนจิตสำนึกอย่างไร

แนวคำถามเหล่านี้ช่วยในการมองปรากฏการณ์ที่พบจริงจากการสังเกต เมื่อ
วิเคราะห์พบว่าแนวคำถามที่ใช้ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่พบได้ ผู้วิจัยจะต้องตั้งข้อสังเกตเป็น
สมมติฐานใหม่ และหาข้อมูลมาพิสูจน์ยืนยันสมมติฐานใหม่นี้ และลองศึกษาทฤษฎีอื่นที่มีอยู่เพื่อ
อธิบายสิ่งที่พบด้วย ดังนั้นกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยจึงมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามข้อมูลที่
ปรากฏจากในสนาม

๒.๒ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

๑) แบบบันทึกข้อมูลอย่างย่อ แบบบันทึกเฉพาะข้อความสำคัญเพื่อช่วย
ความจำ ซึ่งผู้วิจัยใช้การบันทึกข้อมูลแบบนี้สำหรับการจดบันทึกข้อมูลการเล่นและคำพูดท่าทางใน

การเล่นของเด็ก การบันทึกใช้คำย่อ รหัส หรือบันทึกภาพสเก็ต ใช้ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่ต้องกรอให้ผู้ถูกสังเกตมีปฏิกริยาที่ไม่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้ถูกสังเกต

๒) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แบบบันทึกซึ่งจะทำภายหลังจากการจดบันทึกย่อ รูปแบบของการบันทึกแบ่งเป็น ๔ ส่วนได้แก่

๒.๑ ส่วนนำ เป็นการจดชื่อของเหตุการณ์หรือกิจกรรม ที่ผู้วิจัยได้สังเกตเริ่มและสิ้นสุดการสังเกต วัน เดือน ปี ที่สังเกต และสถานที่สังเกต

๒.๒ การจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง โดยบรรยายอย่างละเอียดถึงเหตุการณ์ และบริบทในเหตุการณ์

๒.๓ การตีความเบื้องต้น โดยการใช้แนวคิดทฤษฎีประกอบ การแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัยและการสร้างข้อสรุปชั่วคราว

๒.๔ การประเมินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยจะบันทึกวิธีการที่ใช้และประเมินการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการสังเกต ตามความรู้สึกส่วนตัวของผู้สังเกต และประเมินคุณภาพของข้อมูลที่ได้มา

๓) แบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา ใช้สำหรับเก็บข้อมูลการพูดกับตนเองของเด็กในการเล่นเสรี ทั้งส่วนของบทสนทนา คำพูดกับตนเอง และกริยาท่าทางในการเล่นของเด็ก โดยกำหนดสัญลักษณ์และวิธีที่ใช้ในการบันทึกเพื่อสามารถแบ่งหน่วยการวิเคราะห์ได้

๔) แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ แบบบันทึกข้อมูลในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในโรงเรียน โดยจดข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยจดบันทึกคำถามและคำตอบในการสัมภาษณ์อย่างละเอียดและในกรณีที่เป็นการสัมภาษณ์ที่สำคัญผู้วิจัยใช้เทปบันทึกเสียงช่วยในการบันทึกข้อมูลด้วย แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้แบ่งเป็น ๔ ส่วนเช่นเดียวกับแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม

(ดูรายละเอียดของแบบบันทึกข้อมูลภาคสนามในภาคผนวกเครื่องมือการวิจัย ซึ่งอยู่ในหน้า ๑๘๑)

๓. การเตรียมตัวเข้าสนาม

๑. ศึกษาปรัชญาแนวคิดของโรงเรียนที่จะเข้าไปศึกษา เพื่อทำความเข้าใจการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ละเอียด เช่น หลักสูตรของโรงเรียนนั้นมีเป้าหมายในการพัฒนานักเรียนอย่างไรบ้าง แนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนเป็นอย่างไร กิจกรรมใดบ้างที่นักเรียนทำในห้องเรียน ผู้เป็นครูควรมีความสัมพันธ์ต่อนักเรียนในฐานะใด ภาระกิจของครูในห้องเรียนคืออะไร ครู

ควรมีท่าทีต่อนักเรียนอย่างไร แนวคิดที่มาจากปรัชญาของโรงเรียนจะสามารถบอกผู้วิจัยได้ในเบื้องต้นถึงแนวทางในการปฏิบัติตนในการเข้าสนามได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังศึกษาประวัติ การก่อตั้ง การดำเนิน แนวการจัดการศึกษาและประวัติผู้บริหาร การบริหารและโครงสร้างการทำงานในโรงเรียนเพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างทางสังคม ลักษณะทางวัฒนธรรม ความเป็นอยู่และ ทำให้สามารถวางแผนในการทำงานขั้นต่อไปได้ ผู้วิจัยได้ศึกษาปรัชญาแนวคิดของโรงเรียนฯ ด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

๑. ศึกษาหลักสูตร มนุษยปรัชญา จัดโดยสถาบันเพื่อการศึกษาแนวออลดอร์ฟ และมนุษยปรัชญา

๒. เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการหรือฟังการบรรยายที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส จัดขึ้น เกี่ยวกับปรัชญาในการศึกษาของโรงเรียน ที่บุคคลภายนอกสามารถเข้าร่วมได้

๓. เข้าร่วมกิจกรรมสวนมนต์ เติมน้ำจกลมที่สถานติสถาน ในวันเสาร์หรืออาทิตย์ ครึ่งวันเช้า ร่วมกับผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป, แม่ครูในศูนย์เด็กฯ รวมทั้งกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่ศูนย์เด็กฯ

๔. ศึกษาความเป็นไปของชุมชนโรงเรียนฟ้าใสและชุมชนสถานติสถาน จากหนังสือวารสารที่ออกโดยโรงเรียนฯ และสถานติสถาน

๕. ศึกษาประวัติของโรงเรียนทั้งสองแห่งจากเอกสารแนะนำโรงเรียน เอกสารประกอบการปฐมนิเทศน์แก่ผู้ปกครอง และเอกสารอื่น

๒. ฝึกประสบการณ์ที่จำเป็นเพื่อสามารถอยู่ในห้องเรียนได้อย่างกลมกลืน ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน ๒๕๔๔ เช่นฝึกการร้องเพลง ทำกิจกรรมวงกลม การทำงานหัตถกรรม ทำขนม จัดดอกไม้ โดยเข้าร่วมฝึกอบรมร่วมกับคณะครูที่โรงเรียนที่เลือกเป็นสนามวิจัย ทุกครั้งที่มีโอกาส และฝึกหัดจากครูประจำชั้นที่ได้รับมอบหมายให้ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์ การฝึกทำกิจกรรมต่างๆ นั้นนอกจากช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอยู่ในห้องเรียนได้อย่างกลมกลืนโดยที่นักเรียนไม่มีข้อสงสัยใดๆ แล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยและคณะครูในโรงเรียนอีกทางหนึ่ง เนื่องจากผู้วิจัยได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับคณะครูมากขึ้น กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ฝึกฝนมีดังนี้

๑. ฝึกอบรมการสอนกิจกรรมวงกลมเข้า กับครูเดวิด วินเซอร์ ร่วมกับคณะครูโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

๒. ฝึกการทำตุ๊กตาและการวาดภาพด้วยสีน้ำ กับครูอัยรดา สืบสมบัติ ร่วมกับคณะครูที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

๓. ฝึกการร้องเพลงและเล่านิทาน กับครูชาลอน วอลลอน (ผู้ฝึกอบรมการสอนอนุบาลออลดอร์ฟ ฮาวูโล) จำนวน ๒๐ ชั่วโมง

๔. ฝึกกิจกรรมภาษาและการเคลื่อนไหว กับครูสุเทพ วงศ์สุวรรณ (นักยูริมี)
จำนวน ๒๐ ชั่วโมง

๕. ฝึกทำงานหัตถกรรม เช่น การเย็บตุ๊กตา การปักผ้า การถักไหมพรมจากครู
และแม่บ้านประจำชั้นของโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

๖. ฝึกการจัดดอกไม้อย่างพิถีพิถัน ร่วมกับคณะครูโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

๗. เข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ภาวนา และการเดินอย่างมีสติที่ศาลาติสสถานทุกวัน
อาทิตย์ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ ความมั่นคงทางอารมณ์ ความสงบ และพัฒนาสติ ในการอยู่ร่วมกับ
เด็กที่ศาลาติสสถานทุกสัปดาห์ ขณะที่สังเกตเด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยส์จจ

๓. ศึกษาการวางตัวที่เหมาะสมกับคณะครู นักเรียน ตามวัฒนธรรมของโรงเรียนนั้น
เช่นการเตรียมการเรื่องการแต่งกายที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมของโรงเรียน ในกรณีที่เข้าสนามวิจัยที่
โรงเรียนฟ้าใสนั้นผู้วิจัยจะเลือกสวมเสื้อผ้าที่ผลิตจากเส้นใยธรรมชาติและย้อมด้วยสีธรรมชาติ เน้น
ความเรียบง่าย ไม่สวมเสื้อผ้าที่เป็นชุดตามแฟชั่น เลือกใส่ผ้ากระโปรงยาวที่เคลื่อนไหวร่างกาย
สะดวก ออกโทนสีชมพู หรือชมพูอมส้ม เนื่องจากคุณครูในโรงเรียนจะสวมเสื้อผ้าในลักษณะดังกล่าว
แต่เมื่อเข้าสู่เหตุการณ์ที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยส์จจ เสื้อผ้าที่ผลิตจากเส้นใยธรรมชาติไม่มีความ
หมายเท่ากับการแต่งกายให้เหมาะสมผู้คนในโรงเรียนวัดคือไม่สวมเสื้อผ้าที่ดูมีราคาแพง การ
เตรียมอุปกรณ์ในการจดบันทึก ควรนำเฉพาะสมุดจดบันทึกแบบย่อเล่มเล็กๆ ที่สามารถใส่กระเป๋า
สะพายไปได้สะดวกเพื่อไม่ให้เป็นที่สะดุดตาครูและนักเรียนจนเกินไป จนเป็นการรบกวนการจังหวะ
ชีวิตตามปกติของนักเรียน อุปกรณ์พิเศษที่ช่วยในการเก็บข้อมูลเช่นกล้องถ่ายรูป วิดีโอ นั้นเป็นการ
ดึงดูดความสนใจของเด็กมาก หากต้องการใช้จำเป็นต้องหาที่วางที่มิดชิดและใช้งานโดยไม่ให้
นักเรียนรู้ตัวว่าการบันทึกเทปอยู่ จึงไม่สามารถใช้ช่วยในการเก็บข้อมูลในกรณีนี้ได้ ผู้วิจัยจึงได้เตรียม
เครื่องบันทึกเสียงระบบดิจิทัลเล็กๆ ที่สามารถพกติดตัวและควบคุมการทำงานได้ง่ายเข้ามาช่วยใน
การเก็บข้อมูลประกอบการจดบันทึก

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับการทำที่และการพูดกับเด็กๆ และผู้ปกครอง ซึ่งเป็น
เรื่องทีละเล็กละน้อยเนื่องจากการสนทนากับเด็ก การตอบคำถามในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นครูผู้ช่วย บาง
กรณีอาจเป็นการชี้แนะความคิดและการปฏิบัติตนแก่เด็ก เช่นเมื่อเด็กๆวิ่งมาบอกผู้วิจัยว่ามีกิ้งกืออยู่
ที่มุมของเล่นในห้องเรียน ไม่แสดงท่าทางรังเกียจแล้วบอกว่าไปเขี่ยมันออกไปนอกห้องหรืออย่าไปจับ
มันนะเดี๋ยวติดเชื้อโรค เพราะจะเป็นการชี้แนะความคิดที่ขัดกับหลักการกลมกลืนนักเรียน เป็นต้น

๔. การแนะนำตัวอย่างเป็นทางการ กำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้วิจัย ใน
ขั้นนี้ผู้วิจัยติดต่อกับผู้บริหารโรงเรียน ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหางานวิจัย วิธีการศึกษา ระยะเวลา

เวลาที่ทำการศึกษา เหตุผลที่ต้องเลือกโรงเรียนเป็นกรณีศึกษา และตอบคำถามข้อสงสัยในการเข้ามาศึกษาตามความเป็นจริง ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากโรงเรียนที่เลือกเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากก่อนหน้าที่จะแนะนำตัวนี้ ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้บริหารและครูจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนจนเป็นที่คุ้นหน้าแล้ว ผู้วิจัยได้สอบถาม,วางแผนกำหนดวัน-เวลาที่สะดวกกับทางโรงเรียน และเชื้ออำนวยการวิจัยร่วมกับผู้บริหารโรงเรียน รวมทั้งสอบถามแนวการปฏิบัติตัวในโรงเรียน ในห้องเรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน และได้ตกลงจัดตารางเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม โรงเรียนละ ๓๐ วัน กระจายไปตลอดระยะเวลา ๑ ภาคเรียน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ขออนุญาตเข้าร่วมกิจกรรมในห้องเรียนร่วมกับนักเรียนประมาณ ๓-๔ ครั้งก่อนเริ่มการสังเกตการณ์อย่างเป็นทางการด้วยเพื่อสร้างความคุ้นเคยกันระหว่างผู้วิจัย ครูและเด็กๆในชั้นเรียน ซึ่งผู้วิจัยเข้าปรับตัวในห้องเรียนที่ทำการสังเกตจริง จำนวน ๕ วัน ที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส ในระหว่างวันที่ ๑๗ พ.ค. ๔๔ ถึง วันที่ ๒๗ พ.ค. ๔๔ และ ที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ ในระหว่างวันที่ ๑๕ ก.พ.๔๕ ถึงวันที่ ๑ มี.ค. ๔๕

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้อาศัยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านการจัดประสบการณ์ของครู การใช้การพูดกับตนเองของเด็ก การเล่นเกมของเด็ก และวิถีชีวิตในชุมชนโรงเรียนเป็นหลัก การใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนในการพัฒนาทั้งในตัวผู้วิจัยเองที่ต้องค่อยๆเรียนรู้การอยู่ร่วมในชุมชนครูและในห้องเรียน รวมทั้งการพัฒนาความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัย และคณะครูด้วย การสังเกตจะได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏ นอกจากนี้ในกรณีที่มีความไม่เข้าใจ ผู้วิจัยก็จะใช้วิธีพูดคุยกับครูประจำชั้นเป็นการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในช่วงเวลาว่างเช่นช่วงบ่ายที่นักเรียนนอน หลังเลิกเรียน หรือบางครั้งในช่วงวันหยุดที่ได้นัดพบกันในการทำกิจกรรมของชุมชน ผู้วิจัยมักรายงานผลการสังเกตและข้อมูลที่จดบันทึกไว้ในลักษณะบันทึกภาคสนามให้ครูประจำชั้นช่วยอ่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอยู่เป็นประจำ สม่่าเสมอ หลักจากที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก การเล่นเกมและการใช้ชีวิตในโรงเรียนแล้วสักระยะหนึ่ง ผู้วิจัยเริ่มชวนสนทนาเกี่ยวกับตัวเด็ก ประวัติพัฒนาการ กิจกรรมในโรงเรียน การเตรียมการสอน หรือความเป็นอยู่ของครูในโรงเรียน และการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาครูแล้วแต่ความเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา ต่อมาในระยะหลังผู้วิจัยและครูเกิดความคุ้นเคย จนครูสามารถปรึกษาขอคำแนะนำในการเรียนต่อหรือการทำรายงานของตัวครูด้วย จึงทำให้ผู้วิจัยได้

ข้อมูลที่เป็นทัศนคติในการมองเด็ก การแก้ปัญหาในห้องเรียน และความมุ่งหมายในการทำงานของครู
ร่วมด้วย

๔.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในห้องเรียนในฐานะครูผู้ช่วย ทำหน้าที่ตั้งแต่เช้าเวลาเดียวกับ
ที่ครูประจำชั้นมาถึงโรงเรียนและออกจากโรงเรียนเมื่อนักเรียนกลับบ้าน ช่วยแบ่งเบางานในห้อง
เรียนเช่น ช่วยเตรียมอาหารว่าง อาหารกลางวัน เป็นผู้เตรียมน้ำล้างหน้า หรือช่วยอาบน้ำให้เด็ก ช่วย
ดูแลเด็กพิเศษเป็นรายบุคคล และอื่นๆที่ครูประจำชั้นต้องการความช่วยเหลือ ในระยะแรกของการ
สังเกตแบบมีส่วนร่วมในห้องเรียน ผู้วิจัยต้องใช้เวลาทั้งหมดในการสร้างความสัมพันธ์กับครูและ
นักเรียน จดจำรายละเอียดในการทำกิจกรรมในห้องเรียน ชื่อนักเรียน ตำแหน่งที่วางของเล่นของใช้
ต่างๆในห้องเรียน และร่วมทำกิจกรรมการเรียนการสอนให้ได้ตามปกติ

นอกจากนี้ยังต้องเรียนรู้วัฒนธรรมเฉพาะทั้งในด้านแบบแผนการปฏิบัติ และด้าน
ความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งต่างๆรอบตัว เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องและไม่เป็นการทำให้เกิด
ความผิดปกตินั้นเนื่องมาจากการเข้ามาอยู่ในห้องเรียนของผู้วิจัย เช่นในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ
ผู้คนที่นี้จะมองดูสิ่งต่างๆว่าเป็นสิ่งที่มีพระคุณเกื้อหนุนให้เราใช้ชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย แม้ว่าสิ่ง
นั้นจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ดังนั้นแม้แต่ของเล่น โต๊ะ เก้าอี้ ก็เป็นสิ่งที่เราต้องกตัญญูตอบแทน
ด้วยการดูแลรักษา ดังนั้นการเช็ดถูพื้น การเก็บข้าวของเครื่องใช้สำหรับคนที่นั่งถือเป็นการกตัญญู
ตอบแทนพระคุณต่อสิ่งที่เกื้อหนุนในการใช้ชีวิต การที่ได้ยกมือไหว้ต้นไม้แล้วกล่าวคำขอโทษเมื่อตน
เองเดินชนต้นไม้จนล้ม จึงเป็นเรื่องที่มีความหมายไม่ใช่เรื่องตลกที่เด็กคนหนึ่งคิดขึ้นมาเองเป็นเรื่อง
เล่นๆ ผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจและตอบสนองต่อการกระทำเหล่านี้ของเด็กๆอย่างเหมาะสม

ในขณะที่เดียวกันต้องสร้างความคุ้นเคยกับบุคลากรอื่นในโรงเรียน ด้วยการกล่าว
คำสวัสดิ์ ส่งยิ้ม ทักทายสนทนาตามความเหมาะสมในวัฒนธรรมชุมชนที่เข้าทำงานวิจัย ช่วงแรกนี้
ใช้เวลาประมาณ ๒ อาทิตย์ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของโรงเรียน การจัดกิจกรรมการสอน
โดยยังไม่สังเกตการเล่นของเด็ก จนกระทั่งผู้วิจัยสามารถเข้าร่วมกิจกรรมในห้องได้อย่างกลมกลืน
แล้ว จึงเริ่มสังเกตการเล่นและการพูดกับตนเองของเด็ก

๔.๑.๑ ประเด็นที่สังเกต

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น
๒ ด้านคือ ข้อมูลด้านการพูดกับตนเองของเด็กในขณะเล่นเสรี และ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ทางสังคมวัฒนธรรม ได้แก่การจัดประสบการณ์แก่เด็กโดยครู วิถีชีวิตของครูและเด็กในโรงเรียน กระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมที่หล่อหลอมตัวครู การมีปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนในชุมชน กิจกรรม และปรากฏการณ์ต่างๆที่แวดล้อมตัวเด็กอยู่ในชุมชนนั้น

๑.) การสังเกตการพูดกับตนเองของเด็กในขณะที่เล่นเสรี ในขณะที่เด็กๆทำกิจกรรมเล่นเสรีผู้วิจัยต้องทำหน้าที่ในบทบาทของผู้ช่วยครู ซึ่งบทบาทครูในโรงเรียนที่เข้าศึกษานี้คือการทำงานเป็นแบบอย่างให้นักเรียนเห็น งานที่สมควรเป็นงานที่นำมาใช้ได้จริงๆในชีวิตหรือในห้องเรียน ในช่วงนี้ผู้วิจัยจะนั่งทำงานหัตถกรรมที่ต้องใช้เวลาทำนานๆและไม่ต้องการความละเอียดมาก อยู่ที่มุมด้านใดด้านหนึ่งของห้อง (ควรมุมที่เดิมเป็นประจำ) เพื่อสามารถมองเห็นเหตุการณ์ในห้องเรียนได้ทั่วถึง ใช้เครื่องบันทึกเสียงระบบดิจิตอลเครื่องเล็กเปิดเครื่องและปิดไว้ที่ตัวตลอดเวลาการเล่นเสรีประมาณ ๑ ชั่วโมง เพื่อไม่ให้เกิดความยุ่งยากและสร้างความรู้สึกสงสัยไม่เป็นปกติกับเด็กนักเรียน ในขณะที่สังเกตเด็กผู้วิจัยจะมองการเล่นของเด็กไปที่ละกลุ่ม เมื่อสังเกตในช่วงต้นได้แล้วว่าเด็กกลุ่มใด หรือคนใดสามารถเล่นได้อย่างมีสมาธิในวันนี้ ผู้วิจัยจะเลือกสังเกตการเล่นของเด็กคนนั้นหรือเด็กกลุ่มนั้นไปตลอดตั้งแต่การเล่นเริ่มต้นจนจบลง ในระหว่างการสังเกตการเล่นหากเด็กที่เล่นอยู่ห่างไกลกว่าที่เครื่องบันทึกเสียงจะจับเสียงไว้ได้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีทวนคำพูดของเด็กให้เสียงของตนเองลงไปเครื่องบันทึกแทน

เมื่อกิจกรรมการเล่นเสรีจบลง ผู้วิจัยหาช่วงจังหวะระหว่างการเปลี่ยนกิจกรรมที่เด็กๆกำลังเก็บของเล่นหรือเข้าห้องน้ำนี้ออกมาจดบันทึกย่อ ในบันทึกย่อนี้จะเขียนเป็นคำๆ หรือวาดภาพสเก็ตเพื่อช่วยให้จำรายละเอียดของเหตุการณ์ได้ดีขึ้น สำหรับการจดบันทึกย่อที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส่นั้นจะทำในช่วงเวลาเพียง ๒-๓ นาทีระหว่างการเปลี่ยนกิจกรรมหลังจากกิจกรรมการเล่นเสรี ก่อนช่วงเวลารับประทานอาหารว่าง ในที่ที่เด็กไม่สามารถมองเห็นได้ อาจเป็นบริเวณห้องครัวหรือห้องโถงเล็กที่อยู่ใกล้กับห้องเรียน ส่วนที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ร้อยสี่จันนั้นผู้วิจัยจะต้องบันทึกเวลาที่เด็กนอนหลับในช่วงบ่ายเท่านั้นเนื่องจากไม่มีสถานที่และช่วงเวลาที่เหมาะสม แต่ในวันที่มีข้อมูลประเภทคำพูดที่จำเป็นต้องจดก็จะปลีกตัวไปจดใส่สมุดบันทึกขนาดเล็กบริเวณลับตาเด็ก

ในช่วงบ่ายที่นักเรียนกลับบ้านแล้วหรือในช่วงที่นักเรียนนอนกลางวัน ผู้วิจัยจะพูดคุยกับครูประจำชั้นเป็นประจำสม่ำเสมอ เรื่องที่คุยจะเป็นทั้งเรื่องทั่วไปและหากผู้วิจัยมีข้อสงสัยใดเป็นพิเศษในวันนี้ก็จะสอบถามครูประจำชั้น หลังจากการสังเกตผู้วิจัยจะทำการถอดเทปและทำบันทึกภาคสนามในทันทีเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูล และนำบันทึกภาคสนามนี้ส่งให้ครูประจำชั้นอ่าน ๑ ชุดเพื่อให้ครูประจำชั้นช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในเบื้องต้นนี้ด้วย

บ่อยครั้งที่ครูประจำชั้นจะให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวเด็ก สิ่งที่เกิดขึ้นกับเด็กในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยไม่อยู่หรือข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวของเด็ก

๒.) การสังเกตสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ในช่วงที่เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมนอกเหนือจากการสังเกตการณ์การใช้คำพูดกับตนเองของเด็กในการเล่นเสรีแล้ว ช่วงเวลาอื่นที่ผู้วิจัยใช้เวลาอยู่ในโรงเรียนตามกำหนดการเข้าสังเกตการณ์ และช่วงเวลาที่เข้าร่วมกิจกรรมอื่นร่วมกับชุมชนโรงเรียน ผู้วิจัยจะสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของครูและเด็กในโรงเรียน การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างครู เด็กและผู้ปกครอง กิจกรรมและกระบวนการที่หล่อหลอมจิตสำนึกร่วมกันระหว่าง ครู เด็กและผู้ปกครอง การแสดงออกกของเด็กๆในการเล่นเสรีและการใช้ชีวิตในโรงเรียน

๔.๑.๒ ตารางการเข้าสังเกต

เข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วมในห้องเรียนโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส ๓๖ วัน
ระหว่างวันที่ ๒ มิ.ย. ๔๔ - ๖ ต.ค. ๔๔ โดยก่อนหน้าเก็บข้อมูลในสนามจริงได้ใช้เวลาปรับตัวในสนามก่อนเก็บข้อมูลจริง ๕ วัน ระหว่างวันที่ ๑๗ พ.ค.๔๔ - ๒๗ พ.ค.๔๔ และเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่ศูนย์เด็กฯอริยสัจ ๓๐ วัน ระหว่างวันที่ ๑๖ มิ.ย.๔๕ - ๙ ก.ย. ๔๕ เข้าปรับตัวในสนามก่อนเก็บข้อมูลจริง ๕ วัน ระหว่างวันที่ ๑๕ ก.พ. ๔๕ - ๑ มี.ค. ๔๕ รวมเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วมในสองกรณีศึกษาเป็น ๖๖ วัน ในแต่ละวันเริ่มเข้าสนามตั้งแต่เวลา ๗.๓๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ดังรายละเอียดในตารางที่ ๒-๓

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๒ วันที่เข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน : กรณี ศึกษาโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

วันที่เข้าไปเก็บข้อมูล	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์
๑๓-๑๙ พ.ค. ๕๕			/		/
๒๐-๒๖ พ.ค. ๕๕		/		/	
๒๗ พ.ค.-๒ มิ.ย. ๕๕	/		/		/
๓-๙ มิ.ย. ๕๕		/		/	
๑๐-๑๖ มิ.ย. ๕๕	/			/	/
๑๗-๒๓ มิ.ย. ๕๕		/		/	
๒๔-๓๐ มิ.ย. ๕๕			/		/
๑-๗ ก.ค. ๕๕	/		/		
๘-๑๔ ก.ค. ๕๕		/			/
๑๕-๒๑ ก.ค. ๕๕	/		/	/	
๒๒-๒๘ ก.ค. ๕๕	ปิดเทอม				
๒๙ ก.ค.-๔ ส.ค. ๕๕	ปิดเทอม				/
๕-๑๑ ส.ค. ๕๕			/		
๑๒-๑๘ ส.ค. ๕๕		/		/	
๑๙-๒๕ ส.ค. ๕๕			/		/
๒๖ ส.ค.-๑ ก.ย. ๕๕		/		/	
๒-๘ ก.ย. ๕๕		/		/	
๙-๑๕ ก.ย. ๕๕			/		/
๑๖-๒๒ ก.ย. ๕๕		/		/	
๒๓-๒๙ ก.ย. ๕๕	/			/	
๓๐ ก.ย.-๖ ต.ค. ๕๕		/	/		

หมายเหตุ เครื่องหมาย / หมายถึง วันที่เข้าสังเกตการณ์

ตารางที่ ๓ วันที่เข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน : กรณี ศึกษาศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ

วันที่เข้าไปเก็บข้อมูล	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์
๑๐-๑๖ ก.พ. ๕๕					/
๑๗-๒๓ ก.พ. ๕๕		/		/	
๒๔ ก.พ.-๒ มี.ค. ๕๕		/			/
๓-๙ มี.ค. ๕๕	กิจกรรมค่ายก่อนเปิดภาคเรียน				
๑๐ มี.ค.-๑๕ พ.ค. ๕๕	ปิดภาคเรียน				
๑๖ พ.ค.-๑๕ มิ.ย. ๕๕	ช่วงเปิดภาคเรียนใหม่				
๑๖-๒๒ มิ.ย. ๕๕		/	/		
๒๓-๒๙ มิ.ย. ๕๕		/	/		
๓๐ มิ.ย.-๖ ก.ค. ๕๕	/		/	/	
๗-๑๓ ก.ค. ๕๕		/	/	/	
๑๔-๒๐ ก.ค. ๕๕		/	/	/	
๒๑-๒๗ ก.ค. ๕๕	มีผู้เข้าศึกษาดูงานที่โรงเรียนตลอดสัปดาห์				
๒๘ ก.ค.-๓ ส.ค. ๕๕		/		/	/
๔-๑๐ ส.ค. ๕๕		/	/		
๑๑-๑๗ ส.ค. ๕๕	/	/	/		/
๑๘-๒๔ ส.ค. ๕๕		/		/	
๒๕-๓๑ ส.ค. ๕๕		/	/	/	
๑-๗ ก.ย. ๕๕	/		/		
๘-๑๔ ก.ย. ๕๕	/				

หมายเหตุ เครื่องหมาย / หมายถึง วันที่เข้าสังเกตการณ์

จากการเข้าสังเกตทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลสถานการณ์การเล่นของเด็กในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสจำนวน ๑๕ สถานการณ์ จัดเป็นข้อมูลที่สามารถใช้ในการวิเคราะห์การพูดกับตนเองได้ ๖ สถานการณ์ และได้ข้อมูลการเล่นของเด็กในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์จำนวน ๑๔ ครั้ง จัดเป็นข้อมูลที่สามารถใช้ในการวิเคราะห์การพูดกับตนเองได้ ๑๑ สถานการณ์ ดังรายละเอียดการเข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและผลการเก็บข้อมูลการพูดกับตนเองของเด็กในตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ ข้อมูลสถานการณ์การเล่นที่ได้จากการสังเกตเปรียบเทียบสองโรงเรียน

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส				ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ			
ครั้งที่	วันที่	ข้อมูลการเล่นที่ได้	ข้อมูลการพูดกับตนเองที่ได้	ครั้งที่	วันที่	ข้อมูลการเล่นที่ได้	ข้อมูลการพูดกับตนเองที่ได้
๑.	๑๗.๕.๕๕	-	-	๑.	๑๕.๒.๕๕	-	-
๒.	๑๙.๕.๕๕	-	-	๒.	๑๙.๒.๕๕	-	-
๓.	๒๒.๕.๕๕	-	-	๓.	๒๑.๒.๕๕	-	-
๔.	๒๔.๕.๕๕	-	-	๔.	๒๖.๒.๕๕	-	-
๕.	๒๙.๕.๕๕	-	-	๕.	๑.๓.๕๕	-	-
๑.	๓๐.๕.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑	-	๑.	๑๘.๖.๕๕	-	-
๒.	๑.๖.๕๕	-	-	๒.	๑๙.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑	สถานการณ์ที่ ๑
๓.	๕.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๒	สถานการณ์ที่ ๑	๓.	๒๕.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๒	สถานการณ์ที่ ๒
๔.	๗.๖.๕๕	-	-	๔.	๒๖.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๓	-
๕.	๑๑.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๓	สถานการณ์ที่ ๒	๕.	๒.๗.๕๕	-	-
๖.	๑๔.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๔	สถานการณ์ที่ ๓	๖.	๓.๗.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๔	สถานการณ์ที่ ๓
๗.	๑๕.๖.๕๕	-	-	๗.	๔.๗.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๕	สถานการณ์ที่ ๔
๘.	๑๙.๖.๕๕	-	-	๘.	๙.๗.๕๕	-	-
๙.	๒๑.๖.๕๕	-	-	๙.	๑๐.๗.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๖	สถานการณ์ที่ ๕
๑๐.	๒๗.๖.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๕	-	๑๐.	๑๑.๗.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๗	สถานการณ์ที่ ๖
๑๑.	๒๙.๖.๕๕	-	-	๑๑.	๑๖.๗.๕๕	-	-
๑๒.	๑๐.๗.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๖	-	๑๒.	๑๗.๗.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๘	สถานการณ์ที่ ๗
๑๓.	๑๓.๗.๕๕	-	-	๑๓.	๑๘.๗.๕๕	-	-
๑๔.	๒๕.๗.๕๕	-	-	๑๔.	๓๐.๗.๕๕	-	-
๑๕.	๑.๘.๕๕	-	-	๑๕.	๓๑.๗.๕๕	-	-
๑๖.	๓.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๗	-	๑๖.	๑.๘.๕๕	-	-
๑๗.	๘.๘.๕๕	-	-	๑๗.	๖.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๙	สถานการณ์ที่ ๘
๑๘.	๑๔.๘.๕๕	-	-	๑๘.	๗.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๐	-
๑๙.	๑๖.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๘	สถานการณ์ที่ ๔	๑๙.	๑๓.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๑	สถานการณ์ที่ ๙

ตารางที่ ๔ ข้อมูลสถานการณ์การเล่นที่ได้จากการสังเกตเปรียบเทียบสองโรงเรียน (ต่อ)

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส				ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ			
ครั้งที่	วันที่	ข้อมูลการเล่นที่ได้	ข้อมูลการพูดกับตนเองที่ได้	ครั้งที่	วันที่	ข้อมูลการเล่นที่ได้	ข้อมูลการพูดกับตนเองที่ได้
๒๐.	๒๒.๘.๕๕	-	-	๒๐.	๑๕.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๒	สถานการณ์ที่ ๑๐
๒๑.	๒๔.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๙	-	๒๑.	๑๕.๘.๕๕	-	-
๒๒.	๓๐.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๐	สถานการณ์ที่ ๕	๒๒.	๒๐.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๓	สถานการณ์ที่ ๑๑
๒๓.	๔.๙.๕๕	-	-	๒๓.	๒๑.๘.๕๕	-	-
๒๔.	๖.๙.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๑	-	๒๔.	๒๒.๘.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๔	-
๒๕.	๑๒.๙.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๒	-	๒๕.	๒๗.๘.๕๕	-	-
๒๖.	๑๔.๙.๕๕	-	-	๒๖.	๒๘.๘.๕๕	-	-
๒๗.	๑๘.๙.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๓	-	๒๗.	๒๙.๘.๕๕	-	-
๒๘.	๒๐.๙.๕๕	-	-	๒๘.	๔.๙.๕๕	-	-
๒๙.	๒๕.๙.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๔	-	๒๙.	๕.๙.๕๕	-	-
๓๐.	๒๗.๙.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๕	สถานการณ์ที่ ๖	๓๐.	๑๑.๙.๕๕	-	-
๓๑.	๒.๑๐.๕๕	การเล่นครั้งที่ ๑๕	-				
๓๒.	๔.๑๐.๕๕	-	-				

๔.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อช่วยในการทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความหมายในการปฏิบัติที่ไม่สามารถทำความเข้าใจได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้จะใช้กับครูประจำชั้นเป็นหลัก เลือกช่วงเวลาที่ยาวหลังเลิกเรียน ระหว่างช่วยกันเก็บกวาดห้องเรียน หรือในวันหยุดที่พบบัน

สิ่งที่ผู้วิจัยมักสอบถามครูประจำชั้น ในระยะแรกเป็นคำถามเกี่ยวกับเด็กและการทำงานทั่วไปในห้องเรียนในฐานะครูของโรงเรียนนี้ เป็นคำถามที่เปิดกว้างเพื่อให้ครูช่วยเล่าเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรม ข้อมูลส่วนตัวของเด็กการมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับเด็ก รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับภาระงานประจำวันของครู ซึ่งครูประจำชั้นจะยินดีอธิบายให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเสมอ เนื่องจากเป็นคำถามทั่วไปไม่สร้างความไม่สบายใจหรือส่งผลเสียต่อการทำงานของครู ในการสัมภาษณ์ทุกครั้งผู้วิจัยไม่เคยใช้เครื่องบันทึกเสียงเนื่องจากจะสร้างความรู้สึกที่ไม่เป็นกันเอง ผู้ให้สัมภาษณ์จะระมัดระวังตัวในการตอบจนอาจทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่เป็นความเห็น ความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การจดบันทึกหลังจากการสัมภาษณ์ในการสัมภาษณ์ระยะแรก และเมื่อพูดคุย

กับครูเป็นประจำจนเกิดความไว้วางใจในการตอบคำถามแล้ว ผู้วิจัยอาจตัดสินใจฉบับที่คำตอบสั้นๆ ลงสมุดบันทึก ตัวอย่างการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในระยะแรกมีดังนี้

ผู้วิจัย : วันนี้น้องพลล้มวงเพื่อนสองวงเลย ไม่รู้เป็นอะไรไป

ครูตอง : เขาเป็นวันวันไป แต่ที่ตีขึ้นมากแล้วนะ เมื่อก่อนจะชอบแย่งของเพื่อนประจำ นี่รู้เรื่องขึ้นเยอะ

ผู้วิจัย : ใช่พอเพื่อนไม่ยอมหมักเข้า พลก็ยอมเพื่อนเอง น้องเขาเป็นเด็กพิเศษใช่ไหม

ครูตอง : ใช่

ผู้วิจัย : เป็นอะไร

ครูตอง : ไม่รู้เหมือนกันว่าเป็นอะไร พูดไม่ได้แต่เหมือนฟังรู้เรื่องบ้าง

ผู้วิจัย : เห็นเชื่อฟังครูตองเหมือนกัน ต้องทำอะไรกับน้องบ้างคะ

ครูตอง : ก็สอนเขาเหมือนเด็กทั่วไปนั่นแหละ ถ้าเห็นว่าเขาทำอะไรไม่ถูกก็ต้องบอกเขาว่าไม่ได้ ไม่ให้ทำ เห็นมีytonที่จะเล่นน้ำ เราก็ไม่ให้เล่นให้ไปทำอย่างอื่น พอพูดสอนเขานะเขาก็ อ้อ อ้อ แล้วก็ไม่ได้ทำเหมือนเข้าใจนะ อย่างกิจกรรมก็ให้เขาเข้าร่วมช่วยตัวเองตามปกติเหมือนเพื่อนทุกอย่าง

เมื่อเก็บข้อมูลในสนามได้ระยะหนึ่ง จะเห็นแบบแผนการใช้ชีวิต การปฏิบัติตัวของครูต่อเด็ก การแก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น จนได้ข้อสมมติฐานชั่วคราวขึ้น หรือต้องการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่พบมากขึ้น ก็ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะค้นหาความกระจ่างในประเด็นที่สนใจเป็นพิเศษ (Indepth interview) การสัมภาษณ์แบบนี้ผู้วิจัยทราบอยู่แล้วว่าต้องการข้อมูลเรื่องอะไร มีประเด็นใดที่ต้องการความกระจ่างชัดจากครูเป็นพิเศษ ตัวอย่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เรื่องเกี่ยวกับการดูแลเด็กพิเศษ คนเดิมเมื่อผู้วิจัยอยู่ในสนามนานขึ้น มีดังนี้

ผู้วิจัย : เวลาพลเขาทำกิจกรรมในวงกลมนี้ เหมือนเขารู้ความหมายของเพลงด้วยนะ

ครูตอง : เหมือนเด็กทั่วไปแหละ ฟังภาษาไม่ออกหมดแต่รู้หมดว่าต้องทำอะไร

ผู้วิจัย : ครูตองว่าเขารู้ความหมายตามเนื้อเพลง, กลอนด้วยมี

ครูตอง : ก็น่าจะรู้นะ เห็นใหม่หละว่าเขาอยากแสดงด้วยทุกครั้ง พอให้

แสดงก็ทำเป็น เคยให้เขาแสดงเป็นเม็ดฝนก็เป็นได้ เป็นผึ้งก็เป็นได้

ผู้วิจัย : ครูต้องว่าทำไมเขาจึงเข้าใจได้ เพราะว่าพลพูดไม่ได้ แล้วเพลงของเราที่ยาวมาก

ครูตอง : เขาอาจดูที่ทำทางที่เราทำประกอบ แล้วก็ดูเพื่อนด้วย อย่างเวลาเป็นผึ้งก็ทำทำนี่ เป็นฝนก็ทำทำอย่างนี้ แต่จะเข้าใจความหมายทั้งเพลงหรือเปล่าไม่รู้

ผู้วิจัย : อ้อ เหมือนเห็นอยู่บ่อยๆเลยจำได้

ครูตอง : อ้าว แต่วันไหนครูเห็นไหม เขาคลานเข้ามากราบได้เองเลยนะ ตองกับแม่ศรีนี่ตะลึงน้ำตาแทบไหล ไม่เคยซ้อมไม่เคยทำนะ แล้วเขาก็เป็นคนที่สองด้วย

ผู้วิจัย : อ้อ ครูตองคิดว่าเขาเข้าใจใช่ไหม

ครูตอง : รู้เลยแหละ ตั้งแต่เรานั่งเตรียมพานไหว้ครู คิดว่าเขาเข้าใจจากบรรยากาศนะ พอได้ยินเพลงไหว้ครู ทุกคนนั่งพนมมือแล้วค่อยคลานนำดอกไม้มาไหว้ อ้อย... พี่น้ำ(ผู้วิจัย) ก็เห็นมันเหมือนเป็นความรู้สึกนะเขาคงรู้สึกกับครูอย่างนั้นก็เลยแสดงออกมาได้

ผู้วิจัย : แล้วครูตองไปรู้สึกกับพลเขาอย่างไรล่ะ

ครูตอง : ก็รักนะสิ มันน่ารักจะตายไป อยู่ตอนคลานเข้ามานะลุ้นมากเลย ตองว่าเขาจะรู้เรื่องแหละถ้าเราสอนเขาดีดี พยายามสื่อให้เขารู้ว่าเราจะบอกอะไร ตองว่าเขาเข้าใจ

ผู้วิจัย : เข้าใจด้วยคำพูดนะหรือ

ครูตอง : ทุกอย่าง อย่างเวลาเขาโมโหเห็นไหม พละจะโมโหร้ายมาก ถ้าเราเข้าไปแบบใจเย็นๆ ค่อยๆลูบแขนเขาแล้วคอยปลอบนะ แป๊บเดียวไปเล่นต่อละ

ผู้วิจัย : พลเคยกวนจนครูตองโกรธไหม

ครูตอง : เคย วันไหนกวนมากๆแล้วเราเอายังไงก็เอาไม่อยู่ก็นั้นแหละ วันนั้นทั้งวันไม่ต้องคุยกัน ตอนหลังต้องพยายามใจเย็นๆ อย่าไปรำคาญเด็กเขาลืมไวแต่เราสิถ้ารู้สึกไม่ดีทั้งวัน ทั้งห้องป่วนหมด

ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจเป็นพิเศษในการสัมภาษณ์ครั้งนี้คือความคิดเห็นของครูตองต่อพัฒนาการของพล การที่ครูตองเชื่อว่าพลสามารถเข้าใจได้ทำให้ครูตองยังคงสื่อสารกับพลและปฏิบัติกับพลเช่นเดียวกับเด็กทั่วไปที่เรียนรู้ได้ นอกจากนี้ครูตองยังคิดว่าการที่พลเข้าใจได้มาจากการ

สื่อหลายรูปแบบทั้งภาษาพูด ท่าทางที่สื่อ บรรยากาศในการทำพิธี และความรู้สึกที่ครูต้องมีต่อพลทั้งหมคนี้ช่วยให้ครูตอຍยังคงสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เรียนรู้กับพลต่อไป

๔.๓ การศึกษาข้อมูลเอกสาร

การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับตัวนักเรียน และเกี่ยวกับโรงเรียนช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในลักษณะที่เป็นทางการเป็นข้อมูลเชิงสถิติ ประวัติ ตัวอย่างเอกสารที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ คือ ประวัตินักเรียนด้านสุขภาพ พัฒนาการด้านร่างกาย สังคม และสติปัญญาของเด็ก จากแฟ้มประวัติและแบบประเมินพัฒนาการ การจัดกิจกรรมประสบการณ์ที่ครูจัดให้เด็ก จากเอกสารโครงการสอน ปรัชญาหลักสูตรและแผนการสอน จุดหมายสื่อสารระหว่างบ้านและโรงเรียนที่ออกโดยครูประจำชั้น หรือออกโดยโรงเรียนและหนังสือหรือจุลสารที่ออกโดยโรงเรียนเพื่อใช้สื่อสารกับผู้ปกครองของโรงเรียน

๔.๔ การบันทึกข้อมูล

การบันทึกข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ การบันทึกข้อมูลการพูดกับตนเองของเด็กในการเล่นเสรี และการบันทึกข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียน ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูล ๔ ชนิด ตามวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

๑. แบบบันทึกข้อมูลอย่างย่อ ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลสั้นๆ เพื่อช่วยจำในระหว่างเก็บข้อมูลในสนาม การบันทึกข้อมูลอย่างย่อนี้ใช้ทั้งในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนโรงเรียน การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นการ เพื่อไม่ให้ผู้ถูกสังเกตและผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกผิดปกติและเกิดความระแวงในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย โดยจดข้อมูลสั้นๆเป็นคำๆ หรืออาจวาดภาพประกอบลงในสมุดเล่มเล็กๆที่พกติดตัวได้ และไม่ใช้ในกรณีที่จะทำให้เกิดความผิดสังเกต

๒. แบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา ใช้สำหรับเก็บข้อมูลการพูดกับตนเองของเด็กในการเล่นเสรี ทั้งส่วนของบทสนทนา คำพูดกับตนเอง และกิริยาท่าทางในการเล่นของเด็ก จากข้อมูลที่บันทึกไว้ในแบบบันทึกอย่างย่อและเทปเสียงจนเป็นการบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนาซึ่งมีรายละเอียดขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒.๑. ถอดเทปและบันทึกอย่างย่อออกมาเป็นบันทึกข้อมูลสถานการณ์การเล่นของเด็ก มีการบรรยายท่าทางและสภาพแวดล้อมในการเล่นประกอบ และบันทึกข้อมูลบทสนทนาของเด็กทีละประโยค การบันทึกอาจมีภาพวาดสเก็ตอยู่ทางขวามือเพื่อประกอบการทำความเข้าใจ

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตช่วงการเล่นเสรีของเด็กจะมีช่วงเวลาของเทปยาว ประมาณ ๑ ชั่วโมง ผู้วิจัย ต้องใช้เวลาในการถอดเทปและทำบันทึกขึ้นต้นนี้ประมาณ ๔-๕ ชั่วโมงในตอนเย็นของวันที่เก็บข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อสามารถจดจำรายละเอียดท่าทาง และสถานการณ์การเล่น

๒.๒. ทำการบันทึกข้อมูลการพูดกับตนเองของเด็กในการเล่นเสรี ในแบบบันทึก เพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา โดยใช้สัญลักษณ์ในการบันทึกดังนี้

๒.๒.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการบันทึก

: ใช้วางไว้หลังชื่อผู้พูดและหน้าข้อมูลประเภทคำพูด

... แทนคำพูดที่ฟังไม่ได้ยิน

-- ใช้ต่อท้ายประโยคคำพูดที่ยังพูดไม่จบ

, ใช้คั่นระหว่างข้อมูล ๒ ประเภทเช่น คั่นระหว่างข้อมูลประเภทคำพูด และข้อมูลประเภทการกระทำ ในหน่วยข้อมูลเดียวกัน

( ) ใช้บันทึกข้อมูลประเภทการกระทำ กริยาท่าทางในการเล่นของเด็ก รวมทั้งการตีความหมายของท่าทางการกระทำของเด็ก

[ ] ใช้บันทึกข้อมูลที่เป็นสภาพแวดล้อม บริบทด้านสถานที่ เหตุการณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเล่นของเด็ก

๒.๒.๒ วิธีการบันทึก บันทึกเฉพาะสถานการณ์การเล่นเสรีของเด็กตั้งแต่เริ่มต้น เล่น ระหว่างการเล่นดำเนินไปจนกระทั่งการเล่นยุติลง โดย ประมวลจัดแบ่งหน่วยข้อมูลเป็นส่วนย่อยๆโดย

๑) แบ่งแยกข้อมูลออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ข้อมูลประเภทคำพูด ตั้งแต่เริ่มพูดจนจบ ๑ คำ, วรรค, ประโยค

๒. ข้อมูลประเภทการกระทำ กริยาท่าทางในการเคลื่อนไหว

๓. ข้อมูลประเภทสภาพแวดล้อม บริบทด้านสถานที่ เหตุการณ์ที่

เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเล่นของเด็ก

๒) นำข้อมูลประเภทคำพูดของเด็กที่พูดแต่ละครั้งตั้งแต่ต้นจนหยุดพูด ไปทำอย่างอื่นหรือมีเด็กคนอื่นพูดขึ้นแทนการพูดนั้นมานับเป็นหน่วยการพูด ๑ ครั้ง (turns) และ เขียนตัวเลขกำกับหน่วยนับเป็นครั้ง (turns) ที่ต้นบรรทัดของข้อมูลเรียงตามลำดับ

๓) ให้บันทึกข้อมูลทั้ง ๓ ประเภท เรียงไปตามลำดับการเกิดขึ้นก่อน-หลังมาประกอบเป็นข้อมูลของสถานการณ์การเล่น ๑ ครั้ง

๔) ให้บันทึกข้อมูลแต่ละประเภท โดยใช้สัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน คือ

ใช้สัญลักษณ์ : วางไว้หน้าข้อมูลประเภทคำพูด , สัญลักษณ์ ( ) บันทึกข้อมูลประเภทการกระทำ

กริยาท่าทางในการเล่นของเด็กรวมทั้งการตีความหมายของท่าทางการกระทำของเด็ก และ
สัญลักษณ์ [ ] บันทึกสภาพแวดล้อม บริบทด้านสถานที่เหตุการณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเล่นของ
เด็ก

๕) ในกรณีที่หนึ่งหน่วยข้อมูลมีข้อมูลมากกว่า ๑ ประเภทเกิดขึ้น

พร้อมกันให้ระบุไว้ในกรบันทึกข้อมูลด้วยตัวย่อ “ พ ” ต่อจากหมายเลขกำกับหน่วยนับของข้อมูล
แต่ละครั้ง (turns)

๖) ในกรณีที่หนึ่งหน่วยข้อมูลมีข้อมูลมากกว่า ๑ ประเภท และเป็นการเกิด
ขึ้นตามลำดับก่อนหลังให้ บันทึกข้อมูลประเภทที่เกิดขึ้นก่อนไว้ข้างหน้า ตามด้วยข้อมูลประเภทที่เกิด
ขึ้นทีหลัง

ตัวอย่างการบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา

[ขณะที่ก้อยเดินเข้ามาได้ยืนอยู่ถาม และ ทราบว่ามดแดงกำลังจัดละคร
เมื่อก้อยเปลี่ยนชุดเสร็จจึงเข้ามาเล่นกับมดแดง]

๑๖. ก้อย : เปิดละครได้ยัง

๑๗. ก้อยและมดแดง (จับชายผ้ากันคนละด้าน แล้วร้องเพลงเปิด

นิทานพลางค่อยๆยกผ้าคลุมชั้นลงเบาๆ)

๑๘. มดแดง : ...

๑๙. ก้อย : มดแดงไปเอาลูกสัตว์มา เราจะเล่นเรื่องสัตว์กันไป

๒๐. มดแดง (เดินไปหยิบสุนัขที่ถักจากไหมพรหมมา)

๒๑. มดแดง : แล้วเราจะเล่นเรื่องปลาบู่ทองกันปะ

๒๒. มดแดง (หยิบผ้าคลุมจากชั้นมาคลุมที่โต๊ะอีกครั้ง)

๒๓. ก้อย : ไม่ต้องคลุม ไม่ต้องคลุม

๒๔. มดแดง .พ. : ทำไมหละ (หยุดถาม)

๒๕. ก้อย .พ. : พี่จัดให้ (หยิบตุ๊กตาสัตว์ที่ทำจากไหมพรหมมาวางมี
ไก่ ๒ ตัว หมู ๑ ตัว)

๒๖. มดแดง (ยืนดูนิทานเล่นอยู่สักพักโดยไม่ได้เล่นด้วย)

๒๗. ก้อย (จัดโต๊ะนิทานเพิ่มเติมอยู่คนเดียวสักครู่)

[เด็ก ๆ ที่ทยอยเข้ามาในห้องต่างสนใจโต๊ะนิทานที่มดแดงจัด

เด็ก ๒-๓ คน สอบถามผู้เกี่ยวกับโต๊ะนิทาน และแสดงท่าทางสนใจคอยยืนดู]

(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๓๐.๘.๕๕)

๓. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ใช้สำหรับบันทึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียนที่ได้มาจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและเป็นการทำบันทึกขึ้นที่ สองหลังจากได้ทำบันทึกแบบย่อไว้แล้วในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะทำบันทึกภาคสนามในช่วงเวลาเย็นวันเดียวกับที่สังเกตการณ์เพื่อไม่ให้ลืมเหตุการณ์ต่างๆ พร้อมกับทำการวิเคราะห์ตีความเบื้องต้นข้อมูลที่ได้ในวันนั้น เพื่อมองหาประเด็นข้อมูลที่ตอบคำถามวิจัย และสังเกตเหตุการณ์ที่ผิดปกติที่เกิดขึ้น เพื่อตั้งเป็นข้อสังเกตประเด็นคำถามในการเข้าสนามครั้งต่อไป

๔. แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ใช้สำหรับเก็บข้อมูลอย่างละเอียดสำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็น ครูและ บุคลากรของโรงเรียน ในช่วงแรกจะไม่ใช้การจดบันทึกใดๆ จนเมื่อผู้วิจัยตัดสินใจได้ว่าใครคือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกรณีศึกษาแบบมีประเด็นคำถามในใจ ผู้วิจัยจึงจะใช้การบันทึกอย่างย่อช่วยแล้วจึงมาทำแบบบันทึกการสัมภาษณ์อย่างละเอียดภายหลัง ส่วนการสัมภาษณ์ผู้บริหาร หรือผู้นำในชุมชนโรงเรียนที่ต้องมีการนัดหมายล่วงหน้า ผู้วิจัยจึงสามารถจดบันทึกการสัมภาษณ์อย่างละเอียด และใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบ แล้วจึงมาตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งก่อนทำการวิเคราะห์ตีความข้อมูลเบื้องต้น

๕. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลดังนี้

๑. การอยู่ในสนามเป็นเวลานาน (Prolonged Engagement) ผู้วิจัยเข้าเก็บข้อมูลอยู่ในสนามแต่ละแห่งเป็นระยะเวลา ๔ เดือนโดยเข้าสังเกตการณ์ทั้งสิ้นโรงเรียนละ ๓๐ ครั้ง และร่วมสังเกตการณ์ตั้งแต่เวลา ๗.๓๐ น. ถึงเวลา ๑๔.๓๐ น. ทุกครั้งที่เข้าสนาม การเข้าสนามในระยะเวลา ๔ เดือนในแต่โรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการประชุมครู การอบรมของ ชุมชน โรงเรียน ร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดกับผู้ปกครองด้วย ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของโรงเรียนและสามารถตรวจสอบความเข้าใจในประเด็นสำคัญได้ถูกต้อง

๒. สังเกตและเก็บข้อมูลด้วยความระมัดระวัง ผู้วิจัยใช้อุปกรณ์ช่วยบันทึกข้อมูล การพูดของเด็กและสถานการณ์ในการเล่นของเด็กไว้ เพื่อเป็นเครื่องช่วยเก็บรายละเอียดของข้อมูลในการสังเกตผู้วิจัยสังเกตสถานการณ์ในการเล่นที่สถานการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ และเลือกใช้ข้อมูลสถานการณ์การเล่นที่เก็บได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ในการวิเคราะห์เท่านั้น ผลการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่าผู้วิจัยสามารถบันทึกเสียงสถานการณ์การเล่นได้ทั้งสิ้น ๒๙ สถานการณ์ จัดเป็น

สถานการณ์ที่นำมาวิเคราะห์หาแบบแผนคำพูดกับตนเองได้ทั้งสิ้น ๑๗ สถานการณ์ และผู้วิจัยจะทำการถอดเทปและจัดทำบันทึกข้อมูลภาคสนามในวันเดียวกับที่เข้าสู่เหตุการณ์

๓. ตรวจสอบข้อมูลกับคนใน (Member Check) นำเสนอข้อมูลในบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยการพูดเล่าและแลกเปลี่ยนบันทึกข้อมูลกับครูประจำชั้นในห้องเรียนที่ผู้วิจัยเข้าสู่เหตุการณ์เป็นประจำ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของรายละเอียดข้อมูล และทำความเข้าใจข้อมูลที่พบในเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

๔. ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ผู้วิจัยตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลในด้านแหล่งข้อมูล(Data Triangulation) และตรวจสอบจากหลายวิธีวิจัย (Methodological Triangulation) เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้มีความถูกต้องตรงกัน ดังนี้ การตรวจสอบด้านแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยสังเกตการแสดงออกของเด็กในหลายๆสถานการณ์ เช่นการเล่นเสรีในห้องเรียน การเล่นกลางแจ้ง การทำกิจกรรมนอกห้องเรียน และสังเกตเด็กในหลายๆช่วงเวลา

การตรวจสอบจากหลายวิธีวิจัย ได้แก่ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการศึกษาเอกสาร

๕. ตรวจสอบกับผู้ร่วมวิจัย (Peer debriefing) ตลอดระยะเวลาของการวิจัยมีกระบวนการในการตรวจสอบยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการถ่ายทอด ข้อมูลให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ที่ทำวิทยานิพนธ์ที่ใช้ทฤษฎีใกล้เคียงกันได้ซักถาม เพื่อตรวจสอบความแจ่มแจ้งและความก้าวหน้าในการวิจัย รวมทั้งปรึกษาหารือแนวทางในการตั้งคำถามและการเก็บข้อมูลที่ช่วยตอบคำถามเหล่านั้นได้

๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเป็นวงจรระหว่างการอ่านวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล จับประเด็นสำคัญ จัดจำแนกประเภทข้อมูลโดยสร้างดัชนี เขียนข้อสรุปชั่วคราวและทดสอบสมมติฐาน กับแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลที่พบอยู่ตลอดเวลาที่ทำการวิเคราะห์ข้อมูล จนเกิดข้อสรุปใหม่ หรือการเปลี่ยนแปลงชุดดัชนี ซึ่งอาจได้จากคำถาม คำตอบ ข้อสงสัย หรือข้อมูลที่พบใหม่ในกรณีศึกษา นำไปสู่การค้นหาแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆมาตรวจสอบข้อสมมติฐานใหม่ จนข้อสรุปที่สร้างขึ้นค่อยๆชัดเจน จนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กซึ่งค่อยๆปรากฏข้อสรุปที่ชัดขึ้นมาโดยตัวของข้อมูลเอง การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์การเล่นและบทสนทนา เพื่อหาแบบแผนคำพูดกับตนเองของ

เด็ก แล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลแบบแผนคำพูดกับตนเองกับการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม

ขั้นที่ ๑ การวิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง

๑. ใช้ข้อมูลสถานการณ์การเล่นที่บันทึกด้วยแบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา มาวิเคราะห์ตีความเพื่อจัดจำแนกประเภทคำพูดกับตนเองของเด็กที่พบ โดยวิเคราะห์สร้างดัชนีสองชุดตามข้อมูลที่พบในสนามคือ ดัชนีความคิดเชิงสัญลักษณ์ ดัชนีความคิดเชิงจินตนาการ และดัชนีการเรียนรู้เชิงนามธรรม ดังตัวอย่างในตารางที่ ๕

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๕ การวิเคราะห์การเรียนรู้ความความคิดเชิงสัญลักษณ์ ความคิดเชิงจินตนาการและคิดเชิงนามธรรมและจากคำพูดกับตนเองของเด็กในสถานการณ์การเล่นเสรี

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต				ส่วนที่ ๒ การตีความหมาย	ส่วนที่ ๓ ข้อคำถามหรือสมมุติฐานชั่วคราว
ข้อมูลภาคสนาม	ดัชนีความคิดเชิงสัญลักษณ์	ดัชนีความคิดเชิงจินตนาการ	ดัชนีความคิดเชิงนามธรรม		
<p>(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๒๕.๖.๕๕)</p> <p>๙. ปูน (นำตุ๊กตาผ้าวางลงในกระจาก หวายขนาดพอดีกับตุ๊กตา ที่ด้านล่างปูด้วยผ้าผืนเล็ก ๆ และนำของเล่นไม้บล็อกชิ้นเล็ก ๆ ที่มีจุกไม้ยื่นออกมาจ่อไว้ที่ปากของตุ๊กตา เหมือนป้อนนม ขณะวางกระจากนั้นอยู่ที่พื้น)</p> <p>๑๐. ปูน : พ่อเลี้ยงลูกนะจ้ะ (พูดกับตนเองด้วยเสียงที่นุ่มนวล เบาเบาขณะสายตาจ้องไปที่ตุ๊กตา)</p> <p>๑๑. ปูน (เลี้ยงนมตุ๊กตา เขามือตบเบา ๆ ที่ตัวตุ๊กตาพลงพูดอะไรกับตุ๊กตา ด้วยเสียงแผ่วเบาและมองไปที่ตุ๊กตาอย่างอ่อนโยน ทำอย่างนี้อยู่สักครู)</p> <p>๑๒. ปูน (ประคองจะจาดที่วางตุ๊กตาด้วยอ้อมแขนทั้งสองข้าง ค่อย ๆ วางตุ๊กตาล้วหมผ้าให้)</p>	ใช้คำพูดช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง		<p>อ่อนโยน</p> <p>บทบาทพ่อ</p> <p>ความโอบอ้อม</p>	<p>ในการขณะที่ปูนกำลังเล่นสมมุติให้ตนเองเป็นพ่อที่เลี้ยงลูก ปูนดูแลลูกให้ได้นอนในที่นอนอย่างดี ป้อนนมและปลอบประโลมลูกด้วยท่าที่ อ่อนโยน พลงพูดกับลูกตามจินตนาการในการเล่น เป็นการพูดในขณะที่อยู่ในภวังค์ ว่ากำลังดูแลลูกด้วยความทะนุถนอมการพูดกับตนเองนี้เป็นเสมือนการสื่อสารกับบุคคลในจินตนาการ การพูดออกมาจึงเป็นการช่วยต่อเติมให้จินตนาการกลายเป็นจริง (ในการเล่นได้)</p>	<p>WH: คำพูดกับตนเองมีหน้าที่ในการสื่อสาร จินตนาการในการเล่น</p> <p>Q : คำพูดกับตนเองในลักษณะนี้เกิดขึ้นในเด็กบ่อยหรือไม่ และจัดเป็นประเภทคำพูดกับตนเองประเภทใด</p>

หมายเหตุ WH หมายถึง ข้อสมมุติฐานชั่วคราว

Q หมายถึง คำถามวิจัยใหม่

ข้อมูลสถานการณ์การเล่นและจำนวนข้อมูลการพูดและหรือท่าทางโต้ตอบกันในขณะเล่นที่ใช้ในการวิเคราะห์มีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๖ จำนวนข้อมูลสถานการณ์และการพูดของเด็กที่ใช้ในการวิเคราะห์

	จำนวนสถานการณ์การเล่น (สถานการณ์)	จำนวนคำพูด/ท่าทาง (ครั้ง)	จำนวนคำพูดกับตนเอง (ครั้ง)
โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส	๖	๒๖๒	๓๙
ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ	๑๑	๑๔๒	๒๘
รวม	๑๗	๔๐๔	๖๗

๒. นำข้อมูลคำพูดกับตนเองมาจัดหมวดหมู่ ตามดัชนีความคิดเชิงสัญลักษณ์เพื่อประมวลและปรับดัชนีเป็นประเภทคำพูดกับตนเอง ตามความมุ่งหมายและประโยชน์ในการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กดังนี้

ดัชนีคำพูดกับตนเอง	ประเภทคำพูดกับตนเอง
-กำหนดความหมายให้วัตถุ	เป็นคำพูดประเภทที่ ๑ กำหนดความหมายให้วัตถุ
-บรรยายการกระทำของตนเอง	เป็นคำพูดประเภทที่ ๒ บรรยายการกระทำของตนเอง
-แนะนำตนเอง	
-ถามตัวเอง	
-ทบทวนปัญหา	เป็นคำพูดประเภทที่ ๓ วิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา
-วางแผนการทำงาน	
-พูดถึงสถานการณ์และหรือ	
-ภาพเหตุการณ์ในจินตนาการ	เป็นคำพูดประเภทที่ ๔ ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง
-แสดงความเข้าใจทางคุณธรรม, การอยู่ร่วมกัน	
-ดูแลจิตใจตนเองให้สงบ	เป็นคำพูดประเภทที่ ๕ กำกับอารมณ์ระหนักรู้ใน ความคิดและความรู้สึกของตนเอง

แล้วจึงแจกแจงนับจำนวนคำพูดกับตนเองตามประเภทเพื่อหาแบบแผนคำพูดกับตนเอง

ตารางที่ ๗ การวิเคราะห์ประเภทคำพูดกับตนเอง

สถานการณ์ วันที่	ผู้พูด	คำพูด	ประเภทคำพูดกับตนเอง					
			๑	๒	๓	๔	๕	
๒								
๑๑/๖/๔๔	โม	นี่แก่ไข	/					
	โม	นี่แก่ปวด	/					
๓	จิ้น	ตอนนี้เราไม่สบาย		/				
๑๔/๖/๔๔	จิ้น	ให้นี้ถลือสองเส้นเลย				/		
	โม	อันนี้เป็นสายน้ำเกลือ	/					
		อันนี้เป็นเลือด	/					
๔	จิ้น	เราจะทำอาหารต้องเตรียม				/		
๑๖/๘/๔๔	จิ้น	ต้องมีน้ำซูป				/		

ขั้นที่ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม

๑. นำข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมมาวิเคราะห์โดยยึดแนวคำถามของกรวิจัย ๓ ข้อ ได้แก่ การเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม, เล่นเสรี, การพูดกับตนเอง เป็นหลักเพื่อกำหนดดัชนีด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่พบจากข้อมูลในสนาม แล้วเขียนการวิเคราะห์เป็นส่วนๆ ในแบบบันทึกการวิเคราะห์ ดังตัวอย่างในตารางที่ ๘ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกการวิเคราะห์

วิธีการเก็บข้อมูล (/) การสังเกต ( ) การสัมภาษณ์ ( ) การศึกษาเอกสาร

หัวข้อ.....ปฏิสัมพันธ์ของครูต่อเด็ก..... วัน เดือน ปี ที่เก็บข้อมูล.....๑๓.๘.๕๕.....

เวลา ๘.๓๐-๙.๓๐ น..... สถานที่ ห้องดอกไมกซ์.....

ตารางที่ ๘ การวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล	ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม	ดัชนีการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม
<p><u>ส่วนที่ ๑</u> ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต</p> <p>ระหว่างที่แม่ครูนำกำลังนำนักเรียนนั่งสมาธิในกิจกรรมวงกลม ช่วงเช้า ปุณปั้น(เด็กชายวัย ๓ ขวบ) มาถึงห้องเรียน เดินไปมาในห้อง ไม่ได้นั่งสมาธิ สักครู่หยิบตุ๊กตาเซรามิกโยนหล่นแตกที่พื้น เด็กๆส่วนใหญ่ (รวมทั้งผู้วิจัย) ลืมตาขึ้นมอง เห็นปุณปั้นยืนนิ่งอยู่ใกล้ๆเศษตุ๊กตาเซรามิกที่แตกกระจายอยู่ที่พื้น แต่แม่ครูยังคงนั่งสมาธิอยู่นิ่ง ไม่มีใครลุกขึ้นทำอะไร เด็กๆเริ่มหลับตาทำสมาธิต่อไป ทุกอย่างในห้องสงบนิ่ง สักครู่ (ประมาณ ๑ นาที) แม่ครูลุกขึ้นอุ้มปุณปั้นที่เริ่มเดินไปมารอบห้อง ให้มานั่งอยู่ใกล้ตัว จึงเริ่มนำเด็กแม่เมตตา</p> <p>เมื่อกิจกรรมวงกลมช่วงเช้าเสร็จสิ้น แม่ครูนำน้องปุณปั้นมาช่วยกวาดเก็บเศษเซรามิกโดยไม่ได้แสดงท่าทีโกรธปุณปั้น พุดกับปุณปั้นด้วยเสียงปกติว่า “ของนี้โยนเล่นไม่ได้ ถ้าโยนทิ้งมันก็แตก ”</p> <p>เด็กๆในห้องเดินเข้ามามุงดู น้องพลอยถามแม่ครูว่า “ทำไมปุณปั้นทำอย่างนี้ล่ะ” แม่ครูตอบเด็กๆว่า “น้องไม่ค่อยรู้เรื่องนะคะ เราต้องช่วยกันดูแล” เด็กๆหลายคนช่วยหยิบที่โยนผง บางคนนำไปกวาดหรือผ้ามาช่วยกันเก็บกวาด</p>	<p>- รักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่น</p> <p>- มองเหตุต่างๆตามความจริง</p> <p>- ไม่เพ่งโทษ</p>	<p>- การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล</p>

ตารางที่ ๘ การวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม (ต่อ)

วิเคราะห์ข้อมูล	ดัชนีสิ่งแวดล้อม ทางสังคม วัฒนธรรม	ดัชนีการเรียนรู้ ทางสังคม วัฒนธรรม
<p><u>ส่วนที่ ๒</u> การวิเคราะห์ตีความ</p> <p>แม่ครูนายยังคงนั่งสมาธิอย่างสงบในขณะที่ปูนปั้นทำตุ๊กตาดกแตก การที่แม่ครูนายคงตั้งสติได้มั่นคง ทำให้เด็กๆในห้องที่ตื่นตกใจจากเหตุการณ์ยังคงควบคุมสติของตนเองให้นิ่ง และทุกคนในห้องยังนั่งสมาธิต่อไป</p> <p>แม่ครูรักษาใจตนเองให้สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัวจากการที่ปูนปั้นทำตุ๊กตาในห้องแตก โดยไม่แสดงอาการโกรธ ต่อว่าปูนปั้น ทำให้บรรยากาศในห้องต่อเหตุการณ์นี้ เป็นการมองตามความเป็นจริงว่า ตุ๊กตาดกแตกและแตกแล้ว ไม่มีการปรุงแต่งทางอารมณ์ ความรู้สึกต่อไปว่าเป็นเพราะใครทำให้มันแตก มันแตกแล้วต่อไปเราจะไม่มีของเล่นนี้อีกแล้ว หรือเกิดความเสียหายกับของที่เสียไปแล้วขึ้นมาอีก</p> <p>เมื่อแม่ครูครองสติได้ เด็กยังคงปฏิบัติสมาธิต่อไป เมื่อแม่ครูไม่เพ่งโทษปูนปั้น เด็กๆในห้องไม่มีใครเพ่งโทษปูนปั้น แม่ครูพาปูนปั้นช่วยเก็บเศษเซรามิก เด็กๆในห้องช่วยกันเก็บเศษเซรามิก</p> <p><u>ส่วนที่ ๓</u> ข้อคำถามหรือสมมุติฐานชั่วคราวใหม่</p> <p>WH : เด็กๆได้รับถ่ายทอด การครองสติ และการมองเหตุการณ์ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน ไม่เพ่งโทษ จากการปฏิบัติของแม่ครู</p> <p>Q : แม่ครูใช้หลักกรรมเรื่องใดในการดำเนินชีวิตส่วนตัวและในการปฏิบัติหน้าที่ในห้องเรียน</p>		<p>-เด็กเรียนรู้ การครองสติ โดยมีแม่ครู เป็นต้นแบบ</p> <p>-เด็กเรียนรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ กับเพื่อนอย่าง ไม่เพ่งโทษ โดยมีแม่ครู เป็นต้นแบบ</p>

๒. วิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลด้านการเรียนรู้ และการรับถ่ายทอดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมโดย นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง เป็นแนวทางในการเชื่อมโยง ดัชนีด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กัน โดยการคัดแยกดัชนีทางสิ่งแวดล้อมทาง สังคมวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการแสดงออกของเด็กในการเล่น ที่ได้วิเคราะห์จัดกลุ่มเป็นดัชนี การคิดเชิงสัญลักษณ์-ความคิดเชิงจินตนาการและดัชนีความคิดเชิงนามธรรมที่เด็กแสดงออกในการ เล่นไว้แล้ว ด้วยวิธีนี้ทำให้สามารถเปรียบเทียบข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดจาก การจัดประสบการณ์ต่างๆในโรงเรียน และการแสดงออกด้านความคิดเชิงสัญลักษณ์-ความคิดเชิง จินตนาการและความคิดเชิงนามธรรม ของเด็กที่พบในแบบแผนคำพูดด้วยตนเองได้

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัย ตลอดเวลาที่ข้อมูลเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดข้อสมมติฐานใหม่ นำไปสู่การตรวจสอบทฤษฎีใหม่ที่ปรากฏขึ้นจากฐานข้อมูลที่ปรากฏ และข้อสมมติฐานใหม่ นำไปสู่คำถามวิจัยที่ละเอียดลึกซึ้งขึ้น เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดและการ พัฒนาวัฒนธรรมในชุมชนโรงเรียน ผู้วิจัยจึงนำเสนอวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้น ข้อมูล อยู่ในสนามวิจัยโดยแบ่งเป็น ๓ ช่วงเวลา คือ การวิเคราะห์ข้อมูลในระยะต้น ระยะกลาง และระยะ สรุปรสุดท้าย ซึ่งในแต่ละช่วงเวลาจะเห็นพัฒนาการของข้อสรุปที่เป็นคำตอบของงานวิจัยที่ค่อยๆ ก่อรูปขึ้นจากฐานของปรากฏการณ์ที่พบ

การวิเคราะห์ข้อมูลระยะต้น ของงานวิจัยผู้วิจัยใช้แนวคำถามของการวิจัยในการวิเคราะห์ จับประเด็นสำคัญและสร้างดัชนีข้อมูล ในระยะแรกของการเก็บข้อมูลยังไม่สามารถจับประเด็นเป็น ข้อสรุป แต่สามารถตั้งคำถามวิจัย และตั้งข้อสมมติฐานขั้นต้นได้ ในที่นี้ขอนำเสนอตัวอย่างการ วิเคราะห์ข้อมูลและการพัฒนาดัชนี การสร้างข้อสรุปย่อย และการสร้างบทสรุป ของข้อมูลในกลุ่ม ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ตามตัวอย่างในตารางที่ ๙

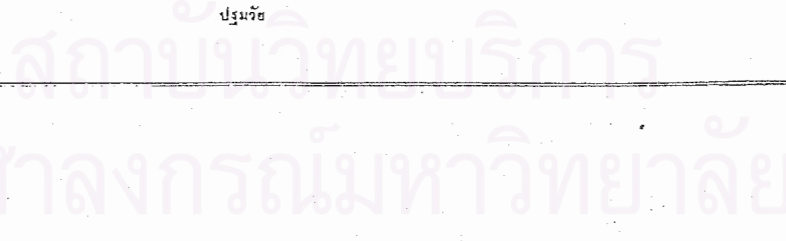
ในระยะต้นผู้วิจัยใช้แนวคำถามวิจัยข้อ ๑.๒ เด็กเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมได้ด้วยวิธีใดบ้าง เช่นการจัดประสบการณ์ในโรงเรียน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน เพื่อค้นหาดัชนีข้อมูล เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ดัชนีข้อมูลชุดแรกจึงมี ๒ กลุ่มคำคือ ๑) กิจกรรมในห้อง เรียน และ ๒) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในสนามระยะนี้พบว่ามีข้อคําถามเกี่ยวกับการทำงานของครู และการเรียนรู้ของเด็กที่ไม่ได้เกิดจากการสอนโดยตรงแต่พบว่าเด็กฯ มีระเบียบวินัยในการทำงานสูง และมักเล่นเลียนแบบครูจึงเกิดข้อสมมุติฐานใหม่เกี่ยวกับการเป็น แบบอย่างของครูและกิจวัตรประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในโรงเรียน จึงเกิดเป็นกลุ่ม ดัชนีชุดที่ ๒ ในการวิเคราะห์ข้อมูลระยะกลาง

ตารางที่ ๔ สรุปภาพรวมการบรรยายตัวชี้วัดภาวะข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในระดับต้น-กลาง-ปลาย เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ ๑

ดัชนีข้อมูล (ดัชนีชุดที่ ๑)	แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (*)	คำถามใหม่ (Q)	ดัชนีข้อมูลระยะกลาง (ดัชนีชุดที่ ๒)	แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากสนาม	Q :คำถามใหม่ WH : ข้อสมมติฐานชั่วคราว	ดัชนีข้อมูลระยะปลาย (ดัชนีชุดที่ ๓)	-ข้อมูลจากงานวิจัย
๑.๑ การจัดประสบการณ์โดยครู		Q ครูไม่ได้รับการสอนโดยตรงแต่เด็กมีความคิดสร้างสรรค์มีระเบียบวินัยสูงได้อย่างไร Q ครูมีความสามารถในกิจกรรมศิลปะ ดนตรีหลายประเภท ซึ่งแตกต่างจากภูมิหลังของครูมาก ครูได้รับการฝึกอบรมอย่างไร	๒.๑ การจัดประสบการณ์โดยครู ๑) กิจกรรมประจำวัน ๒) กิจกรรมในโรงเรียน ๓) วิชาชีวิตในโรงเรียน	-การช่วยตนเอง -กิจวัตรประจำวันที่มีแบบแผนชัดเจนสม่ำเสมอ -ศิลปะหัตถกรรมสร้างสรรค์ -การกินอยู่ที่ไม่เบียดเบียน -ความสุนทรีย์สวยงามในกิจกรรม	Q: วัฒนธรรมในโรงเรียนสืบทอดและพัฒนาสู่ครูและวิถีชีวิตในโรงเรียนได้อย่างไรบ้าง WH: วิถีชีวิตการกินอยู่อย่างไม่เบียดเบียนของครู, แม่ครูถ่ายทอดสู่เด็กด้วยกาที่ครูแสดงออกในการปฏิบัติหน้าที่ในห้องเรียน	๓.๑ สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม	
๑) กิจกรรมในห้อง	- ครูจัดกิจกรรมศิลปะหัตถกรรม งานบ้าน โคลงกลอน นิทานและการเล่นเลรี	WH กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ในช่วงเช้าเป็นกิจกรรมส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ WH วินัยในห้องเรียนจะเป็นประจำสม่ำเสมอทุกกระบวนการ	๒.๒ การเป็นแบบอย่าง ๑) การใช้ชีวิต ๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบตัว ๓) จิตใจ ความรู้สึกนึกคิด	-การปฏิบัติตนอย่างอ่อนโยน -ความมีสติ มีอารมณ์มั่นคง -การกินอยู่อย่างง่าย -การช่วยเหลือเกื้อกูลงานในชุมชน -การเป็นแบบอย่างถึงลงไปถึงระดับจิตใจ	Q : ประสบการณ์ที่แม่ครูจัดให้ในศูนย์เด็ก ๆ มีความเชื่อมโยงมาจากหลักธรรมเรื่องใดบ้าง เช่น การขอบคุณได้ะ การดีละเมียด WH: ความสงบทางจิตใจและความสุนทรีย์จากการทำงานศิลปะหัตถกรรม ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจให้อ่อนโยนและใส่ใจไปทางดี	๑) บริบทวัฒนธรรมในห้องเรียน (๑) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของครูและ น.ร. ในโรงเรียน (๒) การปฏิบัติตนครู (๓) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้คนในชุมชน	-การกินอยู่ที่ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ -ใช้แต่พอดี, พานอาหารจากสวนเกษตรธรรมชาติ -การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ไม่เพ่งโทษ, ช่วยเหลือดูแลกัน -การรักษาจิตใจให้สงบผ่องใส ทำงานศิลปะ, สุนทรีย์ะ การจับทพานาง่ายๆ ในชีวิตประจำวัน -ระเบียบแบบแผนการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย สม่ำเสมอและมีวินัย -เป็นแม่แบบของผู้ใหญ่ที่พัฒนาตนเองตามหนทางแห่งอริยสัจ ๔ -แม่ครู, ครู ฝึกเจริญสติความงามกับการทำงานทุกวัน และพัฒนาจิตด้วยการทำงานศิลปะ -แม่ครู, ครูและผู้คนในชุมชนใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน -ผู้นำในโรงเรียนและผู้คนวัยเด็กทำกิจกรรมเพื่อต้อนรับลมวัฒนธรรม -บ้านและโรงเรียนให้มีความสืบเนื่อง เป็นไปในแนวทางเดียวกัน
๒) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน	- ครูมีความเป็นกันเองกับเด็ก เป็นผู้นำในการปฏิบัติตนตามแบบแผนที่ตั้งงามในชีวิตประจำวัน * บทบาทครูในแนวมนุษยปรัชญา * บทบาทครูตามแนวการสอนโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง	WH ครูมีความโอบอ้อมอารี อารมณ์ดี เป็นผู้นำในการปฏิบัติตนตามแบบแผนที่ตั้งงามในชีวิตประจำวัน WH เด็กทำให้เด็กเคารพ เด็กๆ เปลี่ยนแบบพฤติกรรมการสอน การแก้ปัญหา ควบคุมชั้นเรียนจากครู	๒.๓ การพัฒนาตนเอง ๑) กิจกรรมที่ทำ ๒) คุณลักษณะของครูที่พัฒนาตนเองแล้ว	-กิจกรรมศิลปะ คนตรี -ฝึกการสอนเคลื่อนไหว -ประกอบบทเพลง, กลอน -งานประดิษฐ์ งานฝีมือ -ฝึกเจริญสติภาวนา -ศึกษาหัตถกรรม * แนวคิดศิลปะ หุนหรือศาสตร์ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจให้สงบและอ่อนโยน * การศึกษากามแนวพุทธ ที่เน้นการอบรมคืออิทธิบาทในเด็กปฐมวัย	Q: ครอบครัวของเด็กที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมอย่างไร แตกต่างหรือของโรงเรียนอย่างไร WH : ความราบรื่นมั่นคงภายในตัวแม่ครูส่งผลถึงอารมณ์ที่สงบมั่นคงของเด็ก WH : เด็กในศูนย์เด็กไม่ค่อยได้เล่นเกมหรือการดูที่กระตุ้นความก้าวร้าวรุนแรง	๒) สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่บ้าน (๑) สิ่งที่ทำให้คุณค่า (๒) วิถีชีวิต	-วิถีชีวิตของคนในเมือง ใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบและแสวงหาความสุขจากวัตถุ -ผู้ปกครองของศูนย์เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในงานบุญของโรงเรียน -ผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมทางศิลปะวัฒนธรรม เช่นการเล่นดนตรีไทย การปฏิบัติธรรม การฝึกงานศิลปะหัตถกรรม -ค่านิยมวัตถุของผู้ปกครองทำให้เด็กอยากได้อะยากมี

หมายเหตุ WH หมายถึง ข้อสมมติฐานชั่วคราว
Q หมายถึง คำถามวิจัยใหม่

* หมายถึง แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- หมายถึง ข้อมูลจากสนามวิจัย

ด้วยการใช้ดัชนีข้อมูลชุดที่ ๒ ซึ่งแบ่งแยกสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมออกเป็น

๑. การจัดประสบการณ์โดยครู

๑.๑ กิจกรรมประจำวัน

๑.๒ กิจกรรมในโรงเรียน

๑.๓ วิถีชีวิตในโรงเรียน

๒. การเป็นแบบอย่าง

๒.๑ การใช้ชีวิต

๒.๒ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง

๒.๓ จิตใจ ความรู้สึกนึกคิด

๓. การพัฒนาตนเอง

๓.๑ กิจกรรมที่ทำ

๓.๒ คุณลักษณะของครูที่พัฒนาตนเองแล้ว

ทำให้สามารถวิเคราะห์วิถีการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่การพัฒนาดวงของครู จนกระทั่งครูเป็นผู้มีคุณลักษณะเป็นผู้สืบทอดทางสังคมวัฒนธรรมต่อไปสู่เด็ก

ในการวิเคราะห์ระยะกลางนี้ผู้วิจัยพบข้อมูลที่สามารถยืนยันปรากฏการณ์บางอย่างได้จึงสามารถตั้งข้อสรุปย่อยจากสมมุติฐานชั่วคราวได้ดังนี้

ข้อสรุปย่อยจากการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะกลาง

๑. เด็กเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมโดยการเรียนรู้สัมพันธ์กับครูและเด็กเลียนแบบครู และผู้ใหญ่รอบ

ข้างลงไประดับจิตใจ เช่นการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้างด้วยความโอบอ้อม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

และความสงบมั่นคง มีสติ ในการดำเนินชีวิตและพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ

๒. การถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียนเกิดจากครูฝึกตนเองเพื่อพัฒนาระดับจิตสำนึกให้สูง

ขึ้นด้วยวิธีการทำงานศิลปะและการฝึกสติภาวนา ทำให้จิตใจสงบนิ่ง ผ่องใส มั่นคงและเฝ่ไปใน

ทางกุศล ดังนั้นทำให้ครูเป็นต้นแบบสำคัญในการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมแก่เด็กในโรงเรียน

๓. การจัดประสบการณ์ที่มีแบบแผนชัดเจนทำให้การดำเนินชีวิตในโรงเรียนราบรื่นสงบเรียบร้อย

และยังทำให้เกิดความคุ้นชินในการปฏิบัติตามขั้นตอน เป็นระเบียบ กลายเป็นวินัยภายในตัวเด็ก

การวิเคราะห์ข้อมูลระยะสุดท้าย ผู้วิจัยจัดรวมสรุปประเด็นจากข้อสรุปย่อย คำถามและข้อสมมุติฐานชั่วคราว จากการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะกลางที่มีคำถามเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของครอบครัวที่ส่งผลถึงเด็ก เนื่องจากข้อมูลที่พบในการวิเคราะห์การเล่นที่ชี้ว่าเด็กบางคนที่มีพัฒนาการ

การเล่นซ้ำ มีพฤติกรรมการเล่นรุนแรง แตกต่างจากดัชนีการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กคนอื่น ๆ ในโรงเรียน จนได้ดัชนีในการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมชุดที่ ๓ มีรายละเอียดดังนี้

๑. บริบทวัฒนธรรมในโรงเรียน

- ๑.๑ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของครูและนักเรียนในโรงเรียน
- ๑.๒ การปฏิบัติตนของครู
- ๑.๓ การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้คนในชุมชน

๒. บริบทวัฒนธรรมที่บ้าน

- ๒.๑ สิ่งที่ให้คุณค่า
- ๒.๒ วิธีชีวิต

ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นจากข้อมูลและทฤษฎีที่ใช้อธิบาย จนสามารถเชื่อมโยงเป็นบทสรุปเพื่อตอบคำถามวิจัย

จากแผนผังสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า ดัชนีข้อมูลมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนจัดรวบรวมกลุ่มใหม่ ตามข้อสมมุติฐานชั่วคราวและข้อมูลใหม่ที่ปรากฏขึ้น ข้อสมมุติฐานหรือคำถามบางข้อที่ตั้งไว้ในระยะแรกๆ แม้ว่าไม่สามารถสรุปหาคำตอบได้โดยตรง แต่ด้วยการใช้คำถามและข้อสมมุติฐานดังกล่าวเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อข้อมูลในสนามปรากฏตัวมากขึ้นทำให้เกิดการทบทวน ปรับแนวคำถามและข้อสมมุติฐานใหม่ ซึ่งอาจนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยได้ดีกว่า ดังนั้นคำถามและข้อสมมุติฐานชั่วคราวจึงปรับเปลี่ยนไป

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าเมื่อผู้วิจัยทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมในระยะกลางจึงจะสามารถ เขียนข้อสรุปย่อยจากข้อสมมุติฐานที่ตั้งไว้ในระยะแรก และสามารถหาทฤษฎีมาอธิบายหรือมีข้อมูลอื่นในสนามมาสนับสนุน ทำให้เริ่มจับประเด็นข้อสรุปย่อยๆ ได้

๗. การสร้างข้อสรุปย่อย

นำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ สรุปความคิดเกี่ยวกับดัชนีและความสัมพันธ์ของดัชนี เป็นข้อสมมุติฐานชั่วคราว และหาข้อมูลจากหลายๆปรากฏการณ์มาพิสูจน์และหาข้อสรุปย่อย ซึ่งข้อสรุปย่อยที่พบอาจปรับเปลี่ยนไปกับกลุ่มข้อมูลที่ได้มา ข้อสรุปย่อยนี้เป็นการย่อยความคิด ซึ่งต้องหาข้อมูลและแนวคิดทฤษฎีมาทดสอบข้อสรุปย่อยเหล่านั้นต่อไป

- ทฤษฎีตั้งต้น : คำพูดกับตนเองช่วยในการกำกับตนเอง และเป็นเครื่องมือช่วยในการแก้ปัญหาที่ยาก
- ข้อมูลที่พบ : ๑. (บันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๑๙ มิ.ย. ๕๕) น้องเล็กพูดถึงงานปักผ้าของน้องด้วยความเข้าใจว่าทำไมด้ายพันกันยุ่งว่า “ขาดสติ”
๒. (บันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๒๕ มิ.ย. ๕๕) น้องปุ่น พูดกับตนเองในการเล่นบทบาทสมมติว่าตนกำลังเลี้ยงลูกน้อยที่เป็นทารกอยู่แล้วพูดเบาๆ เหมือนปลอบปะโลมตุ๊กตาที่ถูกสมมติเป็นลูกในขณะนี้ว่า “พอเลี้ยงลูกนะจ๊ะ”
- การวิเคราะห์ : การพูดกับตนเองทั้งสองกรณีแตกต่างกันในกรณีแรกเด็กพูดในระดับสำนึก รู้ว่าผลงานแบบนี้คือการทำงานอย่างขาดสติ ในขณะที่กรณีที่สองน้องปุ่นไม่ได้พูดกับคนอาจพูดกับเพื่อนเล่นคือลูกตามจินตนาการของตนเอง ดังนั้นการพูดกับตนเองนี้เป็นการพูดตามจินตนาการ
- ข้อสมมติฐานชั่วคราว : คำพูดกับตนเองไม่ได้เพียงแค่กำกับการกระทำ หรือช่วยแก้ปัญหาที่ยากเท่านั้น ยังเป็นสิ่งที่ใช้สื่อความคิดความรู้สึกของตนเองตามความเข้าใจในระดับสำนึกและตามจินตนาการด้วย
- ข้อมูลที่พบ : ๓. (บันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๓ ก.ค.๕๕) น้องใหม่พูดรำพึงกับตนเองขณะน้ำตายังคลอ เมื่อมีน้องมาแย่งของเล่นจนเสียหายนไม่ได้ทั้งสองคนว่า “ดาวหนะไม่น่ามาแย่ง ของดีดีเลยเสียหมด”
๔. (บันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๑๑ ก.ค. ๕๕) น้องฝ้าย ไปนั่งสวดมนต์ขอพรจากพระ แล้วลุกขึ้นพูดว่า “หนูไหว้พระ ขอให้หนูมีความสุข”
- การวิเคราะห์ : เด็กๆ พูดความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวกับความประพฤติที่เหมาะสม (ดาวหนะไม่น่ามาแย่ง ของดีดีเลยเสียหมด) หรือ แสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเองเกี่ยวกับเหตุการณ์ออกมาเป็นคำพูดกับตนเองด้วย (ขาดสติ, ไหว้พระ ขอให้หนูมีความสุข)
- ทฤษฎีใหม่ : ทฤษฎีประวัติศาสตร์ทางสังคมวัฒนธรรม เกี่ยวกับการเล่นที่สะท้อนจิตสำนึกที่เป็นกระบวนการตีความในระดับปัจเจกของเด็ก และเป็นการตีความผ่านสัญลักษณ์ที่มีปรากฏใน งานศิลปะ ดนตรี สิ่งก่อสร้าง แบบแผนการปฏิบัติที่อยู่รอบตัวเด็ก

บทที่ ๔ ส่วนที่ ๒ สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก นำเสนอคำตอบของคำถามวิจัยที่ ๓. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก

บทที่ ๔ ส่วนที่ ๓ การถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรม นำเสนอคำตอบของคำถามวิจัยที่ ๔. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้มีกระบวนการถ่ายทอดสู่จิตสำนึกของเด็กอย่างไร โดยนำเสนอเป็นตอนๆตามดัชนีซึ่งเป็นผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

กรณีศึกษาศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

๑. ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียน รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๑ ภาพชีวิตชุมชนอริยสัจ และ ตอนที่ ๒ ชีวิตบนทางสายกลางแห่งการภาวนา

๒. ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในชุมชน รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๕ วันบุญงานกุศล

๓. ดัชนีความคิดเชิงนามธรรมและความคิดเชิงสัญลักษณ์/จินตนาการ ผู้วิจัยเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เป็นแก่นเรื่องตาม ลักษณะในการเรียนรู้ของเด็ก ได้แก่ ลักษณะการเรียนรู้ด้านจิตใจ-ปัญญา รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๓. ความสุขบนความพอใจในสิ่งที่มี และ ลักษณะการเรียนรู้ด้านการกระทำ รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๔. โลกสี่ขาของเด็กอริยสัจ

กรณีโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

๑. ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียน รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๑ ภาพชีวิตในโรงเรียนฟ้าใส และ ตอนที่ ๒ ในบ้านหลังเล็กกับแบบแผนชีวิตที่มั่นคง

๒. ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในชุมชน รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๕ กลิ่นไอควีนพิษชีวิตในเมือง

๓. ดัชนีความคิดเชิงนามธรรมและความคิดเชิงสัญลักษณ์/จินตนาการ ผู้วิจัยเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เป็นแก่นเรื่องตาม ลักษณะในการเรียนรู้ของเด็ก ได้แก่ ลักษณะการเรียนรู้ด้านปัญญา รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๓. พลังแห่งจินตนาการที่ไม่มีขีดจำกัด และ ลักษณะการเรียนรู้ด้านการกระทำ-จิตใจ รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในตอนที่ ๔. อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง (ห้องเดียวกัน)

ข้อสรุปย่อย

การพูดกับตนเองของเด็กแสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิดของตนเองในระดับการกระทำศีลธรรม ตามความหมายความเข้าใจจากการเรียนรู้ผ่านบริบททางสังคมวัฒนธรรมของตนเอง และยังเป็นสื่อที่ช่วยเติมเต็มภาพในจินตนาการให้กลายเป็นจริงคำพูดยังเผยให้เห็นจิตสำนึกของเด็กในท่ามกลางวัฒนธรรมที่ตนอาศัยอยู่ด้วย

๘. การสร้างบทสรุปและการยืนยันผลสรุป

เมื่อได้ข้อมูลและข้อสรุปย่อยที่เพียงพอ ผู้วิจัยพัฒนาข้อสรุปย่อยต่างๆให้เป็นบทสรุปโดยการตรวจสอบยืนยันความหมายกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทั้งหมดตรวจสอบสามเส้ากับทฤษฎี และตรวจสอบโดยการถามตอบยืนยันข้อมูลกับบทสรุปกับผู้วิจัยที่ทำงานร่วมกัน ซึ่งในที่นี้คืออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ แล้วจึงสร้างบทสรุปเพื่อเป็นการประมวลประเด็นของข้อค้นพบให้คมชัด เป็นหัวเรื่องที่มีความเชื่อมโยงเพื่อการเขียนรายงานวิจัย

๙. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าบทสรุปมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยตรวจสอบ โดยการนำผลสรุปวิจัยตรวจสอบความถูกต้องกับข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อดูความคล้ายคลึงและความแตกต่างของข้อมูลกับข้อสรุป ตลอดระยะเวลาของการวิจัยมีกระบวนการในการตรวจสอบยืนยัน ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ด้วยการถ่ายทอด เล่า ตรวจสอบระหว่างผู้ร่วมวิจัย เพื่อตรวจสอบความแจ่มแจ้ง และพัฒนาการในการวิจัย รวมทั้งปรึกษาหารือแนวทางในการตั้งคำถาม และการเก็บข้อมูลที่ช่วยตอบคำถามเหล่านั้นได้

๑๐. การเขียนรายงาน

นำเสนอบทสรุปที่ผ่านการวิเคราะห์ และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของบทสรุป เชื่อมโยงเป็นแก่นเรื่อง (Theme) เพื่อตอบคำถามวิจัยดังนี้

บทที่ ๔ ส่วนที่ ๑ คำพูดกับตนเองและแบบแผนคำพูดของตนเองของเด็กอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี นำเสนอ คำตอบของถามวิจัยที่ ๑-๒ ประเภทคำพูดกับตนเองและแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กสะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็กอย่างไรบ้าง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ และกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรม พบว่ากรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาขั้นต้น คือแนวคิดการพูดกับตนเองของไวทอลสกี ที่อธิบายไว้ว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ด้านความคิดเชิงสัญลักษณ์ เป็นเครื่องมือที่เด็กใช้ในการกำกับกระทำ ช่วยในการแก้ปัญหา โดยสิ่งที่เรียนรู้ได้รับแบบอย่างมาจากบุคคลรอบข้างในสังคมที่สำคัญเช่น พ่อ แม่หรือครู มีเพื่อนในชั้นเรียนเป็นผู้มีบทบาทในการแลกเปลี่ยนกลยุทธ์เชิงปัญญา กรอบแนวคิดดังกล่าวยังไม่สามารถนำมาอธิบาย กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม วัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาในการพูดกับตนเองของเด็กในกรณีที่เลือกศึกษาซึ่งอยู่ในบริบทสังคมวัฒนธรรมไทยที่มีแบบแผนการปฏิบัติ ค่านิยม และการมองเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยความรู้สึกนึกคิดที่ต่างกันไปได้อย่างครบถ้วน

หลังจากการวิจัยพบว่าจำเป็นต้องเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการด้านการเล่น ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ในวัยเด็ก, ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้ศิลปะ นิทาน เพลง บทกลอนในการกล่อมเกลาเด็ก ประกอบกับการทำความเข้าใจจิตสำนึกของผู้คนที่รายล้อมตัวเด็กและพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลสูงต่อแบบแผนความประพฤติ ความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมในบริบทสังคมไทยมาประกอบการทำความเข้าใจ จึงจะสามารถอธิบายกระบวนการที่เด็กได้ซึมซับ พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดและการมองโลกในแง่มุมต่างๆ ในชุมชนที่เลือกศึกษาได้

ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยนี้ไม่ได้มุ่งค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมของเด็กที่สะท้อนออกมาให้เห็นในแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กในลักษณะที่แจ่มชัดได้ แต่เป็นการศึกษาในลักษณะที่ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมระยะเวลา ๔ เดือนในโรงเรียนที่เลือกเป็นกรณีศึกษา ทำให้ผู้วิจัยได้สัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนโรงเรียน เห็นภาพชีวิตที่เคลื่อนไหว การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนในชุมชน กระบวนการในการเรียนรู้ถ่ายทอดที่ไม่แยกแยะระหว่างความคิด ความรู้สึก ค่านิยมออกจากการสอน จนสามารถอธิบายกระบวนการในการเรียนรู้และถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมจากผู้ใหญ่ในชุมชน สู่การรับรู้ของเด็กๆ ได้จากมุมมองของผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นได้

เนื่องจากการนำเสนอข้อค้นพบในงานวิจัยเป็นการบรรยายข้อมูลตามความเป็นจริงดังนั้น การใช้ชื่อต่างๆที่เป็นข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ จึงใช้นามสมมุติแทนชื่อจริง ทั้งชื่อบุคคลและชื่อ

โรงเรียน ทั้งนี้เพื่อความเป็นส่วนตัวของผู้ที่เป็นกรณีศึกษา

การนำเสนอข้อมูลในการวิจัยเรื่องการศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรีนี้นำเสนอเป็น ๒ ส่วนดังนี้

ส่วนที่ ๑. คำพูดกับตนเองและแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี

ส่วนที่ ๒. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก

ส่วนที่ ๓. การถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

ส่วนที่ ๑. คำพูดกับตนเองและแบบแผนของคำพูดกับตนเองของเด็กอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี

๑. คำพูดกับตนเองและประเภทของคำพูดกับตนเอง

การพูดกับตนเองในความหมายที่พบในกรณีศึกษา เป็นการเปิดเผยตัวตนภายในของเด็ก อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม การพูดกับตนเองเปิดเผยความคิดเชิงสัญลักษณ์ จินตนาการ และความรู้สึกนึกคิดที่เป็นสำนึกภายในสะท้อนความคิด ความรู้สึก คุณธรรม มีความเกี่ยวพันกันบริบทสังคมที่เด็กเรียนรู้มา โดยสามารถจำแนกประเภทคำพูดกับตนเอง ตามลักษณะ จุดมุ่งหมายในการใช้คำพูดกับตนเองได้ ๕ ประเภทได้แก่

๑. คำพูดกำหนดความหมายให้แก่วัตถุ เป็นคำพูดที่ทำให้วัตถุนั้นมีความหมายตามจินตนาการในการเล่น

๒. คำพูดบรรยายการกระทำของตนเองเป็นคำบรรยายการกระทำของตนว่าเป็นการกระทำอะไร ตามความหมายในการเล่น

๓. คำพูดวิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหาเป็นคำพูดที่เด็กใช้ช่วยตนเองในการจัดเตรียมการทำงาน วางแผน ทบทวนปัญหา และแก้ปัญหาในการเล่น ทำให้เด็กสามารถทำงานที่ซับซ้อนหรือแก้ปัญหาที่ยากได้สำเร็จ

๔. คำพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง เป็นการพูดเรื่องที่สมมติขึ้นตามจินตนาการที่ไม่เป็นจริงในเหตุการณ์แต่สอดคล้องกับการกระทำในขณะที่เล่นเสรี อาจเป็นการพูดเลียนเสียงสิ่งต่างๆในสถานการณ์การเล่น

๕. คำพูดกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเอง เป็นคำพูดในระดับสำนึกที่รู้ว่ากำลังทำอะไร พูดจากความเข้าใจด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นการพูดถึงการกระทำที่ควรทำหรือความเข้าใจเห็นใจผู้อื่น

คำพูดทั้งห้าประเภทเป็นคำพูดที่แสดงความคิดในลักษณะที่แตกต่างกันคือ

๑. คำพูดประเภทกำหนดความหมายให้วัตถุ เป็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในช่วงเริ่มแรกเด็กประยุกต์ใช้สิ่งของรอบตัวเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการในการเล่น ด้วยการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์กำหนดความหมายให้กับวัตถุ เช่นกำหนดให้แท่งไม้เป็นขวดยา ด้ามของช้อนเป็นเข็มฉีดยา

๒. คำบรรยายการกระทำของตนเอง เป็นลักษณะคำพูดกับตนเองที่แสดงให้เห็นว่าเด็กให้ความหมายกับการกระทำตามจินตนาการ เช่นเดียวกับคำพูดกำหนดความหมายให้วัตถุตามที่ไวภคตสกีได้อธิบายไว้ถึงพัฒนาการการใช้ภาษาของเด็กในการเล่น เช่นสมมุติให้ตนเองเป็นแม่ที่กำลังดูแลลูก เด็กๆสามารถใช้คำพูดบรรยายการกระทำช่วยให้การเล่นสมมตินี้เป็นจริงตามจินตนาการได้ ดังนั้นในการเล่นตามจินตนาการนั้นความหมายของการเล่นอยู่เหนือรูปธรรมของวัตถุจริงๆ เด็กจึงใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์กำหนดความหมายและอธิบายการกระทำของตนเองในการเล่นสมมุติ

๓. คำพูดกับตนเองประเภทวิเคราะห์ วางแผน เพื่อแก้ปัญหาตนเอง เป็นคำพูดที่เป็นเครื่องมือช่วยเด็กในการแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์งานที่ซับซ้อนมากขึ้น ตัวอย่างเช่นในการเล่นสร้างบ้านของเด็กๆที่ต้องใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่ในห้องเรียนมาดัดแปลงเด็กๆใช้คำพูดประเภทแนะนำตนเอง เพื่ออธิบายปัญหา คิดวิธีแก้ปัญหา คิดทบทวนสาเหตุ และวางแผนการทำงาน

๔. คำพูดกับตนเองประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริงนั้น พบในการเล่นประเภทบทบาทสมมุติ เด็กๆใช้คำพูดประเภทนี้สื่อสารขึ้น เช่นเด็กที่เล่นสมมุติว่าเป็นคนใช้คำพูดกับตนเองว่า “ตอนนี้เราไม่สบาย” พร้อมทำสีหน้าซึมขณะล้มตัวลงนอน หรือเมื่อเด็กที่เล่นทำอาหารและยกหม้อ อาหารที่เดือดแล้วออกจากเตา เด็กพูดว่า “โอ๊ย ร้อน ร้อน ร้อน” ขณะยกหม้ออาหารด้วยความระมัดระวัง และยกไหล่ขึ้นเล็กน้อยขณะยกหม้อนั้น

๕. คำพูดกับตนเองประเภทกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเองเป็นการพูดถึงเหตุการณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้พูดต่อการกระทำต่างๆในระดับสำนึกรู้ตัวในระหว่างที่เด็กเล่น เด็กๆที่ศูนย์อริยสัจใช้คำพูดแสดงความรู้สึกนึกคิดนี้ในการมองและทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในลักษณะที่มีสติกำกับการกระทำและสามารถใช้ความสำนึกกำกับความประพฤติ ความรู้สึกของตนเอง เช่นขณะที่เด็กๆกำลังเล่นทำอาหารที่สนาม เด็กๆเด็ดdingไปไม่มาทำเป็นอาหาร เมื่อเด็กนึกถึงคำสอนของแม่ครูที่ไม่ให้รังแกพี่ตั้นไม่ขึ้นมาได้ เด็กพูดกับตนเองขณะเห็นเพื่อนๆเด็ดdingไปไม่ว่า “ใบสีเขียว เขายังใช้อยู่” ด้วยสำนึกนี้ทำให้เด็กเที่ยวบอกเพื่อนๆให้ใช้ใบไม้

สี่เหลี่ยมที่ว่างหล่นอยู่ที่พื้นที่ที่พื้นไม้ไม่ใช้แล้วแทน เป็นการพูดกับตนเองประเภทกำกับความตระหนักรู้เพื่อช่วยในการเตือนตนเองให้ปฏิบัติตามจิตสำนึกที่ดี

๒. แบบแผนการพูดกับตนเอง

การพูดกับตนเองที่พบในโรงเรียนทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจถึงการเรียนรู้ของเด็กที่เติบโต ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จำนวนคำพูดกับตนเองของเด็กแยกตามประเภทคำพูดกับตนเองที่พบในโรงเรียนทั้งสองแห่ง ปรากฏผลดังตารางที่ ๑๐.

ตารางที่ ๑๐ สรุปจำนวนคำพูดกับตนเองแยกตามประเภทคำพูดกับตนเองที่พบเปรียบเทียบสองโรงเรียน

ประเภทคำพูดกับตนเอง	ศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์		โรงเรียนฟ้าใส	
	จำนวน (ครั้ง)	ร้อยละ	จำนวน (ครั้ง)	ร้อยละ
๑. คำพูดกำหนดความหมายให้แก่วัตถุ	๘	๒๘.๕	๕	๑๓
๒. คำพูดบรรยายการกระทำของตนเอง	๕	๑๘	๑๔	๓๖
๓. คำพูดวิเคราะห์วางแผนเพื่อแก้ปัญหา	๓	๑๑	๑๖	๔๑
๔. คำพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง	๔	๑๔	๕	๑๐
๕. คำพูดกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเอง	๘	๒๘.๕	-	-
รวม	๒๘	๑๐๐	๓๙	๑๐๐

จากตารางข้อมูลจำนวนคำพูดกับตนเองที่พบในศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์ เด็กๆ ใช้คำพูดประเภท “คำพูดกำหนดความหมายให้แก่วัตถุ” และ “คำพูดกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเอง” แต่ละประเภทในประมาณร้อยละ ๒๘.๕ ในจำนวนคำพูดกับตนเองทั้งหมด ๒๘ ครั้ง (turns) หรือรวมเป็นร้อยละ ๕๗ และที่เหลือเป็น “คำพูดบรรยายการกระทำของตนเอง” ร้อยละ ๑๘ “คำพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง” ร้อยละ ๑๔ และ “คำพูดแนะนำตนเอง” ร้อยละ ๑๑

ในขณะที่โรงเรียนฟ้าใสมีคำพูดประเภท “คำพูดวิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา” มากที่สุดร้อยละ ๔๑ เมื่อเทียบกับจำนวนคำพูดกับตนเองทั้งหมด ๓๙ ครั้ง (turns) และรองลงมาคือคำพูดประเภท “คำพูดบรรยายการกระทำของตนเอง” ร้อยละ ๓๖ และที่เหลือเป็นคำพูดประเภท “คำพูดกำหนดความหมายให้แก่วัตถุ” ร้อยละ ๑๓ และ “คำพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็น

จริง” อีกร้อยละ ๑๐ ส่วน ” คำพูดกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเอง” นั้น ไม่พบในโรงเรียนฟ้าใต้ ทั้งสองโรงเรียนมีการกระจายข้อมูลคำพูดกับตนเองอย่างเป็นตามลำดับในการเล่นตามแผนภูมิที่ ๑ ดังนี้

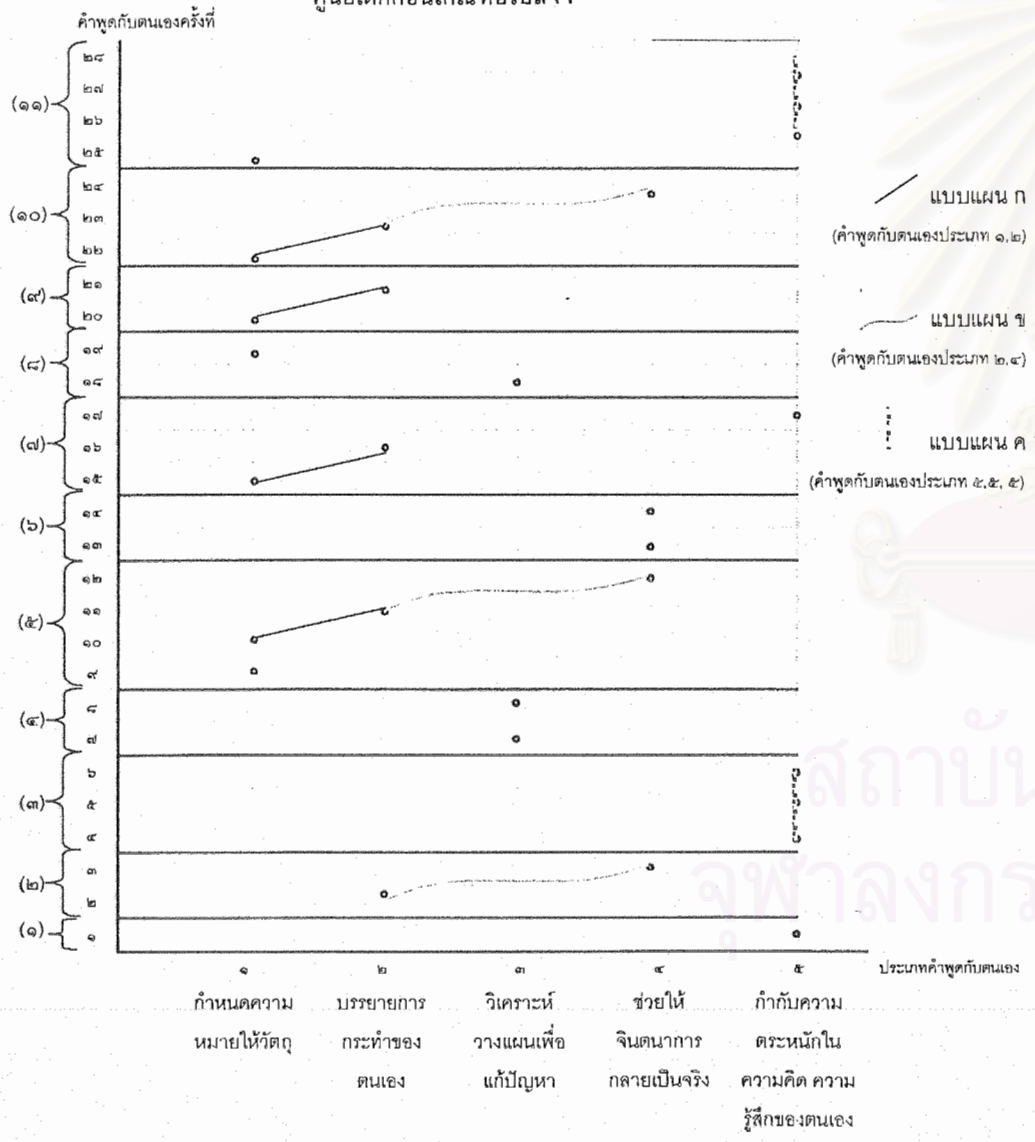

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

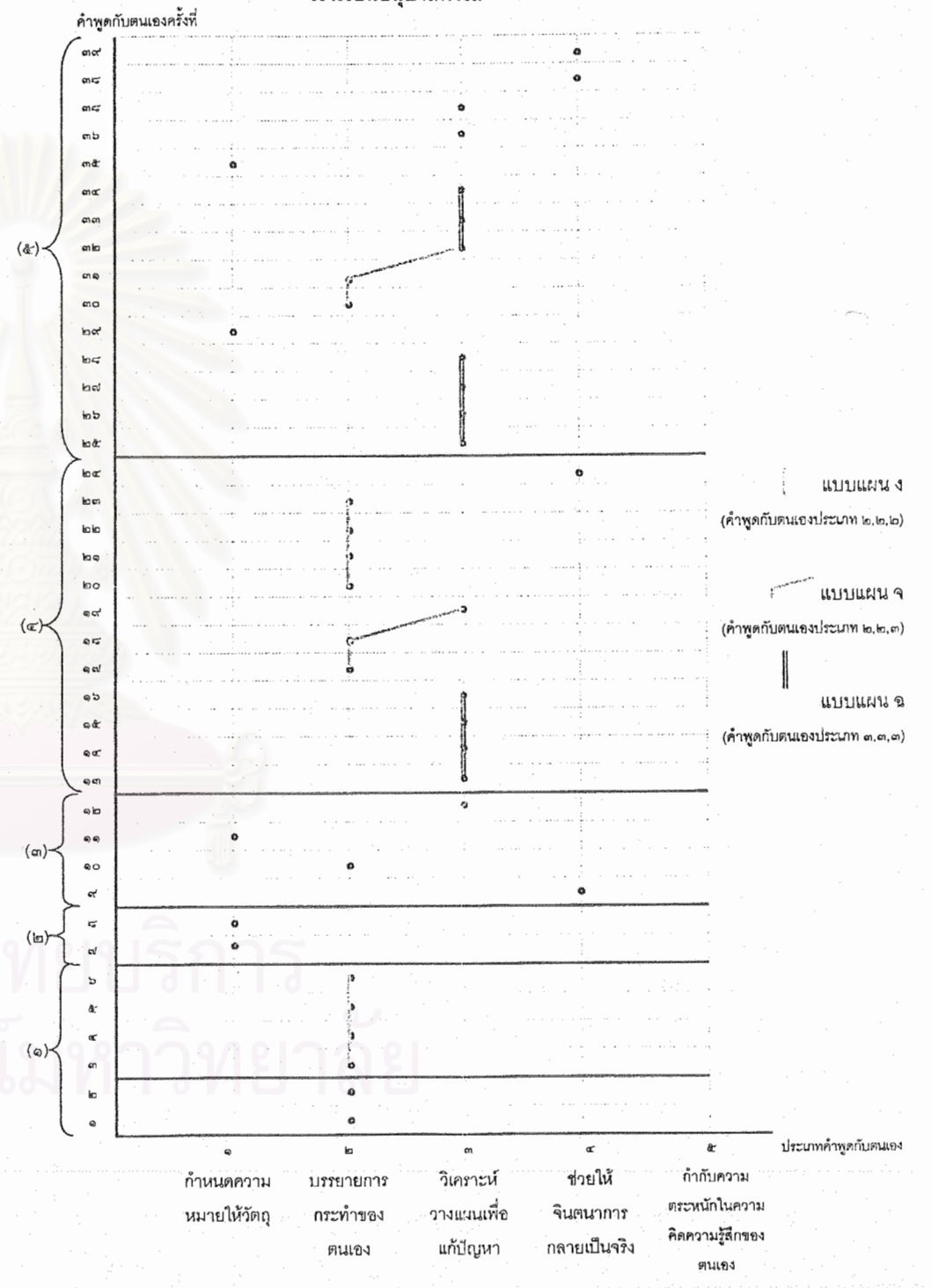
แผนภูมิที่ ๑ การกระจายของข้อมูลค่าพูดกับตนเองจนปรากฏเป็นแบบแผนเปรียบเทียบสองโรงเรียน

- คำชี้แจง: ๑. สัญลักษณ์ ◦ หมายถึงข้อมูลค่าพูดกับตนเอง
 ๒. ตัวเลขในวงเล็บหน้าปีกกาหมายถึงสถานการณ์การเล่น ซึ่งเป็นหนึ่งหน่วยนับในการเก็บข้อมูลการเล่นเสรีของเด็กตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการเล่น

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

จากแผนภูมิที่ ๑ พบแบบแผนการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กในศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์ ในด้านประเภทของคำพูด ที่แสดงออกมาจนซ้ำเป็นแบบแผนคำพูด ๓ แบบแผนคือ

แบบแผน ก คำพูดกับตนเองประเภท ๑,๒ เป็นการใช้คำพูดกับตนเองประเภท กำหนดความหมายให้กับวัตถุต่อกับคำพูดกับตนเองประเภทบรรยายการกระทำ คำพูดกับตนเองทั้งสองประเภท เป็นการพูดที่ช่วยเด็กคิดในเชิงสัญลักษณ์ได้สำเร็จ “คำพูดกำหนดความหมายให้กับวัตถุ” เป็นช่องทางช่วยให้เด็กสามารถประยุกต์สิ่งของต่างๆ เป็นของเล่นที่ต้องการตามจินตนาการ เด็กจึงไม่จำเป็นต้องมีวัตถุนั้น (เตาไมโครเวฟ, บทละคร, ลูกของเรา) จริงๆ ในขณะที่เล่น เด็กในศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์ ใช้คำพูดกับตนเองประเภทคำพูดกำหนดความหมายให้วัตถุและคำพูดประเภทอธิบายการกระทำของตนเอง ช่วยกำกับการกระทำให้เป็นไปตามความคิด นอกจากนี้การพูดอธิบายการกระทำของตนเองยังเป็นการเปิดโอกาสให้เพื่อนที่เล่นอยู่ด้วยกันได้เข้าใจความหมายในการกระทำต่างๆในการเล่นได้ตรงกัน

แบบแผน ข คำพูดกับตนเองประเภท ๒,๔ เป็นการใช้คำพูดกับตนเองประเภทบรรยายการกระทำต่อกับคำพูดประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง ในการเล่น “คำพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง” เป็นคำพูดที่ช่วยให้สถานการณ์ที่ต้องการสมมุติกลายเป็นความจริงขึ้นมาในการเล่น เช่น “ตอนนี้เราไม่สบาย” การพูดกับตนเองในลักษณะนี้ จึงทำให้การเล่นสมมุติตามจินตนาการสามารถดำเนินต่อไปได้

แบบแผน ค คำพูดกับตนเองประเภท ๕,๕,๕ เป็นการใช้คำพูดกับตนเองประเภทกำกับความตระหนักรู้ในความคิดและความรู้สึกของตนเองซ้ำๆกัน สิ่งที่น่าสังเกตคือแบบแผนการใช้คำพูดกำกับความตระหนักรู้ในความคิดและความรู้สึกของตนเองในการตัดสินใจระดับการกระทำและความรู้สึก เป็นส่วนหนึ่งในการกำกับการกระทำตามจิตสำนึกนั้น พบมากในการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กที่ศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์ แต่กลับไม่พบคำพูดในประเภทนี้ที่โรงเรียนฟ้าใส เช่นการที่เด็กพูด “อ้อยเหยียบบ้านของมด” ด้วยความรู้สึกสำนึกไม่เบียดเบียนสัตว์ ในครั้งหนึ่งที่แม่ครูพาเด็กๆไปทำบุญที่สวนติสสถาน แล้ว แม่ครูจะพาเด็กๆเดินเล่นอย่างสงบในบริเวณสวนป่าที่สวนติสสถาน

แม่ครู : “ให้เด็กๆเดินด้วยความระมัดระวัง เพราะบนพื้นดินเป็นที่อยู่ของมดและแมลงตัวเล็กๆ มันอาจกำลังเดินกลับบ้านของมัน แล้วเด็กๆก็เหยียบไปเหยียบมันเข้า”

เด็กส่วนใหญ่ฟังแม่ครูอย่างตั้งใจ

ไหม (ตั้งใจเดินอย่างระมัดระวัง ทุกก้าวที่เดินไปก่อนเหยียบย่ำเท้าลงบนพื้นดิน ไหมจะต้องดูแลแมลงเล็กๆบนพื้นดินอย่างดี ระหว่างการเดินเล่นในธรรมชาติอันร่มรื่นนี้ เด็กๆชื่นชมสิ่งสวยงามที่พบเห็น)

ไหม : “อ้อย เหยียบบ้านของมด” (พูดกับตนเองพร้อมก้าวเบ่ๆไปข้างวางเท้าไม่เต็มส้น กลับเขย่งเหยงๆ ไปสักกระยะ เพื่อหลบมดที่เดินไปมาบนพื้นดิน)

ส่วนการใช้คำพูดกับตนเองประเภทวิเคราะห์วางแผนเพื่อแก้ปัญหาของเด็กๆในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ มีความแตกต่างจากการแนะนำตนเองของเด็กๆ ที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส คือการกำกับแนะนำตนเองของเด็กในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์นั้น มาจากจิตสำนึกในการปฏิบัติตนต่อสิ่งที่เกื้อกูลต่อเด็กๆอยู่ด้วย เช่น

หลังจากรับประทานอาหารว่างแล้ว แม่ครูพานักเรียนเข้าห้องเรียนสู่กิจกรรมวงกลมช่วงสาย หลังจากเชิญชวนให้นักเรียนกลับมาอยู่กับตัวเองอีกครั้งด้วยเสียงระฆังแล้ว แม่ครูนำเลือกหัวข้อสนทนากับเด็กๆ เรื่องการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์

แม่ครู : “เด็กๆทราบไหมคะว่าขนมถุงๆ เป็นอาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ไม่ควรใช้เงินที่คุณพ่อคุณแม่หามาด้วยความเหนื่อยยากไปซื้อขนมที่ไม่มีประโยชน์มารับประทาน”

จุก - ขณะที่สายตายังมองไปที่แม่ครู ใช้มือตบที่หน้าอกตนเองเบาๆ พลางส่ายหน้าพูดขึ้นว่า (พูดกับตนเอง) : “สงสารพ่อ-แม่ นะ จุกไม่กิน จุกไม่กิน”

ในขณะที่การพูดวิเคราะห์วางแผนเพื่อแก้ปัญหาของเด็กที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใสจะเป็นการวิเคราะห์วางแผนเพื่อแก้ปัญหาของเด็กเพื่อช่วยในการวางแผนการเล่นและการแก้ปัญหาในการเล่น เช่น

หลังจากที่จิ้นเข้าร่วมเล่นบทบาทสมมติเป็นพ่อบ้านร่วมกับมดแดง ระหว่างนั้นรื้อบ้านที่ตั้งโดยไม้ฉากก็ล้มลง

มดแดง (ผูกเสาสองต้นด้วยเชือกหลายเส้น นำไม้บล็อกมาวางที่พื้นซิดขอบรั้ว เดินอ้อมไปที่ปลายด้านหนึ่งของรั้ว พยายามทำให้เป็นประตูเปิดได้ แต่อีกด้านหนึ่งของรั้วเกิดมีช่องว่างระหว่างกำแพงกับฉากกัน)

มดแดง : “ใช้ก้อนหินนั้นสร้างประตูบ้าน” (พูดกับตนเองก่อนเดินไปหยิบก้อนหิน)

มดแดง (ยกหินก้อนใหญ่ วางที่ช่องว่างระหว่างกำแพงกับฉากกัน)

แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบชี้ให้เห็นว่าเด็กๆ ในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ๓ มีจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตที่ใช้สติในการกำกับกรกระทำและมีจิตสำนึกในถ้อยคำที่ปรากฏในแบบแผนคำพูด การใช้คำพูดกับตนเองของเด็กที่ศูนย์เด็กนี้ เป็นการพูดเพื่อเป็นเครื่องมือในการคิดเชิงสัญลักษณ์ ได้สำเร็จรวมทั้งกำกับความรู้สึกนึกคิดของตนเองไม่ให้อุ่นมัวและไม่เพ่งโทษ เป็นการดูแลจิตใจตนเองให้สงบเบิกบาน

แบบแผนการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส จากแผนภูมิที่ ๑ พบว่ามีแบบแผนการคำพูดกับตนเองของเด็ก ๓ แบบแผนเช่นกันคือ

แบบแผน ง คำพูดกับตนเองประเภท ๒,๒,๒ เป็นการที่ใช้คำพูดประเภทบรรยายการกระทำของตนเองซ้ำๆ ติดๆ กัน มากเป็นจำนวนร้อยละ ๓๖ เมื่อเทียบกับการใช้คำพูดประเภทเดียวกันกับเด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจมีการ ใช้คำพูดประเภทนี้เพียงร้อยละ ๑๘ เท่านั้น อย่างเช่นในการเล่นบทบาทสมมติครั้งหนึ่งที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

มดแดงจัดถ้วยชามไว้บนชั้นวางของเตี้ยๆ ทำเป็นเตาสำหรับประกอบอาหาร
เลื่อนชั้นวางของแบบเข้มาุมมาไว้ข้างๆ ทำเป็นเตาอบ

มดแดง (หยิบจานวางบนท่อนไม้ใหญ่ ทำท่าเหมือนเปิดปุมเตาแก๊ส ลูกขึ้นหยิบของ
ในชั้นวางของเล่นออกมาทั้งหมด แล้วหยิบผ้า มาเช็ดถูชั้นวางของ)

จิ้น (ยื่นมองสักครู่แล้วเข้ามานั่งข้างๆ มดแดง หยิบช้อนที่วางอยู่มาคนของในถ้วยที่
วางไว้บนเตา)

จิ้น : “แม่ อันนี้ให้ลูกนะ” (ในมือยังคนอาหารในถ้วยอยู่)

มดแดง : “โอเคจ๋า” (หยิบจานไม้ใบเล็กๆ หนึ่งใบวางไว้ที่ชั้นวางของ)

...ตัดตอน..

จิ้น (นอนเล่นในบ้านสักครู่ แล้วลุกขึ้นหันไปที่ชั้นวางของไม้ ที่ได้ผูกเชือกชั้น
ระหวางชั้นไว้แล้ว)

จิ้น : **“เปิดเตาอบ”** (พูดกับตนเองพร้อมทำท่าหยิบของใส่เข้าไป โดยไม่มีอะไรใน
มือ)

มดแดง (ดูจิ้น แล้วเดินออกมาที่ประตูบ้าน)

มดแดง : “พ่อจ๊ะ ฝ้าบ้านอย่าให้โจรเข้ามานะจ๊ะ เดี่ยวแม่จะไปดูลูกก่อน”

มดแดง (นั่งลงใกล้ๆ ประตู ทำท่าเหมือนดูเด็กเล็กๆ ในที่นอน สักครู่เดี๋ยวก็หันกลับ
มาในครีวอีก)

มดแดง (นั่งลงที่ข้างหน้าเตาอบ แกะเชือกออกหนึ่งด้านแล้วทำท่าเหมือนวางของ
ลงไปในเตา)

มดแดง : **“เปิดประตูเตาอบ”** (พูดกับตนเอง)

หลังจากจินตนาการบรรยายการกระทำของตนเอง “เปิดเตาอบ” แล้วนำของเข้าไปในเตานั้น ทำให้มดแดงที่นั่งเล่นอยู่ใกล้ๆ รู้ว่าเพื่อนทำอะไรอยู่ แล้วก็นำการกระทำอย่างนั้นมาใช้ในการเล่นของตนเองด้วย

ในการเล่นที่ซับซ้อนขึ้นของเด็กที่ฟ้าใส พบการใช้คำพูดบรรยายการกระทำของตนเองเป็นส่วนนำเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาในสถานการณ์การเล่นด้วย เป็นแบบแผนการใช้คำพูดกับตนเองแบบแผน ๑ คำพูดกับตนเองประเภท ๒,๒,๓ ซึ่งแสดงให้เห็นการใช้คำพูดกับตนเองประเภทบรรยายการกระทำของตนเองเป็นส่วนหนึ่งในการกำกับการกระทำให้อยู่ภายใต้ความคิดและเป็นพื้นฐานในการคิดที่มีความยากมากขึ้น

แบบแผน ๑ คำพูดกับตนเองประเภท ๓,๓,๓ เป็นการใช้คำพูดประเภทวิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหาเป็นคำพูดที่ช่วยเด็กในการคิดทบทวน มองเห็นสาเหตุของปัญหา ตระเตรียมวางแผน คิดแก้ปัญหา ในการเล่น การใช้คำพูดประเภทนี้เป็นคำพูดกับตนเองที่ช่วยในการแก้ปัญหาที่ยาก ตามที่ระบุไว้ในการวิจัยของไวคอตสกีและลีวีน่า (อ้างถึงใน Duncan, R.M. 1991) ข้อมูลที่พบแสดงให้เห็นว่ามีการใช้คำพูดวิเคราะห์วางแผน เพื่อแก้ปัญหาในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสมากถึงร้อยละ ๔๑ เมื่อเทียบกับการใช้คำพูดประเภทนี้ที่ศูนย์เด็กกฤษฎิศจัมีเพียงร้อยละ ๑๑ ของจำนวนคำพูดกับตนเองทั้งหมด

แบบแผนการพูดกับตนเองของเด็กในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสเป็นการใช้คำพูดกับตนเองเพื่อช่วยคิดเชิงสัญลักษณ์และพัฒนาขั้นสู่การคิดที่ซับซ้อนขึ้นเช่น การวางแผนการทำงาน วิเคราะห์ทบทวนปัญหาในการเล่น และเป็นการพูดในการสร้างสรรค์จินตนาการในการเล่น

แบบแผนการพูดกับตนเองที่ปรากฏในการเล่นของเด็กสองโรงเรียน สะท้อนจิตสำนึกที่แตกต่างกันระหว่างนักเรียนทั้งสองโรงเรียน เด็กนักเรียนโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสใช้คำพูดประเภทบรรยายการกระทำของตนเอง วิเคราะห์และวางแผนเพื่อแก้ปัญหามาก (รวมสองประเภทเป็นสัดส่วนร้อยละ ๗๗) เพื่อช่วยในการสร้างสรรค์จินตนาการ และคิดทบทวนปัญหาที่ยากในการเล่น ในขณะที่เด็กนักเรียนในศูนย์เด็กฯ ใช้คำพูดกับตนเองประเภทบรรยายการกระทำของตนเองและวิเคราะห์วางแผนเพื่อแก้ปัญหาบ้างแต่อยู่ในสัดส่วนที่น้อย (รวมสองประเภทเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๙) ในทางกลับกันมีการใช้คำพูดกับตนเองประเภทกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเองและกำหนดความหมายให้แก่วัตถุ ในสัดส่วนมากถึงร้อยละ ๒๘.๕ ในแต่ละประเภท เพื่อช่วยในการแสดงออกถึงจิตสำนึกที่ไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการใช้คำพูดกับตนเองเพื่อเฝ้าดูแลจิตใจตนเองให้เป็นสุข แต่กลับไม่มีการใช้คำพูดกับตนเองประเภทนี้ในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสเลย

ส่วนที่ ๒ สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก

๑. ระดับจิตสำนึกของเด็กที่สะท้อนจากแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็ก

แบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กที่พบจากการศึกษาครั้งนี้สามารถชี้ให้เห็นพัฒนาการด้านความคิดที่แตกต่างกัน ๓ ลำดับซึ่งนำไปสู่จิตสำนึกในวัยเด็ก ที่สัมพันธ์กับการทำงานของสมอง ๓ ส่วน (เพียร์ซ, 1993) ที่สะท้อนออกมาในแบบแผนคำพูดกับตนเองที่เด็กใช้ในการเล่นเสรีดังนี้

๑) ช่วงแรกของพัฒนาการ เด็กเล่นเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่อย่างง่าย ๆ เช่นการทำอาหาร การเลี้ยงลูก เด็กๆ ใช้ความคิดระดับที่ ๑ คือความคิดเชิงสัญลักษณ์ (Metaphoric-Symbolic of Reptilian system Thought) ที่แสดงให้เห็นในคำพูด ประเภท (๑.) กำหนดความหมายให้แก่วัตถุเพื่อช่วยให้สามารถสมมติอุปกรณ์และสถานการณ์ขึ้นมาประกอบการเล่นได้ ทำให้เด็กๆ ไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์หรือสถานการณ์ ที่ต้องการสมมุติขึ้นจริงๆ ในเชิงรูปธรรม เป็นการแสดงถึงความสามารถในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือช่วยในการคิดเชิงสัญลักษณ์เป็นขั้นแรก การเล่นเลียนแบบที่มีการใช้คำพูดประเภท (๒.) กำหนดความหมายกับวัตถุมักพบกับเด็กเล็กอายุระหว่าง ๓-๔ ขวบ เมื่อการเล่นเริ่มพัฒนาขึ้น เด็กเริ่มเล่นกับเพื่อน แบบคู่ขนาน มีการใช้คำพูดประเภทกำหนดความหมายให้กับวัตถุควบคู่กับคำพูดประเภทบรรยายการกระทำของตนเองสลับไปมา และในช่วงพัฒนาการขั้นนี้เด็กๆ เรียนรู้แลกเปลี่ยนวิธีเล่น และการให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์กับวัตถุแก่กัน เมื่อมีทำงานที่ยากขึ้นในการเล่นเด็กๆ เริ่มใช้คำพูดกับตนเองประเภท (๓.) วิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา เพื่อช่วยในการคิดแก้ปัญหา

๒) เด็กสามารถใช้จินตนาการในการเล่น โดยการสะท้อนเรื่องราวที่มีประสบการณ์ออกมาในการเล่นได้มากและมีรายละเอียดขั้นตอนที่ชัดเจน ซึ่งเป็นผลของความคิดในเชิงจินตนาการ (Inner Images of Limbic System Thought) เด็กๆ ใช้การพูดเพื่อช่วยต่อเติมจินตนาการในการให้มีความเป็นจริงมากขึ้น ตามภาพและบรรยากาศที่อยู่ในจินตนาการของตน เด็กๆ ใช้คำพูดกับตนเองประเภท (๔.) ต่อเติมจินตนาการให้กลายเป็นจริง ประกอบการใช้คำพูดประเภทอื่นๆ ในการสร้างสรรค์ให้จินตนาการของตนได้ถ่ายทอดออกมาในการเล่น

๓) ในขั้นสุดท้ายเด็กๆ เกิดความตระหนักในตนเอง สามารถตามรู้ความคิดและความรู้สึกของตนเองได้เป็นความคิดเชิงนามธรรม (Abstract Images of Neocortical Thought) พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้เห็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่รอบตัว ที่มีจิตสำนึกที่ดีในการดำเนินชีวิต เด็กๆ สามารถนำจิตสำนึกมากำกับการกระทำ ความรู้สึกในการเล่น แสดงให้เห็นในการ

ใช้คำพูดประเภท (๕.) กำกับความตระหนักและในความคิดและความรู้สึกของตนเอง เช่น ในระหว่างที่เด็กกำลังเล่นทำอาหาร โดยใช้ใบไม้จากต้นไม้มาแทนอาหารจำนวนมาก ระหว่างที่เล่นเด็กคนหนึ่งเกิดนึกขึ้นมาได้ว่า การเด็ดใบไม้นั้นเป็นการเบียดเบียน พุดกับตนเองขึ้นมาว่า “ใบสีเขียวเขายังใช้อยู่” แล้วเดินบอกเพื่อนๆ ให้เก็บใบไม้ที่พื้ต้นไม้เขาไม่ใช่แล้ว (ใบที่ร่วงแล้ว) มาเล่นแทน การที่เด็กพุดกับตนเองดังกล่าวเป็นการเตือนการกระทำของตนเองที่มาจากจิตสำนึก

๒. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์

แบบแผนคำพุดกับตนเองของเด็กในศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์ สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็กที่ปรากฏออกมาในด้านการกระทำ ด้านจิตใจและความคิดในลักษณะต่างๆ ดังนี้
จิตสำนึกของเด็กจากแบบแผนคำพุดกับตนเองในการเล่นเสรี

- ๑) มีสติกำกับในการกระทำ
- ๒) มีสำนึกไม่เบียดเบียนสัตว์ และพืช
- ๓) ดูแลความสงบตั้งมั่นของจิตใจ
- ๔) อยู่ร่วมกันอย่างสันติ , กตัญญู
- ๕) มีความโอบอ้อม , เสียสละ มีน้ำใจ
- ๖) มองเหตุการณ์ต่างๆ ตามความเป็นจริงไม่ปรุงแต่งความรู้สึก และไม่

เพ่งโทษ

ตามทฤษฎีประวัติศาสตร์เชิงสังคมวัฒนธรรมที่ไวโกตสกี การแสดงออกต่างๆ ในการเล่นและคำพุดกับตนเอง เป็นสื่อสะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็ก เนื่องจากการเล่นเป็นสิ่งแสดงความคิดในจินตนาการที่ทำงานร่วมกับจิตสำนึก จินตนาการเป็นความจริงที่เกิดขึ้นภายในเกิดจากการรับรู้และการตีความโลกภายนอก โดยรวมมิติด้านความคิด อารมณ์ และความรู้สึกเข้าด้วยกันแล้วตกผลึกเป็นจิตสำนึกภายใน

ความจริงในโลกภายนอกที่ปรากฏต่อเด็กที่ศูนย์เด็กฯ อริยสัจจ์นี้ เป็นวิถีชีวิตของนักบวชที่รับเอาแนวทางปฏิบัติของพระพุทธเจ้ามาใช้ในชีวิตของแม่ครูและผู้คนในชุมชนศาสนสถาน วิถีชีวิตของผู้คนที่ศูนย์เด็กฯ เป็นวิถีชีวิตที่ดำเนินไปเพื่อความเป็นอิสระทางพุทธคือไม่ยึดติดการเป็นอยู่อย่างง่าย เพียรรักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่น มองเหตุการณ์ต่างๆ ตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ และมุ่งสู่ทางแห่งความพ้นทุกข์ ดัชนีด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏในวิถี

ชีวิต การปฏิบัติตนของแม่ครูและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ต่อการรับรู้และการตีความ ที่ถ่ายทอดไปสู่จิตสำนึกของเด็กมีดังนี้

สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียน

๑) วิถีชีวิต ช่วยเหลือเกื้อกูล ,แบ่งปัน ,ความเป็นอยู่อย่างง่าย,การรักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่น กตัญญูต่อสรรพสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิต

๒) การปฏิบัติตนของคุณ มีสติในการดำเนินชีวิต ,มองเหตุการณ์ต่างๆตามความจริงตามธรรมชาติไม่ปรุงแต่งเวทนา ,มีความเพียรในการรักษาความสงบตั้งมั่น,กินอยู่ง่าย และทำงานกับเด็กด้วยความรู้สึกและจิตใจ

๓) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน อ่อนน้อม, เอื้ออาทร , ไม่เพ่งโทษ, ไม่หยาบกับเด็ก, ไม่เบียดเบียน, ช่วยเหลือให้โอกาสผู้อ่อนแอกว่าในสังคม

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

แบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็ก ที่ปรากฏออกมาในด้านการกระทำ ด้านจิตใจและความคิดในลักษณะต่างๆดังนี้ จิตสำนึกของเด็กจากแบบแผนคำพูดกับตนเองในการเล่นเสรี

๑) มีจินตนาการในการสร้างภาพที่ต่อเนื่อง มีความคิดสร้างสรรค์ในการเล่น

๒) วางแผนการทำงานอย่างเป็นระเบียบ

๓) จัดสรรบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ

๔) ช่วยเหลือกันในการทำงานและแก้ปัญหา

๕) การประนีประนอม โอบอ้อมต่อกัน

การแสดงออกในการเล่นของเด็กฟ้าใสเหล่านี้มีความสัมพันธ์มาจากการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมในบริบทโรงเรียน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวการศึกษาในมนุษยปรัชญาและพุทธปรัชญา ซึ่งคำนึงถึงความคิดของเด็กที่ทำงานในลักษณะเหมือนฝัน จินตนาการของเด็กเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเติบโตทางจิตใจ และการเติบโตในลักษณะที่เรียนรู้พร้อมกันไปทั่วทั้งตัว การจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อการรับรู้และการตีความที่ถ่ายทอดสู่เด็กมีลักษณะสำคัญตามดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียนดังนี้

สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียน

๑) วิถีชีวิตประจำวันของเด็ก ใช้ชีวิตอยู่ในระเบียบแบบแผนที่มีมั่นคง ชัดเจน, มีความรับผิดชอบต่อตนเอง , มีวินัย , ช่วยเหลืองานบ้าน อยู่ในบรรยากาศที่สงบ ผ่อนคลาย, ทำ กิจกรรมสร้างสรรค์และศิลปะ

๒) การปฏิบัติตนของครู ทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ , เป็นแบบอย่างในการทำงานแก่เด็ก, ประดิษฐ์อุปกรณ์ของเล่นของใช้ สร้างสรรค์บทเรียน แต่งเพลงโคลงกลอน , วิเคราะห์พัฒนาการเด็ก , มีจิตใจสงบเบิกบานในการทำงาน

๓) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ในชุมชน ครูมีความอ่อนโยน, อบอุน, มั่นคง, ฟ้าเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนแก่น้องๆ , อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่และสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิต

ส่วนที่ ๓ การถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียนที่เป็นการศึกษา

๑. การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Interpersonal Functioning) ด้วยการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเกื้อกูล แครพอ่อนน้อมต่อกัน การได้ทำงานในชีวิตประจำวันร่วมกับครู เช่น การจัดเตรียมอาหาร การจัดเก็บของเล่น ทำความสะอาดห้องเรียนและของใช้

๒. การทำความเข้าใจในระดับตนเอง (Interpersonal Functioning) โดยใช้ความคิดในระดับ คือ ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการรับรู้สิ่งแวดล้อมภายนอกเข้ามา นำไปสู่ความคิดในลักษณะจินตนาการแสดงออกมาในการเล่นและการพูดกับตนเอง เพื่อถ่ายทอดสิ่งที่เรียนรู้ออกมาเป็นการกระทำและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนอีกครั้งจนเกิดเป็นความคิดในเชิงนามธรรม ซึ่งเป็นความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของเด็กเอง

ผู้วิจัยได้นำเสนอการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนอริยสัจจ์ เป็นภาพชีวิตที่มีความต่อเนื่องไว้ในรายงานผลการวิจัยส่วนที่ ๓ “การเล่นของเด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์” แบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอนซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างปัจจัยในแนวทางการจัดการศึกษา สู่วิถีการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตนของแม่ครูและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่ครูต่อเด็กไว้ในรายงานผลการวิจัยตอนที่ ๑ “ภาพชีวิตในชุมชนอริยสัจจ์” และตอนที่ ๒ “ชีวิตบนทางสายกลางแห่งการภาวนา” และนำเสนอบริบททางสังคมวัฒนธรรมในชุมชน ที่เป็นดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมของบ้านและชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กไว้ในตอนที่ ๕ “วันบุญงานกุศล “

สิ่งที่ปรากฏในแบบแผนการพูดกับตนเองในการเล่นเป็นภาพสะท้อนจิตสำนึกภายในของเด็กอันเป็นผลจากการกล่อมเกลายภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็ก ที่แสดงออกมาในลักษณะด้านการกระทำ ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ได้นำเสนอไว้ในตอนที่ ๓ “ความสุขบนความพอใจในสิ่งที่มี” ซึ่งเป็นการอธิบายลักษณะการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กในด้านจิตใจและปัญญา ส่วนตอนที่ ๔ “โลกสี่ขาของเด็กอริยสัจจ์” เป็นการอธิบายลักษณะการเรียนรู้ของเด็กในด้านความประพฤติ ซึ่งคำตอบทั้ง ๕ ตอนมีความเชื่อมโยงกันดังแสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๒ หน้า ๙๘

การถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนฟ้าใส นั้น รายงานอยู่ในผลการวิจัยส่วนที่ ๓ “การเล่นของเด็กโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส” เป็นภาพชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยด้านการสอน การปฏิบัติตนของแม่ครูและความเป็นอยู่ของผู้คนที่อยู่ในสังคมเมืองไว้ในรายงานวิจัยตอนที่ ๑ “ภาพชีวิตในชุมชนฟ้าใส” และตอนที่ ๒ “ในบ้านหลังเล็กกับแบบแผนชีวิตที่มั่นคง” และนำเสนอวิถีชีวิตในชุมชนและครอบครัวที่มีอิทธิพลเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กๆไว้ในตอนที่ ๕ “กลิ่นไอควนพิษชีวิตในเมือง ”

ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กๆที่สะท้อนออกมาในแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กและในดัชนีด้านการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็ก ได้รับการประมวลและรายงานข้อค้นพบของดัชนีกลุ่มนี้ไว้ในสองตอนคือ ตอนที่ ๓ “พลังจินตนาการที่ไม่มีขีดจำกัด” อธิบายลักษณะการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมที่แสดงออกในด้านปัญญา และ ตอนที่ ๔ “อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง (ห้องเดียวกัน)” อธิบายลักษณะการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กในด้านความประพฤติ จิตใจ ความเชื่อมโยงของข้อค้นพบทั้ง ๕ ตอนแสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๒ หน้า ๙๙

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมมีกระบวนการในการสืบทอดและพัฒนาอย่างไร

ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียน

วัฒนธรรมในโรงเรียน
 ตอนที่ ๒ ชีวิตบนทางสายกลางแห่งการภาวนา
 ๑. วิถีชีวิตประจำวันของเด็ก
 ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน, อยุ่่าย, รักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่น, กตัญญูต่อสรรพสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิต
 ๒. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของครู
 มีสติในการดำเนินชีวิต, มองเหตุการณ์ต่างๆตามความเป็นจริงไม่ปรุงแต่งเวทนา, มีความเพียรในการรักษาความสงบตั้งมั่น, กินอยู่่าย, สัมผัสเด็กด้วยใจ
 ๓. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน
 อ่อนน้อม, เอื้ออาทร, ไม่เฟื่องโทษ, ไม่นายากับเด็ก, ไม่เบียดเบียน, ช่วยเหลือผู้อ่อนแอกว่า

ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่บ้าน

วัฒนธรรมในชุมชน
 ตอนที่ ๕. วันบุญงานกุศล
 ๑. ความสุขจากการให้
 ๒. การเข้าร่วมช่วยงานของชุมชน โดยไม่หวังผลตอบแทน
 ๓. ผู้ปกครอง-แม่ครูร่วมกันทำงานในชุมชนอย่างเป็นกัลยาณมิตร
 ๔. การปฏิบัติธรรมร่วมกัน

ตอนที่ ๑ ภาพชีวิตในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

จิตสำนึกของเด็ก

การพูด

การเล่น

เด็กเรียนรู้อะไรจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม

ดัชนีการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม

จิตสำนึกของเด็กจากแบบแผนคำพูดกับตนเองในการเล่นเสรี
 -มีสติกำกับในการกระทำ -มีสำนึกไม่เบียดเบียน -ดูแลความสงบตั้งมั่นของจิตใจ-อยู่ร่วมกันอย่างสันติ, กตัญญู -มีความโอบอ้อม เสียสละ มีน้ำใจ -การมองเห็นเหตุการณ์ตามความเป็นจริงไม่ปรุงแต่งไม่เฟื่องโทษ

ตอนที่ ๓. ความสุขบนความพอใจในสิ่งที่มี
ลักษณะด้านจิตใจ-ปัญญา
 -การดูแลจิตใจให้สงบ ไม่ในทางที่ตี ไม่โกรธ เอื้อเฟื้อมีความสุขง่าย มองเห็นความงาม
 -มองเห็นเหตุการณ์ตามความจริง, ไม่ยึดติด มีชีวิตกับปัจจุบันขณะ

ตอนที่ ๔. โลกสีขาวของเด็กอริยสัจ
ลักษณะด้านการกระทำ
 -การใช้ชีวิต : ไม่เบียดเบียนสัตว์, พืช ในสติในการกำกับการกระทำ, อารมณ์ กตัญญูต่อพ่อ-แม่ ของเล่น ของใช้
 -การอยู่ร่วมกันในสังคม : เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกัน แบ่งปันสิ่งของ อาหาร รู้จักการให้อภัย ไม่เฟื่องโทษ การดูแลจิตใจไม่ให้รุนแรง

สถาบันวิจัยบริการสังคม กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์
 ศูนย์วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม
 กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมมีกระบวนการในการขับเคลื่อนและพัฒนาอย่างไร

เด็กเรียนรู้อะไรจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม

ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่โรงเรียน

วัฒนธรรมในโรงเรียน

ตอนที่ ๒. ในบ้านหลังเล็กกับแบบแผนชีวิตที่มั่นคง

- วิถีชีวิตประจำวันของเด็ก มีระเบียบแบบแผนมั่นคง ชัดเจนมีความรับผิดชอบตนเอง มีวินัย ช่วยเหลืองานบ้าน อยู่ในบรรยากาศที่สงบราบรื่น ทำกิจกรรมสร้างสรรค์และศิลปะ
- การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของครู ทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ เป็นแบบอย่างในการทำงานแก่เด็ก, ประดิษฐ์อุปกรณ์ของเล่นของใช้เอง สร้างสรรค์บทเรียน แต่งเพลง โคลงกลอน วิเคราะห์พัฒนาการเด็ก มีความสงบเบิกบานในการทำงาน
- การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน ครูมีความอ่อนโยน, อ่อนน้อม, มั่นคง ฟ้าๆ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนแก่น้อง, อ่อนน้อมผู้ใหญ่และสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิต

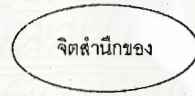
ดัชนีสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่บ้าน

วิถีชีวิตในชุมชน

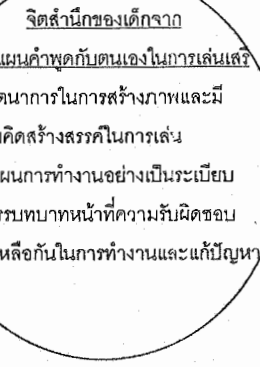
ตอนที่ ๕. กลิ่นไอควันพิษชีวิตในเมือง

- การใช้ชีวิตที่ทันสมัย สะดวกสบาย
- การค้นหาและศึกษาเรียนรู้การใช้ชีวิตที่สมดุลย์
- ผู้ประกอบการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนในฐานะผู้เรียนรู้และร่วมทาง

ตอนที่ ๑ ภาพชีวิตในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

ดัชนีการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม

จิตสำนึกของเด็กจากแบบแผนคำพูดกับตนเองในการเล่นเสรี

- มีจินตนาการในการสร้างภาพและมีความคิดสร้างสรรค์ในการเล่น
- วางแผนการทำงานอย่างเป็นระเบียบ
- จัดสรรบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
- ช่วยเหลือกันในการทำงานและแก้ปัญหา

ตอนที่ ๓. พลังแห่งจินตนาการที่ไม่มีขีดจำกัด

ลักษณะด้านปัญญา

- ทำงานอย่างมีขั้นตอน มีรายละเอียดชัดเจน
- วางแผนในการทำงานรอบคอบ จัดสรรหน้าที่
- ความคิดสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้อุปกรณ์ในการเล่น

ตอนที่ ๔. การอยู่ร่วมกันอันที่พี่น้อง (ห้องเดียวกัน)

ลักษณะด้านการกระทำ-จิตใจ

- ที่น้องช่วยเหลือกันในการทำงาน การแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต
- มีความโอบอ้อม เอื้อเฟื้อ ซ่อนโยนต่อกัน
- แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน
- การให้อภัย การประนีประนอม
- การเคารพ น้อมรับ จากผู้ที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีกว่า

ส่วนที่ ๓. การเล่นของเด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

ตอนที่ ๑ ภาพชีวิตในชุมชนอริยสัจ

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจก่อตั้งขึ้นในพ.ศ. ๒๕๑๘ ตามนโยบายกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องการนำระบบ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียนมาใช้ในการจัดการศึกษา วัดธรรมทานเป็นวัดหนึ่งที่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด โดยเจ้าอาวาสในขณะนั้นได้รวบรวมกำลังจากคนในชุมชนช่วยกันสร้างโรงเรียน ในระยะแรกโรงเรียนนี้สอนในระดับประถมศึกษาเท่านั้น มีประชาชนในชุมชนและเขตบริเวณใกล้เคียง ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนจำนวนมาก ต่อมากองทัพปกครองพื้นที่ในวัดเพื่อขยายสถานที่สถาปนากิจศพบเพิ่มขึ้น อาคารโรงเรียนวัดธรรมทานถูกรื้อถอนจึงต้องหยุดทำการสอนไป ในขณะนั้นมีญาติของไวยาวัจกรของวัดท่านหนึ่งซึ่งมีที่ดินขนาด ๒ ไร่ อยู่ตรงข้ามวัดมีความประสงค์ถวายที่ดินส่วนตัวนี้ให้แก่วัดเพื่อสร้างเป็นโรงเรียนต่อไป จึงได้มีการรวบรวมทุนเพื่อจัดสร้างโรงเรียนขึ้นอีกครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยโรงเรียนยังคงสังกัดกรมศาสนา ปัจจุบันเปิดทำการสอนชั้นก่อนประถมศึกษา และชั้นประถมศึกษา รับนักเรียนตั้งแต่อายุ ๓-๖ ปี มีนักเรียนระดับชั้นอนุบาล ทั้งหมดประมาณ ๓๕๐ คน จัดห้องเรียนในระดับชั้นอนุบาลแบบคละอายุเด็ก แบ่งเป็น ๑๐ ห้องเรียน แต่ละห้องเรียนมีแม่ครู ๑ คน ในบางห้องเรียนอาจมีผู้ช่วยอีก ๑ คน และมีนักเรียนชั้นประถม ๑-๕ จำนวน ๒๓ คน

ภายในพื้นที่ ๒ ไร่ของโรงเรียนได้จัดแบ่งพื้นที่เป็นอาคารเรียนสองชั้น จำนวน ๒ หลัง ปลูกติดกัน อาคารหลังใหญ่ใช้เป็นอาคารเรียนของเด็กๆอนุบาล อาคารหลังเล็กใช้เป็นห้องสมุด และห้องเรียนสำหรับเด็กประถม พื้นที่ด้านหน้าอาคารเรียนจัดเป็นสวนสำหรับเด็กได้วิ่งเล่นแบ่งเป็นสองส่วนคือ บริเวณสวนป่าปลูกต้นไม้ใหญ่อยู่บนเนินดินสูง อยู่ติดด้านหน้าอาคารประถม เด็กๆสามารถขึ้นไปวิ่งเล่นได้ ส่วนที่สองจัดเป็นสนามเด็กเล่นมีบ่อทราย ลานกว้าง ปลูกต้นไม้ไว้ร่มรื่น มีเครื่องเล่นที่สร้างขึ้นจากไม้ไว้ให้เด็กๆเล่นปีนป่าย ได้ต้นล้มทมที่ศาลาหลังเล็ก เด็กๆชอบมานั่งเล่นขายของ นั่งพักผ่อนที่ศาลาในสวนนี้ ที่บริเวณใต้ถุนตึกก่อนที่จะถึงสนามเด็กเล่นนั้นเป็นลานอเนกประสงค์ในร่ม มีรูปปั้นหลวงพ่อกาน้ำ ให้เด็กๆกราบไหว้บูชาเพื่อระลึกถึงหลวงพ่อกาน้ำนั้น เพราะเมื่อท่านพระอุดมเจ้าพรรษาอยู่ที่วัดธรรมทาน สิ่งที่ท่านนำติดตัวมีเพียงกรด ย่อมและกาน้ำ เมื่อท่านมรณะภาพลงสิ่งที่ยังอยู่ในความทรงจำของบรรดาลูกศิษย์คือภาพที่ท่านเดินอุ้มครุฑโดยมือหนึ่งถือกรด สะพายย่าม และมืออีกข้างหนึ่งถือกาน้ำ จนกลายเป็นรูปปั้นที่หน้าวัดในปัจจุบัน

ผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานมาเรียนที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ อาศัยอยู่ในชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่รอบวัด ผู้ปกครองของเด็กประกอบอาชีพค้าขายประเภทอาหารของสด, ร้านค้าขนาดเล็ก, รับจ้าง, เลี้ยงสัตว์ มีรายได้น้อย มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านที่แน่นแฟ้น เนื่องจากผู้ปกครองทุกคนจะต้องทำงานประกอบอาชีพ จึงมักฝากเพื่อนบ้านที่มีเวลาว่างมารับส่งลูกๆ คราวละหลายบ้านพร้อมๆ กัน เด็กที่มาโรงเรียนจึงมักรู้จักมักคุ้นกัน ในกลุ่มเครือข่ายหรือในกลุ่มเพื่อนบ้านกัน เมื่อแม่ครูออกเยี่ยมบ้านเด็กๆ จึงมักได้พบเด็กๆ ในโรงเรียนมากกว่า ๑ คนในละแวกบ้านใกล้เคียงกัน ผู้ปกครองและเด็กๆ มักจะดีใจที่แม่ครูไปเยี่ยมที่บ้านทำให้สามารถพูดคุยกันอย่างเป็นกันเองและอยู่ที่บ้านเด็กๆ ได้นาน จนสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ แม่ครูอาจเตรียมอุปกรณ์ไปสอนผู้ปกครองทำแบ่งโดว์ให้ลูกเล่น หรือสอนกิจกรรมที่แม่ครูทำกับเด็กๆ ที่โรงเรียน

ด้วยเหตุที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่ส่งเด็กมาเรียนในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ เป็นผู้มียาไรได้น้อย และมีการศึกษาไม่สูงนัก การอบรมเลี้ยงดูเป็นไปตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน เด็กๆ ในโรงเรียนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้อย่างดี เดินวิ่งคล่องแคล่ว ผู้ปกครองไม่ต้องห่วงลูกมากในการดูแลช่วยเหลือตนเองที่โรงเรียน เพราะเวลาอยู่บ้านเด็กๆ เหล่านี้สามารถช่วยเลี้ยงน้อง ซักผ้า ถูบ้านหรือแม้แต่ช่วยยายทำกับข้าว ขายของในตลาด การดูแลสุขภาพของเด็กหลายคนถูกละเลยอย่างมาก บางคนไม่ได้อาบน้ำก่อนมาโรงเรียน ใส่เสื้อชุดเดิมซ้ำกันโดยไม่ได้ซักและมีปัญหาด้านสุขภาพและสุขนิสัย เช่น ฟันผุ แผลเรื้อรังตามแขนขา ปวดท้องจากโรคกระเพาะอาหาร และการเลือกรับประทานอาหารที่ไม่มีประโยชน์

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ ได้รับการสนับสนุนทุนที่ใช้สร้างอาคารส่วนใหญ่มาจากกองทุนศาสนสถานของ แม่ชีสาวิตรี ซึ่งเคยบวชที่วัดธรรมทานเป็นเวลานานก่อนที่จะจัดตั้งศาสนสถานที่บ้านบริเวณใกล้เคียงกัน แม่ชีสาวิตรี ให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือการจัดตั้งโรงเรียนในครั้งนี้ด้วยความตั้งใจที่จะให้โรงเรียนแห่งนี้ ได้จัดการศึกษาที่ช่วยนำทางเด็กและครอบครัวของคนในชุมชน ไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการเป็นอิสระทางพุทธะ

นอกจากการสนับสนุนทางด้านทุนในการจัดสร้างโรงเรียนแล้ว แม่ชียังทุ่มเททำงานสร้างชุมชนศาสนสถาน เพื่อเป็นกำลังสนับสนุนในการจัดการศึกษาแก่เด็กร่วมกันระหว่าง พ่อ-แม่ ครู และผู้สนใจในธรรม สามารถเข้ามาร่วมเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้ ในกิจกรรมครอบครัวแห่งสติที่ศาสนสถาน ซึ่งทั้งแม่ชีสาวิตรี พ่อครูและแม่ครู ที่ทำงานในศูนย์เด็กจะเป็นผู้ชักจูงกิจกรรมระหว่างบ้านและโรงเรียนเพื่อให้พ่อ แม่ และบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดเด็กได้เรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตที่ใช้ธรรมะเป็นแนวทางฝึกหัดตนเองให้เป็นผู้มีสติ สามารถใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่ให้ลุ่มหลงและยึดติด สามารถใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติได้อย่างไม่เบียดเบียน

แนวทางการจัดการศึกษา

เป้าหมายสูงสุดของการทำงานสร้างเด็กของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยส์ัจฉนี้ เพื่อให้การศึกษาที่มีความหมายสมบูรณ์ คือเป็นการศึกษาที่สร้างเด็กให้เป็นผู้ที่พร้อมจะเป็นบุคคลที่จะนำความสุขและสันติมาสู่สังคม ปรัชญาการศึกษาของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์นี้เป็นปรัชญาที่มีรากฐานมาจากพุทธปรัชญา ที่จะสร้างให้เด็ก ๆ เตรียมตัวสำหรับเป็น “พุทธะ” คือเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน รู้สิ่งที่ควรรู้ ตื่นจากความหลับหลงและเบิกบานอยู่ด้วยความสุข ไม่ให้เด็กเดินไปตามสัญชาตญาณในทางเห็นแก่ตัวเป็นกิเลส แต่ให้เดินไปในทาง “โพธิ” ไม่มีกิเลส

ขอบข่ายของหลักสูตรจึงเป็นธรรมชาติสูงสุดของพระพุทธเจ้า นั่นคือการขจัดอวิชชา คือ ความไม่รู้ ไม่รู้ว่าทุกข์นั้นคืออะไร อวิชชานี้เป็นตัวนำไปสู่การกระทำ ไปสู่ความทุกข์ การเกิด การดับไม่จบสิ้น การเดินตามหนทางอันนำไปสู่ความดับทุกข์ต้องอาศัยความรู้ในความจริงสูงสุด นั่นคือความรู้ในอริยส์ัจฉ อันเป็นกฎเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นความรู้อันประเสริฐ เกี่ยวกับวิธีระงับดับทุกข์ รู้ว่าทุกข์คืออะไร เหตุแห่งทุกข์นั้นเกิดจากอะไร ความดับสนิทแห่งทุกข์ และแนวทางในการดับทุกข์นั้นควรทำอย่างไร

แนวทางการฝึกอบรมเด็กวัยอนุบาลของที่ศูนย์เด็กนี้ เน้นที่ศีลสิกขาคือการอบรมความประพฤติ เป็นการศึกษาปฏิบัติเบื้องต้นเพื่อให้เกิดสมาธิ สมาธิสำหรับเด็กอนุบาลในที่นี้แยกแยะออกมาได้ในหลายกิจกรรม ตั้งแต่การสวดมนต์ การร้องเพลงที่มีทำนองเพลงที่ไพเราะเหมาะสำหรับจูงจิตเด็กให้สงบ เกิดสมาธิ การมีใจจดจ่ออยู่กับงานที่ทำในปัจจุบันขณะ ไม่ว่าจะอยู่ในกิจวัตรประจำวัน การเดิน การเล่น หรือแม้แต่ในการทำงานก็เป็นการทำงานเพื่อการฝึกจิต ไม่ทำงานด้วยจิตใจที่คับข้อง ขุ่นมัว พังโทษ หรือทะเลาะกัน แต่ฝึกที่จะทำงานเพื่อพัฒนาจิตให้มีความสุขอยู่กับการทำงาน การฝึกความประพฤติที่เหมาะสมเหล่านี้ ก่อให้เกิดความเคยชินที่ดงาม เรียบรู้ในการกระทำหน้าตาอย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การเตรียมจิตเด็กให้มีความสงบ เบิกบานนี้ จะส่งผลให้เด็ก ๆ พร้อมที่จะฝึกหัดหวนตนเองให้เจริญขึ้นได้ง่ายกว่าเด็กที่มีจิตที่มีความ ขุ่นมัว ไม่นิ่ง ซึ่งจะได้รับกรอบกวนจากกิเลสต่างๆได้ง่าย

วิธีการจัดการศึกษาในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยส์ัจฉจึงเป็นการนำมรรคแปด วิธีปฏิบัติอันเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ หนทางนี้มีอยู่ ๘ ส่วนนั่นคือ ความเข้าใจถูกต้อง ความมุ่งหมาย ถูกต้อง (๒ ข้อนี้เป็นพวกปัญญา) การพูดจาถูกต้อง การกระทำที่ถูกต้อง และการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง (๓ ข้อนี้เป็นพวกศีล) ความพยายามถูกต้อง การดำรงสติควบคุมตัวถูกต้อง และการดำรงใจมั่นอย่างถูกต้อง (๓ ข้อหลังนี้เป็นพวกสมาธิ) มาดัดแปลงมาสู่ชีวิตประจำวันในศูนย์เด็ก ๆ และสู่วิถี

ความเป็นไปของคนในชุมชนสถานศึกษา เพื่อให้เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวิธีการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก เช่น

การจัดตารางกิจวัตรประจำวันมีความสมดุล กลมกลืน ระหว่างการเรียนรู้และการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุข มีเวลาสำหรับการเล่นและการฝึกฝนการใช้ชีวิตอย่างคนที่ตระหนักรู้ในหน้าที่อันงดงาม ฝึกการทำงานด้วยความเมตตา ความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน เด็กจะมีความเคยชินที่ดีงามและมีความสุขกับการใช้ชีวิตในสังคมแห่งการอุทิศตน รู้จักการดูแลตนเอง คนรอบข้าง และธรรมชาติที่เกื้อกูลชีวิต อย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ด้วยการปฏิบัติต่อกันอย่างสันติ

การให้เด็กเห็นคุณค่า เคารพและน้อมรับ ความเมตตาจากสรรพสิ่งต่างๆที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของเด็กๆ ไม่ว่าจะเป็นคนผู้ให้การเลี้ยงดูใกล้ชิด หรือชาวไร่ ชาวนา ที่ปลูกพืช ผัก ผลไม้ หรือต้นไม้ สายน้ำ พืชผัก สรรพสิ่งต่างๆที่เกื้อหนุน เช่น พื้นดินที่ให้เด็กๆ มีที่เดิน ยืน หรือเก้าอี้ที่เราได้นั่งรับประทานอาหารอย่างสบาย สิ่งเหล่านี้ให้ความเมตตาแก่เด็กๆ เด็กๆจะปฏิบัติต่อบริเวณความสำคัญในบุญคุณ และต้องกตัญญูตอบแทนด้วยการดูแลรักษา และกราบไหว้บูชา

การน้อมนำความอบอุ่น นุ่มนวล จากสิ่งที่มีในธรรมชาติให้เข้ามาแวดล้อมใกล้ชิดเด็กๆ ให้เด็กๆ ได้สังเกตธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่นใน "พีตั้นไม้" ซึ่งเป็นผู้ให้ที่เสมอภาคเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ พีตั้นไม้ให้ความร่มเย็น มอบลมหายใจ และเป็นเพื่อนกับทุกคนที่ผ่านเข้ามา แม่ครูจะสอนให้เด็กอยู่กับพีตั้นไม้ด้วยความเข้าใจว่า เรากับพีตั้นไม้นั้นอาศัยกันและกัน พีตั้นไม้มอบชีวิต มอบลมหายใจแก่เด็กๆ เด็กๆจึงไม่ควรเด็ดกิ่งพีตั้นไม้ แต่ควรดูแลรักษาให้พีตั้นไม้ได้อยู่เป็นเพื่อนกับเราอย่างเกื้อกูลกันและกัน

การจัดเนื้อหาในการสอนให้สัมพันธ์กับฤดูกาล ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เป็นวัฏจักรในรอบปี ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคน พืชและสัตว์ การนำเนื้อหาที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ช่วยทำให้เด็กตระหนักถึงพลังของธรรมชาติ และความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติมากขึ้น

ด้วยแนวการจัดการศึกษาของศูนย์เด็กฯ เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนฐานพุทธศาสนา ครูของเด็กๆเป็นต้นแบบของผู้เจริญทาง "พุทธะ" หน้าที่ของครูคือการถนอมกลม่อม เลี้ยงเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญาในตัวเด็กให้งอกงาม ด้วยการตัดกระแสสัญชาตญาณที่หลงไปกับกิเลสได้ง่าย ครูผู้ทำหน้าที่สอนเด็กๆในโรงเรียนทั้งหมดจึงเป็นผู้ศึกษาปฏิบัติธรรม ครูหลายคนในโรงเรียนเคยบวชชีมาก่อนมาทำงานกับเด็กๆ หรืออย่างน้อยผู้ที่จะมาเป็นครูของเด็กๆที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจะจำเป็นต้องเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน มีท่าทีสงบเย็น มีสติตั้งมั่นประพฤตินอยู่ในกรอบของศีลธรรม ครูของเด็กๆที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจะ จึงเป็นต้นแบบของผู้พัฒนาทางจิตไม่ใช่ครูอย่างโรงเรียนทั่วไปที่ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่เด็กๆ ทุกคนในโรงเรียนจึงเรียก "ครู" ของที่นี่ว่า "แม่"

ครู” ซึ่งเป็นคำที่คนในชุมชนศาสนาดิถีสถานเข้าใจร่วมกันว่าเป็น ผู้หญิงที่ทำงานอบรมลูกให้มีธรรมตั้งแต่วัยเยาว์

แม่ครูคนหนึ่งในคณะแม่ครูที่ทำงานที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจมา ๓ ปีแล้วปัจจุบันมีอายุ ๒๗ ปี แม้ว่าอายุยังน้อยแต่ความที่เธอเป็นผู้คุ้นเคยกับชีวิตที่สุขสงบในชนบท เนื่องจากชีวิตในวัยเด็กได้มีโอกาสถือปืนโตตามยายไปวัดอยู่เสมอ เธอจึงสนใจในการศึกษาปฏิบัติธรรมเรื่อยมาจนได้บวชชีกับแม่ชีสาวิตรีตั้งแต่อายุ ๒๑ แม้ว่าจะมาอยู่กรุงเทพฯ และเรียนจบปริญญาตรีทางการศึกษา เธอก็ยังสมัครใจที่จะทำงานเป็นอาสาสมัครที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ฯ ด้วยความสุขพอใจในการทำงานเพื่อพัฒนาจิตใจเด็กโดยที่ได้รับความตอบแทนเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพียงไม่กี่พันบาทต่อเดือน เธอเคยเล่าให้ฟังถึงเหตุที่ไม่เคยคิดอยากไปทำงานกับโรงเรียนทั่วไปว่า “ทำงานที่นี้เราได้ทำงานเพื่อจิตใจตนเอง ถ้าทำงานสอนเด็กที่อื่นคงไม่มีที่ไหนเขาสอนให้เราทำงานอย่างนี้” ทุกวันนี้แม่ครูก็ยังคงนุ่งผ้าถุงลายสวยๆ มาสอนเด็กเพราะเห็นว่ามันเป็นสิ่งงดงามที่เธอไม่ยอมถอดมันทิ้ง เช่นเดียวกับแม่ครูอีกหลายคนที่นี่ ที่เคยบวชเรียนมาหลายปีหรือเป็นผู้หญิงซึ่งครั้งหนึ่งเคยพบกับความทุกข์จนอ่อนล้า แต่สามารถเริ่มต้นยืนขึ้นมาใช้ชีวิตใหม่ที่เข้มแข็งด้วยปัญญาจากธรรมะของแม่ชีสาวิตรีในโครงการเพื่อนสตรีของศาสนาดิถีสถาน

แม่ครูทุกคนทำงานให้ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ ในลักษณะอาสาสมัครได้รับเงินค่าตอบแทนเพียงไม่กี่พันบาทต่อเดือน จึงไม่สามารถนับว่าเป็นงานสำหรับเลี้ยงชีพได้ แต่ทุกคนที่นี่ก็ทำงานด้วยความพากเพียรในทุกขณะของการทำงาน รวบรวมว่ารายได้สำหรับยังชีพไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับแม่ครูที่นี่เลย

ตอนที่ ๒. ชีวิตบนทางสายกลางแห่งการภาวนา

วิถีชีวิตของผู้คนในศูนย์เด็กอริยสัจจ ทุกวันเป็นการใช้ชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองตามหนทางสู่ความเป็นอิสระ แม่ครูตื่นขึ้นเพื่อทำความเพียรในการภาวนาให้สมบูรณ์ ด้วยการทำหน้าที่แม่ผู้มอบหนทางธรรมแก่เด็กๆ อีก ๓๕ คน ในห้องดอกไมกซ์ แม่ครูนาเปิดห้องเรียนแต่เช้าเหมือนแม่ครูคนอื่นๆ ที่จะมา “จัดบ้าน” ไว้คอยต้อนรับเด็กๆ ห้องเรียนของศูนย์เด็กฯ เป็นห้องเรียนขนาดกว้าง พื้นปูด้วยเสื่อน้ำมันและผนังฉาบปูนเรียบ ระเบียบหน้าต่างห้องเรียนปูด้วยกระเบื้อง มีหน้าต่างตลอดแนวผนังด้านหนึ่งของห้อง ภายในห้องเรียนแม่ครูแต่ละคนมีหน้าต่างที่ดูแลจัด “บ้าน” ของตนเองให้น่าอยู่ แม่ครูส่วนมากเลือกนำต้นไม้กระถางเช่น ต้นสาวน้อยประแป้ง ต้นวาสนาและต้นพลูด่างขึ้นปลูกไว้ที่ห้องเรียนเนื่องจากเป็นไม้ที่ดูแลง่าย อยู่ในร่มได้ บางบ้านยังเลือกที่จะเลี้ยงปลาไว้ในโถง

มั่งกรเล็ก ๆ แม่ครูจะปิดกวาดเช็ดถูห้องเรียนของตนไปเรื่อยๆตั้งแต่เวลา ๖ โมงครึ่ง โดยไม่ได้
รบกวนการทำงานของคนและกัน

เมื่อแม่ครูนำอาหารว่างมื่อเข้าขึ้นมาให้ในครัว ก็จะเป็นเวลาที่เริ่มมีเด็ก ๆ ททยอยมาถึง
โรงเรียนแล้ว แม่ครูจะมอบหน้าที่ให้เด็ก ๆ ขึ้นอนุบาล ๓ ดูแลน้องๆจัดบ้านต่อไป เด็กบางคนพา
กันลงไปที่สนามเด็กเล่นเพื่อเก็บดอกกลิ่นหอมที่ร่วงจากต้น แต่ดอกยังสวยสดอยู่มากถวายพระใน
ห้องเรียน แม่ครูนำเด็กอนุบาล ๓ บางคนไปช่วยกันเตรียมอาหารว่างมื่อเข้าที่โรงอาหารที่ติดอยู่
กับห้องเรียน อาหารว่างมื่อเข้าอาจเป็นขนมถ้วย ขนมครก หรือผลไม้ต่างๆตามฤดูกาล การจัด
อาหารว่างนี้แม่ครูจะล้างหั่น แล้วจัดเรียงไว้ในจานใหญ่ ๒ จานอย่างสวยงาม เด็กๆอาจช่วย
แม่ครูล้างจาน จัดดอกไม้ที่วางไว้ที่โต๊ะอาหารแต่ละตัว งานบ้านเหล่านี้ถือเป็นการเริ่มต้นการใช้
ชีวิตอย่างผ่องใสของเด็กๆที่ศูนย์เด็กฯอริยสัจจ์

การปิดกวาดบ้านเป็นการงานอย่างมีสติของแม่ครู ดังนั้นระหว่างการทำงานของแม่ครูจะ
ไม่มีใครพูดคุยเสียงดังหรือคุยกันเรื่องส่วนตัวนานๆ เพียงแต่ยกมือไหว้แล้วกล่าว “ธรรมะสวัสดิ์”
ส่งยิ้มที่สดชื่นให้แก่กัน ทำให้บรรยากาศการทำงานในยามเช้าของที่นี่สงบเย็นไปจนกระทั่งเด็ก ๆ มา
โรงเรียนกันมากขึ้น การนำเด็ก ๆ ในบ้านช่วยกันดูแลปิดกวาดบ้านและเช็ดล้างเตรียมอาหารว่างทำ
ให้เด็ก ๆ ใช้เวลาช่วงเช้านี้ได้ตระเตรียมสถานที่คือห้องเรียน ของเล่น พื้นและอาหาร ที่เขาต้องอยู่
ต้องกินอยู่อาศัยใช้ชีวิตที่นี่ เป็นการเริ่มต้นชีวิตอย่างไม่ประมาท

เมื่อได้เวลาประมาณ ๘.๓๐ น. แม่ครูดูว่าเด็ก ๆ ทำงานต่างๆในบ้านเรียบร้อยและพร้อมจะ
เริ่มต้นกิจกรรมด้วยกันแล้ว แม่ครูเริ่มรวมเด็กด้วยเพลงร้องเล่น พร้อมจัดนักเรียนให้ยืนเป็นวงกลม
หันหน้าเข้าหากัน แม่ครูเริ่มร้องเพลง “สวัสดิ์วันนี้พบกัน...เมื่อพบกันเราทักกันเพื่อสมานไมตรี
ยิ้มให้กันที่ไรสุขหัวใจเปรมปรีดิ์...” และเพลงร้องเล่นต่างๆ อีก ๒-๓ เพลง เพลงที่เลือกร้องมี
ความนุ่มนวลไม่มีจังหวะกระแทกกระทั้น แม่ครูจะทำท่าทางประกอบการร้องและเด็ก ๆ ร้องตามใน
วงกลม เมื่อนักเรียนทุกคนพร้อมแล้วแม่ครูเริ่มกิจกรรมวงกลม ซึ่งเป็นเนื้อหาในบทเรียนที่จัดไว้ให้
สอดคล้องกับฤดูกาล นำเสนอความเป็นจริงแห่งวิถีชีวิตผู้คน พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมในช่วงนั้น
ถ่ายทอดออกมาในลักษณะบทเพลง บทกลอน ซึ่งทั้งครูและเด็ก ๆ จะร้องเล่นและทำท่าทาง
ประกอบ ในระหว่างทำกิจกรรมในวงกลมหากมีเด็กที่ไม่พร้อมจะร่วมร้องเพลง แม่ครูก็จะไม่บังคับ
กลับดำเนินกิจกรรมต่อไปด้วยความสงบ แม่ครูรับรู้ว่ามีลูกคนใดบ้างที่ยังไม่พร้อมจะคอยส่งใจไป
นำเด็ก ๆ กลับมาพร้อมกับการประคองเด็ก ๆ ทั้งห้องให้ดำเนินกิจกรรมไปอย่างสงบได้ แต่ถ้ามีเด็ก
คนใดรบกวนเพื่อนก็จะเข้าไปยับยั้ง โดยการเข้าไปลูบมือเด็กออกจากสิ่งที่กำลังทำอยู่โดย
ไม่ว่ากล่าวอะไร

กิจกรรมวงกลมช่วงเช้านี้ ทำให้เด็กๆ ได้เคลื่อนไหวประกอบบทเพลงอย่างงดงาม ท่าทางที่กำหนดไว้เป็นท่าทางที่สื่อความหมายตามเนื้อหาในบทกลอน แม้ว่าร่างกายกำลังเคลื่อนไหวไปแต่สิ่งที่เกิดขึ้นภายในเป็นภาพแห่งจินตนาการตามเนื้อหา เด็กๆ เคลื่อนไหวด้วยท่าทางเบิกบานและซาบซึ้งไปกับเนื้อหาในบทเพลง บทกลอนเหล่านี้อย่างมาก สืบเนื่องจากการแสดงออกที่ในแววตาที่มองไปไกลสุดสายตาเมื่อนึกถึงลมฟ้า ความบนอบทั้งกาย ใจเมื่อระลึกถึงคุณของธรรมชาติผู้ให้และความนึ่งสงบตลอดช่วงเวลาที่ร่วมกิจกรรมวงกลมซึ่งใช้ระยะเวลาจนถึง ๑๕ นาที

หลังจากเคลื่อนไหวในกิจกรรมวงกลมประกอบบทเพลงแม่ครูจะนำเด็กสวดมนต์อย่างสงบโดยการเชิญชวนด้วยเสียงระฆังแล้วจึงฝึกโยคะง่ายๆ ด้วยกัน แม่ครูให้เด็กชายนั่งท่าเทพบุตร เด็กหญิงนั่งท่าเทพธิดา แม่ครูเชิญระฆังแห่งสติโดยพนมมือขึ้นไหว้ระฆังที่วางอยู่บนหนึ่งข้างพระพุทธรูป แล้วจึงประคองระฆังแห่งสติด้วยความระมัดระวัง แม่ครูตีระฆังให้เสียงดังกังวานเป็นสัญญาณในการกราบ แล้วพูดด้วยเสียงเนิบช้า เบาพอได้ยินประดุจเสียงที่ต่อจากเสียงกังวานของระฆัง

ตีระฆังครั้งที่ ๑ แม่ครูพูดว่า “ เสียงสัญญาณระฆังครั้งที่ ๑ เด็กๆ จะนั่งท่าเทพบุตร เทพธิดา ” เด็กชายจะนั่งท่าเทพบุตร เด็กหญิงจะนั่งท่าเทพธิดา

ตีระฆังครั้งที่ ๒ แม่ครูพูดว่า “ เสียงสัญญาณระฆังครั้งที่ ๒ เด็กๆ มีดอกไม้บานกลางใจ ” เด็กทุกคนพนมมือขึ้น ที่หว่างอก

ตีระฆังครั้งที่ ๓ แม่ครูพูดว่า “ เสียงสัญญาณระฆังครั้งที่ ๓ เด็กๆ จะน้อมใจกราบหลวงพ่อบรรพคุณ ” เด็กทุกคนกราบพระพุทธรูป

ทุกคนกราบพระพร้อมกัน เริ่มที่ท่าอัญชลี ต่อด้วยทำวัตนานาและอภิวาทพร้อมกับคำพูดกำกับท่ากราบต่างๆ พร้อมกัน ๓ ครั้ง หลังจากนั้นแม่ครูให้เด็กๆ นั่งท่าดอกบัว คือนั่งขัดสมาธิเพื่อเตรียมนั่งสมาธิ แม่ครูให้เด็กๆ ค่อยๆ พริ้มตาลงช้าๆ เขามือวางไว้ที่ตัก ยึดตัวให้ตรงแล้วอยู่ในสมาธิชั่วครู่หนึ่ง

ในขณะที่กราบพระแม่ครูนั่งท่าเทพธิดา หันหน้าไปทางพระพุทธรูป พนมมืออยู่หว่างอกตัวตั้งตรงและนิ่ง แม้ว่าในขณะนั้นจะมีเสียงรบกวนเกิดขึ้นหรือมีความเคลื่อนไหวอื่นใดในห้องเรียนแม่ครูรับรู้และพิจารณา อาจหยุดคอยให้มีนักเรียนเดินเข้ามาร่วมกิจกรรม หรือคอยนักเรียนบางคนที่ยังไม่พร้อมแล้วจึงค่อยเริ่มกราบพระพร้อมกัน แม่ครูจะน้อมใจกราบพระต่อเนืองกันไปจนจบ เด็กๆ ในห้องทั้งหมดก็กราบพระด้วยวิธีเดียวกันกับแม่ครู คือน้อมทั้งกาย วาจา และใจ มีขั้นตอนกำกับกับการกราบอย่างละเอียด คืออัญชลี วันทนา อภิวาท มีความสงบนิ่งและมั่นคงอยู่ในการกราบ เช่นเดียวกับกรานั่งสมาธิ แม่ครูจะตั้งใจปฏิบัติสมาธิในขณะที่นำนักเรียนทำกิจกรรมแม่ครูนั่ง ท่าขัดสมาธิ ยึดตัวตรงและหลับตา หากมีนักเรียนในกลุ่มบางคนที่ไม่ตั้งใจหรืออาจส่ง

เสียงพูดคุ้ยรวบวน หรือบางครั้งเด็กบางคนก็ลุกขึ้นเดิน แม่ครูจะยังคงปฏิบัติสมาธิอยู่อย่างสงบ ด้วยความมั่นคงภายในจิตใจของแม่ครู นี่เองที่เด็กสัมผัสและซึมซับเข้ามาในตัวของเด็กแต่ละคนได้เอง เด็กๆส่วนใหญ่ที่ร่วมกิจกรรมอยู่ในวงกลมจึงยังคงนั่งตัวตรง สงบนิ่ง ไม่ถูกกระทบจากเพื่อนที่ไม่พร้อมทำสมาธิในวันนั้น

เมื่อเวลาผ่านไปสักครู่ แม่ครูนำกล่าวแผ่เมตตา “ขอแผ่กุศล ให้แก่คุณพ่อ คุณแม่ คุณครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน สรรพสัตว์ สิ้นทุกข์ สุขเทอญ ”

การฝึกสติด้วยการสวดมนต์ที่นี้ เป็นบทเรียนที่ทรงสิทธิ์ ช่วยให้ใจใส สว่าง สงบ อยู่เป็นประจำ เสียงระฆังและเสียงของแม่ครูที่นิ่งกังวานช่วยจูงจิตเด็กให้เกิดความสงบ เป็นสมาธิ การทำงานของแม่ครูในแต่ละวันเปรียบเหมือนการเจริญสติภาวนาด้วยเช่นกัน “เมื่อเด็กๆทำอะไรแล้วเข้ามากระทบใจ แม่ครูต้องมีสติตั้งมั่น ตามรู้อารมณ์ของตนเองให้ทัน ไม่ให้เกิดความเร่าร้อน ขุ่นมัวไม่เช่นนั้นจะเอาเด็กไม่อยู่” คำอธิบายจากป้าแก้ว อุบาสิกาเป็นอาสาสมัครดูแลและดำเนินงานในศูนย์เด็กฯ

แม่ครูทำหน้าที่เป็นต้นแบบของผู้ที่มีสติตั้งมั่นในการปฏิบัติสมาธิ อย่างในเช้าวันหนึ่งขณะที่ทุกคนในห้องเรียนกำลังนั่งสมาธิอยู่อย่างสงบเงียบ ไม่มีเสียงอื่นใดในห้องนอกจากเสียงลมที่พัดผ่านมาเท่านั้น ไม่มีใครคาดคิดว่าขณะนั้น “ปูนปั้น” เด็กพิเศษคนหนึ่งของ”ห้องดอกไมกซ์” ได้เข้ามาในห้องเรียนจนกระทั่งเกิดเสียงดัง “โพล๊ะ” เด็กๆทุกคนล้มตาคืน (รวมทั้งผู้วิจัย) เด็กๆบางคนชะเง้อมองเห็นเศษตุ๊กตาเซรามิกแตกกระจายอยู่ที่พื้นและปูนปั้นที่ยืนตะลึงนั่งอยู่ แม่ครูยังคงนั่งสมาธินิ่งอยู่สักครู่เมื่อไม่เห็นมีใครทำอะไรนั่งสมาธิกันต่อไปอย่างสงบ จนกระทั่งเวลาผ่านไปสักครู่เด็กๆในห้องอยู่ในภาวะสมาธิ แม่ครูลุกขึ้นอุ้มปูนปั้นมานั่งใกล้ตัว แล้วจึงนำเด็กๆแผ่เมตตา เมื่อการทำสมาธิเสร็จสิ้นแม่ครูจึงลุกขึ้นมาพาน้องปูนปั้นช่วยกันเก็บเศษตุ๊กตาที่แตกกระจายอยู่ที่พื้น โดยไม่ได้บ่นว่าหรือโกรธปูนปั้นเลย เด็กๆในห้องเดินรุมเข้ามาถามแม่ครู “แม่ครูนาทำไมปูนปั้นทำอย่างนี้หะ” แม่ครูเงยหน้าแล้วตอบลูกๆในวงว่า “น้องไม่ค่อยรู้เรื่องนะคะ เราต้องช่วยกันดูแล” เด็กๆเข้าใจอย่างที่ว่าแม่ครูอธิบายแล้วช่วยกันเก็บเศษเซรามิก

เมื่อพิจารณาเห็นว่าทุกครั้งที่เด็กๆทำอะไรที่ไม่เหมาะสม แม่ครูยังสามารถตั้งอยู่ในภาวะแห่งสมาธิ อย่างที่แม่ชีสาวิตรีได้ฝึกฝนคนในชุมชนสถานีสถานให้ทำงานด้วยความระลึกรู้ได้ว่า “ในขณะที่ทำงานนั้นมีการสังเกตตัวเองตลอดเวลา ใจไม่ฟุ้งซ่าน จิตไม่แส่สายไปเรื่องอื่น มีสติตั้งมั่นและทั้งหมดนั้นก็เพราะว่า หัวใจนั้นทำงานเพื่อความเบา ความว่างจากกิเลส ทำเพื่อเบา มิใช่ทำเพื่อเอา” (สาวิกา,ม.ย. ๔๕)

หลังจากกิจกรรมวงกลมช่วงเช้านี้แล้ว เด็กๆจะได้กตัญญูต่อร่างกาย ด้วยการเข้าห้องน้ำ ล้างมือและรับประทานอาหารว่าง การดูแลสุขอนามัยเป็นวิถีชีวิตที่แม่ครูให้ความสำคัญ เนื่องจาก

เป็นการภาวนาด้วยกายภาวนา ให้เด็กๆเติบโตมีร่างกายที่แข็งแรงด้วยการกตัญญูเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ไม่ได้เลือกรับประทานจากความอร่อย เพราะเมื่อเลือกรับประทานจากความอร่อย นอกจากเป็นการเลือกที่ขาดปัญญาแล้วยังเป็นการเลือกที่หล่อเลี้ยงกิเลสของเราด้วย

การปฏิบัติในการล้างมือและรับประทานอาหาร แม่ครูจัดให้เป็นเวลาแห่งการภาวนาที่อยู่ในวิถีชีวิตอย่างกลมกลืน เมื่อแม่ครูอนุญาตให้เข้าห้องน้ำเด็กๆพนมมือกล่าว “ขอบคุณค่ะ/ขอบคุณครับแม่ครู” แล้วจึงทยอยไปเข้าห้องน้ำ แม่ครูเรียกเด็กผู้หญิงให้เข้าห้องน้ำก่อน แล้วจึงให้เด็กผู้ชายไปเข้าห้องน้ำ บางครั้งแม่ครูอาจร้องเป็นเพลงและทยอยเรียกชื่อนักเรียนครั้งละ ๓-๔ คน ทยอยไปเข้าห้องน้ำ โดยก่อนลุกจากที่นั่งไปเข้าห้องน้ำเด็กๆที่ได้รับอนุญาตแล้วจะพนมมือกล่าวขอบคุณแม่ครูก่อนลุกจากที่นั่งเสมอ เด็กๆที่เข้าห้องน้ำเสร็จแล้ว จะมานั่งคุกเข่าที่หน้าอ่างล้างมือที่แม่ครูเตรียมไว้ ถูสบู่ แล้วล้างมือในอ่างน้ำใบที่หนึ่งให้สะอาด แล้วค่อยล้างมือในอ่างใบที่สอง แม่ครูจะคอยถือผ้าขนหนูเช็ดมือเด็กๆให้แห้งสะอาดทีละคน เมื่อเสร็จเรียบร้อยเด็กทุกคนจะพนมมือกล่าวขอบคุณแม่ครู เด็กที่ล้างมือเสร็จแล้วก็จะไปนั่งต่อแถวตอนที่ประตูห้อง เพื่อเดินไปรับประทานอาหารว่าง โดยมีพืชนูปาล ๓ นิ่งหัวแถวในมือถือ “ ระวังแห่งสติ ” พืชนูปาล ๒-๓ ก็จะไปคอยดูแลน้องๆในการเข้าห้องน้ำ และเข้าแถว โดยจะจูงน้องให้มาเข้าแถวอยู่ใกล้ๆตนเอง

เด็กๆจะช่วยตนเองในการเข้าห้องน้ำ แล้วทยอยเดินมาเข้าแถวล้างมือด้วยตนเอง เด็กบางคนที่ยังไม่เข้าแถวล้างมือ แม่ครูจะเพียงแค่อถามด้วยเสียงปกติว่า “ ล้างมือหรือยังคะ ” เด็กก็จะมาเข้าแถว การปรับเปลี่ยนกิจกรรมจะเป็นเช่นนี้สม่ำเสมอทุกวัน กิจกรรมทุกอย่างจะดำเนินไปอย่างมีขั้นตอน การจัดวางอุปกรณ์ในการล้างมือก็จะวางเป็นลำดับตามการใช้งานจริงเช่น สบู่วางอยู่ซ้ายมือ ต่อด้วยอ่างล้างมือใบที่หนึ่ง อ่างล้างมือใบที่สองวางถัดมาทางขวา และแม่ครูจะนั่งรออยู่ทางขวาสุดก่อนที่นักเรียนจะลุกเดินไปต่อแถว เด็กๆจะทำกิจวัตรนี้ด้วยความคุ้นชินจนกลายเป็นวินัย พี่ๆสามารถช่วยแนะนำตักเตือนน้องเล็กๆในการทำกิจวัตรนี้ได้เป็นอย่างดี ระหว่างคอยทุกคนในห้องเข้าห้องน้ำและล้างมือ แม่ครูจะนำเด็กๆที่นั่งคอยอยู่ในแถวร้องเพลง หรือเล่นกิจกรรมนิ้วมือประกอบคำคล้องจองเป็นการคอยเพื่อนๆอย่างใจเย็น

เมื่อทุกคนในห้องพร้อมแม่ครูพาเด็กๆไปโรงอาหารเป็นแถว ระหว่างเดินแม่ครูจะร้องเพลงเบาๆ “ มาตามแม่มา .. ” แม่ครูคอยดูแลให้เด็กเดินแถวอย่างระมัดระวังในการเดิน โดยนำเดินช้าๆอย่างทำอย่างระมัดระวังทุกก้าวจนกระทั่งถึงโรงอาหาร วิธีปฏิบัติในการรับประทานอาหารว่างและอาหารกลางวันจะดำเนินไปเหมือนกันคือ เมื่อเดินมาถึงโรงอาหารเด็กๆยืนอยู่หลังเก้าอี้ที่ว่าง แม่ครูยืนรอที่หัวโต๊ะจนเด็กๆเรียบร้อยทุกคนจึงตีระฆังหนึ่งครั้ง เมื่อเสียงระฆังสิ้นสุดลงแม่ครูพูด “ ขอเชิญเด็ก ๆ ทุกคนนั่งได้ ” เด็กๆ พนมมือและพูด “ ขอขอบคุณค่ะ/ครับ แม่ครู ”

พื้นที่ส่วนที่ใช้เป็นโรงอาหารจะอยู่ด้านในสุดของอาคารทั้งสองฝั่ง ฝั่งที่ติดกับห้อง
ดอกไม้กษัตริย์มีเด็ก ๆ ๓ ห้องเรียนที่ต้องใช้โรงอาหารฝั่งเดียวกัน การจัดโต๊ะอาหารแต่ละห้องจะจัด
โต๊ะให้เป็นวงเดียวกัน จัดแบ่งอาณาบริเวณโต๊ะแต่ละห้องด้วยตุ๊กตากล่องของเด็ก ๆ หรือตุ๊กตักบอง
ซาม ที่ริมสุดของโรงอาหารจัดเป็นที่สำหรับล้างจานโดยเตรียมน้ำไว้ในกะละมังสังกะสี ๓ ใบ
น้ำแรกเป็นน้ำล้างจานที่หมักจากขยะด้วยเชื้อจุลินทรีย์โดยแม่ชีที่ศาลาติสสถาน และอีกสองใบรอง
น้ำเปล่าไว้

แม่ครูให้เพื่อนุบาล ๓ ช่วยยกแก้วนมแจกให้ห้อง การแจกจะไม่ได้เรียงทางใดทางหนึ่ง แต่
แม่ครูจะบอกให้พี่ยกแก้วนมให้ห้องก่อนเสมอ เมื่อน้องได้ทุกคนแล้วจึงเป็นห้องอนุบาล ๒ และ
ตนเอง แม่ครูส่งจานอาหารว่างซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลไม้ เด็กจะไหว้แม่ครูก่อน แล้วหยิบไว้คนละ
๒ ชิ้น แล้วส่งจานต่อให้เพื่อนคนที่นั่งถัดไป เพื่อนจะไหว้ก่อนหยิบอาหารในจาน เด็กทุกคนจะ
หยิบผลไม้คนละ ๑ ชิ้น โดยไม่มีข้อแม้ใด เหมือนเด็ก ๆ จะพอใจ และทราบดีว่าเด็ก ๆ ทุกคนจะได้แบ่ง
ปันอาหารว่างนี้เท่ากัน ก่อนรับประทานอาหารว่างแม่ครูนำเด็ก ๆ ขอบคุณอาหารโดยมีเนื้อความว่า
“ขอบคุณอาหารมื้อนี้ที่ช่วยให้เราเติบโตใหญ่ ขอบคุณต้นข้าวและชาวนาไทย พี่ช ผัก ผลไม้ นานา
ขอบคุณคุณพ่อ คุณแม่และแม่ครู มีผู้มีพระคุณถ้วนหน้า ลูกขอวันทาขอบคุณ ขอบคุณพระพุทธร
ขอบคุณพระธรรม ขอบคุณพระสงฆ์” เมื่อสิ้นสุดคำกล่าวขอบคุณแม่ครูจะแนะนำอาหารสำหรับ
วันนี้ว่าเป็นอะไร ประกอบด้วยผัก และ เนื้อสัตว์อะไรบ้าง เพื่อให้เด็ก ๆ รู้ว่าสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์ใน
การหล่อเลี้ยง ร่างกาย เมื่อแนะนำอาหารแล้วแม่ครูเว้นระยะเวลาให้เกิดความนิ่งเงียบสักครู
แล้วจึงตีระฆังหนึ่งครั้ง เด็ก ๆ ทุกคนพนมมือรอจนสิ้นเสียงกังวานแม่ครูจึงกล่าว “ขอเชิญเด็ก ๆ
รับประทานอาหารได้คะ” เด็กจึงเริ่มรับประทานอาหารพร้อมกัน

การใช้ระฆังแห่งสติก่อนเริ่มกิจวัตรต่างๆ ในศูนย์ นี้เป็นเครื่องเตือนสติที่มักใช้กันในวัด
หรือศูนย์ที่สอนธรรมะ ในพุทธศาสนานิกายมหายาน ท่านติช นัท ฮันห์ (๒๕๔๒) ได้ให้
อธิบายไว้ว่า

“ฟังเสียงระฆัง จิตใจของเรากลายเป็นหนึ่งเดียวกับเสียงที่ดังกังวาน
ออกมาแล้วลงตัวจนเงียบหายไป ระฆังช่วยให้จิตใจของเรารวมตัวกันเข้าและ
นำเรากลับมาสู่ขณะนั้น เสียงระฆังแห่งการรู้ตัวทั่วพร้อมคือเสียงของพระพุทธร
เจ้าที่เรียกเราให้กลับเข้าสู่ตัวเราเอง เราควรเคารพทุกเสียง หยุดคิด หยุดคุย
แล้วหันกลับเข้าทำความเข้าใจกับตนเอง หายใจเข้าออกและยิ้ม ”

สำหรับแม่ครูผู้ถือระฆังแห่งสติมีแนวในการปฏิบัติในการเชิญชวนด้วยเสียงระฆังดังนี้

“ไม่ว่าจะยืนขึ้นหรือนั่งลงต่อหน้าระฆัง เราควรพนมมือขึ้น หายใจเข้าหลายครั้งและสวดบทข้างบนนี้เบาๆ

ถือระฆังเล็กๆ ไว้ในมือ อีกมือถือไม้ตีที่ขอบอย่างเบาๆ เพียงแผ่วๆนี้บอกให้ทุกคนรู้ว่าจะมีเสียงดังตามมาอย่างเต็มที่

เวลาเข้าเจียบเสียงระฆังจะเตือนให้เราหายใจในขณะนั้นเท่านั้น เวลาไต่ยืนเสียงระฆัง ควรหยุดคุย หยุดคิด หากหายใจเข้าสามครั้งอย่างรู้ตัวทั่วประเทศพร้อม

สำคัญนักที่คนซึ่งเชิญระฆังให้มีเสียง ควรทำใจให้เจียบก่อน

เมื่อกาย วาจา และใจเจียบสงบอย่างบรรสานสอดคล้องกัน ตอนเชิญให้ระฆังบันลือเสียง เสียงจะแน่นและงามอย่างมีปิติ”

เสียงระฆังและบทสวดจึงเป็นวิธีการดีให้เด็กๆ ได้กลับมาทำกิจกรรมต่างๆ อย่างรู้ตัวทั่วประเทศ ให้เด็กๆ ใช้ชีวิตกับปัจจุบันขณะ ทำให้รับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมแต่ละอย่างที่ทำอย่างมีสติ การภาวนาด้วยบทสวดและการเรียกสติด้วยเสียงระฆังในกิจวัตรต่างๆ ตลอดวัน จึงเป็นวิธีที่ช่วยประคองจิตของเด็กๆ ให้ตั้งอยู่ในความสุขสงบ เป็นปกติ

เมื่อแม่ครูเห็นว่านักเรียนทั้งหมดรับประทานเสร็จแล้ว จึงตีระฆังหนึ่งครั้ง รอจนสิ้นสุดเสียงระฆัง จึงกล่าว “ขอเชิญเด็กๆ ที่รับประทานอิ่มแล้ว ไปล้างถ้วยได้ค่ะ” เด็กๆ พนมมือกล่าว “ขอบคุณค่ะแม่ครู ขอขอบคุณค่ะพี่แก้อี้ ขอขอบคุณค่ะพี่พื้นสีดำ” แล้วจึงลุกไปล้างถ้วยชามที่ตนเองใช้ โดยโกยเศษอาหาร ล้างน้ำยา และล้างน้ำเปล่า ๒ ครั้ง เรียงลำดับจากซ้ายไปขวาเช่นเดียวกับการล้างมือ แล้วนำถ้วยชามไปคว่ำเอง พี่ๆ หลายคนนำผ้าเช็ดโต๊ะมาเช็ดโต๊ะทั้งหมด (ไม่ได้เช็ดเฉพาะของตนเอง) เด็กๆ ที่เสร็จแล้วก็จะไปเข้าแถวรอที่หน้าห้อง

แม้ว่าอาหารที่ศูนย์เด็กฯ จะจัดไว้มีคุณภาพและมีรสชาติดี แต่ก็ยังมีเด็กในห้องดอกไมกซ์ อยู่ ๓ คนที่ไม่ค่อยรับประทานข้าวเลยได้แก่ “ใหม่” (เด็กผู้หญิงอายุ ๓ ขวบเศษ) มีปัญหาเรื่องสุขภาพฟัน คือฟันผุทั้งปากจนไม่สามารถทานอะไรได้นอกจากนม อีกสองคนคือ “ฝ้าย” และ “โอ” มีขนมกรอบแกรบและนมกล่องมาจากบ้านทุกวัน ทั้งสองคนจะคอยเวลาที่แม่ครูอนุญาตให้เด็กๆ ที่นำนมมาจากบ้านมาดื่มก่อนนอน ฝ้ายกับโอจึงนำขนมและนมออกมารับประทาน

คำกล่าวขอบคุณอาหาร กล่าวถึงสรรพสิ่งต่างๆ ที่เอื้อเฟื้อให้เกิดอาหารมื้อนี้ที่ช่วยเหลือเลี้ยงชีวิตเด็กๆ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นต้นข้าว พืช ผัก ผลไม้ รวมทั้งพระรัตนตรัย และเมื่อรับประทานอาหารเสร็จ เด็กๆ ยังขอบคุณพี่แก้อี้ และพี่พื้นอีก เพราะสิ่งเหล่านี้ได้เอื้อให้เด็กได้มีที่อยู่ ได้มีโอกาสนั่งรับประทานอาหารอย่างสบายกาย คำกล่าวขอบคุณนี้ทำให้เด็กๆ ได้นึกถึงสรรพสิ่งรอบตัวที่ได้เอื้อเฟื้อต่อชีวิตการกินอยู่ของพวกเขา แม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นเพียงสิ่งของเครื่องใช้

ในทัศนะของคนทั่วไป แต่สำหรับเด็กๆที่นี้ พี่แก้อี้ และพี่พินส์ดำกลายเป็นสิ่งที่มีพระคุณที่พวกเขาต้องปฏิบัติตอบแทนด้วยความกตัญญู คอยเซ็ดถูดูแลและยกแก้อี้เก็บให้ดีเพื่อจะได้มีไว้ใช้ในวันข้างหน้า

การรับประทานอาหารของเด็กๆแม่ครูให้นักเรียนรับประทานทุกอย่างที่เรามีในวันนี้โดยไม่เลือกแม่ผลไม้และอาหารว่างที่เวียนมาถึงตรงหน้าเด็กๆก็ให้หยิบเรียงขึ้น เพื่อไม่ให้นักเรียนมีนิสัยในการเลือกรับประทานจากความชอบหรือไม่ชอบส่วนตัว จึงเป็นการตัดกระแสแห่งความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ (เวทนา) ในเบื้องต้น ให้เด็กมีความคุ้นชินที่จะทานอาหารอย่างใช้ปัญญา

หลังจากรับประทานอาหารว่างมือเช้าในช่วงเวลาประมาณ ๑๐.๒๐ น.แล้ว เด็กๆมานั่งเรียงแถวที่ระเบียงหน้าห้องเพื่อรอให้แม่ครูอนุญาตให้เด็กๆเข้าห้องเรียนได้ แม่ครูจะเข้าไปจัดห้องด้วยการจัดหนังสือหรืออุปกรณ์ประกอบการเล่านิทานในช่วงกิจกรรมวงกลมแห่งความรัก และจัดวางอ่างที่ใส่ดอกไม้ลอยน้ำ หรือบางครั้งใช้เทียนรูปดอกไม้แทน พร้อมพานเทียนที่จะใช้ในการเชิญเทียน มาจัดไว้ตรงกลางห้องอย่างสวยงาม ระหว่างนี้เด็กที่ขี้แงรอเพื่อนอยู่หน้าห้องเรียนอาจร้องเพลงเล่นกันเป็นกลุ่มเล็กๆ จนกระทั่งแม่ครูออกมาพร้อมร้องเพลงประกอบการเล่นนิ้วมือด้วยกัน เมื่อนักเรียนพร้อมกันทุกคนแล้วแม่ครูจึงตีระฆังแห่งสติ เด็กๆพนมมือขึ้นระหว่างออก รอคจนสิ้นเสียงระฆัง แม่ครูจึงกล่าวเชิญเด็กๆเข้าห้องเรียน เด็กกล่าวขอบคุณแล้วเริ่มคลานเข้าเข้าห้องเรียนทีละคน เมื่อคลานมาถึงประตูห้องก็จะกราบธรณีประตู ๑ ครั้งแล้วจึงลุกขึ้นยืนแล้วเดินเข้าห้อง สู่กิจกรรมสงบอีกครั้ง

การคลานเข้าแล้วกราบธรณีประตูเข้ามาในห้องซึ่งแม่ครูจัดเตรียมกิจกรรมสงบไว้ทีละคน ทำให้เด็กๆได้สังเกตพิจารณาตนเองอีกครั้ง ในวันที่เด็กๆไม่มีสมาธิมากๆแม่ครูอาจใช้เพลงสั้นๆ “เสียงล้อรถบนรถเมลล์ดัง วีวีวี วีวีวี .. เสียงคนขับของรถเมลล์บอกว่า ชั่ว ชูว ชูว ชั่ว ชูว ชูว ตลอดทาง” แล้วคอยร้องเบาลงในช่องทำเพลงจนกระทั่งเสียงเพลงเงียบไป จึงเริ่มกิจกรรมสงบอีกครั้ง กิจกรรมในช่วงวงกลมแห่งความรักจะเป็นช่วงที่นำความสุข สันติกลับเข้ามาสู่ตัวเด็กอีกครั้ง แม่ครูเริ่มด้วยการตีระฆัง รอคจนสิ้นเสียงระฆังนั้นจึงกล่าว “ขอให้เสียงระฆังนี้ นำเด็ก ๆ กลับมาอยู่กับตัวเองอีกครั้ง ” สงบนิ่งสักครู แม่ครูจึงเชิญเทียนจากโต๊ะบูชาพระพุทธรูป จุดเทียนแล้วส่งให้เด็กๆโดยเวียนไปทางซ้ายของแม่ครู เด็กๆพนมมือขึ้นไหว้แล้วคอยรับเทียนนั้นก่อนส่งต่อให้เพื่อนคนถัดไปจนครบทุกคน เมื่อเทียนวนมาถึงเด็กคนสุดท้ายแม่ครูนำเทียนไปวางไว้ตรงกลางวง ตอนนี้อยู่บรรยากาศในห้องสงบเงียบ เด็กๆทอดสายตาไปที่ดวงเทียนและดอกไม้ที่แม่ครูจัดไว้กลางห้อง

แม่ครูเริ่มกิจกรรมเล่านิทานโดยใช้หนังสือ หรืออาจใช้ตุ๊กตาหุ่น ประกอบกับอุปกรณ์ต่างๆ เช่นไม้บล็อก ผ้าฝ้าย มาประกอบเป็นฉากในการเล่านิทาน หากเป็นหนังสือแม่ครูจะใช้ผ้าห่อหนังสือไว้ไม่ให้นักเรียนเห็น แต่ถ้าเป็นการเล่าโดยใช้หุ่นจะใช้ผ้าคลุมบริเวณที่ตกแต่งเป็นฉาก

ในนิทานไว้ก่อน แม่ครูเคลื่อนไหวด้วยความนุ่มนวล เนิบช้าหยิบเตรียมอุปกรณ์พร้อมที่จะเล่า เริ่มด้วยการร้องเพลงด้วยเสียงแผ่วเบาพอได้ยินกันทั่วห้อง “จันทร์เจ้าขา ขอข้าวขอแกง ขอแหวนทองแดงผูกมือน้องข้า ขอช้าง ...ขอนิทานให้น้องข้าฟัง ” แล้วค่อยเปิดผ้าคลุมหนังสือหรือผ้าคลุมหุ่นนิทานออก แม่ครูใช้น้ำเสียงดังพอได้ยินทั่วห้อง ในขณะที่เล่านิทานนักเรียนบางคนกระเถิบขึ้นมาข้างหน้าจนบังเพื่อน เด็กๆจะบอกเพื่อนว่า “ฮึ้ย อย่าบัง ” แล้วเพื่อนคนที่บังก็จะถอยหลังออกไป เด็กบางคนที่หมดความสนใจก็จะอาจหันไปมา แต่ยังคงนั่งอยู่ในวงกลม เมื่อนิทานจบแม่ครูร้องเพลง จันทร์เจ้าขาอีกครั้ง พร้อมห่อผ้าสีชมพูที่หนังสือนิทานเหมือนเดิม และให้เด็กๆขอบคุณพี่นิทาน ก่อนนำไปเก็บที่ชั้นหนังสือ

เมื่อแม่ครูร้องเพลงจันทร์เจ้าขาในตอนเริ่มต้นก่อนเล่านิทาน เด็กทั้งห้องสงบนิ่ง ความสนใจมุ่งไปที่หนังสือที่ห่อหุ้มด้วยผ้าสีชมพูในมือแม่ครูหรือหุ่นที่อยู่ใต้ผ้าคลุม พร้อมแล้วที่จะฟังนิทานจากดวงจันทร์ ในระหว่างฟังนิทานเมื่อมีการบังกัน เด็กบางคนก็ดึงเสื้อเพื่อน เพื่อนก็ยอมถอยออกมา แล้วก็พยายามหาที่ว่างอื่นเพื่อให้มองเห็นชัดขึ้น โดยไม่มีการโต้เถียงด้วยคำพูดใด บางคนก็ใช้การพูดเพียงเบาๆ เพื่อนก็ยอม ดูเหมือนเด็กๆไม่ยอมให้เรื่องเล่าจากดวงจันทร์ที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้นถูกขัดจังหวะด้วยสิ่งใด เด็กๆจึงตกลงกันเองได้ด้วยสันติวิธี

การเล่านิทานหลังจากเชิฐเทียนจะไม่สามารถทำได้ทุกวันเพราะ หากเป็นวันพระเด็กจะไปทำบุญที่วัดแทนและในวันที่มีเด็กพิเศษเรียนรวมอีก ๖ คน ห้องเรียนจะแน่นจนไม่สามารถจัดให้เกิดความสงบในการฟัง ช่วงหลังเมื่อมีเด็กเรียนรวมแม่ครูจึงงดเล่านิทาน

ในช่วงการเล่นเสรีบนห้องเรียนแม่ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนเลือกทำเช่น งานหัตถกรรม เล่นไม้บล็อก เล่นอิสระในพื้นที่ที่จัดไว้ อ่านนิทาน หรือปั้นแป้งโดว์ แม่ครูจะให้เด็กๆเลือกเล่นอย่างเสรีตามความสมัครใจ โดยให้นักเรียนยกมือเมื่อแม่ครูถามและให้ไปนั่งคอยในบริเวณกิจกรรมที่สนใจ เมื่อพร้อมทุกคนแล้ว แม่ครูจะตีระฆังเป็นสัญญาณก่อนอนุญาตให้เด็กๆเล่น “ ขอเชิญเด็กๆเล่นที่ของเล่น ได้ค่ะ ” เด็กจะพนมมือขึ้นแล้วกล่าว “ ขอบคุณค่ะ/ ครับ แม่ครู ขอบคุณค่ะ/ครับ พี่ของเล่น ” แล้วจึงเริ่มเล่นได้

งานหัตถกรรมเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เด็กๆสนใจ แม่ครูจัดงานให้มีความหลากหลาย มีความยากง่ายแต่ต่างกัน มีงานปั้นเชือก ปักผ้า และทำลูกบอลทั้งหมดทำด้วยไหมพรมหลากสี ล้วนแต่เป็นโทนสีอ่อน ส่วนใหญ่เด็กชั้นอนุบาล ๓ จะสามารถทำงานหัตถกรรมเหล่านี้ได้อย่างดี มีเด็กอนุบาล ๓หลายคนที่มีมักจะขอเข้ามาทำงานหัตถกรรมติดๆกัน ๒-๓ วัน และมุ่งหน้าทำงานนี้เป็นเวลานานกว่าจะยอมเลิกราเในแต่ละครั้ง น้องเล็กๆบางคนก็สมัครใจจะนั่งเฝ้าดูพี่ๆปักเข็มขึ้นๆลงๆในสตั่งอยู่เป็นเวลานานเช่นเดียวกัน

ใกล้ๆกันเป็นบริเวณสำหรับเล่นบล็อกและของเล่นไม้ ซึ่งแม่ครูจัดวางไว้ในตะกร้าโดยแบ่งตามประเภท รูปทรง หรือสีสันทันของไม้บล็อก ก่อนที่เด็กๆจะเริ่มเล่นของเล่นเหล่านี้จะต้องช่วยกันปูผ้าหนาๆพื้นใหญ่ที่พื้นบริเวณนี้ก่อนเพื่อป้องกันเสียงดัง ผ้าที่ปูจะมีขนาดใหญ่มากเมื่อเทียบกับความสูงของเด็กๆ แม้กระนั้นทุกคนก็จะมีหมอนปูผ้าให้เรียบร้อยก่อนเล่นเสมอ ของเล่นไม้ในบริเวณนี้มีจำนวนค่อนข้างมากและมีหลายแบบ เนื่องจากเป็นของเล่นที่ได้รับมาจากการบริจาค จึงไม่ครบชุด เด็กๆจึงมักนำมาแยกเล่นเป็นสิ่งที่ต่างๆตามจินตนาการ บ่อยครั้งที่เด็กต้องการสิ่งอื่นๆเช่นผ้า เชือก หรือ แป้งโดว์เข้ามาประกอบการเล่นสร้างตามจินตนาการไปด้วย

บริเวณที่จัดบรรยากาศคล้ายบ้าน อยู่ใกล้หน้าต่างของห้องเรียน มีแสงและลมเข้ามาทางด้านนี้พอดี แม่ครูจัดโต๊ะเตี้ยๆไว้ที่ตรงกลาง ปูโต๊ะด้วยผ้าฝ้ายที่ตัดเย็บในโรงเรียนมีระบายสวยงาม จัดตกแต่งด้วยแจกันดอกไม้เล็กๆ ด้านหลังมีโต๊ะเครื่องแป้ง และบ้านจำลองหลังเล็กๆทำด้วยไม้ในบ้านจำลองนั้นแม่ครูจัดวางตุ๊กตาผ้าหลายตัว มีขนาดและรูปแบบต่าง ซึ่งทั้งหมดเป็นตุ๊กตาที่แม่ครูเป็นผู้ทำขึ้นเอง เหมือนกับผ้าฝ้ายหลากสีที่วางอยู่ในกระจาด พับเรียงไว้อย่างเป็นระเบียบ แม่ครูก็เป็นผู้ย้อมสีผ้าด้วยตนเอง เพื่อให้เป็นของเล่นที่มีความยืดหยุ่นสามารถดัดแปลงไปเป็นสิ่งที่ต่างๆได้มากมาย เด็กผู้ชายอาจเอามาโพกศีรษะ ทำเป็นหมวก เด็กบางคนเอามาทำเป็นเปลไถ่เลี้ยงน้อง และเด็กผู้หญิงหลายๆคนก็ชอบที่จะเอามาพันตัวเป็นชุดกระโปรงยาวที่สวยงาม อีกด้านหนึ่งของบริเวณนี้มีชั้นวางถ้วยชาม ครก เตา และเครื่องใช้ในบ้าน เช่น เตาไรต์ กาน้ำ รอบๆบริเวณนี้มีรั้วไม้เตี้ยกันอยู่เพื่อให้เห็นเป็นแนวรั้ว ช่วยทำให้เป็นสัดส่วนออกจากบริเวณที่วางของเล่นบล็อกไม้ และบนเพดานจะตกแต่งด้วยผ้าฝ้ายสีชมพูห้อยทำให้แลดูเพดานต่ำลง เด็กๆมักเข้ามาเล่นบทบาทสมมุติ ทำกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในบ้านอย่างไม่รู้เบื่อ ทั้งทำอาหาร ดูแลน้อง รีดผ้า หรือเล่นสมมุติสถานการณ์ต่างๆที่ตนเองสนใจ

ส่วนอีกด้านหนึ่งของห้องจะมีชั้นสำหรับวางหนังสือนิทาน และ โต๊ะเล็กๆ ที่จัดวางกระดาษเปล่าๆพร้อมด้วยสีไม้ และสีเทียนไว้ให้เด็กๆได้ใช้ขีดเขียนหรือวาดภาพตามจินตนาการ สังเกตได้ว่าเด็กๆมักไม่ค่อยให้ความสนใจกับกิจกรรมขีดเขียนเท่าใด อาจเป็นเพราะว่าเด็กๆไม่ค่อยได้เห็นแม่ครูเขียนหรือวาดสักเท่าใด แต่สำหรับการอ่านแล้วเด็กๆจะสนใจและชอบนำนิทานที่แม่ครูเคยเล่าให้ฟังมาเปิดอ่าน บางครั้งยังทำท่าเป็นคนเล่านิทานให้เพื่อนๆฟัง ตามแบบที่เคยเห็นเคยได้ยินมาอย่างถอดแบบวิธีนี้ การเปิดหนังสือ การใช้น้ำเสียงหรือท่าทางก็เป็นอย่างเดียวกับที่แม่ครูทำอย่างไม่มีผิดเพี้ยน ทั้งที่ยังไม่รู้จักตัวพยัญชนะแม้แต่ตัวเดียว เด็กๆก็ทำท่าเหมือนกับว่าตนเองถ่ายทอดเรื่องราวจากภาพความทรงจำนั้นออกมาจากหนังสือนิทาน

พื้นที่ตรงกลางห้องแม่ครูมักจะชวนเด็กๆที่สนใจการปั้นแป้งมานั่งเล่นด้วยกันครั้งละประมาณ ๖ คน และเช่นเดียวกับของเล่นหลายๆชิ้นในห้อง แม่ครูเป็นผู้ทำแป้งโดว์สีสวยเหล่านี้

ด้วยตนเอง เด็กๆจึงเล่นด้วยความระมัดระวัง ค่อยหยิบกันคนละก้อน ปั้นทีละสี่บนกระดาษรอง บ่อยครั้งที่จะได้ยินพี่ๆคอยเตือนน้องๆให้ระวังอย่าให้สีมันปนกันนะ เก็บเศษแบ่งใส่กระปุกให้หมด เมื่อเลิกเล่น ด้วยเป็นห่วงว่าจะไม่มีของเล่นดีดีไว้เล่นกันอีก

วิถีแห่งการภาวนาของเด็กๆในศูนย์เด็กอริยสังฆ์นี้ไม่ได้อยู่แต่ในรูปแบบพิธีกรรม หรือในบทสวดเท่านั้น เป็นส่วนหนึ่งในการใช้ชีวิตของเด็กๆเสมอ ไม่ว่าจะในเวลาใดรวมทั้งในขณะที่เล่น การกระทบกระทั่งกันระหว่างเด็ก เป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้เสมอ เช่นเดียวกับ “จุก” (เด็กชายวัย ๔ ขวบ) ที่วิ่งรี่เข้ามาหาแม่ครูนาสีหน้าไม่พอใจ

จุก : “แม่ครู ตะกี้จุกตีบตรงนี้ จุกนั่งอยู่ดีดี” (ชี้ไปที่ต้นแขน)

แม่ครู: “เหออกรับ แล้วจุกเป็นอย่างไรบ้าง” (ถามด้วยน้ำเสียงเรียบๆ แต่

ใส่ใจกับความรู้สึกของจุก ตั้งใจฟังและสบตาจุก)

จุก : (ส่ายหน้าแล้วพองตอ) “จุก ยังไม่ได้ทำอะไรนะ จุกมาถึงก็ตีบ”

แม่ครู : “เหออ แล้วตอนนี้จุกรู้สึกเจ็บมั๊ย”

จุก : (พยักหน้า)

แม่ครู : “เอาเจ็บตรงไหน มาดูซิ” (จับแขนจุกมาลูบที่ต้นแขน)

จุก : (ยิ้มนิ่งๆ ต่อหน้าแม่ครู)

แม่ครู : “เจ็บมันเป็นอย่างไรน้อ”

จุก : (ไม่ได้ตอบว่าอย่างไร ยิ้มนิ่งให้แม่ครูหวดเบาๆ ที่ต้นแขนสักครู่ก็วิ่งไปเล่นต่อแล้วก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น จุกเล่นต่อไป จุกก็ยังคงเล่นอยู่แถวๆนั้น)

(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่๑๐.๗.๕๕)

ทันทีที่เพื่อนมากระทบ “จุก” จิตยังตามรู้อารมณ์ไม่ทันจึงเกิดความชุนมัวขึ้น แม่ครูนากลับบังคับพิจารณาความรู้สึกของลูกศิษย์ ความตื่นตกใจของจุกเกิดจากอะไร เป็นความเจ็บปวดที่กายหรือเป็นความเจ็บปวดจากการปรุงแต่งที่ใจ แม่ครูช่วยดึงจุกให้กลับมามีสติตามรู้ความรู้สึกของตนเอง โนมัจจุจิตของจุกให้กลับมามดูแลใจตนเอง อย่างไม่ชุนมัว ไม่คิดกระทบกระทั่งตอบเมื่อใจของจุกกลับมาสู่ภาวะปกติแล้วการอยู่ร่วมกันของเด็กๆก็ดำเนินต่อไปอย่างสันติ ความสัมพันธ์ต่อกันของเด็กๆเป็นไปทำนองเดียวกับการปฏิบัติของแม่ครู ที่มักให้อภัยไม่โกรธไม่เพ่งโทษ ฉะนั้นเมื่อเด็กๆเกิดการกระทบกระทั่งกันความรุนแรงจึงไม่เคยเกิดขึ้นเลย นั่นเป็นส่วนหนึ่งของวิถีแห่งการภาวนาในการอยู่ร่วมกันในสังคัม

หัวใจของการทำงานในชุมชนศาสนสถานที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการเป็นอาสาสมัคร ซึ่งเป็นที่มาของวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสังฆ์ ที่มีมาแต่เริ่มก่อตั้ง

ศูนย์เด็กฯนี้แม่ชีสาวิตรีท่านเริ่มด้วยการหาภักตยานมิตรมาช่วยเหลือในการทำงาน เดินบิณฑบาตร ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนละแวกวัดให้ส่งลูกหลานมาเรียนที่นี่ ชาวบ้านช่วยกันสมทบทุนสร้าง โรงเรียน การทำงานของผู้คนในชุมชนจึงเป็นการรวมแรงร่วมใจกันทำ รวมทั้งแม่ครูทุกท่านที่ทำงานที่ศูนย์เด็กฯ ต่างเข้ามาด้วยความเต็มใจเพื่อแลกกับการได้ใช้ชีวิตบนเส้นทางแห่งการภาวนา แลกกับค่าตอบแทนเล็กน้อย เด็กๆในศูนย์จึงมีโอกาสดำเนินเป็นส่วนหนึ่งของงานทุกอย่างในโรงเรียน ด้วย เช่นในวันเข้าพรรษา เด็กประถมจะเป็นผู้เตรียมอุปกรณ์ เพื่อใช้หล่อเทียนไปที่วัด พ่อ-แม่ผู้ปกครองเด็กร่วมกันทำบุญหล่อเทียนด้วยกันจนถึงวันเข้าพรรษา ทุกคนมาร่วมขบวนแห่เทียนกัน อย่างพร้อมหน้า ขบวนแห่จัดง่าย ๆ มีแม่ครูและเด็กๆชั้นประถมเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง งานหนักๆใน ศูนย์เด็กฯอย่างงานขนทรายมาเติมในบ่อทรายที่สนามเด็กเล่น น่าจะใช้แรงงานชายฉกรรจ์ ๒-๓ คนทำงานสักครึ่งวัน กลับเป็นงานของเด็กอนุบาล ๗๐ คนที่ทำเสร็จภายในเวลาชั่วโมงเดียวได้ด้วย การลงแขก

ช่วงสายวันหนึ่งหลังจากฟังนิทานแล้วแม่ครูนาบอกเด็กๆว่าวันนี้แม่ครูจะขอแรง เด็กๆไปช่วยกันขนทรายไปเติมที่บ่อทรายในสนามเด็กเล่น ที่เด็กๆได้ใช้เล่นกันจนทรายพร่องไป เกือบหมดบ่อแล้ว ถ้าเราไม่ไปเติมเราก็จะไม่มีทรายไว้เล่นอีก เด็กชั้นอนุบาล ๒-๓ หลายคนตื่น ตื่นเพราะเคยได้ช่วยกันขนทรายไปเติมในบ่อมาแล้วในภาคเรียนก่อน แม่ครูให้เด็กๆช่วยกัน เตรียมกระป๋องเล็กๆ ถังน้ำ กะละมังใบเล็กที่ใส่อยู่ในห้อง ที่มีขนาดพอเหมาะที่จะถือไหวลงไป คนละใบ วันนี้มีเด็กจากห้องดอกบัวอีกห้องหนึ่งมาช่วยกันขนทราย เด็กๆทั้งสองห้องรวม ๗๐ คน ยืนต่อแถวหน้ากระดานจากบ่อทรายที่ทางศูนย์เด็กฯเตรียมทรายไว้ไปจนถึงลานดิน แม่ครูอ้อย ห้องดอกบัวตักทรายด้วยกระป๋อง ถังใบเล็กๆ และกะละมังจากบ่อทรายส่งต่อให้เด็กๆไปเป็นแถว โดยมีพี่อนุบาล ๓ ประมาณ ๖ คนเตรียมแข่งใบใหญ่รองพื้นด้วยใบตอง ใส่ไว้ในรถเข็นเพื่อรองรับ ทรายที่น้องๆทยอยส่งมาจากถังใบเล็กใบน้อยที่ละใบ เมื่อได้ทรายเต็มแข่งแม่ครูนากับเด็กๆช่วยกัน ออกแรงเข็นไปตามลานดินที่มีทั้งก้อนหินรากไม้ ขรุขระไปตลอดทางจนถึงบ่อทรายที่สนามเด็กเล่น แม่ครูนา กับเด็กอนุบาล ๓ อีก ๖ คนต้องช่วยกันคว่ำแข่งที่ใส่ทรายไว้เต็ม แล้วเกลี่ยให้ทรายกระจาย ไปรอบบ่อโดยใช้มือหรือเท้าช่วย

แม้เป็นงานหนักแต่เด็กๆกลับทำงานด้วยความรู้สึกสนุกสนาน ทุกคนช่วยกัน อย่างเต็มที่ อยากรจะเป็นคนวิ่งส่งกระป๋องที่ทรายลงแข่งแล้วกลับไปให้แม่ครูอ้อย ซึ่งต้องวิ่งไป มาไกลพอสมควร อยากรจะมาช่วยพี่อนุบาล ๓ กับแม่ครูนาเข็นรถเข็นที่หนักมากๆ ถึงกับต้องตกลง กันว่า “อีกแป๊บนี้ตาเราเป็นคนวิ่งนะ” ระหว่างทำงานในช่วงระยะเวลาหนึ่งชั่วโมงมีเด็กบางคน ซึ่งเป็นเด็กพิเศษ ไม่สามารถร่วมทำงานได้เหมือนเพื่อน และแม่ครูของเด็กทั้งหมด ๗๐ คนนี้มีอยู่ เพียง ๒ คน เด็กพิเศษจำนวน ๓ คนจึงไม่มีใครคอยดูแลการทำงานจึงเกิดความวุ่นวายขึ้นเป็น

ระยะ เมื่อเด็กพิเศษบางคนคอยวิ่งแย่งกระป๋องทรายจากมือเพื่อน หรือหยิบกระป๋องเปล่ามาตักทรายที่ขามาไว้ในช่องแล้วเททิ้งบ้าง เด็กๆจะช่วยกันดูแลเพื่อนไม่ให้ทำ ช่วยกันโกยทรายที่เพื่อนเททิ้ง โดยไม่มีการต่อว่ากันหรือโกรธกัน แต่ช่วยกันเตือนช่วยกันห้ามแล้วก็ช่วยกันเก็บ เมื่อใกล้เวลารับประทานอาหารแม่ครูจึงหยุดงานไว้ก่อนเพื่อนำเด็กๆไปล้างมือ ล้างเท้าเพื่อเตรียมรับประทานอาหาร แล้ววันต่อไปจะมีเพื่อนๆที่ห้องอื่นมาช่วยกันเติมทรายลงไปบ่อยให้เต็ม

ประสบการณ์ที่ได้ร่วมกันทำงานใหญ่ๆ โดยอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจคนละเล็ก คนละน้อยแต่มาจากใจของทุกคนในห้อง ทำให้พวกเขาตระหนักรู้พลังของความสามัคคีได้ จนกลายเป็นสำนึกร่วมกันของเด็กในห้องดอกโมกซ์ ว่าไม่มีอะไรทำให้พวกเราอยู่ร่วมกันไม่ได้ หากเราเลือกที่จะอยู่ด้วยกันอย่างเกื้อกูล บทพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ของเด็กๆในห้องเกิดขึ้นในช่วงหมดเวลาเล่นเสรีวันหนึ่ง แม่ครูตีระฆังเป็นสัญญาณหมดเวลาเล่น เด็กๆทุกคนวางมือจากสิ่งที่กำลังทำอยู่ แล้วนั่งท่าเทพบุตร/เทพธิดา พนมมือขึ้น แม่ครูกล่าว “ขอเชิญเด็กๆเก็บพีของเล่นได้แล้วค่ะ” เด็กๆพร้อมกันว่า “ขอบคุณค่ะแม่ครู ขอขอบคุณค่ะพีของเล่น” แล้วจึงเริ่มเก็บของเล่น เด็กๆต้องแยกเก็บของเล่นทุกชิ้นเข้าที่เดิม พับผ้าใส่ตะกร้าใบเดิม จัดเรียงและเก็บกวาดเศษด้าย เศษผงในห้องเรียนกลับสู่สภาพปกติ โดยทั่วไปต้องใช้เวลาในการเก็บประมาณ ๑๐ นาที ต่อเมื่อทุกอย่างใกล้เสร็จเด็กๆที่จัดเก็บของเล่นที่ตนเองเรียบร้อยแล้วจะมานั่งเป็นแถวเพื่อรอออกไปรับประทานอาหารกลางวันพร้อมกัน ซึ่งจะเป็นเวลาประมาณ ๑๑.๓๐ น.พอดี ในช่วงสุดท้ายเหลือของเล่นเพียงมุมเดียวที่ยังเก็บไม่เรียบร้อย “อ้า” นั่งเรียงบล็อกจากลูกบาศก์เล็กๆขนาด ๑ นิ้ว X ๑ นิ้ว จำนวน ๑๐๐ ชิ้นลงถาดเรียบร้อยแล้วกำลังยกขึ้นเก็บเข้าที่ ซึ่งเป็นงานเก็บของเล่นชิ้นสุดท้ายของเด็กๆห้องดอกโมกซ์ในวันนี้ ทันทันที่อ้ายกาดไม้ลูกชิ้น “ดาว” เด็กพิเศษคนหนึ่งในห้องเพิ่งเดินออกมาจากห้องน้ำ อยากมาช่วยอ้ายกาดไม้ แต่ด้วยความที่ดาวเป็นเด็กอารมณ์ร้อนจึงดึงถาดไม้ลูกบาศก์ ๑๐๐ ชิ้นนั้นล่องหล่นกระจายบนพื้นทั้งหมด เด็กๆในห้องที่นั่งอยู่ในแถวเตรียมพร้อมจะเดินไปโรงอาหารหันไปมองเหตุการณ์ อ้าบ่นดาวทันที “โถ่เอ๊ย กำลังจะเสร็จอยู่แล้ว” ยังไม่ทันที่แม่ครูจะขยับเขยื้อนว่าอย่างไร น้องปุ่นเพื่อนุบาล ๓ ลูกชิ้นจากแถวมาช่วยเก็บลูกบาศก์ไม้เข้าที่ ไม่นานเพื่อนในห้องรวมทั้งอ้าและดาวช่วยกันรวมเก็บลูกบาศก์ไม้เสร็จในพริบตา ทุกอย่างดำเนินต่อไปอย่างสงบเรียบร้อย

การใช้ชีวิตในเส้นทางแห่งการภาวนาด้านศีล นอกจากแสดงออกมาในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว การมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกันก็เป็นวิถีแห่งการภาวนาอย่างหนึ่งที่แม่ครูคอยสอนให้เด็กๆ ได้คำนึงถึงพืช สัตว์ ต้นไม้ ดิน น้ำด้วย บทสวดอธิษฐานก่อนนอนของเด็กๆบทหนึ่งที่ต้องสวดทุกวันก่อนนอนจึงมีบทที่กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์

และ สิ่งแวดล้อมรอบตัวว่า “เราจะอธิษฐานเพื่อพัฒนาความรัก เพื่อปกป้องชีวิตของเพื่อนมนุษย์ สา สรรพสัตว์ พืช และดิน สรรพสัตว์ พืชและดิน ”

แม่ครูใส่ใจที่จะคอยเตือนเด็กๆ ให้ปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ รอบตัวอย่างไม่เบียดเบียนกัน ด้วยความเห็นในสังขรณ์ว่า มนุษย์และสรรพสิ่งในโลกล้วนเป็นหนึ่งเดียว ที่ต้องอยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูล ทุกครั้งที่เราจะเดินเล่นในสวนแม่ครูพาเด็กๆ เดินด้วยความสงบ และเดินช้าๆ เพื่อให้เด็กๆ ได้มีโอกาสสังเกตเห็นสัตว์ที่อาศัยอยู่บนพื้นดิน บนพุ่มไม้ หรือยอดไม้ อย่างไม่รบกวนให้ระมัดระวังทุกอย่างก้าวที่เดินไม่ให้เหยียบย่ำมดและสัตว์เล็กๆ บนพื้นดิน

แม่ครูจัดเวลาในช่วงกลางภาคเรียน ให้เด็กได้ร่วมกันทำความสะอาดพื้นที่ของเล่นในห้องเรียน และทำความสะอาดสนามเด็กเล่นร่วมกัน เพื่อเป็นการกตัญญูต่อของเล่นของใช้ ที่เกื้อกูลชีวิตเด็กๆ การกินอยู่อย่างมีสำนึกที่จะไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่ขโมยเพราะรู้ว่าธรรมชาติเป็นแม่ผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่ ทำให้ทุกคนที่นี้ปฏิบัติต่อสรรพสิ่งที่เกื้อหนุนอย่างระมัดระวัง เด็กๆ มักจะเตือนกันไม่ให้เด็ดกิ่งใบไม้ ให้ใช้ของเล่นอย่างระมัดระวัง อย่างที่ปูนเตือนน้องในทำนองเอ็ดให้กลัว เมื่อเห็นน้องๆ นำแบ่งโดวีสีต่างๆ ที่แม่ครูนำขึ้นใช้ในห้องเรียน มาปะปนผสมสีกันจนกระดากกระต่างว่า “เล่นไม่เป็นหนิ เล่นกันอย่างนี้เดี๋ยวก็ไม่มีของให้เล่นหรอก”

วิถีแห่งการภาวนาของแม่ครูและเด็กๆ ดำเนินไปเช่นนี้ทุกวัน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็กๆ และเป็นวิถีแห่งความเพียรในการเดินบนทางสายกลางร่วมกันระหว่างแม่ครูและเด็กๆ

ตอนที่ ๓ ความสุขบนความพอใจกับสิ่งที่เรามี

หากมองอย่างผิวเผินแล้วชีวิตของเด็กๆ ที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ คงไม่แตกต่างอะไรไปกว่าเด็กในโรงเรียนวัดทั่วไป ที่ขาดสนของเล่นของใช้ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนและการดำเนินชีวิตที่สะดวกสบาย

ในห้องเรียน “ดอกโมกข์” ที่มีนักเรียน ๓๕ คน กับของเล่นของใช้ที่มีจำกัด ของเล่น, หนังสือ และอุปกรณ์ของใช้ในห้องที่มีอยู่ไม่กี่ชนิดนี้ บางอย่างเป็นของที่แม่ครูต้องจัดทำขึ้นเองอย่างง่ายๆ ตามที่กำลังมี อย่างพวกตุ๊กตาผ้า เบาะรองนั่ง ผ้าคลุมโต๊ะ ผ้าม่าน แม้แต่พระพุทธรูป ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจสูงสุดในห้องเรียนของศูนย์เด็กแห่งนี้ ยังเป็นเพียงพระพุทธรูปที่หล่อจากปูนพลาสเตอร์ ของเล่นและของใช้หลายชิ้นเป็นของที่ได้รับบริจาคซึ่งไม่สามารถเลือกได้ จนของบางอย่างในห้องเรียนก็ดูมากเกินไป ของเล่นบางอย่างในห้องก็มีน้อยเกินไป เด็กๆ ต้องใช้ผ้าห่มที่ได้รับบริจาคมาใช้แทนพรมปูพื้นกันเสียงดังเมื่อต้องการเล่นไม้บล็อก ดินสอสีที่มีอยู่ไม่กี่สีแต่เด็กๆ ต้องใช้ด้วยกันอย่างประหยัด แม่ครูนำของเล่นหลากหลายชนิดที่เป็นของเล่นสำเร็จรูปมา

จัดรวมไว้ในตะกร้าตามสี หรือตามชนิดของของเล่นเนื่องจากไม่สามารถจัดแยกได้ครบชุดตามแบบเดิมที่โรงงานผลิตของเล่นผลิตมาได้

ข้อจำกัดด้านวัตถุและปัจจัยเหล่านี้ยิ่งทำให้เด็กๆ ต้องอยู่ด้วยกันด้วยความเกื้อกูล ของเล่นที่มีน้อยชิ้นทำให้พี่ๆ ต้องยอมสละไปเล่นอย่างอื่นแทน อย่างครั้งที่แม่ครูจำเป็นต้องแบ่งเด็กเพียง ๖ คนให้มาเล่นปั้นแป้งโดว์ เด็กๆพากันยกมือเนื่องจากเป็นของเล่นใหม่ที่ไม่ค่อยจะได้เล่นกัน เมื่อแม่ครูเลือกให้มีเด็กๆ เล่นได้เพียง ๖ คน น้องมด (อนุบาล ๑) ถึงกับร้องไห้เสียใจที่ไม่ได้เล่น พี่อ้า พี่ฟ้าก็ยอมสละให้น้องเล่นก่อนแล้วค่อยรอลงเล่นในวันต่อไป ในวันถัดมาพี่อ้า พี่ฟ้าและพี่อนุบาล ๓ อีกหลายคนก็ยังไม่ได้รับอนุญาตอีก พี่ๆ หลายคนก็ยอมสละให้น้องเล่นก่อน แต่ด้วยความอยากเล่นแป้งโดว์มาก จึงมักจะอาสาช่วยนวดแป้งเก็บใส่กระปุกในเวลาเก็บของเล่นแทน

ส่วนใหญ่แม่ครูจัดหาของเล่นพื้นๆ ที่มีความยืดหยุ่นในการดัดแปลงไปเล่นได้หลายอย่างเป็นวัสดุจากธรรมชาติ และบางส่วนเป็นของเล่นที่ได้รับการบริจาคมา และเลือกจัดกิจกรรมที่เด็กต้องใช้มือในการสร้างสิ่งของขึ้นมาด้วย เช่นการปักผ้า การพันเชือก กิจกรรมสีเทียน ปั้นแป้งโดว์ เป็นต้น ด้วยเหตุที่ของเล่นที่แม่ครูเลือกใช้ในห้องเรียนเป็นของเล่นที่สามารถนำมาดัดแปลงเล่นได้หลายอย่าง ดังนั้นแม่ครูจึงไม่ต้องคอยจัดหาของเล่นชิ้นใหม่เข้ามาในห้องเรียนเลย เด็กๆ ก็ไม่เคยมีความต้องการที่จะได้ของเล่นสิ่งใดอีก นอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่ในห้องเรียนแล้ว แต่เมื่อเขาต้องการสิ่งใดเขาจะใช้วัสดุต่างๆ ที่หาได้จากในห้องเรียนมาประดิษฐ์เป็นสิ่งเหล่านั้นเอง

ของเล่นที่นำมาใช้เล่นทรายที่สนามเด็กเล่นก็มีไม่ถึง ๑๐ ชิ้นสำหรับเด็ก ๓ ห้องที่เวียนกันใช้ ทุกครั้งที่แม่ครูจะพาลงไปเล่นที่สนาม น้องแดงดีใจเป็นพิเศษรีบวิ่งไปหยิบตะกร้าที่ใส่จอบเล็กๆ กระป๋อง กรวยต่างๆ มาถือไว้ เมื่อลงไปถึงสนามเด็กเล่นที่ต้องการเล่นทรายบางคนอาจใช้มือหรือเศษใบไม้ในสนามมาทำเป็นกรวยใบไม้ หรือขุดดินด้วยหินหรือแท่งไม้ที่มีขนาดพอเหมาะ

แม้ว่าของเล่นจะมีอยู่น้อยและใหม่ไม่ค่อยจะได้เล่นของเล่นที่นำมาสำหรับเล่นทรายเลย หลังจากรอมาหลายวันแล้ว ในวันต่อมาใหม่ นำถ้วยโฟมและช้อนพลาสติกมาจากบ้านเพื่อนนำไปเล่นที่สนามทราย ในขณะที่ยืนแถวรอเพื่อนๆ เพื่อลงไปเล่นที่สนาม ดาวดึงถ้วยโฟมจากมือใหม่ แต่ใหม่ไม่ยอมถือไว้แน่น ดาวเป็นเด็กที่ตัวใหญ่เกินกว่าอายุจึงมีแรงมาก ดาวแย่งได้ในที่สุด แต่ถ้วยโฟมก็ฉีกขาดเป็นชิ้นในมือดาว ใหม่ดูถ้วยโฟมที่ฉีกขาดในมือดาว ใหม่พูดด้วยน้ำตาคลอ และน้ำเสียงสั่นว่า “ ครั้งต่อไป ถ้าพี่เอามาอีก อย่าทำอย่างนี้อีกนะ ” แล้วก็เก็บเศษถ้วยโฟมที่หล่นพื้นไปทิ้งแล้วมาเข้าแถว พร้อมกับบ่นอีกสองสามคำเกี่ยวกับพฤติกรรมของดาว และความเสียใจของว่า “ ดาวหนะไม่นำมาแย่งเลย อุตส่าห์เอามาเล่น ของดีดีเลยเสียหมด ”

แม้ว่าไหมจะเสียดายของเล่นที่พังเสียหาย แต่ก็ให้อภัยดาว ไม่โกรธ ไม่คิดกระทบ กระเทาทำร้ายดาวคืนแต่เสียใจ ซึ่งในไม่ช้าไหมก็จะรับความเสียใจไว้ได้ แม้ว่าวันนั้นไหมจะไม่มีของเล่นใหม่ก็ยังเล่นเสรีร่วมกับเพื่อนๆ ได้ตามปกติ

ทุกวันศุกร์ที่ห้องดอกไมกซ์มีเพื่อนด้วยโอกาสจากโรงเรียนเด็กตามอดมาเรียนร่วมอีก ๕ คน ในห้องเรียนจะแออัดไปด้วยเด็กๆรวม ๔๐ คน และครูอีก ๒ คน ทำให้เวลานั่งเป็นวงกลมวงเดียวกันของสมาชิกห้องดอกไมกซ์ต้องเบียดเสียดกันมาก แต่กระนั้นเด็กๆก็พร้อมใจกันนั่งสลับหน้าสลับหลังเพื่อให้ทุกคนสามารถร่วมกิจกรรมในวงกลมได้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งการทำกิจกรรม เคลื่อนไหว โยคะเพื่อสุขภาพ แม้แต่การฟังนิทานที่ต้องใช้ความสงบ ในขณะที่ฟังนิทานเมื่อเพื่อนบางคนกระเถิบเข้ามาข้างหน้าด้วยความสนใจอยากฟังจนเกิดบังกัน เด็กๆจะบอกเพื่อนด้วยเสียงแผ่วๆว่า “ฮึ้ย อย่าบัง” พลังดึงดูดเพื่อนให้ถอยหลังกลับมาที่เดิม เพื่อนก็ยอมถอยให้โดยดี แม้มีความไม่สะดวกแต่ทุกอย่างก็ยังคงดำเนินไปได้อย่างสงบ

เด็กๆใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระไม่ทุกขีรอนกับสิ่งของนอกร่างกายที่จำกัด เมื่อลองพิจารณาดูจะพบว่าในวิถีปฏิบัติที่แม่ครูจัดไว้ให้เด็กในกิจวัตรประจำวัน เป็นแบบแผนการใช้ชีวิตที่ผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ป้องกันกระแสแห่งอวิชชา เพราะรู้ว่าทุกข์เกิดจากความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ จึงตั้งใจไม่มอบการดำรงชีวิตที่ก่อให้เกิดทุกข์แก่เด็ก ตัดกระแสแห่งความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ (เวทนา) และความอยาก (ตัณหา) ออกจากชีวิตประจำวันของเด็ก การสอนธรรมะ ผ่านแบบแผนการใช้ชีวิตอย่างง่าย ๆ ฝึกลูกอยู่ในชีวิตจริงที่เด็กๆต้องเผชิญอยู่ทุกวัน จึงสามารถฝึกฝนเด็กๆได้อยู่ซ้ำๆ สม่่าเสมอ เป็นการป้องกันไม่ให้เด็กๆเติบโตไปตามกระแสแห่งกิเลส ตัณหา เพื่อไม่ให้เกิดการเกิดชนิดที่เกิดด้วยใจ ซึ่งเมื่อมีความรู้สึกและอยากเกิดขึ้นแล้วก็จะมีทุกข์ ไม่ทุกข์ เพราะไม่ได้มา ก็จะต้องทุกข์ที่ต้องไปดิ้นรนแสวงหาให้ได้มา ด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เข้าใจการเกิดแห่งทุกข์ และไม่ดิ้นรนไปให้ถึงทุกข์อย่างนี้ จึงเป็นวิธีสอนที่นำเด็กไปสู่ความเป็นอิสระทางพุทธได้อย่างแนบเนียน เช่นในการจัดให้เด็กๆได้รับประทานอาหารว่าง เมื่อทุกคนนั่งที่เก้าอี้แล้วแม่ครูให้เพื่อนุบาล ๓ มาช่วยทำหน้าที่แจกอาหาร(มื้อกลางวัน) และ แก้วนม(มื้อว่างเวลาเช้า) ให้น้อง โดยให้แจกน้องอนุบาล ๑ ให้ครบทุกคนก่อนจึงจะแจกเพื่อนุบาล ๒ ต่อจากนั้นจึงแจกให้ตนเอง การทำหน้าที่เช่นนี้เกิดขึ้นทุกวัน พี่ๆต้องคิดถึงน้องทุกคนก่อนคิดถึงตนเองเสมอ บางครั้งที่มีเด็กๆเลือกจานที่มีอาหารมาก หรือในจานที่มีลูกชิ้นมาก แม่ครูจะเตือนให้ทานจานที่ได้รับให้หมดก่อนแล้วถ้าต้องการเพิ่มค่อยมาตักได้ แม่ครูคอยสอนเช่นนี้เป็นประจำจนเด็กเกิดเป็นความเคยชิน ที่จะไม่เลือกวันนี้มีอะไรในจานอาหารของตนก็ต้องรับประทานจนหมด

การจัดให้เด็กๆทานอาหารว่างเวลาเช้า แม่ครูส่งจานอาหารว่างให้เด็กๆ เด็กๆจะไหว้แม่ครูก่อนแล้วหยิบอาหารว่างเพียงคนละ ๑ ชิ้น แล้วส่งจานอาหารให้เพื่อนคนที่นั่งถัดไป เด็กทุกคนจะ

หยิบอาหารวางไว้เพียง ๑ ชิ้น ไม่ว่าจะอาหารนั้นจะเป็นสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบทาน เหมือนเด็ก ๆ จะพอใจและทราบว่าทุกคนจะได้แบ่งปันอาหารวางนี้เท่ากัน เมื่อใครรับประทานอาหารในจานของตนหมดแล้วและต้องการเพิ่มเติมอีกสามารถยกมือขออนุญาตแม่ครูเดิมอีกได้ แม่ครูจะพยายามแบ่งอาหารที่เหลือให้เด็ก ๆ ทุกคนที่ต้องการทานเพิ่ม ในบางวันที่เด็ก ๆ ต้องการเติมอาหารกันมากและมีอาหารเหลือไม่พอ แม่ครูจะตัดแบ่งให้ทุกคนได้ทาน แม้ว่าเมื่อตัดแบ่งแล้วจะเหลือขึ้นเล็กน้อย เด็ก ๆ ทุกคนก็พอใจที่จะได้แบ่งกันทานอย่างถ้วนทั่ว

มีครั้งหนึ่งน้องใหม่กำลังนั่งคอยจานอาหารว่างจะวนมาถึงตนเอง เมื่อเห็นว่าอาหารว่างวันนี้คือผลล้นจี่ถึงกับเอ่ยขึ้นมาเบา ๆ ว่า “โโฮ ล้นจี่ พี่เชื่อไหมว่า หนูจะยังไม่เคยกินล้นจี่มาก่อนเลย” แล้วน้องใหม่ก็นั่งคอยให้เพื่อน ๆ ส่งจานล้นจี่มาถึงเธอ น้องใหม่ไม่ลืมที่จะยกมือไหว้ขอบคุณอาหารก่อนใช้มือหยิบผลล้นจี่ขึ้นมาเพียงหนึ่งผล ในขณะที่สายตาไม่ได้ละจากผลล้นจี่เพียงผลเดียวที่มีอยู่ในจานของตนด้วยความพอใจตลอดเวลากล่าวคำขอบคุณอาหาร สังเกตได้ว่าใหม่ไม่ได้เป็นห่วงว่าเธอจะได้รับแบ่งปันผลล้นจี่เพิ่มเติมได้อีกหรือไม่

ในช่วงเช้าหลังจากเคารพธงชาติและสวดมนต์แล้ว แม่ครูมักนำเด็กร้องเพลงประกอบท่าทางเคลื่อนไหวเพื่อออกกำลังกาย และฝึกโยคะท่าง่าย สิ่งสุดท้ายที่แม่ครูอยากจะทำกับเด็ก ๆ ในช่วงกิจกรรมวงกลมเช้าคือ “ฉันมีความสุขเล็กๆในใจฉัน ...และอยากจะแบ่งปันให้เธอ , I have little happy in my heart ..and I give it to you ” แม่ครูใช้การร้องเพลง “ความสุขเล็กๆ” ด้วยเสียงแผ่วเบามาก แล้วเดินไปกระซิบบทเพลงดังกล่าวข้างหูพยางค์ใช้มือลูบเบาๆที่หน้าอกของเด็กๆที่ละคนจนครบทุกคน เด็กๆมักอมยิ้มอย่างมีความสุข

ในช่วงกิจกรรมวงกลมช่วงสาย หรือที่ศูนย์เด็กเรียกว่า “วงกลมแห่งความรัก” ซึ่งเป็นช่วงที่นำความสงบ เข้ามาสู่หัวใจดวงน้อยด้วยการภาวนาง่ายๆ แม่ครูเริ่มต้นด้วยการตีระฆัง รอจนสิ้นสุดเสียงระฆังนั้นจึงกล่าว “ขอให้เสียงระฆังนี้ นำเด็ก ๆ กลับมาอยู่กับตัวเองอีกครั้ง ” สงบนิ่งสักครู่แม่ครูจึงเชิญเทียนจากโต๊ะบูชาพระพุทธรูปแล้วจุดเทียนส่งเวียนไปทางซ้ายของแม่ครู เด็กๆจะพนมมือขึ้นไหว้แล้วจึงรับเทียนนั้นก่อนส่งต่อให้เพื่อนคนถัดไปจนครบทุกคน เมื่อเทียนวนมาถึงคนสุดท้ายแม่ครูนำเทียนไปวางไว้ตรงกลางวง ซึ่งแม่ครูมักจะจัดดอกไม้ประดับที่วางเทียนด้วยผ้าฝ้ายที่จัดไว้อย่างสวยงาม บรรยากาศในห้องที่เงียบสงบ หอมล้อมด้วยเพื่อนทุกคนและแม่ครูที่เด็กๆไว้ใจรักและศรัทธา เป็นความสงบที่อบอุ่นและมั่นคงอยู่ภายใน ช่วงก่อนเข้านอน แม่ครูนำนักเรียนสวดมนต์และภาวนาแผ่เมตตาด้วยบทเพลง “เราจะอธิษฐานเพื่อพัฒนาความรัก เพื่อปกป้องชีวิตของเพื่อนมนุษย์ สา สรรพสัตว์ พืช และดิน สรรพสัตว์ พืชและดิน ” เพื่อนำนักเรียนสู่การนิทราอย่างสุขสันต์

แม้ว่าชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กที่ศูนย์เด็กฯ อริยสัจจะ จะไม่ได้รับการบำรุงบำเรอทางกายมาก การกินอยู่ก็เป็นไปอย่างพอดี แต่สิ่งที่เด็กๆ ได้รับอย่างมากคือการบำเรอจิต ด้วยความอบอุ่น ความดีและความงามแท้จริงจากกิจกรรมที่แม่ครูมอบให้ หากมองอย่างผิวเผินกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมธรรมดาที่โรงเรียนทุกโรงเรียนก็จัดทำกันอยู่ แต่ความลึกซึ้งอยู่ที่ผู้ถ่ายทอดซึ่งแม่ครูนาซีให้ เห็นบทบาทของแม่ครูในฐานะแม่ผู้มีหน้าที่อบรมบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีไว้ว่า “ถ้าครูเรียนแต่ภายนอกเราจะไม่สามารถสัมผัสเด็กได้ สิ่งที่เราเห็นเด็กไม่ใช่แค่เพียงตาเนื้อ เด็กมีสัมผัสที่ละเอียดที่สามารถรับรู้ตัวตนข้างในของคุณได้” ดังนั้นครูต้องใช้ตัวตนของครูทั้งหมดในการสอนเด็ก ต้องมีความตั้งมั่น แน่วแน่ในวิถีปฏิบัติ

ป่าแก้ว อุบาสิกานึ่งในผู้ทำงานเป็นอาสาสมัครในการบริหารการสอนในศูนย์เด็กฯ อริยสัจจะชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรของโรงเรียนมีเป้าหมายสูงสุดคือการทำให้เด็กๆ เป็นอิสระทางพุทธ “ปัจจุบันที่เราเป็นสุขไม่ได้เพราะเราไม่รู้ทุกข์ ถ้าเราไม่รู้หัวใจของการเกิดคือทุกข์ มีทุกข์จากกิเลสต่างเราก็จะวิ่งเข้าไปหา ไม่รู้ว่าทุกข์คืออะไรก็วิ่งเข้าไปที่บันเทิงเลย แต่ถ้าเรารู้จักทุกข์ในอริยสัจจะเราก็จะมีสุขแบบพอดีๆ” ดังนั้นความสุขที่เกิดจากความเป็นอิสระทางพุทธคือ ทำอย่างไรให้เด็กไม่ต้องยึดติด เขาจะอยู่ที่ไหนก็ได้ กินอะไรก็ได้ อยู่ง่าย มีอะไรก็เล่นได้เล่นตามธรรมชาติ เด็กก็เอามาเล่นได้ การกินอยู่อย่างง่าย ถ้าฝึกอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ก็จะกลายเป็นความเคยชินของจิต ที่ จะอยู่ง่ายมีอะไรก็เล่นได้ มีอะไรก็ใช้ได้ ไม่ยึดติด จึงเป็นอิสระ

ด้วยแนวการสอนทำให้เด็กๆ ไม่ยึดติดกับสิ่งของภายนอกกาย เด็กสามารถมองเห็นสิ่งต่างเป็นของสวยงาม ความงามเกิดจากการมองเห็นความจริงในปัจจุบัน อย่างที่ท่านติช นัท ฮันห์ นักบวชฝ่ายมหายานอธิบายไว้ว่า “ขณะเมื่อเราสงบอยู่กับปัจจุบัน เราย่อมแลเห็นได้ซึ่งความงามและความอัศจรรย์ ซึ่งประจักษ์อยู่ต่อหน้าเรา ไม่ว่าสิ่งนั้นๆ จะเป็นทารกเกิดใหม่ หรือพระอาทิตย์แรกขึ้น เราอาจมีความสุขได้” (ติช นัท ฮันห์, ๒๕๔๒) เด็กๆ ที่ศูนย์เด็กฯ แห่งนี้ จึงมักจะเพลิดเพลินกับการนั่งมองดอกไม้ ต้นไม้ สongดูใบไม้ หรือแม้แต่ลูกเงาะที่ปลอกเปลือกแบบผ่ากลางไว้เด็กๆ ยังสามารถเห็นว่ามันกำลังยิ้มกับพวกเขาอยู่ด้วย และคงเป็นเช่นเดียวกับที่แม่ครูของพวกเขาเองที่มีความสุขง่าย ๆ จากการเพียรทำให้ตั้งมั่นอยู่กับการทำงานในขณะนี้โดยไม่เคยรู้สึกว่าจะต้องใช้อะไรมากกว่าที่มีอยู่ก็อยู่ได้ เมื่อของเล่นในห้องขาดแม่ครูก็ให้แบ่งกันผลัดกัน ถ้าอาหารไม่พอแบ่งกันเติม แม่ครูก็จะตักให้คนละน้อยให้ทุกคนได้รับอาหารเพิ่ม ที่สำคัญความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของแม่ครูและผู้คนในชุมชนนี้ทำให้อะไรที่ดูเหมือนจะขาดไม่ใช่เรื่องทุกข์ร้อน กลายเป็นเรื่องของความพอดี อยู่เท่าที่มี เสื้อผ้าสะอาดเรียบร้อยที่มีอยู่ไม่กี่ชุดของแม่ครู ไม่ได้บดบังตัวตนที่แท้จริงในของแม่ครูไปจากการรับรู้ของเด็กๆ ได้ ข้าวของเครื่องใช้ทรัพย์เพื่อการบริโภคจึงไม่ได้เป็นข้อจำกัดในการใช้ชีวิตอันสงบสุขของผู้คนในชุมชนนี้เลย

ตอนที่ ๔ โลกสีขาวของเด็กออริยัสส์

เด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ที่มีชีวิตตามหนทางสายกลางแห่งการภาวนาในการกิน อยู่อย่างพอดี ไม่เบียดเบียน รักษาจิตใจให้ผ่องใสเบิกบาน ภายในบริบททางสังคมของชุมชนรอบ วัด ที่ผู้คนอาศัยพึ่งพากันเป็นครอบครัวใหญ่ ช่วยกันดูแลรับ-ส่งเลี้ยงดู ช่วยเหลือแบ่งปัน หรือบางครั้งใช้เวลาว่างพักผ่อนด้วยกัน ทั้งที่บางครอบครัวก็ไม่ได้เป็นเครือญาติกัน การเล่นของเด็กๆที่ศูนย์ เด็กออริยัสส์จึงสะท้อนภาพจิตสำนึกที่ดั่งงามเหล่านี้ออกมาเสมอ

การเล่นเสรีของเด็กๆที่ศูนย์เด็กออริยัสส์ อยู่ในช่วงเวลาประมาณ ๑๐.๔๕ น. หลังจาก รับประทานอาหารเช้าและฟังนิทานแล้ว ช่วงเวลาการเล่นเสรีนี้แม่ครูจะให้เด็กๆเลือกกระหว่าง เล่นเสรีในห้องเรียนและเล่นเสรีที่สนามเด็กเล่น หากวันใดแม่ครูจัดให้เล่นบนห้องเรียนเด็กๆก็จะได้ไม่ได้ลงสนามเด็กเล่น ในหนึ่งสัปดาห์จะกำหนดให้เล่นในห้องสองวันและเล่นที่สนาม สองวัน ส่วนวันศุกร์จะเป็นวันกตัญญูต่อข้าวของเครื่องใช้และสถานที่ที่ใช้เล่น

ในการเล่นเหตุการณ์ที่เด็กมักสมมุติขึ้นคือการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ช่วยเหลือกัน ในการทำงานบ้าน หุงหาอาหารทานด้วยกันและช่วยกันดูแลเด็กๆ ดังตัวอย่างสถานการณ์ในการเล่นหลายๆครั้งที่นี่

หลังจากแม่ครูอนุญาตให้เล่นแล้ว ปุ่น เล็ก น้ำ แพรว แบ่งจี บั้นจั้น และ ไหม เลือกที่จะเล่นเสรี (ไม่ทำกิจกรรมระบายสี อ่านหนังสือ หรืองานหัตถกรรม) ปุ่นนำผ้าสีแดงมาคาดที่เอว ผูกผ้าสีฟ้าที่คอปล่อยชายมาด้านหน้า น้ำก็นำผ้าสีชมพูผูกเป็นกระโปรง พรางบอกเพื่อนๆว่าตนเองเป็นแม่ เมื่อเห็นปุ่นแต่งตัวก็เลย กำหนดให้ปุ่นเป็นพ่อทันที เล็กและแพรว ค่อยๆนำผ้าออกมาจากตะกร้าเรียง เล็กใช้เตารีด (ของเล่นที่ทำเลียนแบบของจริง) รีดผ้าที่ละผืนแล้วค่อยพับให้เล็กลง แล้วรีดไปเรื่อยๆอย่างเจียบๆ แม้ว่าเพื่อนรอบข้างจะเริ่มเล่นกันเสียงดังแล้ว น้องแบ่งจีและบั้นจั้นนำจานชามมาปรุงอาหารโดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับใคร

ขณะที่ปุ่นกำลังมองหาผ้าชิ้นที่เหมาะสมมาแต่งตัว แล้วเห็นเล็กกำลังนั่ง รีดผ้าอยู่ จึงหยิบผ้าชิ้นมาชิ้นหนึ่งจากกองผ้าแถวนั้นแล้วส่งให้เล็ก

ปุ่น : “รีดให้ด้วย” (ขณะส่งผ้าให้เล็กชิ้นหนึ่ง)

เล็ก (รับผ้ามาวางไว้ข้างๆตนเอง)

เล็ก (รับผ้ามาวางไว้ข้างๆตนเอง ขณะที่มือยังรีดชิ้นที่ยังรีดอยู่ต่อไป)

น้ำ : “แจ้ว รีดผ้า ” (ถอดผ้าชิ้นที่ยังพันตัวไม่เสร็จออกส่งให้เล็ก)

น้ำ : “เล็กเป็นแจ้ว”

น้ำ : “รีดให้เรียบร้อยนะจ๊ะ” (ชี้นิ้วไปที่เล็ก พุดทำนองสั่ง)

เล็ก (รีดผ้าไปที่ละผืน เรื่อยๆ รวมทั้งผ้าชิ้นที่เพื่อนส่งให้)

ในขณะนั้นปุ่นนำตุ๊กตาผ้าวางลงในกระจาดหวายขนาดพอดีกับตุ๊กตา ที่ด้านล่างปูด้วยผ้าผืนเล็กๆ และนำของเล่นไม้บล็อกชิ้นเล็กๆ ที่มีจุกไม้ยื่นออกมาจ่อไว้ที่ปากของตุ๊กตา เหมือนป้อนนม ขณะวางกระจาดนั้นอยู่ที่พื้น

ปุ่น “ พ่อเลี้ยงลูกนะจ้ะ ” (พูดกับตนเองด้วยเสียงนุ่มนวลและเบา)

ปุ่น (ป้อนนมตุ๊กตา เอามือตบเบาที่ตัวตุ๊กตา พลังพูดอะไรกับตุ๊กตา ด้วยเสียงนุ่มนวลและแผ่วเบา มองไปที่ตุ๊กตาด้วยสายตาอันอ่อนโยน ทำอย่างนี้อยู่สักครู่ ประคอบกระจาดที่วางตุ๊กตาด้วยอ้อมแขนทั้งสองข้าง ค่อยๆ วางลงไปที่บ้านตุ๊กตา แล้วห่มผ้าให้)

ขณะที่ปุ่นเล่นอยู่นั้น พลอยสังเกตเห็นการเล่นของพี่จึงเล่นในลักษณะเดียวกัน โดยนำตุ๊กตามาแต่งตัวที่บริเวณใกล้เคียงกัน เมื่อปุ่นเห็นเข้าก็มาเฝ้าดูอ้อมด้วยความสนใจ

พลอย : “ นี่น้องของอ้อม ” (จัดหาผ้ามาปูที่นอนให้น้อง)

พลอย : “ พี่จะฉีเสริจ เนี่ย ”

ปุ่น : “ พี่ช่วยเลี้ยงน้องมัย ”

ปุ่นพาน้องไปอาบน้ำ และพลอยหยิบตะกร้ามาใช้เป็นอ่างอาบน้ำให้น้อง ขณะนั้นน้ำกับเล็กเริ่มสนใจ จึงเริ่มหาตุ๊กตามาคนละตัวนั่งเล่นอยู่ในมุมบ้าน เมื่อปุ่นและพลอยอาบน้ำให้น้องเสร็จก็นำผ้าห่อตัวน้องแล้วอุ้มเข้ามาในบ้าน

เล็ก : “ นี่น้องๆพวกนี้เป็นพี่น้องกันนะ ให้อยู่บ้านเดียวกัน ” (พลังชี้ไปที่ตุ๊กตาทั้งหมด)

ปุ่น (ทำท่าตื่นเต้นดีใจ)

ปุ่น : “ เดี่ยวพ่อจะเป็นคนเลี้ยงน้องเอง แม่ไปทำกับข้าว แล้วก็เตรียมนมให้ลูกด้วย ”

น้ำ : “ แจ๋ว... แจ๋วไปดูแลบ้าน ภูบ้านด้วย ” (มองไปที่เล็ก)

น้ำ : “ เดี่ยวแม่จะทำกับข้าวไว้ให้เอง ”

เล็ก : “ ไม่เอาอะ เราจะเลี้ยงลูกของเราเอง ”

ปุ่นจัดตุ๊กตาแต่ละตัวใส่เสื้อผ้า หาทีนอนให้แล้วนำไปวางใกล้กับตุ๊กตาตัวแรกของตนเองในบ้านของเล่น แล้วก็สาละวนอยู่กับการเลี้ยงน้องหลายคน ส่วนน้ำก็เตรียมหุงหาอาหารโดยมีพลอยช่วย เล็กยังช่วยดูแลน้องๆหลายคนพร้อมกันไป

(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่๒๕.๖.๔๕)

ในการเล่นเด็กๆต่างสมมุติว่าตนเองมีลูก ทุกคนอยากช่วยกันเลี้ยงน้องเมื่อปู่อาสาช่วยดูแลน้องให้พร้อมกันหลายคน เพื่อนๆจึงแบ่งหน้าที่กันดูแลบ้านและทำกับข้าว เป็นเหมือนกับชีวิตในครอบครัวที่พวกเขาอาศัยอยู่ บ้านของพลอยอยู่ไม่ห่างจากฟ้านักเรียนห้องเดียวกัน ทั้งสองบ้านไปมาหาสู่กันแบ่งปันอาหารและของเล่นกันเสมอเมื่อปิดภาคเรียนที่ผ่านไป ทั้งสองครอบครัวไปเที่ยวสวนน้ำด้วยกันพร้อมกับเพื่อนบ้านอีกครอบครัวหนึ่ง เช่นเดียวกับแป้ง เปรี๊ยะ และหวานที่ คุณพ่อ-คุณแม่สนิทสนมกัน มักจะผลัดกันฝากลูกๆมาโรงเรียนด้วยกันเสมอ นอกจากนี้ในการพบปะแม่ครูเวลาเข้าคุณแม่ของเปรี๊ยะสามารถพูดถึงพัฒนาการและความประพฤติของแป้ง หวาน ได้อย่างละเอียด ดังนั้นการช่วยกันเลี้ยงลูกการแบ่งอาหารกันทานจึงเป็นเรื่องที่เด็กๆคุ้นชินจนรับเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามปกติของพวกเขา

การเล่นในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเด็กๆมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในลักษณะเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และช่วยเหลือกันยังมีให้เห็นบ่อยๆ อย่างกรณีที่ใหม่เล่นเป็นแม่บ้านที่อยู่บ้านใกล้กับหวาน การเล่นเริ่มจากการที่ทั้งสองคนกำลังทำอาหารอยู่คนละบ้าน จนกระทั่งย้ายครัวมาอยู่ด้วยกัน จัดอาหารเสิร์ฟ และทานที่โต๊ะเดียวกัน ทั้งสองคนเล่นทำอาหารจากของเล่นที่เป็นรูปเครื่องครัวสำเร็จรูปอยู่แล้ว

ขณะที่ฝ่าย ใหม่ และหวาน ต่างเล่นทำอาหารอยู่ ใหม่เริ่มสังเกตการเล่นของหวานว่าเธอกำลังทำอาหารเหมือนกัน

ใหม่ : “เราสองคนเป็นแม่ของลูก แล้วเราก็เป็นเพื่อนกัน ” (พูดกับหวานในขณะที่แต่งตัว)

ใหม่และหวานสาละวนกับการจัดหม้อ จาน ชาม แล้วต่างคนต่างกำลังเล่นทำกับข้าว

ใหม่ : “ วันนี้เธอมากินกับข้าวบ้านเรานะ ”

หวาน (มองดูดาว แล้วหยิบของเล่นมานั่งทำอาหารที่โต๊ะใกล้ๆ)

ใหม่ : “ เอ้อเอากับข้าวมาหน่อยแล้ว เตี้ยมันจะไหม้ ”

หวาน : (รีบลุกมายกหม้อใบเล็กขึ้นมาวางไว้หน้าใหม่)

ใหม่ : “ ช่วยทำกับข้าวหน่อยนะ ”

ทั้งสองคนช่วยกันทำอาหารอยู่สักครู่

ใหม่ : “ เสร็จแล้ว เสร็จพอดี ” (พูดกับตนเองขณะ ใช้ช้อนตักอาหารออกจากชามใบใหญ่ใส่ จานเล็กๆ)

หวาน : “ เสร็จพอดี ” (พูดกับตนเองด้วยเสียงเบาๆ ขณะยกจานอาหารที่ตนเองกำลังปรุงมาวางที่โต๊ะ)

ใหม่ : “ เรียบร้อยหรือยังจ๊ะ พอเสร็จจะจัดใส่จานให้เรียบร้อยด้วยนะ ”

ใหม่ : มองดูรอบโต๊ะ แล้วหันไปหยิบกระบอกลงสูง เทส่วนผสมไปมา

ไหม : “นี่นม นี๋มะนาว แล้วก็ คน คน คน ” (พูดกับตนเอง ขณะทำท่าเทและคนไปมา)

หวาน : (ทำท่ารินน้ำจากกระบอกลงใส่ถ้วย แล้วเล่นผสมน้ำผลไม้แบบเดียวกับไหม)

ไหม : “ หวานเสร็จหรือยังจ๊ะ ถ้าเสร็จแล้วใส่จานให้เรียบร้อยนะ ”

ไหม : “ พอเธอใส่จานเสร็จก็ป้อนลูกของเราด้วยนะจ๊ะ ”

หวาน : “ ใต้เลยจ๊ะ ”

(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๖.๘.๕๕)

ในบางครั้งที่ไหมเล่นเลี้ยงลูกเมื่อตนเองอยากไปงานเลี้ยง ไหมฝากเพื่อนที่เล่นอยู่ใกล้ให้แวะมาป้อนนมลูกระหว่างที่เธอไม่อยู่บ้านด้วย เพราะกลัวว่าลูกจะหิว เพื่อนๆก็ทำให้ด้วยความยินดี ความเกื้อกูลในวิถีชีวิตของเด็กๆ ครอบคลุมไปถึงสิ่งมีชีวิตต่างๆรอบตัว ไม่จะเป็นสัตว์ต่างๆ และต้นไม้

ขณะที่เด็กผู้หญิงหลายคนกำลังเล่นทำอาหารอยู่ที่ศาลาในสนามเด็กเล่น ต้นไม้ใบไม้ในสนามจึงกลายเป็นอุปกรณ์ประกอบการเล่นอย่างดี ดึงไปไม้กันเป็นกำใหญ่ เอามาตำบ้าง ต้มเป็นยาสมุนไพรบ้าง ระหว่างเล่นเมื่อเด็กเห็นเพื่อนดึงไปไม้กันมากขึ้น จึงเริ่มคิดถึงคำสอนของแม่ครูขึ้นมาได้พรางพูดกับตนเองขึ้นว่า “ อ๊ย ไม้สีเขียวเขายังใช้อยู่ ” แล้วเดินเก็บใบไม้ที่ร่วงอยู่กับพื้นขึ้นมาให้เพื่อนเล่นแทนแล้วบอกเพื่อนว่า “ เอานี้พวกนี้พีต้นไม้เค้าไม่ใช่แล้ว ” เมื่อ แป้งเราะห์ และหวาน ได้ยินก็เที่ยวเดินเก็บใบไม้ที่พีต้นไม้ไม่ใช่แล้วมาเล่นบ้าง

ที่สนามเด็กเล่นของศูนย์เด็กนี้ มีทั้งลานในร่มพื้นเป็นปูนด้านหน้ามีรูปหล่อหลวงพ่อบุ๊ให้กำเนิดศูนย์เด็กฯ ต่อด้วยลานพื้นปูนที่มีหลังคาเป็นระแนงไม้ มีรากไม้เลื้อยปกคลุมให้ร่มเงา ถัดจากบริเวณนี้ด้านหนึ่งจะเป็นสวนป่าเล็กๆ ปกคลุมต้นไม้ใหญ่บนเนินดินที่มีระดับสูงต่ำไม่เท่ากันเด็กๆ ชอบวิ่งขึ้นไปบนเนินดินแล้วก็ไถลตัวลงมาเร็วๆ เป็นที่สนุกสนาน เวลาฝนตกพื้นดินบริเวณนี้จะแฉะมากจนเดินขึ้นไปไม่ได้ เวลาแดดออกที่สวนป่านี้จะร่มรื่นเพราะมีต้นไม้สูงใหญ่จำนวนมากให้ร่มเงาอยู่โดยรอบ อีกด้านหนึ่งจะเป็นลานโล่ง มีต้นไม้ใหญ่บ้างแต่ไม่มากเหมือนที่สวนป่า มีศาลาไม้เล็กๆ สองหลังไว้ให้เด็กๆ นั่งเล่น หลังหนึ่งอยู่ใกล้ลานดิน อีกหลังหนึ่งอยู่ใกล้บ่อทราย ติดกันเป็นต้นลีลาวดีซึ่งเป็นต้นไม้ที่เด็กๆ ชอบปีนป่ายมากเนื่องจากต้นเดี่ยวและลำต้นแยกเป็นกิ่งก้านที่แข็งแรงพอจะปีนได้ไม่ยาก

บางครั้งแม่ครูนำเด็กเล่นเกมการละเล่น เช่น แม่งู มอญซ่อนผ้า วิถีข้าวสาร เด็กๆ ที่สนใจอยากเล่นเกมกับแม่ครูก็เล่น ส่วนเด็กบางคนที่ไม่อยากเล่นก็อาจวิ่งไปเล่นตามที่ตนเองสนใจ หรือน้องๆ บางคนสมัครใจนั่งดู แม่ครูก็อนุญาต ในวันที่อากาศดีและฝนไม่ตกพื้นดินที่สวนป่าแห่ง

พอที่เด็กๆ จะเดินได้ แม่ครูอาจจัดเตรียมกระดาษกับสีเทียนให้เด็กๆ เอาสีเทียนกับกระดาษมาลอก ชูดลายจากพี้นไม้ อาจเป็นลายของลำต้นหรือใบ หรืออาจนั่งวาดรูปอยู่บริเวณนั้นก็ได้ ที่น่าสังเกตคือ หลังจากการทำงานศิลปะเหล่านี้แม่ครูมักไม่ได้พูดถึงความสวยงามของภาพที่ได้ ไม่ได้มีตัวอย่างภาพที่ดีที่สุดของเด็กคนใดคนหนึ่งขึ้นมาแสดง แต่จะสนใจสิ่งที่เด็กๆ อยากจะเล่าให้ครูฟัง เท่านั้น

โดยส่วนมากแล้ว แม่ครูจะให้เด็กๆ เล่นอย่างอิสระตามที่ตนเองอยากเล่น เด็กๆ มักแยกกัน เล่นเป็นกลุ่มย่อยๆ บางคนเล่นจะเข้ บางคนเล่นทราย บางคนเล่นบทบาทสมมุติ เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ ๔๐ นาที แม่ครูนำนักเรียนล้างมือ-เท้าก่อนเดินขึ้นห้องไปรับประทานอาหารกลางวัน เด็กๆ จะช่วยกันเก็บอุปกรณ์ที่เตรียมลงมา หรือเก็บเศษใบไม้ที่เล่นค้างไว้มาทิ้งในถังขยะ

การเล่นด้วยกันในห้องดอกไม้ที่มีเด็กในห้องจำนวนมากทำให้พื้นที่ในห้องคับแคบ รวมทั้งมีเด็กพิเศษอีก ๒ คนและของเล่นบางอย่างก็มีน้อยชิ้นเกินไปยอมมีความไม่ราบรื่นเป็นธรรมดา เมื่อมีการกระทบกระทั่งกันระหว่างการเล่น เด็กๆ มีวิธีที่จะแก้ปัญหากันอย่างสันติ อย่างครั้งที่พี่ปุ่น กำลังเล่นทำอาหาร แต่กลับมีเพื่อนๆ ที่เล่นอยู่ใกล้วิ่งเข้ามาชนข้าวของตกหล่นเสมอ ปุ่นจึงคิดสร้างรั้วบ้านเพื่อป้องกันไม่ให้เพื่อนเดินมาชน โดยใช้ลูกคิดวางของเล่นในมุมบดล็อกมากันเป็นรั้ว เมื่อเดินเข้าบ้านเล่นต่อไป ไม่นานน้องหวานที่เล่นอยู่ใกล้กันก็เดินชนรั้วของพี่ปุ่นจนล้มลง พี่ปุ่นเงยหน้ามองจะเอาเรื่องแบบที่เล่นที่จริง น้องหวานเห็นเข้าก็อมยิ้มอายๆ ยืนนิ่งไม่พูดจา พี่ปุ่นลุกขึ้นเดินเข้ามาใกล้หวานยังมองตาม แต่ก็ยิ้มน้อยๆ แกล้งทำทำนักเลงใส่ สักครู่พี่ปุ่นจึงหันกลับมาหยิบรั้วบ้านให้ตั้งขึ้นมาใหม่ พลาญพูดเล่นๆ ว่า “ซุ่มซุ่มจริงน้อ” แล้วก็เล่นกันต่อไปไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น

ปุ่นพยายามที่จะป้องกันการรบกวนจากเพื่อนๆ ที่เล่นอยู่ใกล้ๆ ด้วยการกั้นอาณาบริเวณไม่ให้รบกวนกันแต่ว่า น้องหวานเดินชนรั้วบ้านที่ปุ่นสร้างไว้อีก แม้ว่าปุ่นจะเริ่มรู้สึกว่าคุณรบกวนบ่อยๆ แต่เมื่อมองหน้าหวานแล้วรู้ว่าน้องก็รู้ตัวว่าผิด ปุ่นจึงให้อภัยน้อง ไม่โกรธและไม่คิดที่จะกระทบกระทั่งกันขึ้นให้เกิดความเจ็บช้ำ

พัฒนาการทางสังคมของเด็กที่ศูนย์เด็กขริยส์จัสส์สะท้อนออกมาในการเล่น ซึ่งเผยให้เห็นจิตสำนึกที่งดงามของเด็กที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้คือวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา ที่กล่อมเกลาจิตใจของเด็กให้อ่อนโยน มันคงมีสติไม่อ่อนไหวไปกับอารมณ์อันจะทำให้ใจตนเองขุ่นมัว การแก้ปัญหาในการกระทบกระทั่งของเด็กๆ จึงมีบุคลิกลักษณะนิสัยที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพุทธร่วมอยู่ด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเกิดขึ้นในขณะที่ ฝ่ายกำลังเล่นทำอาหารอยู่คนเดียว ดาวเดินเข้ามาแล้วแย่งของเล่นจากมือของฝ่าย ฝ่ายไม่ยอมจึงยึดกันอยู่สักครู่ แต่ดาวเป็นเด็กตัวใหญ่กว่าฝ่ายมากดาวจึงออกแรงดึงของเล่นไปได้

ฝ่ายร้องให้เสียงดังเดินมาฟ้องพี่ไหม (พี่สาวแท้ๆของฝ่าย) ใหม้พลบโยนฝ่าย ด้วยการกอดน้องแล้วพูดขึ้นว่า

ไหม : “ ดาวนะ อย่าทำอย่างนี้สิ มันไม่ใช่ของของดาวนะ ” (ขณะที่ตนเองยังคงนั่งอยู่ที่เดิม)

ดาวยังยืนอยู่บริเวณนั้น และฝ่ายยังไม่หยุดร้องให้ หวานที่ยืนอยู่บริเวณนั้นและยืนมองเหตุการณ์อยู่ตั้งแต่แรก หยิบผ้ามาคลุมไหล่เดินมาทำท่าเคาะประตูบ้าน ไกล่กับที่ดาวยืนอยู่

หวาน : “ ดาวจำ ก๊อก ก๊อก ก๊อก ออกมาเถอะจ๊ะ ” (พลังจูงมือดาวออกไป)

ดาวยอมเดินตามออกมาแต่โดยดี หวานอมยิ้มให้กับตนเองเมื่อดาวออกไปจากมุมบ้านแล้ว ฝ่ายค่อยๆหายเสียใจ จึงหยุดร้องให้เสียงดังแต่ยังมีเสียงสะอึกสะอื้นอยู่ เดินมาหยิบไม้ตะเกียบกำใหญ่ขึ้นหันไปทางหน้าต่าง แล้วพนมมือหลับตาพูดพึมพำไม่ได้ยิน ทำท่าเหมือนสวดมนต์ ฝ่ายใช้เวลาอยู่พักใหญ่จึงหยุดสะอื้นได้ สักครู่ใหญ่จึงหันไปบอกพี่ไหมว่า

ฝ่าย : “ พี่ไหมจะไหว้พระมัย หนูจุกเทียนไว้ให้แล้ว ”

ไหม (ไม่ได้ตอบว่าอะไร ยังคงเล่นทำอาหารกับหวานอยู่)

ฝ่าย : “ หนูไหว้พระ ขอให้หนูมีความสุข ” (พูดกับตนเองโดยไม่ได้มองใครระหว่างกำลังจัดโต๊ะของเล่นให้เรียบร้อยอีกครั้ง)

แล้วเด็ก ๆทุกคนก็เล่นต่อไปตามปกติ

(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๖.๘.๕๕)

ขณะที่ฝ่ายกำลังเสียใจที่เพื่อนมาแย่งของเล่น หวานคิดวิธีที่จะให้ดาวไม่ไปรบกวนฝ่ายอีก จึงเอาผ้ามาคลุมไหล่ให้ตนเอง แล้วมาเคาะประตูพาดาวไปข้างนอก เมื่อทำได้หวานก็รู้สึกปิติอยู่ในใจแสดงให้เห็นด้วยการอมยิ้มอยู่กับตนเองอยู่นาน เมื่อเหตุการณ์ยุติลงแม้ว่าฝ่ายจะได้ของเล่นคืน ก็ยังต้องการปลอบประโลมใจ จึงใช้พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งทำให้จิตใจหายขุ่นมัวและกลับมีความสุข การไหว้พระขอพรของฝ่ายทำด้วยจิตสำนึกที่ศรัทธาว่าพระพุทธรูปจะทำให้ตนเองมีความสุข เมื่อฝ่ายได้หยุดคิดถึงเรื่องที่ทำให้ตนเองเสียใจแล้วหายใจข้างลงในขณะสวดมนต์ เป็นการดูแลจิตใจตนเองให้ผ่องใส ไม่มีวัชโรคใจที่ดาวเข้ามาแย่งของเล่นไป

ความสัมพันธ์และการแก้ปัญหาการกระทบกระทั่งเล็กๆน้อยๆ ของเด็กที่ศูนย์เด็กชนนี้ปรากฏในลักษณะเดียวกันคือ การให้อภัยไม่เพ่งโทษ การไม่คิดกระทบตอบโต้กลับคืน บ่อยครั้งที่เพื่อนที่เป็นเด็กพิเศษเที่ยวก่อกวนไปทั่ว มีอยู่วันหนึ่งหลังจากที่รับประทานอาหารกลางวันเสร็จ

แล้ว ทุกคนกำลังกตัญญูกับด้วยงานและสถานที่ที่ตนใช้ ด้วยการล้าง กวาดทำความสะอาดพื้น โต๊ะและเก้าอี้อยู่ ปูนถือที่โกยขยะ ยกข้ามศีรษะเพื่อน จนพลาดไปเคาะถูกศีรษะจุ่นเข้า จุ่นหยุด กวาดพื้นหันมามองว่าใครกันที่ทำตนเอง เมื่อหันไปเห็นปูนยืนนิ่งอยู่ด้านหลังจุ่นก็ไม่ว่าอะไร เขามือลูบศีรษะตัวเองอยู่ แม่ครูรีบเดินมาห้ามปูนไว้ แล้วแม่ครูถามจุ่นว่า “เป็นอะไรหรือเปล่า” จุ่นบอกแม่ครูว่า “บ่เป็นหยั่งดอก”แล้วยังเดินกวาดพื้นต่อไป พลางบ่นกับตนเองว่า “ปูนมันบู้ฮู้ฮียัง เสียเลย” จุ่นและเพื่อนๆ ที่อยู่ห้องดอกโมกซ์ มักเคยถูกปูนทำอะไรกะทบเล็กๆ น้อยๆ โดยไม่ตั้งใจ แม่ครูก็มักจะสอนเด็กๆ ว่า “ไม่เป็นไรนะครับ น้องยังไม่ค่อยรู้เรื่อง ” เสมอ

แม้ว่าการอยู่ร่วมกันในห้องดอกโมกซ์จะมีข้อจำกัดมาก ทั้งเรื่องจำนวนเด็กที่มาก ของเล่น ที่มีน้อย แล้วเด็กยังต้องช่วยแม่ครูทำงานบ้านอยู่เสมอ ในห้องเรียนกลับอยู่ร่วมกันได้อย่าง ราบรื่นไม่ค่อยเกิดเรื่องราวทะเลาะกันในในกลุ่มเด็กๆ แม่ครูนาช่วยมองว่า

“นาวามันอยู่ที่ครูด้วย ครูไม่ได้ทำเพราะเป็นหน้าที่ แต่เป็นเพราะ ครูมีความรู้สึกกับเด็กจริงๆ เราไม่เคยหยาบกับเด็ก กับเด็กที่ทะเลาะกัน ครูจะ กอดและบอกว่าไม่เป็นไรนะ เราทนได้ เราเป็นเพื่อนกัน เรารักกัน พูดแต่สิ่ง เหล่านี้บาง ครั้งปล่อยให้พี่จัดการ ทำอย่างไรน้องจะหายโกรธไม่ร้องไห้ และเมื่อ ใดที่เราเห็นเด็กก้าวร้าว เราจะมองกลับมาที่ตัวเอง เราตกลงไปหรือเปล่า ถ้า ไม่ใช่อาจมาจากครอบครัว ”

นิทานเป็นบทเรียนหนึ่งที่แม่ครูใช้เป็นวิธีกล่อมเกลาคิดใจเด็ก นิทานที่แม่ครูนาเลือกมัก เป็นนิทานที่สอนคุณธรรมด้วย ครั้งหนึ่งแม่ครูนาเล่านิทานเรื่อง “นกกระจาบแตกความสามัคคี” ที่มีเนื้อความว่า นกกระจาบฝูงหนึ่งบินเข้ามาติดกับดักของนายพราน ในครั้งแรกนกทุกตัวต่าง สามัคคีบินสูงขึ้นแล้วบินรอดได้ร่างแหจึงหลุดออกมาได้ ครั้นพอติดร่างแหเดิมนกทุกตัวต่างเถียง กันว่าครั้งก่อนหนีรอดออกมาได้เพราะความแข็งแรงของตน จึงลองพิสูจน์กันจนกระทั่งนายพราน มาจับนกทั้งฝูงไปได้ เรื่องราวในนิทาน ผังอยู่ในจิตใจเด็ก จินตนาการของเด็กๆ ในการแต่งนิทานมา เล่ายังเป็นเรื่องของความสามัคคี

ฝ่ายหยิบซ้อนและส้อม สมมุติเป็นนกสองตัวกำลังคุยกัน ทำเสียงสูงๆ

พร้อมขยับซ้อนกับส้อมด้วยมือคนละข้าง เหมือนกำลังคุยกัน

ซ้อน : “เธอบินมาจากไหนจ๊ะ”

ส้อม : “อ้อ ฉันบินมาจากทางโน้นแหละ ไกลออกไปมากเลย”

ซ้อน : “ฉันก็เหมือนกัน”

หยุดครู่หนึ่ง แต่ยังคงขยับซ้อนและส้อมในมือไปมาคล้ายนกสองตัวยังบินวน ไปมา แล้วพูดเบาๆอีก สองสามประโยคซึ่งไม่ได้ยิน

ส้อม : “เรามาเป็นเพื่อนกันนะจ๊ะ”

ถือช้อนและส้อมวนไปมาคู่กัน เหมือนนกสองตัวกำลังวนไปมา

ช้อน : “เราสองคนเป็นนกที่อยู่บนสวรรค์ ต้องทำความดี”

ส้อม : “เราต้องอยู่ด้วยกันสามัคคีกันไว้นะ”

(จากบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๑๑.๗.๕๕)

การเล่นของเด็กในศูนย์เด็กฯนี้ ส่วนใหญ่แสดงออกถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่เขาเคยเห็นผู้ใหญ่รอบตัวปฏิบัติ เช่นการทำอาหาร การเลี้ยงลูก การไปงานเลี้ยง การทำอาหารขาย การขับรถและการทำงานบ้าน ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างของเล่นและเรื่องราวที่เล่นไม่หลากหลาย แต่วิถีชีวิตที่แม่ครูคอยกล่อมเกลாதั้งด้านการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ อย่างไม่เบียดเบียน การรักษาความสงบตั้งมั่น ในความแจ่มใสเบิกบานของจิตใจ ปრაภฏออกมาในการเล่นและการแก้ปัญหาในการเล่นของเด็ก ซึ่งการแสดงพฤติกรรม ความคิด และจิตใจในลักษณะดังกล่าวในการเล่นเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการซับซ้อนรับเอาสิ่งที่ตนได้รับรู้จากสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ รายรอบตัวเด็กๆ เข้ามาสู่การตีความหมายและแสดงออกมาในการใช้จินตนาการในการเล่น กลายเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกนึกคิด เป็นพื้นฐานจิตสำนึกของเด็ก

ตอนที่ ๕ วันบุญงานกุศล

กิจกรรมที่ควบคู่เป็นส่วนหนึ่งของผู้คนในชุมชนศาสนสถานและศูนย์เด็กฯอริยสังฆ์อย่างหนึ่งคือการทำบุญ ด้วยการทำบุญนี้ทำให้ผู้ปกครอง แม่ครูและผู้สนใจในธรรมทั้งหลายได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันมากขึ้น การทำบุญร่วมกันของผู้คนในชุมชนอริยสังฆ์และชุมชนศาสนสถานเกิดขึ้นเป็นระยะตลอดปี เป็นวิถีชีวิตอีกด้านหนึ่งที่ช่วยถักทอสัมพันธ์ให้ทุกคนในชุมชนสามารถเชื่อมต่อกันเป็นหนึ่งเดียวด้วยการทำงานสร้างโลกผ่านมือเด็กด้วยกัน

ทุกๆวันพระเด็กๆจะสวมเครื่องแบบนักเรียนสีขาวล้วน ส่วนแม่ครูนั้นก็สวมเสื้อผ้าสีขาวเพื่อเตรียมไปทำบุญที่วัด โดยสลับก้อนกันไปครั้งละ ๓ ห่องเรียน ดังนั้นเด็กๆที่นี้จะมีโอกาสได้ไปทำบุญถวายอาหารเดือนละ ๑ ครั้ง กับพระที่วัดธรรมทานหรือกับแม่ชีที่ศาสนสถานซึ่งตั้งอยู่ใกล้ๆกับโรงเรียน เด็กๆเตรียมดอกไม้ ภูบเทียนและอาหารมาตามกำลังที่จะหามาได้ บางครอบครัวจัดอาหารอย่างดีแยกเป็นชุดๆจนเด็กหิวเองไม่ไหว ผู้ปกครองจึงต้องมาส่งหรือถ้าผู้ปกครองมีเวลาว่างก็จะขออาศัยไปร่วมทำบุญกับเด็กๆที่วัดด้วยกัน เด็กบางคนที่มีฐานะยากจนสามารถเตรียมมาได้เพียง หมูบั้งข้าวเหนียวหนึ่งชุดก็อุตสาหะถือมาด้วยความระมัดระวัง วางไว้ในถาดร่วมกับเพื่อนๆอย่างดี พอได้เวลาหลังรับประทานอาหารว่างเด็กๆ ช่วยกันยกอาหารที่ทุกคนร่วมกันนำมาคนละถุงสองถุงอย่างกระตือรือร้นเพื่อเตรียมที่จะได้ไปทำบุญ

เมื่อได้เวลารถตู้คนเก่าแก่ที่วิ่งมานานหลายปีก็มารับ เด็กๆทั้งหมด ๓๕ คนพร้อมด้วยแม่ครูและบรรดาอาหาร ดอกไม้ ฐูปเทียนที่เตรียมมาทำบุญจะต้องเดินทางไปพร้อมกันในรถตู้คันนี้ ทุกคนจึงต้องนั่งและยืนปนๆกันไป ในรถตู้ แม้ว่าทุกคนต้องนั่งเบียดเสียดกันในระหว่างเดินทาง เด็กยังพูดคุยกันไปตลอดทาง เด็กบางคนถามถึง “ยายอิม” (แม่ชีสาวตรี) ว่าวันนี้ยายอิมอยู่หรือ เปล่าหรือว่าวันนี้เราจะเดินเล่นกันหรือไม่ เด็กๆทุกคนรู้จักคุณยายอิมและรู้ว่าคุณยายอิมคือแม่ชีที่คอยสอนแม่ครูและคุณพ่อ-คุณแม่ให้ปฏิบัติดี เด็กๆบางคนเล่าถึงการมาเที่ยวทำบุญของตนเองกับผู้ปกครองตามวัดต่างๆที่เคยไป บางครั้งแม่ครูยังชวนเด็กๆในรถร้องเพลงด้วยกัน การเดินทางในรถตู้ปุระคันนี้จึงไม่ใช่ปัญหาสำหรับเด็กๆ

เมื่อไปถึงเด็กๆเดินแถวนำของวางบนโต๊ะตัวใหญ่ แม่ครูบอกว่าเป็นโตกใหญ่ให้ทุกคนเอามือแตะเพื่อร่วมกันถวายอาหารที่เตรียมมาแต่แม่ชี แม่ชีให้พรด้วยท่าที่สำรวมเป็นคำสวดภาษาบาลี ด้วยน้ำเสียงไพเราะ กังวาน ด้วยน้ำเสียงนี้เองสะกดเด็กทุกคนให้นิ่งสนิท จนได้ยินทุกถ้อยคำชัดเจนแม้ว่าแม่ชีจะกล่าวให้พรด้วยเสียงที่ไม่ดังนัก แม้กระทั่ง แดงและดาว ซึ่งเป็นเด็กที่มีสมาธิสั้นมากยังนั่งอยู่ตลอดในขณะแม่ชีกล่าวให้พร

หลังจากนั้นแม่ครูและแม่ชีนำเด็กๆเข้าไปที่ศาลาฟังธรรมเพื่อให้เด็กๆได้นั่งสมาธิกันเงียบๆ ก่อนจะไปเดินเล่นในสวนป่าที่สวนตีสถาน แม่ครูบอกให้เด็กๆ เดินด้วยความระมัดระวัง เพราะบนพื้นดินเป็นที่อยู่ของมดและแมลงตัวเล็กๆ เมื่อมาถึงศาลาฟังธรรมแม่ชีนำนักเรียนสวดมนต์กราบพระ ผีภวานากับบลมหายใจโดยใช้เพลง “ ดั่งดอกไม้บาน ” ด้วยทำนองและน้ำเสียงอันกังวาน ของบทสวดมนต์ภาษาบาลีของแม่ชี สามารถสะกดเด็กๆ ให้นั่งอยู่ในธรรมศาลาได้ครู่ใหญ่ หลังจากนั้น แม่ชีอวยพรแก่เด็กๆว่า “ขอให้เด็ก ๆ มีความสุข จากการให้ ” บนใบหน้าของแม่ชีนั้นเปี่ยมด้วยรอยยิ้มอ่อนโยน เด็กหลายคนมองแม่ชีแล้วอมยิ้ม ตายังลอยคางอยู่อย่างนั้น ดาวพยักหน้าพร้อมใช้มือตบที่อกตนเองเบาๆ พุดกับตนเองขณะที่สายตายังลอยไปที่ดวงหน้าของท่านแม่ชี “มีความสุข “ แล้วก็ยิ้ม น้องฝ้ายก็เช่นเดียวกัน “หนูมีความสุข”

เมื่อเดินมาถึงบริเวณสวนป่า แม่ครูบอกให้เด็กๆค่อยเดินและไม่ส่งเสียงดังรบกวนสัตว์ เด็กๆจะได้เห็นผีกระรอกด้วย เด็กๆ ตั้งใจเดินให้เงียบที่สุด เมื่อเด็กๆเห็นอะไรก็จะชี้ชวนกันดูด้วยเสียงเบา แล้วก็ค่อยเตือนกันไม่ให้เดินซ้ำเกินไป พี่ๆคอยดูแลน้อง พี่น้องจูงมือน้องปอน พี่เราะห์ พี่เล็กช่วยกันดูแลน้องปอย เมื่อฟ้าเห็นเจ้าหอยทากก็ชี้ชวนเพื่อนให้ดู พลางเตือนเพื่อนว่า “เบาๆหน่อย มันหลับอยู่” การมาทำบุญที่วัดและรับพรจากพระหรือแม่ชีเป็นประสบการณ์ที่ทำให้เด็กอิมอิมมีความสุข ทุกคนตั้งใจคอยวันที่จะได้มาทำบุญกันที่วัดอีกเสมอ

การดำเนินงานของศูนย์เด็กชอริยสังข์จึงเป็นไปในรูปแบบ “งานบุญ” เช่นเดียวกัน ทุกภาคเรียนพ่อครูและคณะผู้บริหารจัดทอดกฐินสมทบทุนเป็นค่าอาหาร และค่าอุปกรณ์การเรียนแก่

นักเรียนในโรงเรียนและเด็กด้อยโอกาส ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากทั้งผู้ปกครองของเด็กๆและผู้มีจิตศรัทธาที่รู้จักโครงการสร้างโลกผ่านมือเด็กของชุมชน ที่ตั้งใจจัดการศึกษาที่ทำให้เด็กมีความพร้อมที่จะเป็นบุคคลที่นำความสุขสันติมาสู่สังคม ด้วยปณิธานตั้งต้นในการทำงานของ ศูนย์เด็กขอรียส์จ้จ และการทำงานอย่างมุ่งมั่นของแม่ชีสาวิตรี ทำให้มีผู้เข้ามาช่วยเหลือการทำงานของแม่ชีอย่างต่อเนื่อง

ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานของศูนย์เด็กขอรียส์จ้จเสมอมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียน ด้วยเงินทุนของผู้มีจิตศรัทธา เมื่อมีผู้ปกครองที่เห็นคุณค่าของงานพัฒนาเด็กด้วยปัญญา ก็สามารถอาสาช่วยกันสอนเด็กๆในระดับประถมด้วย ในโรงเรียนจึงมีผู้ปกครองกลุ่มเล็กๆที่สละเวลาจากการประกอบอาชีพมาช่วยแม่ครูสอนศิลปะ ดนตรี และภาษาอังกฤษอยู่เป็นประจำ เช่นเดียวกับแม่ครูทุกคนที่ศูนย์เด็กแห่งนี้ ที่ทำงานในสถานะอาสาสมัครที่ไม่ได้แสวงหาสิ่งตอบแทนเป็นค่าครองชีพ เป้าหมายของการทำงานของอาสาสมัครแต่ละคนไม่แตกต่างกัน และไม่แตกต่างไปจากเป้าหมายของการจัดการศึกษาของศูนย์เด็กขอรียส์จ้จ การทำงานในชุมชน ศานติสถานจึงเท่ากับการใช้ชีวิตในชุมชนแห่งผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างโลกผ่านมือเด็กด้วยกัน

ในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ที่ท่านแม่ชีสาวิตรีทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ที่ศานติสถานเพื่อถักทอ สายใยระหว่างบ้าน – โรงเรียน – ชุมชน ให้รวมเป็นหนึ่งเดียวด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม มักจะพบแม่ครูและพนักงานที่ทำงานที่ศูนย์เด็กขอรียส์จ้จไปร่วมช่วยกิจกรรมที่ศานติสถาน ส่วนผู้ปกครองก็มักหาโอกาสมาฟังธรรม และทำงานเป็นอาสาสมัครในโครงการต่างๆของแม่ชีเป็นประจำ อย่างในช่วงที่ศานติสถานมีโครงการสร้างบ้านดิน เพื่อเป็นวิถีทางหนึ่งให้คนในชุมชนได้มีโอกาสรวมตัวสร้างงานด้วยปัญญา ผู้คนในชุมชนที่มีตั้งแต่คณะแม่ครู เด็กๆในศูนย์เด็กขอรียส์จ้จ ผู้ปกครอง ผู้มาปฏิบัติธรรม และอาสาสมัครผู้สนใจต่างพร้อมใจกันมาช่วยกันสร้างบ้าน ช่วงเวลานี้เองที่ทุกคนได้ รู้จักกับความหมายลึกซึ้งในการทำงานแบบลงแขก เมื่อทำงานกันไปก็ได้อุบัติกัน พูดคุยกัน รอยยิ้มและเสียงหัวเราะดังขึ้นเป็นระยะ กำแพงดินที่สูงใหญ่เสร็จได้ด้วยแรงของทุกคน งานสร้างบ้านด้วยธรรมของแม่ชีจึงเป็นการทำงานที่ทำให้หัวใจของทุกคนเปิดกว้าง พร้อมจะเรียนรู้และช่วยเหลือกันและกันไม่มีใครเป็นผู้ให้ที่หวังจะได้อะไรตอบแทน ในขณะที่ผู้ให้นั้นก็ไม่มีใครรู้สึกว่างเปล่าจากการให้ เพราะสายสัมพันธ์ที่ถักทอกันเป็นเกลียวแน่นเหนียวขึ้นระหว่าง การทำงาน บุญร่วมกันนั้นคือพลังที่ทุกคนสัมผัสได้ด้วยใจ

งานบุญที่น่าอัศจรรย์ของผู้ใหญ่ในชุมชน เกิดขึ้นในระดับห้องเรียนเล็กๆห้องหนึ่งเช่นเดียวกัน แม่ครูจัดให้เด็กๆที่อยู่ร่วมกันในห้องช่วยกันทำความสะอาดของเล่นของใช้ ช่วยกันทำความสะอาดสนามเด็กเล่น ขนทรายไปเติมในบ่อทรายที่เราเล่นด้วยกัน ด้วยความเข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล และความสุขยิ่งใหญ่จากการได้เป็นผู้ให้ที่ไม่มีใจคิดจะ

เอาอะไรตอบแทน ส่งผลถึงการทำงานร่วมกันของแม่ครูและผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กๆตลอดระยะเวลาในภาคเรียน ผู้ปกครองสามารถพูดคุยกับแม่ครูได้อย่างสนิทสนม แม่ครูสามารถสื่อสารขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมอุปกรณ์พิเศษให้ลูกมาโรงเรียน ร่วมกันทำบุญและมีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมในโรงเรียน ช่วงก่อนปิดภาคเรียน คุณแม่ของเล็กยังเอ่ยชวนแม่ครูให้แวะเวียนไปเยี่ยมที่บ้านบ้าง แล้วจะเตรียมของให้ดำสัปดาห์กันด้วยกัน

การอยู่ร่วมกันอย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ทั้งระหว่างครอบครัวของเด็กๆเอง และระหว่างแม่ครูกับผู้ปกครอง แวดล้อมในวิถีชีวิตของชุมชนที่เด็กๆมีโอกาสได้สัมผัสอยู่เป็นประจำ วัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างในชุมชนอย่างเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือกันจึงเป็นความเป็นอยู่ที่เด็กๆคุ้นเคย เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมจิตสำนึกของเด็กๆ

บทสรุปการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรมของเด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

ชีวิตในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ เป็นชีวิตที่ดำเนินไปเพื่อการพัฒนาตนสู่ความเป็นอิสระทางพุทธะของผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรม ด้วยแนวคิดในการให้การศึกษาแก่เด็กที่ใช้พุทธปรัชญา ที่ให้ความสำคัญอบรมความประพฤติให้คุ้นชินกับการปฏิบัติที่ดีงามและขัดเกลาจิตใจของเด็กให้เบิกบานแจ่มใสท่ามกลางวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนผู้ปฏิบัติธรรม ที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย เพียรรักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่น ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อความพ้นทุกข์ และความสอดคล้องประสานของชีวิตผู้คนในชุมชนศาสนสถานี่ช่วยให้เด็กๆได้น้อมรับคุณค่าทางวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิตอย่างกตัญญู และการรักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่น

ผลการวิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเองได้สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็กที่เติบโตภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม เด็กๆในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจใช้คำพูดกับตนเองประเภทอธิบายการกระทำ และแสดงความรู้สึกนึกคิด เป็นสัดส่วนสูงที่สุด การใช้คำพูดกับตนเองของเด็กทั้งสองประเภทในสถานการณ์การเล่นเสรีแสดงให้เห็นจิตสำนึกในการใช้ชีวิตที่ไม่เบียดเบียน อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันและกันมีจิตใจโอบอ้อม มีน้ำใจ และใช้คำพูดกับตนเองในการกำกับสติ ดูแลจิตใจของตนเองให้สงบตั้งมั่น ทำให้สามารถมองเหตุการณ์ต่างๆตามความเป็นจริงในธรรมชาติ ไม่เพ่งโทษ ไม่ปรุงแต่ง

จิตสำนึกของเด็กในศูนย์เด็กก่อนฯ นี้มีความสัมพันธ์กับบริบทสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมรอบตัวเด็กอย่างตรงไปตรงมา จิตสำนึกของเด็กที่พัฒนาอยู่ท่ามกลางวิถีชีวิตใน

โรงเรียนและชุมชนที่ผู้ใหญ่อยู่ร่วมกันอย่างช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นกัณยานมิตรต่อกัน มีความเป็นอยู่
อย่างไม่เบียดเบียน มีจิตใจที่สงบ บริสุทธิ์ ไม่ซัดส่ายด้วยอารมณ์ต่างๆที่เข้ามากระทบ เป็นปัจจัยที่
มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับการรับรู้และการตีความสู่จิตสำนึกของเด็ก การถ่ายทอดทาง
สังคมวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นจากการใช้ชีวิตของผู้ใหญ่รอบข้างด้วยการที่แม่ครูมีจิตสำนึกนั้นๆอยู่ใน
ตัว จึงเป็นวิธีการสอนที่สำคัญที่สุดในชุมชนอริยสัจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ ๓. การเล่นของเด็กที่โรงเรียนฟ้าใส

ตอนที่ ๑ ภาพชีวิตในชุมชนฟ้าใส

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใสเป็นโรงเรียนอนุบาลขนาดกลาง มีนักเรียนประมาณ ๑๒๐ คน ตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์รวมบ้านพักอาศัย การคมนาคม ศูนย์การค้า โรงแรม ตึกสูงสำนักงาน และมหาวิทยาลัย ฯ จึงทำให้บริเวณรอบๆโรงเรียนมีผู้คนมาก แม้การเดินทางมาโรงเรียนจะสะดวก ทั้งรถไฟฟ้าและทางด่วนในบริเวณใกล้โรงเรียนฯ แต่ในช่วงเวลาเร่งด่วนของเมืองใหญ่ทุกคนจึงต้องฝ่าการจราจรที่คับคั่งก่อนมาถึงโรงเรียน เมื่อเข้ามาในโรงเรียนแล้วกลับได้พบกับบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่นด้วยต้นไม้และการจัดบ้านที่อบอุ่น

เด็กที่ย่างเท้าเข้ามาในโรงเรียนฯ จะต้องเดินผ่านห้องธุรการที่เหมือนเป็นประตูรับแขก หน้าบ้าน ยังไม่ทันได้กล่าวทักทายใคร กลิ่นหอมเย็นของดอกมะลิก็ทักทายผู้คนที่ผ่านเข้ามา ก่อนใคร ยายอุ้มกับป้าแดง ผู้ประสานงานดูแลการรับ-ส่งนักเรียนที่นั่นนั่นเองที่มาร้อยดอกมะลิใส่ไม้ปักแจกันประดับห้องธุรการไว้คอยต้อนรับนักเรียนและผู้ปกครองแต่เช้าทุกวัน พร้อมกับรอยยิ้มทักทายอันอบอุ่นกับเด็กๆทุกคนที่มาโรงเรียน

โดยปกติเด็กๆที่ผู้ปกครองมาส่งจะเริ่มทยอยมาโรงเรียนกันตั้งแต่เวลา ๗.๐๐ น. ส่วนเด็กๆที่มาขับรถโรงเรียนก็จะมาถึงโรงเรียนเวลาประมาณ ๘.๐๐ น. ที่โรงเรียนฟ้าใสนี้จัดแบ่งห้องเรียนเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มเนอสเซอรี่ คือเด็กอายุระหว่าง ๑ ขวบครึ่งถึง ๓ ขวบ มี ๒ ห้องเรียนและกลุ่มที่สองคือกลุ่มเด็กอนุบาล มี ๔ ห้องเรียน กลุ่มอนุบาลจัดให้นักเรียนระดับชั้นอนุบาล ๑ - ๓ เรียนรวมกลุ่มกัน เป็นครอบครัวใหญ่มีครูเป็นแม่ที่คอยดูแลลูกๆ ภายในบริเวณโรงเรียนจัดสวนไว้เป็นสนามเด็กเล่น มีต้นไม้ใหญ่ที่ให้ความร่มรื่น ห้องเรียนของเด็กๆจะแยกเป็นหลังๆ กระจายอยู่รอบสวนกลางบ้านนี้ ทำให้เด็กๆในบ้านแต่ละหลังได้อยู่อย่างร่มรื่นมองเห็นต้นไม้ในสวน รู้สึกไม่แออัดเพราะบ้านแต่ละหลังไม่ได้ปลูกติดกันเป็นเรือนเดี่ยวเหมือนโรงเรียนทั่วไปที่เราเคยเห็น บ้านบางหลังตั้งอยู่ใกล้บึงเล็กๆที่โรงเรียนขุดไว้เลี้ยงเต่า, ปลา เวลาออกมานั่งเล่นที่สนามเด็กเล่นจะได้ยีนดูเต่าปลาว่ายน้ำเล่น

ในสวนที่แม่อุ้มกับพ่อนัท เจ้าของโรงเรียนจัดไว้ให้เป็นที่วิ่งเล่นสำหรับเด็กนี้ เป็นลานดินกว้างตรงกลางสนามหญ้าโล่งไว้ให้เด็กๆมีที่กว้างไว้วิ่งเล่น ในสวนนี้ทั้งต้นไม้และสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงไว้เป็นเพื่อนกับเด็กๆ ที่สนามนี้มีต้นหางนกยูงใหญ่อยู่ต้นหนึ่งมีกิ่งก้านปกแผ่ให้ความร่มรื่นกับเด็กดูเหมือนเป็นลุงเฒ่าใจดีของเด็กๆที่นี่ แม่อุ้มสร้างซันพาร์กไว้ให้เด็กเดินขึ้นมานั่งเล่นชมวิวยบนต้นหางนกยูงนี้สูงจากพื้นดินประมาณเกือบเมตร ที่ได้ดูซันพาร์กโคนต้นหางนกยูงมีบ่อทรายขนาดใหญ่ไว้ให้เด็กๆได้ออกแรง ขุด ตัก บั่น ก่อให้เป็นสิ่งต่างๆได้ ดั่งใจ ที่ใกล้ๆกันมีแม่ไก่ที่เลี้ยงไว้อยู่

หลายตัวเด็ก ๆ จึงคอยเวียนมาดูแลแม่ไก่ของพวกเขา “มันกินหรือยัง” “ได้วิ่งเล่นบ้างหรือเปล่า” “แล้วทำไมวันนี้มันไม่ขันหละ” เป็นคำถามที่เด็กๆ ต้องคอยถามนำเยินคนดูแลสวนในโรงเรียนเสมอ

ในบริเวณสนามเด็กเล่นนี้ แม่ยังจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้ให้เด็กๆ ปลูกผัก ปลูกข้าว ในช่วงต้นฤดูหนาวที่ชาวนาเริ่มหว่านข้าว คณะครูจัดเตรียมการสอนที่สอดคล้องกับชีวิตผู้คน ,สัตว์ และ ความเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติไว้ในกิจกรรมวงกลมช่วงเช้าที่เรียกว่า Ring time คุณครูร้อยเรียง ภาพสรรพชีวิตบนพื้นโลกให้เป็นบทเพลง บทกลอนใช้ร้องประกอบการเคลื่อนไหวเป็นท่าทางที่สื่อให้เห็นภาพ และความรู้สึกตามถ้อยคำที่เลือกสรรไว้ หลังจากคุณครูสอนเด็กด้วยกิจกรรม เคลื่อนไหวประมาณ ๒ สัปดาห์ คุณครูก็จะพาเด็กๆ มาทำสวน ปลูกผัก ปลูกข้าวกัน เด็กๆ คอยเฝ้าดู เมล็ดผักและข้าวที่ปลูกไว้ให้ได้รับพรจากแม่พระธรณี ลม ผืน และแสงจากดวงอาทิตย์ ตามที่เด็กๆ เรียนรู้อยู่ทุกวันผ่านบทกลอนที่สร้างสรรค์ภาพอันสวยงามขึ้นในใจว่า

ไอ้ดวงตะวัน ไอ้โลก	ไอ้เทพยดา ฟาดิน
ไอ้ลม ไอ้ฝน	โปรดประทานพรทั้งสิ้นแต่ชาวนา
ฝากแม่พระธรณี	ปกป้องชีวี น้อยๆหนา
นอนสงบ นิ่ง นิ่ง ทุกชีวา	หยั่งรากใต้พื้นหญ้า เร็วพลัน
ฝนตกพราว พราว พราวพราย	มากมายนับหมื่นพัน
ดังเสียงหัวเราะขบขัน	เติบโต เร็วพลัน งอกงาม
เมล็ดข้าวน้อยๆ รักเทพอารักษ์	แลเทพอารักษ์ก็คล้อยตาม
แตกกิ่งชูช่ออร่าม	ลอดข้ามพินผ่านชอกหิน

บทกลอนที่มี ภาษาสวยงามเหล่านี้นับเป็นบทเรียนหลักที่เด็กๆ ฟังได้ รับจากคุณครู การฝึกฝนตนเองของครูที่โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส มีความแตกต่างจากการฝึกหัดงานสอนในโรงเรียน อนุบาลอื่นๆ “ครูตอง” ครูประจำชั้นห้องน้ำใส แม่ที่ดูแลเด็กจำนวน ๒๐ คนในปีนี้ได้ฟังถึงขั้นตอนในการฝึกฝน พัฒนาตนเพื่อจะมาเป็นครูที่ฟ้าใสนี้ว่า

“จะมีวิทยากรมาฝึกการเล่นิทาน การทำตุ๊กตา การจัดฉากละครว่าต้องให้สื่อสร้อย่างไรจึงจะสื่อความหมาย นอกจากนี้พวกคุณครูยังต้องคิดกลอนเพลงที่ต้องใช้ในกิจกรรมวงกลมให้เด็กๆ ด้วย ตอนคุณรัชเชล (ครูอนุบาลอาวุโส) มาฝึกอบรมให้ฉัน เราต้องเรียนรู้กันละเอียดทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกภาษาในเนื้อเพลง การออกเสียงให้เพราะๆ การสื่อความหมายด้วยท่าทางประกอบ

แนวคิดต้องสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในธรรมชาติ เราต้องคิดกิจกรรม วงกลมกันเองด้วย มันเป็นเรื่องยากมากนะ ”

นั่นเป็นส่วนหนึ่งในการฝึกครูของโรงเรียนฟ้าใส ครูหลายคนในโรงเรียนรู้สึกว่าการคิดกิจกรรม วงกลม การแต่งเพลง และคิดท่าทางประกอบในกิจกรรมวงกลมนี้เป็นเรื่องยาก แต่แม่อัยก็บากบั่น ฝึกฝนครู ด้วยตนเอง บทเพลง คำกลอน ที่ใช้ในการสอนกิจกรรมในวงกลมส่วนใหญ่มีแม่อัยและ คณะครูที่ชำนาญการสอนช่วยกันแต่งขึ้น ส่วนครูที่ยังไม่สามารถแต่งบทเพลงนี้ขึ้นเองก็เข้าร่วมฝึก ซ้อมเพื่อนำมาสอนเด็กๆในห้อง

ครูต้องฝึกสอนอยู่กับแม่อัยประมาณ ๓ ปีแล้ว ปีนี้ครูต้องสามารถดูแลลูกได้เองแม่อัย ก็ยกห้องเรียนพร้อมลูกๆให้ เหมือนกับที่ครูท่านอื่นผ่านมาแม่อัยจะเป็นผู้ฝึกคุณครูในการดำเนิน กิจกรรมการสอนในห้องเรียนและดูแลลูกๆด้วยตนเองได้ จึงจะยกห้องเรียนให้ ครูที่ส่วนใหญ่ไม่ได้ เรียนมาทางครูโดยตรง ส่วนใหญ่ต้องเป็นคนที่มีบุคลิกหนักแน่นและนุ่มนวลอยู่กับเด็กได้ อย่างที่ครู ต้องเล่าว่า

“ครูที่ไม่จำเป็นต้องเรียนมาทางครูหรอก บางคนเป็นแม่ ที่นี้ต้องการแม่ ในการสอนเด็กมากกว่าครู”

แนวความคิดในการจัดประสบการณ์แก่เด็กอนุบาลของโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสมีประวัติ ความเป็นมาตั้งแต่ครั้งคุณณัด และคุณหญิงมาลัย สวัสดิ์สกุล บุตรสาวของคุณจรัส อาจารย์ ผู้ปกครองโรงเรียนมัธยมที่มีชื่อเสียงเก่าแก่ในกรุงเทพฯ ได้จัดตั้งโรงเรียนแห่งนี้เพื่อให้เด็กได้มีที่เรียน

ในช่วงสมัยสงครามโลก ในครั้งนั้นคุณหญิงมาลัย ได้สอนเด็กๆ ครั้นในปัจจุบันคุณ อัยรดา สวัสดิ์สกุล เปิดโรงเรียนฟ้าใสขึ้นอีกครั้ง จึงได้สานต่อแนวทางในการพัฒนาเด็กตาม วิถีชีวิต ในวัฒนธรรมไทยที่มีวิธีการในการอบรมเลี้ยงดูเด็กๆให้เติบโตในบ้านที่อบอุ่น ดังนั้นวิถีชีวิตของ เด็กๆในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสจึงคล้ายกับวิถีชีวิตในบ้านหลังเล็กๆที่แม่เป็นผู้อบรมบ่มเพาะเด็กๆ ให้เติบโตอย่างพร้อมพร้อม ในช่วงเวลาก่อนวัยเรียนนี้

การจัดการศึกษาแก่เด็กๆในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธปรัชญาและ มนุษยปรัชญา ซึ่งแม่อัยได้ศึกษาแนวคิดปรัชญาทั้งสองด้วยตนเอง โดยเคยบวชชีเพื่อศึกษาและ ปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังศึกษาต่อทางด้านการจัดการศึกษาระดับอนุบาลแนววลดอร์ฟอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความเข้าใจปรัชญาการศึกษาทั้งสองแนวอย่างลึกซึ้ง และพบว่าปรัชญาทางการศึกษา ทั้งสองแนวมีความคล้ายคลึงในการมองพัฒนาการของมนุษย์ที่มีทั้งด้านกายและจิตควบคู่กัน และ การพัฒนามนุษย์ในช่วงปฐมวัยนั้นต้องพัฒนาด้วยการอบรมบ่มเพาะผ่านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตใน ชุมชน ซึ่งมีบทบาทในการหล่อหลอมจิตใจของเด็ก หลักการสอนของโรงเรียนที่สำคัญคือการให้

แบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดี การกระทำซ้ำ และการเคารพอ่อนน้อม ด้วยการบ่มเพาะในกิจวัตรประจำวันอันประกอบด้วยกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการที่มีจังหวะสมดุลทั้งการเล่นและเรียนรู้

ผู้ปกครองของเด็กๆ ในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง ประกอบอาชีพในย่านธุรกิจของกรุงเทพฯ มีชีวิตอยู่ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมของคนเมืองใหญ่ แต่มีความสนใจและแสวงหาแนวทางการจัดการศึกษาที่สามารถสร้างสมดุลในความเป็นมนุษย์ จึงใส่ใจเข้ากลุ่มศึกษาแนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่แม่อย่างจัดให้กับผู้ปกครองและเลือกที่จะส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนฟ้าใส ในขณะที่วัฒนธรรมความเป็นอยู่และค่านิยมในการเลี้ยงดูบุตรของคนในเมืองหลวงปัจจุบันมุ่งเน้นการแข่งขันและให้ความสำคัญกับชื่อเสียงเกียรติยศ ทำให้ผู้ปกครองหลายคนยัง คงต้องค้นหาวิธีในการดำเนินชีวิตและวิถีทางอบรมเลี้ยงดูบุตรที่เหมาะสม ภารกิจที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนฟ้าใสนี้ จึงเป็นการช่วยกันปรับและรักษาเส้นทางเดินในชีวิตให้สามารถ หล่อเลี้ยงจิตใจให้สงบเบิกบานอยู่ท่ามกลางความทันสมัยที่ก้าวรุดหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

แนวทางการจัดการศึกษา

ด้วยแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส ที่ใช้หลักการสำคัญคือจังหวะชีวิตที่สม่ำเสมอ การกระทำซ้ำและความเคารพอ่อนน้อมทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กๆ ในโรงเรียนมีความราบรื่นสุขสงบด้วยแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มั่นคงสม่ำเสมอ

ภารกิจของครูในโรงเรียนฟ้าใสเริ่มต้นแต่เข้าก่อนลูกคนแรกจะมาถึงโรงเรียน ครูตองและแม่ศรีต้องช่วยกันดูแลความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำ จัดตกแต่งโต๊ะเก้าอี้ และที่ขาดไม่ได้ทุกเช้าวันจันทร์ คุณครูจะหาดอกไม้ที่ปลูกไว้ในบริเวณโรงเรียนหรือที่บ้าน มาจัดใส่แจกันใบเล็กๆ ในห้องเรียน ส่วนหนึ่งจะเก็บไว้จัดพร้อมนักเรียน แต่บางส่วนคุณครูจะเป็นผู้ดูแลเอง

ช่วงเวลาเช้าก่อนที่เด็กๆ จะมาโรงเรียน เป็นช่วงเวลาเหมาะสมช่วงหนึ่งที่คุณครูในโรงเรียนที่สนิทสนมกันอยู่ห้องใกล้เคียงกันจะนำอาหารเข้ามารับประทานร่วมวงกัน ก่อนที่ภารกิจต่างๆ จะเริ่มต้น โดยนำกับข้าวมาคนละอย่าง นั่งล้อมวงแล้วก็พูดคุยกันถามไถ่ความเป็นไปในชีวิตบ่อยครั้งที่ครูใหม่จะคอยสอบถามครูที่สอนมานานกว่าถึงการทำกิจกรรมต่างๆ ในห้อง สิ่งที่ครูในโรงเรียนสนใจกันมาคือการทำงานหัตถกรรม ถักไหมพรมเป็นตุ๊กตา หมวก จานรองแก้ว หรือการทำขนม มีครูและพนักงานหลายคนในโรงเรียนที่มีฝีมือในการทำอาหารจุนขึ้นชื่อ กิจกรรมที่รวมกลุ่มได้อย่างดีในกลุ่มชุมชนฟ้าใสคือการชิมอาหารอร่อยที่ใครต่อใครในโรงเรียนจะผลัดกันทำมาแลกเปลี่ยนกันทาน และการอดผลงานฝีมือทำตุ๊กตา ถักหมวก ถักกระเป๋าลายใหม่ที่สวยงามใช้

กิจกรรมที่อยู่ในความสนใจของคุณครูดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของความเป็นแม่บ้านญี่ปุ่น ที่คุณแม่ก็จะทำอาหารอร่อยและงานหัตถกรรม เย็บปักถักร้อย เป็นของเล่นของใช้ไว้ในครอบครัวและให้ลูกๆติดตัวมาโรงเรียน อย่างผ้ารองจานที่เด็กๆใช้ในโรงเรียนล้วนเป็นฝีมือคุณแม่ของเด็กๆเอง คุณแม่คนไทยที่มาร่วมในชุมชนฟ้าใส่นี้ก็ได้ รับการถ่ายทอดความเป็นแม่บ้านจากแม่อัยและกลุ่มผู้ปกครองญี่ปุ่นผ่านกิจกรรมประชุม ผู้ปกครอง หรือกิจกรรมต่างๆในวันสำคัญต่างๆที่โรงเรียนจัด

เมื่อรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้วก็จะเป็นเวลาที่คุณครูพร้อมเริ่มปฏิบัติงานของวันนี้ ต่างคนต่างแยกย้ายเข้าห้องเรียน เตรียมบดกวาดบ้าน จัดดอกไม้ จัดอุปกรณ์ที่ใช้ทำกิจกรรม ประจำวัน ประมาณเวลา ๗.๐๐ น. เริ่มมีเด็กนักเรียนที่พ่อ-แม่ขับรถมาส่งเองมาถึงโรงเรียนแล้ว เด็กกลุ่มนี้จะมีประมาณ ๔-๕ คน มีเด็ก ๒ คนที่มักจะมาถึงโรงเรียนเข้ามาๆ ก็จะนั่งรับประทาน อาหารเช้าที่คุณแม่เตรียมใส่กล่องมาให้ เด็กที่มาถึงโรงเรียนก็จะจัดเก็บของใช้ส่วนตัว เปลี่ยน เสื้อผ้าแล้วเริ่มเล่นเสรี เมื่อเด็กๆมาถึงโรงเรียนกันมากขึ้นครูตองก็พร้อมที่จะให้เริ่มกิจกรรม ประจำวัน ซึ่งกิจกรรมจะแตกต่างกันไปในแต่ละวัน ได้แก่ กิจกรรมร้อยดอกไม้ งานหัตถกรรม ถักทอ ทำอาหาร วาดน้ำ วาดภาพสีน้ำ-สีเทียน และนาฏศิลป์ ครูตองเรียกเด็กๆที่พร้อมทำกิจกรรม ประจำวันมาที่ละห้าคน นั่งที่จัดไว้ให้แล้วเริ่มทำงานพร้อมกับครู เมื่องานของเด็กกลุ่มแรกเสร็จ ก็จะทยอยเรียกเด็กกลุ่มต่อไปที่พร้อมเข้ามาทำงาน

ในระหว่างที่เด็กห้าคนทำกิจกรรมประจำวันร่วมกับครูตอง เด็กคนอื่นๆในห้องจะทำ กิจกรรมเล่นเสรี ไปจนกระทั่งครูตองเรียกหรือตนเองพร้อมอาจร่วมทำกิจกรรมประจำวัน กิจกรรม ในช่วงเช้านี้จะดำเนินไปจนถึงเวลาประมาณ ๙.๓๐ น. ครูตองนำนักเรียนเก็บของเล่นและอุปกรณ์ ที่ทำกิจกรรมประจำวัน พาเด็กๆเข้าห้องน้ำล้างมือ เตรียมห้องให้พร้อมสำหรับกิจกรรมต่อไป

เมื่อห้องเรียนเรียบร้อยดีแล้ว ก็ถึงเวลารับประทานอาหารว่างร่วมกันในครอบครัว เด็กๆนั่ง ล้อมวงมีครูตองกับแม่ศรีนั่งหัวโต๊ะคนละฝั่ง บรรยากาศในการรับประทานอาหารว่างนี้จะดำเนิน ไปเงียบ ได้แสงเทียนและรอยยิ้ม อาหารทุกมื้อที่เด็กๆรับประทานในโรงเรียน เป็นอาหารที่แม่อัย แม่บ้านของครอบครัวฟ้าใสเป็นผู้เลือกสรร เพื่อให้ลูกๆจะได้เติบโตอย่างสมบูรณ์แข็งแรง ในการ รับประทานอาหารเช้าเด็กๆจะช่วยกันจัดโต๊ะและเก็บล้าง เมื่ออิ่มท้องแล้วพวกเขาก็พร้อมสำหรับเรียนรู้ ต่อไป ครูตองมักจะร้องเพลงประกอบการเล่นนิ้วมือกับเด็กๆ หลังจากเก็บโต๊ะรับประทาน อาหารว่างเสร็จเรียบร้อย แล้วนำนักเรียนทำกิจกรรมวงกลมในห้องเรียนต่อไป

กิจกรรมวงกลมนี้เป็นช่วงเวลาที่สงบ แต่เบิกบานด้วยการเคลื่อนไหวที่สวยงาม ประกอบ กับบทเพลง และคำกลอนอันไพเราะ กิจกรรมวงกลมช่วงเช้าใช้เวลาประมาณ ๑๕-๒๐ นาที เมื่อ ถึงเวลาเบิกบานกับอากาศสดชื่นในสนาม ครูตองพาเด็กไปวิ่งเล่นในสวน

ไม่นานนักก่อนเข้าบ้านเราก็ล้างมือ ล้างเท้า จัดโต๊ะทานอาหารกลางวันกัน เมื่อทานเสร็จ เด็กบางคนกลับบ้าน เด็กบางคนนอนที่โรงเรียนจนกระทั่งประมาณบ่ายสามโมงผู้ปกครองจึงจะทยอยมารับเด็กๆ

ตอนที่ ๒ ในบ้านหลังเล็กกับแบบแผนชีวิตที่มั่นคง

ที่โรงเรียนฟ้าใส การมาโรงเรียนของเด็กๆเหมือนกับการมาอยู่บ้านหลังที่สอง มีแม่อยู่กับลูกๆ ที่มีอายุคละกันไป เด็กๆอยู่ด้วยกันเหมือนเป็นพี่น้องแต่เป็นพี่น้องที่มาจากต่างที่ การอยู่ร่วมกันนี้ แม่ต้องจัดการวิธีในการอยู่ร่วมกันของลูกๆในห้อง ให้ทั้งการเรียน การเล่น การกินอยู่ในบ้านเป็นไปอย่างราบรื่น แบบแผนการใช้ชีวิตดังกล่าวไม่ใช่ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่แข็งกระด้างเป็นกรอบที่ตายตัว เพราะกฎระเบียบหรือตารางเวลาที่ตายตัวเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับเด็กอนุบาล ที่เพิ่งเริ่มจัดระบบระเบียบในร่างกายตนเองและเพิ่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม

การเข้ามาอยู่ในชุมชนฟ้าใสอย่างมีส่วนร่วมทำให้รู้สึกถึงจังหวะชีวิตในโรงเรียนที่ดำเนินไปอย่างมั่นคง

คงสม่ำเสมอ ในแต่ละวันสิ่งที่ครูและเด็กๆทำเป็นทั้งการเรียนรู้และการใช้ชีวิตร่วมกันในเวลาเดียวกัน จนสามารถสรุปแบบแผนความเป็นไปในชีวิตของเด็กๆได้สองประเด็นคือ การดำเนินชีวิตที่มีจังหวะที่สอดคล้องกับลมหายใจ และแบบแผนในการปฏิบัติที่กลายเป็นวินัยในชีวิตประจำวัน

จังหวะชีวิตที่สอดคล้องกับลมหายใจ

ทุกวันที่เด็กๆมาโรงเรียน พวกเขาจะรู้ที่อยู่ในใจว่าจะได้พบกับความอบอุ่นจากแม่ ที่คอยพวกเขาอยู่ที่โรงเรียน เด็กๆที่ปรับตัวได้แล้วจึงไม่มีปัญหากับการไม่ยอมมาโรงเรียน หรือหวาดกลัวไม่มั่นใจกับการออกจากสิ่งแวดล้อมที่คุ้นเคยมายังบ้านที่สองนี้ ประสบการณ์ที่เด็กจะได้รับในแต่ละวันช่วยตอกย้ำความมั่นใจ ในวิถีการดำเนินชีวิตที่มั่นคงสม่ำเสมอ

ก่อนที่ทุกอย่างจะเริ่มดีขึ้น ครูตองและแม่ศรีผู้ทำงานร่วมกันให้ห้องเรียน จะทำสมาธิด้วยการยืนหันหน้าเข้าหากันจับมือแล้วสงบนิ่ง กล่าวบทพุดที่มีความหมายให้ครูมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานในการพัฒนาเด็ก และให้ได้รับพรในการกระทำนี้

We have the will to work

That into this our work may flow

That which from out the spiritual world

Working in soul and spirit
In life and body
Strives to become man within us

เรามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติ
และขอให้การปฏิบัติของเราได้รับการอำนวยความสะดวก
จากโลกแห่งจิตวิญญาณ
เข้ามาสู่วิญญาณและจิต
สู่ชีวิตและร่างกาย
เพื่อการต่อสู้บากบั่นเพียรพยายาม
ในการเป็นมนุษย์ของเรา

การทำสมาธิของผู้ที่ทำงานร่วมกับเด็กในห้องเรียน แบบนี้แม้จะดูเป็นเรื่องแปลกสำหรับโรงเรียนทั่วไป แต่ครูตองมีความรู้สึกต่อการทำสมาธิแบบนี้ว่า

“ตั้งแต่ตอนแรกที่ทำร่วมกับแม่ย์มันได้บรรยากาศ ทำให้เรารู้สึกตั้งใจมีไฟ บางวันที่เรารู้สึกล้าๆหรือไม่ได้ตั้งใจแต่พอจับมือกับแม่ย์นะ เหมือนเราจะรู้สึก มีพลังขึ้นมา”

แม้ว่าครูตองจะเป็นครูที่ยังมีอายุน้อย แต่ด้วยวิถีทางในการปฏิบัติของครูในชุมชนนี้ เป็นเครื่องมือกำกับทำให้ครูมีสติอยู่กับตัวในการทำงาน หรืออย่างน้อยก็เป็นช่วงเวลาสั้นๆก่อนจะเริ่มต้นปฏิบัติหน้าที่ในวันนั้น

เมื่อเด็กๆมาถึงโรงเรียน ทุกคนต้องจัดเก็บของใช้ส่วนตัวในล็อกเกอร์ เปลี่ยนเครื่องแบบนักเรียนที่สวมมาจากบ้านเป็นชุดกิจกรรม นี่เป็นงานชิ้นแรกที่เด็กๆในบ้านต้องทำได้ด้วยตนเอง เด็กแต่ละคนใช้เวลาหลายเดือนในการฝึกเปลี่ยนเสื้อผ้าด้วยตนเอง ครูตองและแม่ศรีจะช่วยเหลือเฉพาะน้องๆที่เพิ่งมาโรงเรียน พี่ๆ (นักเรียนชั้น อ.๒-๓) ส่วนใหญ่จะดูแลตัวเองได้ดี บางคนยังอาสาช่วยเหลือน้องๆที่ยังไม่สามารถช่วยตัวเองได้จริงๆ การช่วยตนเองในการเปลี่ยนเสื้อผ้านี้เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่ครูตองใช้ในการสังเกตพัฒนาการของเด็กๆ “จ๋า” เด็กชายวัย ๕ ขวบเป็นตัวอย่างหนึ่งของเด็กที่อยู่กับครูตองมา ๓ ปีแล้ว แต่ยังคงขอให้แม่ศรีคะยั้นคะยอให้เปลี่ยนเสื้อผ้าให้ทันเวลา อยู่เสมอ ทั้งครูตองและแม่ศรีรู้ว่า มีบางอย่างที่ผิดปกติในพัฒนาการของจ๋า

ในช่วงเช้าซึ่งเป็นเวลาที่เด็กๆเพิ่งตื่นนอนบรรยากาศโดยรวมกำลังสดใส ทำให้เด็กๆรู้สึกสดชื่นมีชีวิตชีวา ครูตองจัดกิจกรรมที่ให้เด็กๆได้มีโอกาสใช้จินตนาการสร้างสรรค์ชิ้นงานทั้งใน

การเล่นเสรีและในกิจกรรมประจำวัน โดยจัดให้เด็กที่พร้อมมาร่วมทำกิจกรรมประจำวันกับครู ครั้งละประมาณ ๔-๕ คน เมื่อแต่ละคนทำเสร็จก็จะหมุนเวียนเปลี่ยนให้เด็กคนต่อไปเข้ามาทำ สำหรับเด็กที่ยังไม่ได้ทำกิจกรรมประจำวันหรือทำเสร็จแล้ว ก็จะเล่นเสรีอยู่ในห้องเรียน

งานกิจกรรมประจำวันที่เราจัดไว้ให้เด็ก เป็นงานศิลปะ-หัตถกรรมที่หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป ในรอบสัปดาห์ตั้งแต่ ร้อยดอกไม้ ทำอาหาร ถัก-ปักไหมพรม สีน้ำ ปั้นขี้ผึ้ง งานเหล่านี้เป็นงานที่เปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้ชื่นชมกับความงาม ที่ล้วนต้องสร้างสรรค์ขึ้นด้วยตนเองจากอุปกรณ์ธรรมดาทั่วไป มาผ่านกระบวนการที่ต้องใช้ฝีมือความปราณีตอดทน อย่างงานถักลูกบอลด้วยไหมพรม จากเส้นด้ายยาวๆ นำมาปักขึ้น-ลง อย่างมีระเบียบ ระวังด้ายเส้นยึดที่ละเส้นจนได้เป็นผืนผ้าที่มีทรงกลม ที่ละครั้งลูกแล้วค่อยนำมาประกอบกันเป็นลูกบอลทรงกลม ยัดไส้ด้วยนุ่นหรือขนแกะ กลายเป็นของเล่นไว้ใช้ในห้องเรียน ส่วนแม่ศรีเมื่อมีเวลาว่างจากงานในห้องเรียน ก็จะหยิบกลุ่มด้ายขึ้นมากัดนิกตั้งจับเส้นด้ายพันไปมา ค่อยๆ กลายเป็นรูปร่าง เด็กๆพากันเดาว่ากลุ่มด้ายนั้นกำลังจะเกาะเกี่ยวกันกลายเป็นอะไร ตึกตาดสัตว์ที่เป็นของเล่นของลูกนั่นเองที่มาจากฝีมือแม่ศรี ถ้าจะมองดูของใช้ต่างๆ ในห้องเรียน มีหลายสิ่งทีมาจากฝีมือการสร้างสรรค์ของแม่ ตั้งแต่ของเล่นพวก ตึกตากรูปเด็ก ตึกตากรูปสัตว์ ลูกบอล ผ้าทอหลากสี ผ้ารองจาน

ในระหว่างที่ครูตองและแม่ศรีพานักเรียนทำกิจกรรมประเภทศิลปะหัตถกรรมประจำวัน อยู่ นั้น เด็กๆ ส่วนที่เหลือเล่นเสรีร่วมกับเพื่อนๆ ช่วงเวลาเล่นเสรีนี่เองที่ครูได้เห็นพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ การเข้ากลุ่มร่วมกับเพื่อนและปัญญาไหวพริบที่เด็กแสดงออก การเล่นสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่เด็กมีอิสระในการแสดงออกอย่างเต็มที่ ครูตองมักจะวิเคราะห์การเล่นกับแม่ศรีหรือผู้วิจัยในเวลาว่างเป็นประจำว่าลูกแต่ละคนมีพัฒนาการในการเล่นอย่างไร ใครที่เล่นสร้างสรรค์ได้มาก ใครที่เห็นว่าไม่ค่อยเล่นอะไรเลยหรือเล่นรุนแรงเป็นประจำ ครูตองจะบันทึกไว้ในสมุดบันทึกพัฒนาการเพื่อเป็นข้อมูลในการพูดคุยกับผู้ปกครองเมื่อมีโอกาส การเล่นสำหรับเด็กที่ฟ้าใสเป็นเสมือนงานที่เป็นจริงเป็นจังของผู้ใหญ่ เด็กชายหญิงหลายคนชอบสร้างบ้านหลังเล็กๆ ด้วยไม้ฉาก กั้นฝาบ้านด้วยผ้าฝ้ายหรือตั้งโต๊ะตัวใหญ่ขึ้นเป็นฝ้าบ้าน แล้วเข้าไปทำอาหาร เลี้ยงลูก แต่งตัว ทุกคนง่วนอยู่กับการเล่นอย่างจริงจัง แทบไม่มีเด็กคนใดนั่งนิ่งอย่างไม่รู้ว่าจะทำอะไร ในช่วงเวลานี้ช่วงเวลาเช้าที่นี้จึงเป็นช่วงเวลาที่ดีสงบ ผ่อนคลายกับงานสร้างสรรค์ที่สวยงาม

เมื่อเล่นได้สักประมาณหนึ่งชั่วโมง ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นานเพียงพอที่สามารถทำงานสร้างสรรค์จากจินตนาการของตนเอง ก่อนที่เด็กๆ จะอ่อนล้าหมดแรงไป ครูตองให้เด็กๆ หยุดงานเหล่านั้น แล้วเริ่มเก็บกวาดห้องเพื่อเตรียมรับประทานอาหารว่าง ในการรับประทานอาหารเช้าครูตองตั้งใจจัดให้มีบรรยากาศของความสงบและพิจารณาในการรับประทาน โดยครูตองจัดโต๊ะให้

เด็กๆทุกคนได้นั่งล้อมวงหันหน้าเข้าหากันหมดเป็นวงเดียว ที่โต๊ะแต่ละตัวมีแจกันดอกไม้เล็กๆที่ครู
ตองและเด็กๆช่วยกันจัดไว้ ที่หัวโต๊ะที่ครูตองนั่งมี เชิงเทียนที่จัดตกแต่งให้สวยงามด้วยผ้าไหม
ดอกไม้และตุ๊กตานางฟ้า ก่อนเริ่มรับประทานอาหารครูตองเชิญพี่น้องอนุบาล ๓ ที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่น้อง
ได้ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้จุดเทียน แล้วทุกคนเริ่มกล่าวขอบคุณอาหารเป็นคำกลอนสั้นๆ มีเนื้อความ
ขอบคุณในความเมตตาที่ธรรมชาติมอบให้เป็นอาหารมีอันนี้แก่เรา โดยใช้คำกลอนที่แตกต่างกันไป
ตามฤดูกาล

คำขอบคุณอาหารในช่วงฤดูฝน

ขอบคุณหยาดฝนที่ช่วยพืชผลบานฉ่ำ
ขอบคุณสายน้ำช่วยให้เด็กๆ สุขสำราญ
ขอบคุณสายฝนที่ช่วยให้สัตว์โลกชื่นบาน
ขอบคุณแม่น้ำลำธารที่มอบอาหารให้แก่เรา

คำกล่าวขอบคุณอาหารในช่วงฤดูร้อน

โลกผู้มอบอาหารนี้ให้ ตะวันผู้ทำให้สุกเหลืองงาม
บุญคุณโลกและดวงตะวัน จะจารึกไว้ในใจตลอดเวลา
ขอขอบคุณอาหารมีอันนี้

เมื่อกล่าวคำขอบคุณอาหารแล้วทุกคนจึงเริ่มรับประทานอาหาร ครูตองและแม่ศรีคอยดูแลให้เด็กๆทาน
อาหารอย่างเรียบร้อย ไม่หกเลอะเทอะ ไม่เหลือทิ้งขว้าง เมื่อทุกคนทานอาหารกันเรียบร้อยแล้ว
ตอนนี้ก็พร้อมสำหรับกิจกรรมเคลื่อนไหวที่สนุกสนานในห้องเรียน ครูตองนำเด็กๆเปลี่ยนสู่กิจกรรม
ใหม่ด้วยคำคล้องจอง และการเล่นนิ้วมือที่น่ารัก ๒-๓ เพลงที่โต๊ะทานอาหารนั้น

กิจกรรมวงกลมช่วงเช้าเป็นช่วงเวลาที่ดีสงบ แต่สนุกเบิกบานด้วยการเคลื่อนไหวที่สวยงาม
ประกอบกับบทเพลงและคำกลอนอันไพเราะ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นไปของสรรพชีวิตในธรรม
ชาตารอบตัวเด็กๆในขณะนี้ คำกลอนและบทเพลงต่างๆเหล่านี้จึงเปลี่ยนแปลงทุกช่วงฤดูกาล ใน
ระหว่างช่วงฤดูกาลนั้นเมื่อมีเทศกาลงานประจำปีที่เกี่ยวข้องมาถึง ครูตองจัดกิจกรรมวงกลมที่มีเนื้อหา
สอดคล้องเทศกาลต่างๆที่เวียนมา โดยแต่งให้เป็นนิทาน คำกลอนประกอบการเคลื่อนไหว อย่าง
เช่นช่วงเข้าพรรษา คณะครูในโรงเรียนช่วยกันสร้างสรรค์กิจกรรมเคลื่อนไหวประกอบคำกลอน
"หล่อเทียน" หรือในช่วงวันแม่ครูแต่งคำคล้องจอง "อุแว้" ไว้ใช้ในการสอนช่วงนี้ การสอนใน
ลักษณะคำกลอนและการเคลื่อนไหวด้วยท่าทางเป็นสื่อที่ไปถึงจินตภาพภายในใจเด็กได้อย่างดี
หลังจากบทกลอนประกอบการเคลื่อนไหวประจำฤดูกาล ครูตองนำเด็กสวดมนต์ ระลึกคุณบิดา

มารดาด้วยความสงบและมีสมาธิ กิจกรรมวงกลมช่วงเช้าใช้เวลาประมาณ ๑๕-๒๐ นาที เป็นช่วงเวลาที่ได้เด็กๆ ได้หายใจเข้านำเอาความสงบเย็นจากถ้อยคำที่ไพเราะ และความหมายที่ลึกซึ้งในความเมตตาเอื้อเฟื้อต่อกันของธรรมชาติเข้าไป จนปรากฏเป็นภาพที่สง่างามละเมียดละไมในใจ กล่อมเกล้าเด็กๆ ให้รู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาต่อสรรพสิ่งรอบตัวที่เกื้อหนุน

เมื่อจบกิจกรรมวงกลมก็เป็นช่วงเวลาใกล้เที่ยงแล้ว แดดข้างนอกกำลังทอแสงสว่างสดใส ต้นไม้ นกกากิ่งค้อยเหยี่ยหาอาหาร ครูตองพาเด็กออกไปวิ่งเล่นออกกำลังกายในสนาม เป็นการหายใจออกช่วงใหญ่ เด็กๆ มีงานทำมากมายในสวนของโรงเรียน ทั้งเล่นออกแรงขุดดิน รดน้ำต้นไม้ เดินสำรวจต้นไม้ผลไม้อะไรในโรงเรียน บางคนวิ่งขึ้นลงเนินดิน นั่งชิงช้าที่ผูกโยงกันต้นไม้ใหญ่ ถ้าใครอยากนั่งเล่นสงบๆ ก็มีบ้านหลังเล็กใกล้บ้านของแม่ไก่ เหมาะกับเด็กตัวเล็กๆ เข้ามานั่งพักผ่อน

เมื่อแดดเริ่มแรง เด็กๆ ได้วิ่งออกกำลังกายกันพอเหนื่อยแล้ว ครูตองรวบรวมลูกด้วยเสียงเพลง ทุกคนกลับเข้าบ้านล้างหน้าล้างตาเตรียมจัดโต๊ะทานอาหารกลางวัน ครูตองทำให้เด็กได้สงบ สักครู่ด้วยบทกลอนหรือนิทานสั้นๆ เพื่อเตรียมรับประทานอาหารกลางวันอย่างสุขสงบอีกครั้ง เมื่อทานอาหารเสร็จแม่ก็กล่อมลูกนอนด้วยเพลงกล่อมและเสียงพิณ

จังหวะชีวิตของครูและเด็กฟ้าใสดำเนินไปเช่นนี้วันแล้ววันเล่าจบจนผ่านพันฤดูกาลในแต่ละปี เมื่อธรรมชาติรอบๆ ตัวเคลื่อนไหว คณะครูจัดกิจกรรมวงกลมที่สอดคล้อง เฉลิมฉลองเทศกาลที่หมุนเวียนผ่านมา ดูเหมือนความสุขยิ่งใหญ่ของบุคลากรในโรงเรียนคือการเฝ้าดูแลลูกๆ ให้เติบโตตามจังหวะชีวิตที่มั่นคง ผ่านคืนวันที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงด้วยความมั่นใจลึกๆ อยู่ภายในว่า สิ่งที่ถูกได้ฝึกฝนในโรงเรียนกำลังก่อตัวเป็นพลังแห่งการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ เป็นความพร้อมที่ทำให้เด็กๆ สามารถเรียนรู้ในชั้นประถมได้อย่างมั่นใจ

งานบ้านกับวินัยในชีวิตประจำวัน

ควบคู่กับจังหวะชีวิตที่สมดุลในแต่ละวันการใช้ชีวิตในบ้านหลังเล็กกับครูตอง ยังสอนให้เด็กๆ มีความคุ้นชินกับวิถีการดำเนินกิจวัตรประจำวันที่ชัดเจน จนกลายเป็นแบบแผนการปฏิบัติที่ทุกคนในบ้านรู้กันว่า ตนเองควรทำอะไรในเวลาใดบ้าง

แม้ว่าเด็กๆ จะได้รับอิสระในการเล่นเสรีหรือกิจกรรมสร้างสรรค์ และไม่ว่าเด็กๆ กำลังเพลิดเพลินอยู่กับการทำงานใดในบ้านก็ตาม เมื่อถึงเวลาที่ทุกคนต้องเคลื่อนไหวสู่กิจกรรมอื่นครูตองก็มีวิธีที่ทำให้ลูกๆ ทุกคนพร้อมเดินตามแม่ไปให้ทัน วิธีหนึ่งที่ครูใช้เป็นสัญญาณในการบอกเด็กๆ ว่าเราต้องเปลี่ยนกิจกรรมกันแล้วคือเพลง ครูตองใช้เพลงที่มีความหมายในการบอกเด็กๆ ว่าขณะนี้เราต้องทำอะไรกัน เช่นเมื่อหมดเวลาเล่นเสรี ครูตองร้องเพลง “ได้เวลา ฉันขอจากลาของเล่นที่รัก

เจ้าพักผอนกาย ห่มผ้าให้แล้วเจ้านอนสบาย พรุ่งนี้ฉันมาเล่นใหม่ ลาก่อน ลาก่อน ลาก่อน” แล้ว
 ครูตองก็เริ่มเก็บของเล่น ครูตองให้เวลาเด็กๆ ค่อยๆ ถอนตัวเองออกจากความคิดฝันตาม
 จินตนาการในการเล่น ก่อนที่เด็กๆ จะค่อยทยอยเริ่มเก็บของเล่นไปที่ละคนสองคนจนกระทั่งทุกคน
 พร้อม หรือในการเริ่มทำกิจกรรมประจำวัน ครูปลุกเจ้าเด็กๆ ให้พร้อมจะทำงานตรงหน้าด้วยความ
 สงบ ตั้งใจด้วยบทเพลงเช่นก่อนทำกิจกรรมสีน้ำ ครูตองให้เด็กนั่งที่โต๊ะที่จัดไว้พร้อมด้วยอุปกรณ์
 ถือกู้กันในมือขวาแล้วร้องเพลงพร้อมทำท่าประกอบ “สะพานสายรุ้งเรื่องราว ทาบทอท้องฟ้าอำไพ
 แต่มสีเหลืองแดงน้ำเงินสดใส สายรุ้งในใจดวงาม” เป็นการปลุกเจ้าจินตนาการในการทำงานที่
 ต้องการให้เด็กๆ ใช้ความสงบ และตั้งใจที่ได้ผลดี

นอกจากใช้การร้องเพลงเป็นสัญญาณแล้วในช่วงรับประทานอาหารหลังจากที่ช่วยกันจัด
 โต๊ะเรียบร้อยแล้ว ครูตองเริ่มต้นด้วยการจุดเทียนแล้วจึงกล่าวคำขอบคุณอาหาร ก่อนรับประทานอาหาร
 ทุกครั้ง เทียนจะส่องสว่างจนกระทั่งทุกคนในบ้านรับประทานอาหารหมดจานแล้วเท่านั้น ครูตอง
 จึงจะดับเทียน เป็นการบอกว่าสิ้นสุดเวลารับประทานอาหารของพวกเขาแล้ว

การทำให้เด็กๆ รู้ว่านี่คือจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของกิจกรรมต่างๆ อย่างนุ่มนวลด้วย
 สัญญาณที่สื่อความหมาย อย่างนุ่มนวลหนึ่งเงียบนี้ สะกดเด็กในบ้านให้ทำตามอย่างไม่เคยมี
 เงื่อนไขใด แม้กระทั่ง “จ๋า” ลูกชายคนโต (อนุบาล ๓) ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าเปลี่ยนเสื้อผ้าได้ช้ามาก
 ในช่วงสายวันหนึ่งที่มีกิจกรรมว่ายน้ำ เพื่อนๆ ทุกคนตื่นตื่นรีบเปลี่ยนชุดว่ายน้ำคอยท่าแต่เช้า เมื่อ
 ทุกคนพร้อมครูตองพาเด็กๆ เข้าแถวหน้าห้องเรียน เตรียมเดินไปที่สระว่ายน้ำ จ๋ายังพิรี๊ไว้กับ
 การแต่งตัว เมื่อครูตองร้องเพลง “มาพวกเรา มาว่ายน้ำเร็วไว ไปพวกเราไป หอย ปู กุ้ง ปลา..”
 เท่านั้นเองลูกชายคนเก่งรีบวิ่งมาต่อแถวร่วมขบวนเดินไปด้วยกันทันที เพราะจ๋าอยู่แน่ชัดว่าเมื่อ
 แม่ร้องเพลงนี้แล้วสองรอบทุกคนจะเริ่มเดินไปสระว่ายน้ำอย่างเช่นทุกครั้งที่ผ่านมา
 งานบ้านของเด็กๆ ในโรงเรียนฟ้าใสไม่ใช่เรื่องง่ายที่ใครคิด ทุกอย่างมีที่มืทางมีลำดับก่อนหลังที่แ่
 นอนครูตองฝึกเด็กๆ โดยเฉพาะที่อนุบาล ๓ ให้คอยช่วยเหลืองานบ้านอย่างเป็นระเบียบ การจัดโต๊ะ
 รับประทานอาหารทุกมืมีวิธีจัดที่ครูตองวางรูปแบบไว้อย่างง่ายแต่มีขั้นตอนชัดเจน เมื่อทุกคน
 นั่งพร้อมหน้าแล้ว ครูตองมอบให้ที่อนุบาล ๓ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่แจกจาน ช้อนล่อม
 แก้วน้ำ อาหารและน้ำดื่ม ตามลำดับ เด็กคนที่ทำหน้าที่ช่วยจัดโต๊ะจะมารับถาดที่แม่ศรีเตรียมจาน
 ไว้เท่ากับจำนวนสมาชิกพอดี แล้วเดินแจกไปที่ละคนตามลำดับ เริ่มจากครูตองแล้วเวียนไปทาง
 ขวาเสมอ ต่อจากการแจกจานจึงแจก ช้อน-ล่อม แก้วน้ำ ตามลำดับ เมื่อพินำจานมาให้เด็กจะยก
 มือไหว้กล่าวคำขอบคุณแล้วจึงหยิบจานใบแรกขึ้นมาวางไว้ที่โต๊ะตรงหน้า เมื่อรับช้อน-ล่อมแล้ว
 วางไว้ที่ข้างๆ จาน ข้างขวาเป็นช้อนข้างซ้ายเป็นล่อม แก้วน้ำวางไว้ที่เหนือจานข้างด้านขวามือ
 ระหว่างการจัดโต๊ะรับประทานอาหารนี้ เด็กๆ คอยช่วยกันดูแลให้ทุกอย่างเป็นไปอย่างถูกต้อง เมื่อ

เด็กคนใดที่วางอุปกรณ์ไม่ถูกที่ครูตองหรือเพื่อนุบาล ๓ ช่วยแก้ไขให้ถูกต้องเสมอโดยไม่ยอมให้ผิดพลาดไป มีอยู่ครั้งหนึ่งที่เด็กที่ทำหน้าที่แจกแก้วน้ำเดินเร็วและแจกแก้วน้ำไปก่อนเพื่อนที่ทำหน้าที่แจกจานอาหารจะไปถึง ครูตองต้องบอกให้เด็กที่แจกแก้วน้ำเก็บแก้วที่แจกไปแล้วกลับคืนก่อน ให้เด็กที่แจกจานเดินแจกให้ครบก่อนแล้วถามเด็กที่แจกแก้วน้ำว่า “แม่ให้ลูกทานข้าวก่อนหรือดื่มน้ำก่อนคะ”

การจัดเก็บโต๊ะก็จะเป็นเช่นเดียวกัน มีลำดับและมีวิธีในการจัดวางที่แน่นอน บางวันที่เด็กๆ ที่ทำหน้าที่เก็บจานชาม เดินเก็บผิดทาง(เวียนไปทางซ้าย) เสียงของ ” ก้อย “ ลูกสาวคนโตจะตั้งขึ้นมาทันที “มันต้องเวียนทางขวาจ๊ะ ” เด็กๆ ต้องระมัดระวังในการหยิบจับภาชนะทุกชิ้นอย่างมั่นคง เพราะจานชาม และแก้วน้ำที่ใช้ล้วนเป็นกระเบื้องเคลือบที่แตกง่ายได้ง่าย วันใดที่เด็กๆ ไม่สงบพอ การหยิบจานชามจะร่วงหล่นมือ ครูตองจะให้เด็กคนนั้นช่วยแม่ศรีหยิบไม้กวาด ทำความสะอาด ส่วนที่ลูกช่วยได้ โดยให้เพื่อนนั่งคอยเงียบๆ ไม่มีการต่อว่าใดๆ แต่ลูกทุกคนรู้อยู่ในใจว่าคราวหน้าเราจะช่วยกันดูแลให้มากกว่านี้

เช่นเดียวกันการเก็บของเล่น ซึ่งมีอยู่หลากหลายชนิดทั้งก้อนหิน ท่อนไม้ ลูกไม้ เปลือกหอย ฝ้ายหลากสี เพียงแค่ลูกไม้อย่างเดียวก็มีถึง ๕ ชนิด แต่ละชนิดมีขนาดใกล้เคียงกัน ครูตองจัดให้มีที่เก็บของเล่นแต่ละอย่างอย่างเหมาะสมจะ ทุกๆ วันลูกๆ ทั้ง ๒๐ คนต้องคอยจัดให้น้องตุ๊กตานอนหมั่นผ้าที่ตะกร้าใบเดิมวางไว้ที่ที่เขาเคยอยู่ ก้อนหิน เปลือกหอยเคยอยู่ที่ตะกร้าหรือกระบุงใบใดก็ต้องจัดไว้ที่เดิมเสมอ เรียกได้ว่าเด็กๆ จะรู้ว่าถ้าจะหาเชือกสักเส้น หรือเข็มปักผ้าสักเล่มจะต้องเดินไปที่ใด เด็กๆ ในห้องค่อยๆ เรียนรู้การจัดเก็บของเล่น ไปทีละอย่างโดยครูตองจะมอบหมายงานให้เด็กแต่ละคนเป็นการเฉพาะเช่น พล มีหน้าที่เก็บตุ๊กตาสัตว์, จ้า โกว มีหน้าที่เก็บก้อนหิน และลูกไม้ หน้าที่เหล่านี้จะหมุนเวียนไปในรอบ ๔ สัปดาห์ หรือเมื่อครูตองสังเกตว่าเด็กคนใดควรจะรับผิดชอบดูแลของเล่นชิ้นใด โดยพิจารณาจากความง่ายของงานประกอบ “งานที่ง่ายจะให้น้องอนุบาล ๑ ทำเช่นม้วนเชือก ส่วนงานที่ต้องอาศัยการสังเกตที่ละเอียด เช่น เก็บเปลือกไม้ที่ต่างชนิดกัน ๔ ชนิดนี้ต้องใช้การสังเกต ก็จะให้พี่โตทำ” การจัดเก็บของอย่างมีระเบียบนี้ ทำให้เด็กอนุบาล ๓ มีความช่างสังเกตแม้รายละเอียดเล็กน้อยที่เปลี่ยนแปลง

ด้วยวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน มั่นคงสม่ำเสมอนี้ ทำให้การดำเนินกิจกรรมในห้องเรียนไม่เคยสะดุดด้วยข้อแม้ใดที่เด็กๆ สามารถยกขึ้นมาอ้างหักล้างให้ครูตองคอยอธิบายเหตุผลยาวๆ เพื่อนำมาว่าให้เด็กปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม เพราะในบ้านหลังนี้ทุกอย่างมันมีเหตุผลของมันอยู่ ข้อเดียวคือ “มันต้องเป็นเวียนทางขวา” ที่ทุกคนได้ถือปฏิบัติจนคุ้นชิน ค่อยๆ กลายเป็นวินัยในชีวิตประจำวันที่ติดตัวเด็กๆ ไป

ตอนที่ ๓ พลังแห่งจินตนาการที่ไม่มีขีดจำกัด

ความคิดสร้างสรรค์นับเป็นพัฒนาการที่โดดเด่นสำหรับเด็กๆ ที่โรงเรียนฟ้าใส เนื่องจากการจัดกิจกรรมในโรงเรียนคำนึงถึงพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กปฐมวัย ครูจัดช่วงเวลาตั้งแต่ ๘.๐๐ น. ถึง ๙.๐๐ น. ให้เป็นเวลาสำหรับกิจกรรมเสรี ในแต่ละวันเด็กได้รับประสบการณ์การทำงานที่สร้างสรรค์ต่างๆ ในช่วงเวลากิจกรรมประจำวัน และสำหรับครูสื่อและสิ่งของต่างๆ ที่มาใช้ในการสอนล้วนเป็นสิ่งที่จะต้องสร้างสรรค์ขึ้นทั้งสิ้น ดังนั้นการเห็นผู้คนในชุมชนฟ้าใสสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาใช้ในชีวิตประจำวันจึงเป็นเรื่องปกติของที่นี่

สำหรับเด็กๆ แล้วไม่มีช่วงเวลาใดที่จะมีความสุขไปกว่าการเล่น การเล่นของเด็กๆ ที่โรงเรียนฟ้าใส มีความโดดเด่นด้านจินตนาการโลดแล่นอย่างที่ไม่คาดไม่ถึง งานที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงมักกลายเป็นเรื่องสำหรับเด็กๆ นำมาเล่นสมมติในเวลาต่อมา การเล่นพื้นฐานที่พบบ่อยๆ ในเด็กฟ้าใสคือการเล่นเลียนแบบชีวิตผู้ใหญ่ที่ตนเองได้มีส่วนรู้เห็น อย่างเช่นการทำอาหาร การเลี้ยงดูลูก รักษาคนไข้ การขับรถ สร้างบ้านเรือน จัดงานเลี้ยง เดินเล่นกับสุนัข หาปลา พายเรือ ดำน้ำ หรือจินตนาการที่หลังไหลมาจากภาพยนตร์ ที่มีตัวละครต่างๆ เคลื่อนไหวอยู่ในใจ

เด็กเล็กๆ วัย ๓ ขวบ การเล่นยังไม่ซับซ้อนเท่าใด เพียงหยิบภาชนะพวกจาน ชาม ใช้ช้อนคนไปมา จัดชั้นเตาไฟรอให้อาหารสุก ทำอู้อย่างนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่มีเบื่อ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นการเล่นมีขั้นตอนซับซ้อน มีรายละเอียดการวางแผนและการสร้างสรรค์มากขึ้น อย่างการเล่นของกายกับเจี๊ยะ เด็กชายหญิงอายุย่างเข้า ๔ ขวบ ที่เล่นเลียนแบบการทำอาหารหลังจากร่วมทำอาหารกับครูตองในกิจกรรมประจำวันเสร็จ

ที่มุมด้านหนึ่งของห้องเรียน กายนั่งลงเลือกของเล่นที่เป็นจาน ชาม ลงมาเล่นทำอาหาร

กาย (ใช้มือข้างหนึ่งถือชามเล็กๆ ที่มีลูกไม้อยู่ข้างในใช้มือคนไปมา อยู่ได้นานพอสมควร)

เจี๊ยะ (เดินมาข้างๆ ยืนมองสักครู่ แล้วนั่งลงหยิบชามและช้อนทำท่าตักส่วนผสมจากถ้วยชามหลายใบ ใส่ลงในชามที่ตนเองถืออยู่)

กาย : “ตม้ น้ำซุ๊ป” (พูดกับตนเองพร้อมทำท่าคนเบาๆ โดยยังไม่ได้สนใจการเล่นของเจี๊ยะ)

กาย : “เติมน้ำปลา” (พูดกับตนเอง ขณะใช้ช้อนตักจากท่อนไม้ทรงกระบอกสูง)

เจี๊ยะ (มองกายเป็นบางครั้ง ในขณะที่ตนเองก็ยังเล่นทำอาหารของตนเองอยู่)

เจี๊ยะ : “น้ำตาลนิดหน่อย” (พูดกับตนเองพร้อมใช้ช้อนทำท่าตักจากจานทรงแบน มาเติมในชามตนเอง แล้วทำท่าคนไปมา)

เจี๊ยะ : “น้ำตาลนิดหน่อย” (พูดกับตนเองพร้อมใช้ช้อนทำท่าตักจากจานทรงแบน มาเติมในชามตนเอง แล้วทำท่าคนไปมา)

เจี๊ยะ : “เติมน้ำปลา” (พูดกับตนเองขณะใช้ช้อนตักจากจานทรงแบนใบเดิม)

กาย (เห็นเจี๊ยะ เติมน้ำปลาโดยตักจากจานใบเดิม นั่งนิ่งอยู่สักครู่)

กาย : “นี่ไม่ใช่ต้องอันนี่” (ชี้ไปที่ท่อนไม้ทรงกระบอกสูง)

กาย : “อันนี้มันเป็นขวดๆ ”

เจี๊ยะ (หันไปมองกายนิดหน่อย โดยที่มือยังไม่หยุดปรุงอาหารแล้วจึงใช้ช้อนเอื้อมไปตักอีกครั้งจากท่อนไม้ทรงกระบอกสูงโดยไม่พูดอะไร และสายตา ยังจดจ่ออยู่กับอาหารที่ตนเองกำลังปรุงอยู่)

กาย (ทำท่าตักโน้นตักนี้ มาผสม แล้วคนไปมา ในชามของตนเอง ทำอย่างนี้อยู่สักครู่ใหญ่ จึงหยิบถ้วยมีขามาแล้วทำท่าเทอาหารจากชามใบที่ใช้ปรุงอาหารมาใส่ในถ้วยๆ)

กาย : “เราตักใส่ถ้วย” (พูดกับตนเองขณะเทอาหารจากชามลงมาในถ้วยเล็กๆ)

กาย : “อืม ..อร่อยดี”

เจี๊ยะ (มองดูกาย)

เจี๊ยะ : (ยื่นอาหารที่ตนเองกำลังปรุงอยู่ไปข้างหน้าขณะถามกาย) “ชิมของเรามั๊ย”

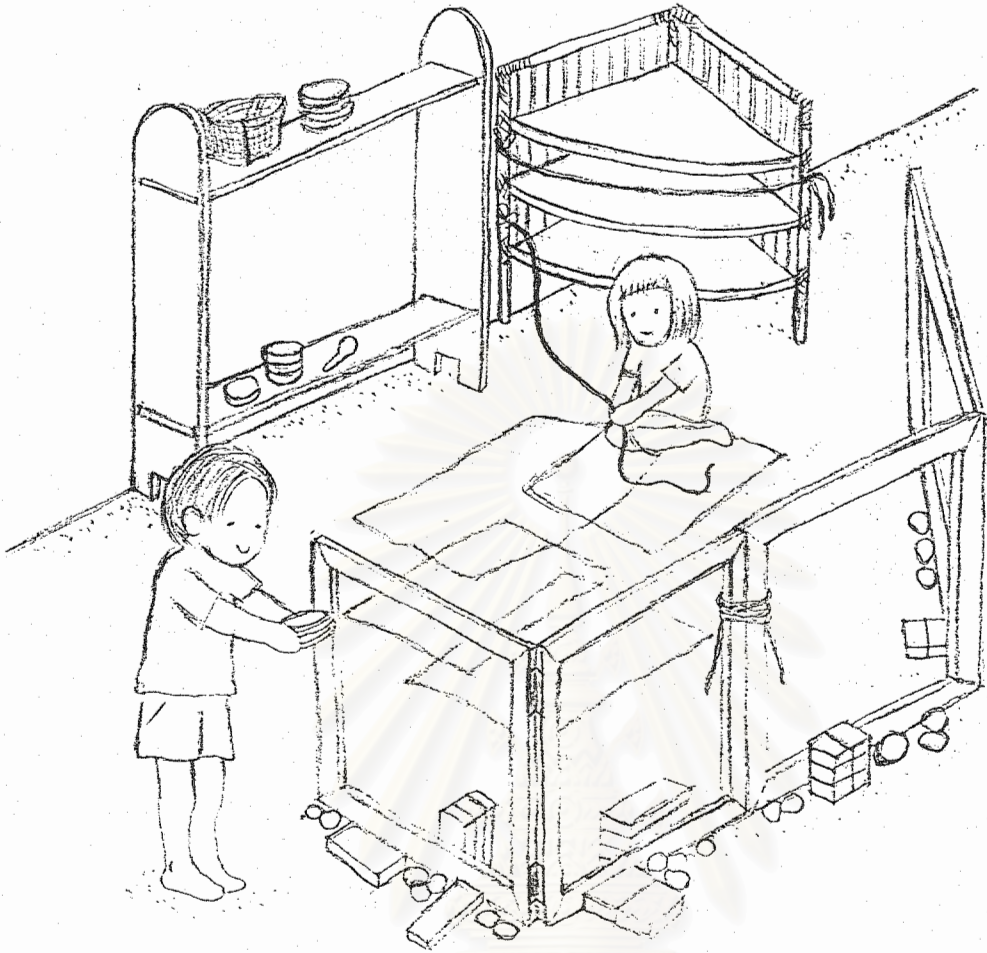
(จากการบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๕.๖.๕๕)

(ภาพการเล่นของกายและเจี๊ยะ)

กายและเจี๊ยบใช้ลูกหิน ลูกไม้เป็นอาหารสมมุติ กายใช้ท่อนไม้แทนขวดน้ำปลา เมื่อสังเกตเห็นว่าเจี๊ยบเติมน้ำปลาจากภาชนะที่เป็นชาม กายรู้สึกว่าจะไม่สอดคล้องจึงได้ทักท้วง ในการเล่นครั้งนี้กายและเจี๊ยบไม่ได้เล่นร่วมมือกันแต่มีการสื่อสารผ่านการพูดกับตนเอง ตามที่คอกซาโร วิเคราะห์ไว้ว่าเป็นคำพูดประเภทอธิบาย ซึ่งเป็นการพูดที่ช่วยให้ข้อมูลในการเล่น เพื่อสื่อความหมายของพฤติกรรมของตนเองหรือความรู้สึกของผู้พูด ทำให้ทั้งสองคนแลกเปลี่ยน และเชื่อมต่อกันได้ในการเล่น กายเริ่มใช้คำพูดกับตนเองประเภทอธิบายการกระทำของตนเอง และเจี๊ยบก็ทำแบบเดียวกัน จากสถานการณ์นี้ทำให้ผู้วิจัยพบว่าการพูดกับตนเองของเด็กไม่ได้ช่วยในการคิดและกำกับการกระทำของเด็กเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์ในการทำให้กายและเจี๊ยบที่เล่นคู่ขนานกัน ได้เริ่มก้าวไปสู่การแลกเปลี่ยนกลยุทธ์ในการเล่นให้แก่กันได้

การทำอาหารและเลียนแบบชีวิตของผู้ใหญ่ที่แวดล้อมเช่นพ่อ-แม่และครูเป็นเรื่องที่เด็กสนใจ เด็กที่มีอายุมากขึ้นสามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่เขามองเห็นซึบซับผ่านประสบการณ์ตรง ที่มีรายละเอียดมากขึ้น สามารถผูกโยงเรื่องราวในชีวิตออกมาในการเล่นได้ต่อเนื่องยาวนาน อย่างในสถานการณ์การเล่นของมดแดง (เด็กหญิงอายุ ๔ ขวบ) เธอจัดห้องครัวในความคิดฝัน ให้มีเครื่องครัวครบทั้งเตาแก๊ส หม้อต้มน้ำ ชุดจานชาม เมื่อเริ่มลงมือประกอบอาหารก็พบว่าสิ่งที่ต้องการอีกอย่างคือเตาอบ มดแดงใช้ชั้นวางของเล่นแบบเข้ามูมที่มีอยู่บริเวณนั้น แล้วผูกโยงเสาสองข้างของชั้นวางของชั้นที่สอง ให้กลายเป็นฝาตู้เตาอบ แล้วเธอก็สามารถนำส่วนผสมของขนมเข้ามาอบปิดฝาเตาอบปรับอุณหภูมิของตู้ได้ตั้งใจฝัน เมื่อจิน (เด็กชายวัย ๔ ขวบ) เข้ามาเล่นด้วย จินสวมบทบาทของพ่อก็ทำงานของตนเองอย่างแข็งขัน จินสร้างรั้วบ้านด้วยไม้ฉากที่ใช้กางออกได้ และตั้งกางออกในขนาดที่พอดีจึงจะตั้งไว้ที่พื้นได้ แต่เมื่อเด็กๆต้องการกันให้เกิดพื้นที่ที่มีด้านกว้างและยาวจำเป็นต้องใช้ไม้ฉากและสิ่งอื่นประกอบกัน จินใช้เชือกถักด้วยไหมพรมที่ครูตองและแม่ศรีถักด้วยตัวเองไว้ในตระกร้า มาผูกเสาไม้ฉากนี้เข้ากับเก้าอี้ด้านหนึ่งและกับชั้นวางของอีกด้านหนึ่ง แต่มีปัญหาวว่าเปิดประตูเข้าบ้านไม่ได้ จึงต้องเปิดเชือกด้านที่ติดกับชั้นวางของใกล้กำแพงห้องออก แล้วใช้ก้อนหินวางเป็นแนวรั้วแทน ทั้งหมดนี้ทั้งจินและมดแดงต้องทุ่มเทกำลังความคิดในการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาผ่านวันเวลา และกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่คุณครูมอบให้มากมาย

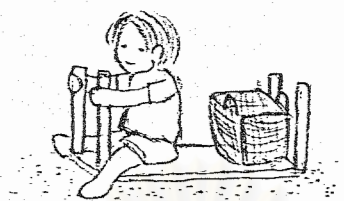

ภาพบ้าน, ห้องครัวของจีนและมดแดง

บ่อยครั้งที่เด็กๆจะนำเหตุการณ์ต่างๆที่ได้พบเห็นในชีวิตประจำวันมาถ่ายทอดในการเล่น
สร้างสรรค์ เด็กชายหลายคนชอบเล่นสมมติว่าขับรถยนต์ แต่รถยนต์ของพวกเขาช่างน่าอัศจรรย์
เหมือนบนท้องถนนที่มีรถหลายรุ่น หลากยี่ห้อ ขวนใช้ชาวกรุงคอยเหลียวซ้ายแลขวาว่ารถคันไหน
รูปร่างน่าตาดูสวย น่าขับซี ในการเล่นของเด็กที่ฟ้าใสก็เช่นเดียวกันไม่มีใครยอมน้อยหน้าใคร
ต่างต้องประดิษฐ์รถของตัวเองให้น่าขับมากที่สุด

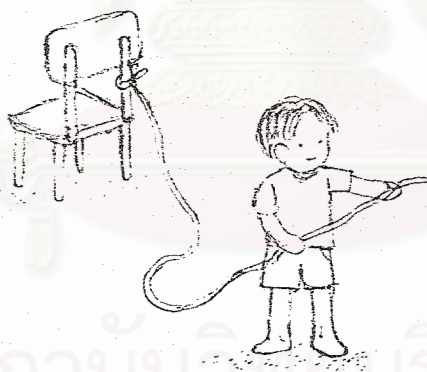
โก้ (เด็กชายอายุราว ๔ ขวบ) มองหาอะไรสักอย่างที่จะเล่น เมื่อเหลือบเห็นชั้นวางของ
เตี้ยๆ ที่กำลังวางหงายอยู่ ก็เหมือนคิดอะไรได้รับเดินไปนั่งคร่อม ใช้มือจับขาของข้างของชั้น
วางของนั้นเหมือนจับพวงมาลัยรถแล้วใช้ขาสองข้างไถรถให้วิ่งไปมา ทำเสียงบรีนๆเลียนแบบเสียง
เครื่องยนต์ ใก้ยืมดีใจที่สามารถขับไปได้ เมื่อใก้ขับรถไปมาสักพัก เพื่อนๆที่เห็นก็เริ่มสนใจที่จะ
ทำอย่างใก้บ้าง แต่ในห้องมีชั้นวางของเตี้ยๆแบบเดียวกับที่ใก้ใช้แค่ตัวเดียว ไม่นานใก้ก็คิดได้หยิบ
เก้าอี้หงายขึ้นหมุนไปมาสักพัก พอได้มุมจับขาเก้าอี้สองข้างไถไปกับพื้น โดยใช้ขาข้างหนึ่งขึ้นไป
วางบนตัวเก้าอี้เหมือนกำลังขี่สกูตเตอร์ที่มีล้อ

ภาพการขับรถของโก้

ไม่นานโก้เริ่มคิดอะไรได้อีก ยกตะกร้าใส่ผ้าวางไว้บนที่ว่างของรถที่ตนเองขับด้านหลัง แล้วก็ขับไปรอบห้องเรียน หยุดแวะเก็บผ้าที่วางอยู่ตามพื้นห้องเรียนใส่ตะกร้า โก้พูดขึ้นมาลอยๆ เมื่อเห็นเพื่อนมองว่า “นี่รถขยะ” แล้วก็ขับรถขยะของตนเก็บขยะไปเรื่อยๆ จินหยุดมองการเล่นโก้ สักครู่ จินก็เกิดความคิดต่อในการเล่นกับโก้ หยิบเชือกไหมพรมถักมาผูกที่เก้าอี้ แล้วรีบบอกโก้ว่า “มาเติมน้ำมันได้แล้ว รถน้ำมันหมดแล้วนะ”

ภาพมีมน้ำมันของจิน

เด็กๆ ในวัยอนุบาลเป็นวัยที่การพัฒนาการด้านสติปัญญาอยู่ในขั้นที่ทำงานกับความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งความคิดในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นในภาวะที่หลับแล้วฝันหรือในภาวะที่สงบ เป็นสมาธิ เหมือนกึ่งกำลังฝันในขณะที่ความคิดยังโลดแล่นอยู่ (Ken Bilber, 2000) ด้วยของเล่นพื้นที่ครูหาได้จากธรรมชาติกับพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็ก ที่สามารถมองข้ามรูปธรรมของวัตถุที่มองเห็นด้วยตาเปล่านั้น กลับสามารถหยิบใช้ตัดแปลงคุณสมบัติที่ใกล้เคียง (ใช้เชือกถักแทนสายยางเติมน้ำมันรถ) มาเติมเต็มจินตนาการทำให้การเล่นสมมุติดำเนินไปได้ มีใครจะคิดว่าวันหนึ่งเมื่อเด็กๆ ต้องการเล่นเป็นคุณหมอรักษาคคนไข้ขึ้นมา โรงพยาบาลทั้งโรงก็มาอยู่ในห้องเรียนได้

หลังจากที่เด็กๆ ในห้องเรียนล้มป่วยด้วยอาการต่างๆ ตั้งแต่ท้องเสีย เป็นไข้ จนอาเจียนที่โรงเรียน ในช่วงระยะเวลาที่เด็กๆ ชอบเล่นสมมุติว่าเป็นหมอและคนไข้อยู่บ่อยๆ โมเคยเล่นเป็นหมอก่อนหน้านี้แล้วสองครั้ง ซึ่งยังเล่นได้ไม่นาน ในการเล่นมีการให้ยารับประทานและการฉีดยา และเช็ดตัว ในครั้งนี้โมสามารถเล่นได้ยาวนานกว่าทุกครั้ง

เช้าวันหนึ่ง โมจัดเก้าอี้ล้อมเรียงเป็นโค้งครึ่งวงกลม แล้วนำถ้วยน้ำ จาน ช้อน และท่อนไม้บล็อกจำนวนหนึ่งมาจัดเรียงไว้บนเก้าอี้ ระหว่างที่วงอยู่นั้น จินที่ยืนดูการเล่นของโมอยู่สักครู่ก็พร้อมจะร่วมเล่นด้วย

จิน : “ทำอะไรอยู่นะ” (สายตามองไปที่โม จากทางด้านหลัง)

โม : “นี่เป็นร้านหมอ” (ตอบในขณะที่นั่งอยู่ที่พื้น และยังหันหลังให้จิน)

โม (เดินไปหยิบผ้าผืนเล็กมา ๔-๕ ผืน และเชือกถัก มาวางในร้านหมอมของตนเอง)

จิน (เดินเข้ามาในวงล้อมของเก้าอี้ และนั่งลงที่พื้นข้างๆ โม)

โม : “นี่จินต้องให้น้ำเกลือ” (หันไปหยิบเชือกมาผูกที่ข้อมือจินกับขาเก้าอี้)

จิน : “ตอนนี้เราไม่สบาย” (ทำหน้าซึ่ม ขณะพูดกับตนเองมองไปที่ข้อมือที่โมกำลังผูกให้ด้วยเชือก)

โม (พยงแขนจินให้นอนลง) : “นอนเฉยๆ นะเดี๋ยวก็หาย”

โม (ลูบลำตัว แขนของจินให้จินนอนนิ่งๆ แล้วจินไปหยิบช้อนมาในลักษณะหงายขึ้น แล้วป้อนให้จิน)

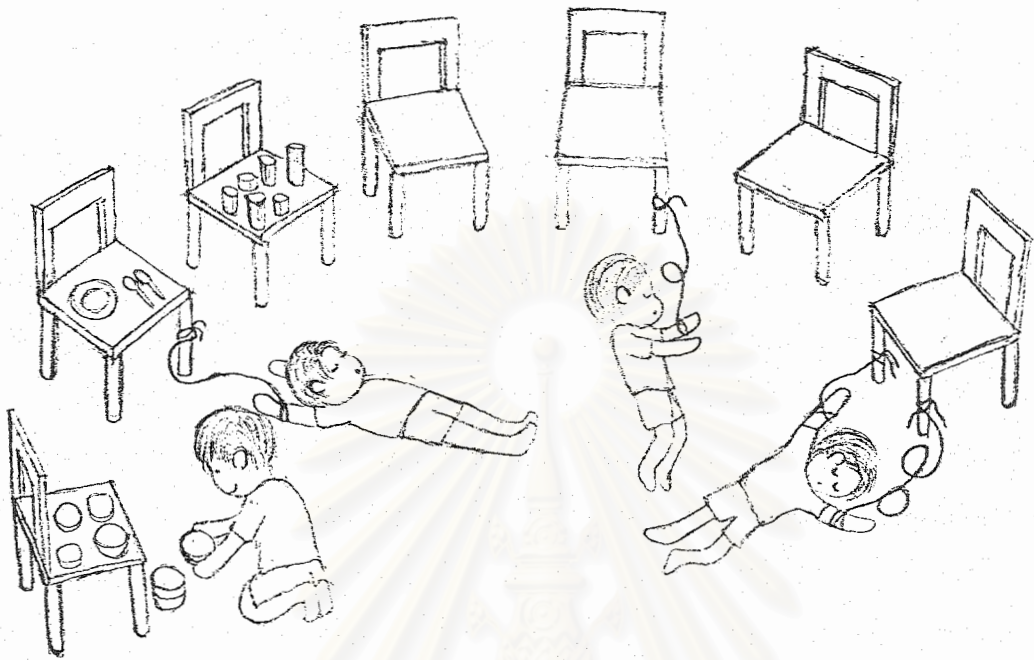
โม (ป้อนยา พร้อมพูดอะไรเบาๆ ผู้วิจัยไม่ได้ยิน)

จิน (ทำท่ากินยาจากช้อน)

โอ้และฟ้าที่เล่นอยู่ใกล้ๆ กัน ฝ้ามองการเล่นของโมกับจิน สักครู่ฟ้าก็ให้โอ้นอนลงบนโต๊ะ แล้วก็เล่นเป็นหมอรักษาคนไข้ ฟ้านำหมอนและผ้าห่มมาจัดให้โอ้ได้นอนอย่างคนไข้ ในขณะที่เล่นมีการพูดกันเป็นครั้งคราว ฟ้าป้อนยา เช็ดตัว แล้วสักครู่ก็นำกระบุงเล็กๆ มาครอบระหว่างปากและจมูกของโอ้ (คล้ายๆ ให้ออกซิเจน) ฟ้าพูดกับโอ้ ๒-๓ ประโยค โอ้พยักหน้าแล้วก็นอนครอบจมูกต่อไป

ไม่ช้า คุณหมอโมที่เปิดร้านหมออยู่ใกล้ๆ ก็เริ่มมองหกระบุง กระจาดมาให้ ออกซิเจนผู้ป่วยของตนเองด้วยเหมือนกัน เมื่อยังรักษาเพื่อนที่อยากร่วมเล่นด้วยก็มานอนป่วยให้หมอรักษากันเป็นการใหญ่ พอคนไข้เพิ่มขึ้นโมก็ค่อยๆ คิดวิธีการรักษาคอนไข่มากขึ้น เริ่มจากฉีดยา ป้อนยา ให้น้ำเกลือ ให้ออกซิเจน คนไข้อย่างคนก็ต้องให้เลือดด้วย

(จากข้อมูลบันทึกภาคสนามวันที่ ๑๔.๖.๕๔)

ภาพคลีนิกหมอนของโม

เด็กๆพัฒนาการเล่นให้มีความหลากหลายขึ้นเรื่อยๆ แต่ของเล่นก็ยังเป็นสิ่งเดิมที่มีอยู่ในห้องเรียนทั้งสิ้น ไม่ว่าเด็กๆต้องการเล่นอะไร ล้วนสร้างให้ความคิดนั้นกลายเป็นจริงได้ด้วยการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในการประยุกต์ของเล่นธรรมดาพื้นๆ ที่คุณครูเตรียมไว้ในห้องได้เสมอ ความช่างคิดอาจมาพร้อมกับความช่างถามของเด็ก ครั้งหนึ่งขณะนั่งทำงานหัตถกรรมอยู่ มดแดงเด็กหญิงวัย ๔ ขวบนั่งมองหน้าครูที่แต่งหน้าอ่อนๆด้วยความสงสัย จนเก็บไว้ไม่ได้

มดแดง : “คุณครูคะ คุณครูคิดว่าลิปสติกมันทำมาจากอะไร”

คุณครู : ประหลาดใจกับคำถามเล็กน้อย “แล้วมดแดงคิดว่าอย่างไรหะคะ”

มดแดง : “มดว่าสีชมพูมันมาจากกลีบกุหลาบ”

คุณครู : “แล้วถ้าสีแดงหะคะ”

มดแดง : “อืม .. ดอกชบา หรือไม้ก็ดอกเข็ม”

คุณครู : “เอ หรือมันอาจจะทำมาจากสีแดงก็ได้หะ”

มดแดง : หยุดคิดสักครู่ก่อนพูดว่า “คงไม่ได้หรอกคะ เพราะสีแดงก็ต้องทำมาจากดอกชบาอีกทีหนึ่ง”

ตอนที่ ๔ อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง (ห้องเดียวกัน)

อยู่ร่วมกันอย่างฟ้าใส “พร้อมหรือยังทุกคนกำลังคอย”

ทุกคนในครอบครัวเล็กที่โรงเรียนฟ้าใสรู้ว่าตนเองมีหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อการอยู่ร่วมกัน น้องมีหน้าที่ดูแลตนเองเคารพและปฏิบัติตามระเบียบ พี่นอกจากดูแลตนเองให้ได้แล้วยังอาสาช่วยแม่ทำงานบ้านและช่วยดูแลน้องๆ ด้วย การอยู่ร่วมกันของเด็กๆ กับแม่ในบ้านหลังนี้จึงมีความเป็นไปอย่างเกื้อกูล ไม่มีการเบียดเบียนและพร้อมยอมรับกันและกัน ให้อภัยกันได้เสมอ

ในห้องน้ำใจของครูตองมีนักเรียนถึง ๒๐ คน มีอายุต่างๆ กันตั้งแต่ ๓-๖ ขวบ แม่ต้องทำงานต่างๆ ทั้งกิจกรรมประจำวัน งานกิจวัตรประจำวันเตรียมของใช้ต่างๆ ไปเรื่อยไม่ค่อยได้วางมือ เมื่อมีลูกคนใดเกิดทำน้ำหกในห้อง เป็นแผลต้องทายา แคะเชือกกรองทำไม่ออกหรืออื่นๆ อีกมาก แม้จะมีแม่ศรีอยู่ในห้องอีกคนก็ยังคงดูแลน้องๆ กันไม่ค่อยไหว พี่ยุ้ย เด็กหญิงที่เพิ่งครบ ๖ ขวบ คอยเป็นผู้ช่วยในการดูแลน้องๆ ได้เป็นอย่างดี ตั้งแต่การดึงพลออกจากการเล่นเพื่อนไม่ให้เห็นแตก จนกระทั่งช่วยน้องๆ สร้างบ้านไว้เล่นเป็นหลังๆ โดยไม่ต้องรบกวนแม่เลย

สิ่งที่สำคัญมากกว่าการช่วยเหลือกันและกันของพี่น้องคือการดูแลตนเองให้สามารถปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมตามวิถีที่ยอมรับได้ในบ้าน ในการปกครองห้องเรียนครูตองไม่เคยปล่อยให้เด็กๆ ในห้องทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างเด็ดขาดแต่วิธีที่ใช้ไม่ใช่วิธีที่แข็งกระด้าง เช่นในช่วงรับประทานอาหารสิ่งที่เด็กๆ ต้องทำคือรับประทานทุกอย่างและทานอาหารที่ตักด้วยตนเองให้หมดจาน จนกระทั่งสมาชิกในบ้านทุกคนรับประทานอาหารหมดแล้ว แม่จึงดับเทียนแล้วค่อยจัดเก็บโต๊ะอาหารพร้อมๆ กัน แต่เมื่อพบว่ามิใครคนใดคนหนึ่งในบ้านยังทานอาหารไม่หมดสิ่งที่แม่มักจะพูดก็คือ “ทานให้หมดลูก แม่จะรอ” แล้วครูตองก็นั่งรอเงียบๆ ลูกๆ ทุกคนรู้ว่า ไม่ว่าจะนานเพียงใดเมื่อแม่รอได้ พวกเขาทั้งหมดก็ต้องรอ เช่นเดียวกับในกิจกรรมวงกลมช่วงเช้า ที่ทุกคนรู้ว่ามันเป็นช่วงเวลาที่เราทุกคนควรทำกิจกรรมกันอย่างสงบและตั้งใจ ถ้าลูกคนใดเกิดเล่นอะไรแผลงๆ ในกิจกรรมนี้ ครูตองจะหยุดกิจกรรมสักครู่ยื่นรอนิ่งๆ หรืออาจเตือนลูกว่า “พวกเรากำลังคอย ปลา แมว และโมอู่” จนกระทั่งทุกคนพร้อมกิจกรรมจึงดำเนินต่อไป

การเล่นจนเกิดการกระทบกระทั่งทะเลาะกันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้เสมอในห้องเรียนอนุบาล แต่ไม่เคยมีครั้งใดเลยที่เด็กๆ จะโกรธกัน ครูตองไม่เคยแสดงบทผู้พิพากษาในห้องเรียน เหตุผลของการทะเลาะกันจึงไม่ใช่เรื่องแม่ถือว่าเป็นปัญหา ในขณะที่ลูกๆ ทะเลาะกัน ครูตองมักหาเก้าอี้สองตัวให้เด็กที่ทะเลาะกันนั่งใกล้กันสักครู่ เมื่อเห็นว่าเด็กๆ สงบลงแล้วค่อยถามสั้นๆว่า “จะเล่นด้วยกันได้มั๊ย” ไม่เคยมีเด็กคนใดมีปัญหาหนักไปกว่านั้น ทั้งสองคนพยักหน้าแล้วเดินไปเล่นต่อเหมือนไม่

ได้เกิดอะไรขึ้น บางคนยังกลับไปเล่นด้วยกันแล้วก็ถกกันในปัญหาเดิมว่าใครหยิบของเล่นนี้มาก่อน แต่คราวนี้ทั้งสองคนพูดกันด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวลมากขึ้น

สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในบ้านหลังเล็กๆนี้ จนทุกคนได้เรียนรู้การยอมรับ การให้อภัยกันจนกระทั่งวันหนึ่ง ขณะที่เด็กๆได้ทำกิจกรรมที่รอคอยตลอดช่วงสัปดาห์ ในช่วงอากาศร้อน เด็กๆกำลังสนุกสนานกับการเล่นน้ำ เพียงแค่ลงไปในสระว่ายน้ำได้ไม่ถึง ๕ นาที พลน้องคนเล็กที่ยังไม่ประสาก์ก็ถ่างออกมาทั้งที่ยังอยู่ในสระ เมื่ออุจจาระลอยขึ้นผิวน้ำคุณครูต้องพาเด็กขึ้นจากสระ ทุกคนยื่นมองหน้ากันเหวอหว่าไม่มีคำต่อว่าต่อขานออกจากปากของใคร จะมีก็เพียงความรู้สึกเสียดายที่วันนี้ได้เล่นน้ำเพียงนิดเดียว

เล่นด้วยกันฉันท์มิตร “คราวนี้ต้องเล่นด้วยกัน ๓ คน”

การเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อนของเด็กถือเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงพัฒนาการในการเข้าสังคมที่ดี ด้วยบริบททางสังคมที่แวดล้อมเด็กๆทำให้พวกเขามีความอ่อนโยน ช่างประนีประนอมทำให้เด็กๆสามารถที่จะรวมกลุ่มด้วยความเอื้อเฟื้อ ผ่อนปรน รู้จักขอโทษและให้อภัยกันตามแบบของเด็กๆ เหมือนถอดแบบมาจากแม่อย่างไรอย่างนั้น

การขอโทษของเด็กไม่จำเป็นต้องเป็นคำพูดเสมอไป โม่เป็นตัวอย่างของความฉลาดเฉลียวในการปรับสถานการณ์ที่ตึงเครียดให้ดีขึ้น เมื่อพีโม่โยนลูกบอลเล่นไปโดนน้องๆที่เล่นอยู่อีกมุมห้องหนึ่ง น้องๆโกรธถึงกับโยนลูกบอลกลับมา โม่เห็นว่าน้องชกอารมณ์เสียจึงเอาลูกบอลฝ่าโยนใส่หัวตัวเองแล้วทำเป็นล้มลงสองสามครั้ง ทำให้น้องๆหายโกรธแล้วกลับกลายเป็นขบขันที่พีโม่ทำอย่างนั้น

เด็กอนุบาลที่มีอายุย่างเข้า ๔ ขวบมักเริ่มเข้ากลุ่มเล่นกับพี่ๆด้วย น้องพลก็เช่นเดียวกัน ในขณะที่พลมีความล่าช้าทางพัฒนาการบางด้าน เช่นการพูดและการทางสังคม การเข้าร่วมเล่นของพลจึงเป็นการป่วนเพื่อนจนวงแตกเสียบ่อยครั้ง ครูดองเล่าว่า “แรกๆ พลนี้ให้อยู่ห่างตัวไม่ได้เลยเพื่อนๆจะไม่ค่อยได้เล่น ” ด้วยการที่พลเริ่มเล่นด้วยการเล่นเลียนแบบเพื่อน แต่การเลียนแบบของพลเป็นการเลียนแบบที่ต้องเหมือนทุกอย่าง ของเล่นก็จะเล่นขึ้นเดียวกับที่เพื่อนกำลังเล่นอยู่ เมื่อถึงมาได้ก็จะเล่นเลียน้อง เล่นทำกับข้าวเหมือนที่เพื่อนกำลังเล่น ส่วนเพื่อนๆที่ถูกแย่งของเล่นก็จะไม่พอใจ เป็นอยู่อย่างนี้หลายเดือน ทั้งครูดองและเพื่อนๆต่างก็ช่วยเหลือกัน วันไหนที่พลเล่นดีๆไม่แย่งเพื่อน แม่จะให้เล่นถ้าเล่นไม่ได้แม่ก็ให้ทำงานอยู่กับแม่ นี่แหละ แต่เมื่ออยู่ด้วยกันได้สักระยะเพื่อนุบาล ๓ เริ่มเรียนรู้ ทันทที่ที่พลเริ่มแย่งของเพื่อน พี่ๆก็จะหยิบของเหมือนกันให้พลแทน บ่อยครั้งเข้าพลก็เรียนรู้ที่จะไม่หยิบของจากมือเพื่อนแต่จะหาของเล่นเหมือนกันมาเล่นเป็นเพื่อนๆเริ่มยอมรับให้พลเล่นร่วมวงได้ จนวันหนึ่งขณะที่ก้อยกับมดแดงกำลังเล่นสมมุติ มดแดงเล่นเป็นสุนัขที่ก้อยเลี้ยง ก้อยหาผ้ามาแต่งตัวให้สุนัขของเธอ

แล้วพาไปเดินเล่น มดแดงคลานสี่ขาพร้อมเห่าบ๊อ ก บ๊อ ตลอดทาง พลเห็นเข้าก็อยากเล่นด้วย รีบคลานสี่ขาไปคาบผ้ามาให้ก้อยแต่งตัวให้เป็นสุนัขอีกตัวหนึ่ง ตอนนี่ก้อยเลยต้องเลี้ยงสุนัข พร้อมกับสองตัวเป็นที่สนุกสนาน เพื่อนๆในห้องต่างพากันมองดูการเล่นของพลอย่างดีใจ

โดยปกติการปกครองชั้นเรียนของครูทองจะให้เกียรติกับพี่ๆที่ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของน้องๆ ด้วยการให้เป็นผู้เชิญธงชาติ, จุดเทียนบนโต๊ะอาหาร และการที่พี่ๆมักจะเสียสละของเล่นให้น้องด้วยความสมัครใจ ทำให้น้องๆรู้สึกทั้งรักและเคารพพี่ของพวกเขาอยู่ในใจ เมื่อพี่จะออกคำสั่งน้องๆจึงมักจะยอมฟังพี่โดยดี แต่ก็ไม่ใช่ว่าทุกกรณีไปที่พี่จะสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้น้องได้ ในการเล่นเล่นนิทานตั้งโต๊ะที่มดแดงบรรจงจัดโต๊ะนิทานไว้ตั้งแต่เช้า แต่การเล่นก็ไม่ค่อยราบรื่นจนต้องลุกขึ้นมาต่อรองกับพี่ๆ ที่ร่วมเล่น ด้วยกันอย่างใจเย็น

มดแดงจัดวางท่อนไม้ขนาดต่างๆไว้บนโต๊ะทานอาหาร โดยวางชิดขอบด้านหนึ่ง แล้วนำผ้าปูที่บิลละผืนเริ่มจากสีขาว แดง น้ำเงิน ชมพู เมื่อมีเพื่อนๆทยอยมาโรงเรียน ทุกคนสนใจดูการเล่นของมดแดง สักครู่มดแดงบอกกับคนที่ยืนดูอยู่รอบโต๊ะว่า “นี่มดจัดละคร” ครูทองสนใจจึงถามมดแดง

ครู : เรื่องอะไร

มดแดง : ไม่รู้รอพี่ก้อยมาตั้ง

ขณะนั้น ย้อยและพลมายืนมอง ย้อยช่วยดูแลพลไม่ให้มากวนการจัดโต๊ะของมดแดง เมื่อพลเดินเข้ามาหยิบจับของบนโต๊ะนิทานของมดแดง

มดแดง : “ นำพลเดี๋ยวก่อน ”

ขณะที่ก้อยเดินเข้ามาได้ยืนย้อยถามและทราบบว่ามดแดงกำลังจัดละคร เมื่อก้อยเปลี่ยนชุดเสร็จจึงเข้ามาเล่นกับมดแดง

ก้อย : เปิดละครได้ยัง

ก้อยและมดแดง (จับผ้ากันคนละด้าน แล้วร้องเพลงเปิดนิทาน

พลางค่อยๆยกผ้าคลุมชั้นลงเบาๆ)

เมื่อเปิดผ้าคลุมเป็นสัญญาณว่าละครได้เริ่มต้นแล้ว มดแดงหยิบตุ๊กตาขึ้นหยิบไปมายังไม่ได้พูดอะไร

ก้อย : มดแดงไปเอาลูกสัตว์มา....เราจะเล่นเรื่องสัตว์กันไป (พูดออกทำนองสั่ง)

มดแดง (เดินไปหยิบสุนัขที่ถักจากไหมพรมมา แต่ก็อดสงสัยไม่ได้)

มดแดง : แล้วเราจะเล่นเรื่องปลาบู่ทองกันปะ

มดแดง (เมื่อเห็นพี่ก้อยไม่ตอบ สักครู่จึงหยิบผ้าคลุมจากชั้นมาคลุมที่โต๊ะอีกครั้ง เพื่อเริ่มเปิดนิทานใหม่)

ก้อย : ไม่ต้องคลุม ไม่ต้องคลุม

มดแดง : ทำไมหละ

ก้อย : พี่จัดให้ , (หยิบตุ๊กตาสัตว์ที่ทำจากไหมพรมมาวางมี
ไก่ ๒ ตัว หมู ๑ ตัว)

มดแดงยื่นมองดูพี่ก้อยสักครู่ เมื่อเห็นว่าพี่ก้อยกำลังจัดการโต๊ะนิทานของมดแดงใหม่หมด มดแดงจึงเริ่มประท้วง

มดแดง : มดสร้างนิทานเรื่อง ปลาบู่ทอง , (พุดเสียงอ่อยโดยไม่ได้มองหน้าใคร)

ในช่วงนั้นไก่ที่ยืนดูอยู่สักพักสนใจเล่นด้วยจึงถามพี่ก้อยขึ้นมา

ไก่ : ยummyมันมีคนเล่นกี่คน

ยummy (ทำท่านึกสักครู่ แล้วชูนิ้ว ๓ นิ้ว)

ไก่ : ๓ คน

ไก่เริ่มสนใจและขอเล่นด้วยมดแดงรีบตอบตกลง ส่วนก้อยที่กำลังจัดโต๊ะนิทานอยู่คนเดียวในขณะนี้เมื่อได้ยินเพื่อนพุดถึงคนเล่น ๓ คน จึงนึกอยากชวน โม เพื่อนสนิทมาเล่นด้วย แต่โมไม่สนใจเพราะกำลังเล่นอย่างอื่นอยู่ มดแดงเริ่มวางแผนการเล่นต่อไป

มดแดง : ให้เพื่อนบอล ๓ เล่านะ

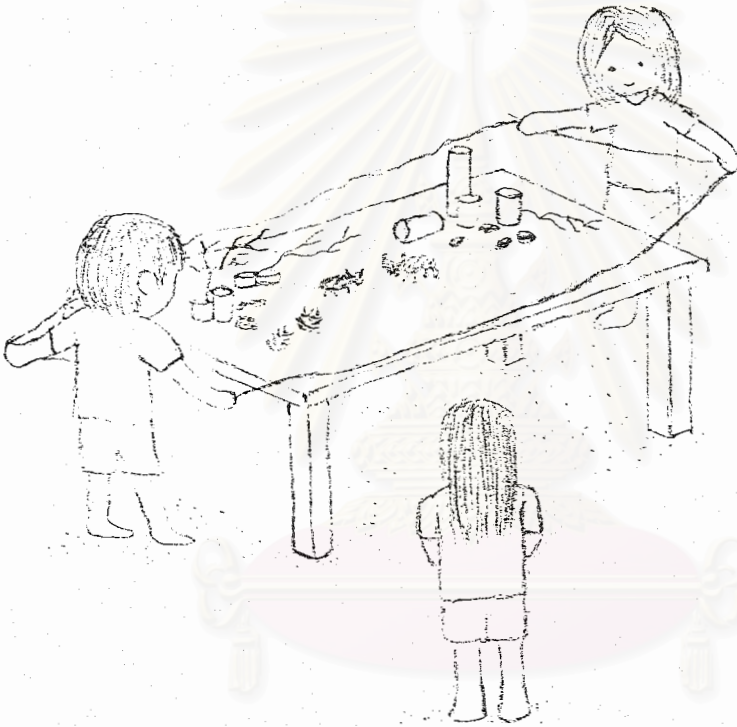
ก้อย : เดี่ยวพี่จะเป็นคนเล่าเอง

ก้อยเริ่มคิดจัดแจงให้โมมาเป็นคนเล่า และจัดให้เพื่อนที่ยืนมองดูอยู่มานั่งเก้าอี้เมื่อจัดแจงเตรียมตัวในการเล่านิทานได้สักพัก ไก่และโมก็เริ่มเล่านิทาน

ไก่ : กาลครั้งหนึ่งนามมาแล้ว มีแม่ไก่ ฟักไข่อยู่ใน.... (พุด
เบาจนไม่ได้ยิน) เพื่อนๆ บางคนฟังอย่างตั้งใจ

โม (เดินไปนั่งข้างๆ ไก่ และหยิบตุ๊กตาสัตว์ ทำท่าคล้ายจะ
เล่าด้วย)

เวลาผ่านไปสักครู่ไม่มีใครคิดออกว่าจะเล่นนิทานว่าอย่างไร ก้อยจึงเสนอความคิดใหม่ให้ทุกคนแต่งตัวให้เหมือนกับที่เคยเห็นคณะครูที่โรงเรียนทำ มดแดงแต่งตัวเหมือนพี่ก้อย ในขณะนั้น โโก้ เกิดความคิดใหม่ เมื่อเห็นผืนผ้าที่ทอดด้วยไหมพรมขนาดประมาณ ๕ x ๕ นิ้วที่วางอยู่ที่ชั้นวางของเล่นจึงคิดจะใช้ผืนผ้านี้มาอ่านเป็นบทละคร เมื่อมดแดง ก้อย และโโก้พร้อม ละครก็เริ่มต้นใหม่อีกครั้ง โดยมดแดงและก้อย ยืนถือผ้าคนละมุม ในขณะที่โโก้ถือผืนผ้าเตรียมอ่านเป็นบทละครอยู่ที่ข้างโต๊ะนิทาน

(ภาพการเล่น และ เล่นนิทานของมดแดง ก้อย และโโก้)

ก้อยและมดแดง : ฉันเป็นปลาอาศัยอยู่ในน้ำ ฉันมีคิลีบไว้คอย
ป้องกันภัย ... (ร้องเป็นเพลง ขณะเปิดผ้าคลุม โดยการถือผ้า
คนละด้าน แล้วค่อยๆยกผ้าคลุมขึ้นลงเบาๆ)

โโก้ : กาลครั้งหนึ่งมีแม่ไก่กับลูกไก่ อาศัยอยู่ในบ้านปลายนา ....แม่ไก่
ออกไปหากิน เลี้ยงชีพ ... พ่อไก่อยู่บ้าน ...แล้วก็มี .... (เสียง
ค่อยๆ เบาลงจนแทบไม่ได้ยิน)

โโก้ (นึกเรื่องที่จะเล่าต่อไปไม่ได้)

มดแดง : นี่ไม่ใช่ปลาบู่ทองนี่

ก้อย (วางผ้าลงกับพื้นด้านหลังโต๊ะนิทาน แล้วหยิบตุ๊กตาไก่ขึ้น)

ก้อย : กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีแม่ไก่ กับ ลูกไก่ แม่ไก่อยู่บ้านทำอาหารให้ทุกคนได้กิน, (จับตุ๊กตาไก่ทำท่าเหมือนทำงาน กับอุปกรณ์ต่างๆ บนโต๊ะ)

ก้อย (เล่นอยู่อย่างนั้นสักครู่ โดยไม่ได้เล่าอะไรต่อไป)

มดแดงและไก่ (เริ่มลุกขึ้นเดิน)

ก้อย : โอเค โอเค เดียว , (บอกเพื่อนที่กำลังลุกขึ้น)

มดแดง : คราวนี้ต้องเล่นละครกัน ๓ คน , (บอกพี่ก้อย พร้อมเดินไปหยิบผ้าคลุมอีกครั้ง)

ทั้งหมดลุกขึ้นมาเตรียมการในการเริ่มต้นใหม่ คราวนี้มีการถามถึงการแต่งตัว ใครจะเล่นเป็นคนผอมยาว ในฉากต้องมีอะไรอีก แต่ดูเหมือนเด็ก ๆ จำรายละเอียดในเรื่องปลาบู่ทองไม่ได้จริงๆ แม้ว่าทุกคนจะพยายามร่วมมือกันอย่างดี นิทานในรอบสุดท้ายจึงเป็นดังนี้

ก้อย มดแดง ไก่ (ถือตุ๊กตาไก่คนละตัว)

ไก่ : พ่อไก่ ... (พูดไม่ได้ยิน) .. มีตัวหนึ่งไม่สบาย คุณแม่บอกว่าจะให้ไปหาหมอ ให้พี่พาไป .. (พูดไม่ได้ยิน).. มีลูกหนึ่งตัว ..., (หันตุ๊กตาไปทางมดแดง)

ก้อย : หมอบอกว่า ให้นอนพักผ่อนไม่ให้ไปที่ไหน

มดแดง : โอเค , (จับตุ๊กตาของตนเอง ผงกหัวรับคำ)

ไก่ : หมอบอกว่า เป็นไข้ เมื่อวานนี้ ให้กินยานี้ , (จับตุ๊กตาทำท่าหยิบบางอย่าง แล้วยื่นให้)

มดแดง : ขณะแม่ไก่อยู่บ้านคนเดียว มีผู้หญิงคนหนึ่งเข้ามาในบ้าน แม่ไก่ตกใจมาก ....

ไก่ : มีหมาป่าเข้ามาในบ้าน โปกผ้าที่หัว เอาขนมปังมาให้กิน

ทั้งสามคนเหมือนจะนึกอะไรไม่ออก โมที่เล่นอยู่ที่อีกมุมหนึ่ง เช่นเก้าอี้ที่หงายขึ้นมาชวนไก่ไปเล่นด้วย ไก่อยู่หลายครั้งแล้ว ก็ลุกขึ้นไปเล่นด้วย

(จากการบันทึกข้อมูลภาคสนามวันที่ ๓๐.๘.๕๕)

เด็กๆทั้งสามคนพยายามเล่นเล่านิทานเลียนแบบครูในโรงเรียนแต่ไม่ค่อยสำเร็จ ก็อดทนตั้งต้นใหม่ ก็อยพี่อนุบาลสาม คนเดียวในการเล่นครั้งนี้มักล้มตัวอยากนำน้องๆให้ทำอะไรอยู่เสมอ แต่หมดแรงซึ่งเป็นน้องอนุบาลสอง ซึ่งมีความตั้งใจในการจัดนิทานคอยดึงให้เพื่อนๆกับมาอยู่ในการเล่นที่ตั้งใจไว้ ด้วยความใจเย็นแต่ก็ไม่สำเร็จครั้งแล้วครั้งเล่า ระหว่างที่ร่วมเล่นจะเห็นว่าเด็กๆทุกคนพยายามช่วยกันปรับปรุง วางแผนใหม่ให้การเล่นดำเนินไปได้ แม้ว่าปกติก็อยจะเป็นพี่ที่ติดนิสัยชอบสั่งคนโน้นคนนี้ แต่ในการเล่นนี้ก็อยยอมที่จะทำตามความเห็นของกลุ่มด้วย สุดท้ายแม้ว่าเด็กทั้งสามคนไม่ได้เล่นนิทานเรื่องปลาบู่ทอง แต่ความพยายามในการเล่นด้วยกันทำให้เด็กๆได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองฉันทัน้องพี่

ตอนที่ ๕ กลิ่นไอควนพิษชีวิตในเมือง

ในเช้าวันพุธ ครูตองและแม่ศรีกำลังทำงานในห้องเพื่อคอยลูกทยอยมาโรงเรียน วันนี้เป็นวันพิเศษที่ทางโรงเรียนอนุญาตให้เด็กๆไม่ต้องสวมเครื่องแบบนักเรียน แต่ให้นักเรียนเลือกสวมเสื้อผ้าได้ตามใจชอบ

“ใส่ไอ ก้อยวันนี้ชุดสวยจัง ” แม่ศรีร้องทักเมื่อเห็นก้อยเดินยิ้มร่ามาแต่ไกลในชุดเจ้าหญิงสโนว์ไวท์ เมื่อก้อยเดินเข้ามาในห้องรีบเดินมาบอกแม่ศรีว่า “แม่ซื้อให้จากเอ็มโพเลียม มีอีกชุดนะมันมีติดดอกไม้ตรงนี้แต่แม่ไม่ให้ใส่มา เอาไว้ใส่ไปงานเลี้ยง” ครูตองเล่าให้ฟังว่าก้อยเป็นลูกคนเดียวหลานคนเดียวในบ้าน บรรดาญาติพี่น้องต่างพากันรักใคร่เอ็นดูก้อยเป็นพิเศษ ก้อยอยู่บ้านจะเป็นที่หนึ่ง ตั้งแต่ก้อยมาอยู่โรงเรียนนี้ ยังไม่เคยได้เห็นก้อยใส่ชุดสวยงามในวันพุธซ้ำแบบกันเลย คุณแม่ก้อยทำงานด้านบันเทิง ก้อยจึงมักแต่งตัวสวยมาโรงเรียนเสมอ และสิ่งที่ก้อยชอบทำในการเล่นคือเล่นเป็นครู แต่งตัว แล้วก็จัดงานเลี้ยง

เช่นเดียวกับปิ่นปัก เด็กหญิงอายุ ๓ ขวบ เธอก็มีชุดว่ายน้ำชุดใหม่เวียนมาให้ครูคอยหาวิธีสวมใส่ให้เธออยู่เสมอ เพื่อนในห้องบางคนก็มักจะมีกระตักน้ำใหม่ หรือทาแป้งเด็กที่ผสมน้ำหอมและกากเพชรแพรวพราวมาโรงเรียนในวันพิเศษนี้

การที่โรงเรียนฟ้าใสตั้งอยู่ใจกลางเมืองกรุง และผู้ปกครองของโรงเรียนเป็นผู้ที่มีฐานะดีมีการศึกษาสูง ทั้งพ่อและแม่ของเด็กๆทำงานนอกบ้านใช้เวลาส่วนใหญ่ทุ่มเทกับการประกอบอาชีพ ใช้ชีวิตอย่างคนยุคใหม่ที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกมาก จึงไม่น่าแปลกที่ผู้ปกครองเด็กๆใช้เวลาในวันหยุดพักผ่อนกับการค้นหาสิ่งอำนวยความสะดวกใหม่ๆ สิ่งที่ดีตัวลูกกลับบ้านจึงเป็นของเล่นชิ้นใหม่หรือเครื่องเล่นอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นความสุข ความบันเทิงที่บางครั้งก็มากจนเกินความพอดี

แม้โรงเรียนได้ทำความเข้าใจกับผู้ปกครองด้านแนวทางในการพัฒนาเด็กตามปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับอิทธิพลจากมนุษยปรัชญาและพุทธศาสนา ที่เน้นการพัฒนากายและจิตของเด็กควบคู่กัน แต่บางครั้งก็ยังคงให้ลูกดูรายการโทรทัศน์ เล่นเกมกด เข้าอินเทอร์เน็ตจนส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กที่ครูสามารถรับรู้ได้ที่โรงเรียน

ในช่วงหนึ่งที่ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์ของเด็กๆ ก็มักจะเล่นแต่งตัวสวยๆ โดยใช้ผ้าฝ้าย พันตัวไปมา เป็นกระโปรงบ้าง เป็นเสื้อชุดราตรีเกะกะบ้าง มีผ้าสไบ สร้อยคอครบชุด แล้วก็จัดงานเลี้ยงโดยเธอเล่นเป็นเจ้าสาวแล้วคอยคะยั้นคะยอให้ “โม” เพื่อนชายวัยเดียวกันมาเล่นเป็นเจ้าบ่าวด้วย เล่นอยู่ซ้ำๆ อย่างนี้อยู่ ๔-๕ ครั้งแล้วในช่วงเวลาสองสัปดาห์ ก็อยจะเป็นเด็กคนเดียวในห้องที่เล่นสมมติเป็นเจ้าสาว ผู้วิจัยจึงสอบถามครูตอถึงการเล่นของก้อยว่าน่าจะได้รับการอิทธิพลมาจากอะไร ครูตอตอบว่า

“ไม่รู้สิ กิจกรรมที่โรงเรียนก็ไม่เคยมีเรื่องแบบนี้ รู้แต่ว่าตอนเย็นๆ ก้อยเขาจะไป
อยู่บริษัทที่ทำงานเกี่ยวกับวงการบันเทิง ”

เป็นอันว่าไม่สามารถสรุปได้ว่าก้อยไปได้แนวคิดเรื่องการแต่งงานอย่างไร แต่ที่แน่นอนก็คือในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้น ละครโทรทัศน์ทางช่อง ๓ เรื่อง “เจ้าสาวมืออาชีพ” กำลังแพร่ภาพอยู่พอดี

ถึงแม้ว่าในโรงเรียนฟ้าใส ได้จัดบทเรียนที่ส่งเสริมการเล่นไว้มากเช่น งานหัตถกรรม และศิลปะสร้างสรรค์ที่จัดอยู่ในช่วงกิจกรรมประจำวัน เป็นกิจกรรมที่ไม่มีจุดมุ่งหมายไปที่ความสวยงามของผลงาน แต่มุ่งไปที่คุณค่าในการกลมกล่อมอารมณ์และจุดประกายแห่งจินตนาการให้มากที่สุด แต่บ่อยครั้งที่การเล่นของเด็กไม่สามารถเกิดเป็นเรื่องราวขึ้นมา หรือต้องล้มลงทั้งที่เพิ่งจะเริ่ม เด็กเล่นสมมติตนเองเป็นหุ่นยนต์วิ่งไปมา กดปุ่มตรงโน้นที่ตรงนี้ที่ หากความหมายความเข้าใจอะไรในโลกแห่งความเป็นจริงไม่ได้ เด็กชายในห้องสองสามคนที่ไม่ค่อยเล่นบทบาทสมมติใดๆ สิ่งที่มีมักจะทำในช่วงการเล่นเสรีคือเล่นต่อสู้อื่นๆ วึ่งหนีกัน เมื่อแม่บอกว่าไม่ให้เล่นแบบนี้ ให้นั่งพักสักครู่ เด็กๆ ก็หยุดดูเพื่อนๆ โดยไม่รู้ว่าตนเองควรเล่นอะไร ไม่ช้าไม่นานก็ลุกขึ้นเล่นยิงปืนใส่กัน เป็นอันว่าแม่ก็ต้องคอยระงับการเล่นรุนแรงด้วยการพาถูกๆ เหล่านั้นทำงานกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับแม่อย่างสงบ

จำ กับ อ้อ สองพี่น้องที่ไม่เคยมาโรงเรียนก่อน ๙ .๐๐ น. ไม่สามารถเล่นได้เมื่อมาถึงโรงเรียน เนื่องจากต้องใช้เวลาเปลี่ยนเครื่องแบบเป็นชุดกิจกรรม ซึ่งทั้งสองคนมีท่าทางอ่อนล้าไม่มีชีวิตชีวา บางครั้งถ้าแม่ศรีปลอ่ยให้เปลี่ยนเสื้อผ้าเอง ทั้งสองคนจะนั่งมองเพื่อนๆ เล่นอยู่อย่างนั้นราวครึ่งชั่วโมงโดยไม่ได้ทำอะไรเลย และถ้าวันใดที่จำเล่นสิ่งที่จำเล่น ทำให้ครูรู้ได้ทันทีว่าจำใช้เวลาส่วนมากกับเกมกดและการชมภาพยนตร์ จำจะนั่งทำท่าเหมือนเล่นเกมกดไปที่ท่อนไม้ใหญ่ในห้องเรียน กดอย่างแรงและเร็วมาก หรือใช้จานไม้มาถือเป็นพวงมาลัยรถแล้วทำเสียงเหมือนขับรถ

แข่งในสนามแข่งที่ต้องใช้ความเร็วมากๆ จำยังเล่นคนเดียวและเปลี่ยนกิจกรรมในการเล่นอยู่บ่อยๆ

การเล่นสมมุติในเรื่องที่เกินวัย ความใส่ใจในเรื่องของใช้ของเล่น การเล่นที่รุนแรง ไม่มีสมาธิและการที่เด็กๆไม่สามารถสร้างจินตนาการในการเล่นได้นั้น ล้วนเป็นภาวะอันเกิดจากฝุ่นควันในชีวิตทันสมัยที่ห้อมล้อมตัวเด็กๆอยู่ทุกหนแห่งนอกรั้วโรงเรียน

บทสรุปการเรียนรู้เชิงสังคมวัฒนธรรมของเด็กๆที่โรงเรียนฟ้าใส

ชีวิตประจำวันในโรงเรียนฟ้าใสส่งเสริมให้เด็กๆ ได้มีโอกาสหล่อหลอมความเป็นผู้มี ความประพฤติดี จากแบบแผนที่มั่นคงชัดเจนในกิจวัตรประจำวัน ทำให้เด็กๆได้ปฏิบัติซ้ำจน กลายเป็นความเคยชินที่ฝังาม การปฏิบัติต่อกันของครูต่อเด็กๆที่เป็นไปในทางอบอุ่น ช่วยเหลือ ยอมรับนับถือกันและพร้อมให้อภัยกันเสมอ ทำให้เด็กๆพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้คน ไปในทางโอบอ้อม ช่วยเหลือและอภัยกันเสมอ

กิจกรรมสร้างสรรค์ประจำวันจัดให้เด็กๆ และสิ่งที่ครูสร้างขึ้นสำหรับสอนเด็กๆทั้งใน บทเพลง โคลงกลอนที่สอดคล้องกับความเป็นไปในธรรมชาติ รวมทั้งสื่อของเล่นที่ครูทำขึ้นเองและ ที่มาจากธรรมชาติ เป็นประสบการณ์ที่ส่งเสริมความคิด จินตนาการ ingsดงามบรรเจิด กลายเป็น เชื้อไฟของพลังแห่งจินตนาการที่สามารถมองเห็นได้ในการเล่นของเด็ก นอกจากนี้การทำงาน ทัศนกรรมและงานศิลปะ เด็กยังต้องมีมุ่งมั่นไม่ออกแวกในระหว่างทำงาน ความมุ่งมั่นและ สวຍงามของภาพที่ปรากฏระหว่างทำงาน ยังเป็นประสบการณ์ที่ดีที่หล่อเลี้ยงจิตใจให้ละเอียด อ่อนโยน

โรงเรียนตระหนักดีว่า การพัฒนาเด็กๆให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาตามปรัชญาของ โรงเรียนนั้นจำเป็นต้องพัฒนาเด็กร่วมกันทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนควบคู่กัน โรงเรียนจึงทุ่มเทในการ ทำงานเพื่อสร้างฐานชุมชนฟ้าใสให้เข้มแข็ง ด้วยการสร้างความเข้าใจด้านแนวการศึกษา ไปจนถึง วิถีทางในการใช้ชีวิตในรูปแบบที่เกื้อกูล ธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนกัน ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม ง่ายๆที่สามารถรวมกลุ่มผู้ปกครองได้ เช่นการประชุม การอบรมเชิงปฏิบัติกิจกรรมวาดภาพสีน้ำ ทำตุ๊กตา ตั้งกลุ่มเครือข่ายผู้บริโภคอาหารเกษตรธรรมชาติ และการทำกิจกรรมวันสำคัญตาม ประเพณีรวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนฟ้าใสจึงเต็มไปด้วยความสุขใน สังคมที่เกื้อกูล ได้ชื่นชมกับความงามจากงานศิลปะดนตรี สิ่งสวยงามเหล่านี้ล้วนพาให้หัวใจ ทุกดวงของผู้คนที่นี้เบิกบาน มีความสุขพอใจกับคุณภาพชีวิตที่ดีในวันวัฒนธรรมฟ้าใส

แม้งานสร้างสรรค์ชุมชนของฟ้าใสจะมีอยู่หลากหลายรูปแบบและเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตลอดช่วงเวลาในแต่ละปี แต่สิ่งเหล่านี้สามารถทะลุผ่านกำแพงแห่งกระแสวัฒนธรรมเมืองที่รายล้อมอยู่โดยรอบได้เพียงเท่าที่ผู้คนจะเปิดรับมัน ผู้คนในชุมชนฟ้าใสทั้งครูและผู้ปกครองยังมีชีวิตอยู่ท่ามกลางกลิ่นไอสังคมเมืองที่ผู้คนมุ่งแสวงหาความเจริญก้าวหน้าทางโลก สิ่งนี้ทำให้ผู้คนในชุมชนฟ้าใสยังฝืนฝืนอยู่กับการเสาะหาสิ่งดีงามให้ตนเองท่ามกลางกระแสสังคม เพื่อก้าวไปบนเส้นทางแห่งปัญญาพร้อมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการศึกษาการพูดกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในกิจกรรมการเล่นเสรี มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพูดกับตนเองขณะเล่นเสรีของเด็กอนุบาลในด้านแบบแผนคำพูดซึ่งสะท้อนการเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านการคิดเชิงสัญลักษณ์
๒. เพื่อศึกษาการพูดกับตนเองขณะเล่นเสรีของเด็กอนุบาลในด้านแบบแผนคำพูดที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมรอบตัวเด็ก

คำถามวิจัย

๑. คำพูดกับตนเองที่พบมีประเภทอะไรบ้างและแต่ละประเภทเชื่อมโยงกับจิตสำนึกของเด็กอย่างไร
๒. แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบในกรณีศึกษาทั้งสองแห่งสะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็กอย่างไรบ้าง
๓. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ช่วยยกระดับจิตสำนึกของเด็ก
๔. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้มีกระบวนการถ่ายทอดสู่จิตสำนึกของเด็กอย่างไร

ขอบเขตของการทำวิจัย

๑. การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการพูดกับตนเองของเด็ก ในด้านแบบแผนการพูด ที่แสดงออกถึงการเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมที่ สะท้อนจิตสำนึกของเด็กด้านความประพฤติ ความรู้สึกและความคิด
๒. กรณีศึกษาคือโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสและศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ (นามสมมุติ)

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การศึกษาเอกสารตำรา วารสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพูดกับตนเอง ความหมายและพัฒนาการในการเล่น ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กในเชิงสังคมวัฒนธรรม

๒. เลือกรณีศึกษา มีลักษณะดังนี้

๒.๑ เป็นโรงเรียนที่มีปรัชญาในการจัดการศึกษาครอบคลุมถึงการถ่ายทอดทาง วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา ศาสนา ศิลปะ ประเพณีอันเป็นรากฐานของสังคมไทย มี ความเป็นชุมชนที่สมาชิกทุกคนมีจิตสำนึกร่วมกัน ผ่านกระบวนการ กิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่ทำ ให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกเดียวกันในเรื่องการศึกษาและการดำเนินชีวิต ทั้งคณะครู ผู้บริหาร บุคลากรในโรงเรียนและครอบครัวนักเรียน

๒.๒ เป็นโรงเรียนที่มีการจัดกิจกรรม “การเล่นเสรี” ให้แก่เด็กอนุบาลเป็นประจำ ทุกวันอย่างน้อยวันละ ๑ ชั่วโมง การเล่นเสรีที่จัดให้เด็กเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการ การเล่นเสรีที่จัดให้เด็กเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการจากความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก เอง ไม่เป็นกิจกรรมที่ครูกำหนดวิธีเล่นไว้ล่วงหน้า

๓. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

๓.๑ ด้วยแนวคำถามที่ใช้ในการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ การเรียนรู้ ทางสังคมวัฒนธรรม การเล่นเสรี และการพูดกับตนเองของเด็ก

๓.๒ สร้างแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม สำหรับการเก็บข้อมูล ๒ ประเภทคือข้อมูล ด้านบริบททางสังคมวัฒนธรรม ใช้แบบบันทึกอย่างย่อ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม และแบบ บันทึกการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ส่วนการเก็บข้อมูลประเภทบทสนทนาในสถานการณ์ การเล่น ใช้แบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนาซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการแบ่งหน่วย และการบันทึก ในการวิเคราะห์บทสนทนาในการเล่นของเด็ก

๔. การเตรียมตัวเข้าสนาม เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงมานุษยวิทยา ผู้วิจัยต้อง เข้าไปศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์จนสามารถอธิบายแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กใน การเล่นเสรี ที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมให้ได้ในฐานะคนใน ทำให้ผู้วิจัยต้องอยู่ใน ห้องเรียนในฐานะคนใน การเตรียมตัวเข้าสนามจึงเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยศึกษาและปรับตัวในการ ปฏิบัติขณะเก็บข้อมูลในสนามวิจัย เพื่อให้สามารถอยู่ในห้องเรียนได้อย่างไม่แปลกแยกเป็นที่ผิด สังเกตของเด็ก ด้วยการเรียนรู้แนวปรัชญาที่ใช้ในโรงเรียนและฝึกฝนกิจกรรมการสอน จนสามารถ ปฏิบัติตนในฐานะครูผู้ช่วยของห้องเรียนที่เข้าศึกษาได้

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๕.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในแต่ละสนาม จำนวน ๓๐ ครั้งกระจายไปในระยะเวลา ๔ เดือน เริ่มสังเกตตั้งแต่วันที่ ๗.๓๐ น.- ๑๔.๓๐ น.

๕.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ กับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญเช่น ครูประจำชั้น ครูใหญ่และผู้บริหารโรงเรียน

๕.๓ การใช้ข้อมูลเอกสาร เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการดำเนินงาน ปรัชญา แนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ข้อมูลที่สื่อสารกันระหว่างคนในชุมชน เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลที่สังเกต

๕.๔ การบันทึกข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

๕.๔.๑ แบบบันทึกข้อมูลอย่างย่อ ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลสั้นๆ เพื่อช่วยจำในระหว่างเก็บข้อมูลในสนาม การบันทึกข้อมูลในสนาม การบันทึกข้อมูลอย่างย่อนี้ใช้ทั้งในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในห้องเรียน การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมของชุมชน โรงเรียน การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

๕.๔.๒ แบบบันทึกเพื่อการวิเคราะห์บทสนทนา ใช้สำหรับเก็บข้อมูลในการเล่นเสรีของเด็กทั้งส่วนของบทสนทนา คำพูดกับตนเองและกิริยาท่าทางในการเล่นของเด็ก

๕.๔.๓ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ใช้สำหรับบันทึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในโรงเรียนที่ได้มาจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและเป็นการบันทึกขึ้นที่สองหลังจากได้ทำบันทึกแบบย่อไว้แล้วในเบื้องต้น

๕.๔.๔ แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ใช้สำหรับเก็บข้อมูลอย่างละเอียดสำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๖. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ด้วยวิธีต่างๆได้แก่ การเข้าเก็บข้อมูลในสนามเป็นเวลานาน การสังเกตอย่างจริงจัง ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับคนใน ตรวจสอบกับผู้ร่วมวิจัย และการตรวจสอบข้อมูลสามเ้าด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการวิจัย

๗. การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเป็นวงจรระหว่างการอ่านวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล จับประเด็นสำคัญ จัดจำแนกประเภทข้อมูลโดยสร้างดัชนี เขียนข้อสรุปชั่วคราว และทดสอบสมมติฐาน กับแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลที่พบจนเกิดข้อสรุปใหม่หรือการเปลี่ยนชุดดัชนี ซึ่งอาจได้จากคำถาม คำตอบ ข้อเสนอหรือข้อมูลที่พบใหม่ในสนามวิจัย นำไปสู่การค้นหาแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆมาตรวจสอบข้อสมมติฐานใหม่ จนข้อสรุปที่สร้างขึ้นค่อยๆชัดเจน จนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับแบบแผนคำพูดกับตนเอง การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็นสองส่วนคือ

๗.๑ วิเคราะห์แบบแผนคำพูดกับตนเอง เพื่อให้แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมของเด็กต่อไป

๗.๒ วิเคราะห์ข้อมูลสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม

๘. การสร้างข้อสรุปย่อย นำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ สรุปความคิดเกี่ยวกับดัชนีและความสัมพันธ์สร้างเป็นข้อสมมติฐานชั่วคราวและพิสูจน์ด้วยข้อมูลในสนามจนสามารถสรุปเป็นข้อสรุปย่อยได้

๙. การสร้างบทสรุปและการยืนยันบทสรุป เป็นการนำข้อสรุปย่อยที่ได้จากการวิเคราะห์มาจัดจำแนก เปรียบเทียบ ตีความและอธิบายสาเหตุของความเชื่อมโยง และประมวลความคิดจากข้อมูลทั้งหมดเป็นโครงสร้างความรู้ที่ครอบคลุมคำถามวิจัย

๑๐. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าบทสรุปมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยตรวจสอบ โดยการนำผลสรุปวิจัยตรวจสอบความถูกต้องกับข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อดูความคล้ายคลึงและความแตกต่างของข้อมูลกับข้อสรุป

ผลการวิจัย

๑. คำพูดกับตนเองที่พบในกรณีศึกษามี ๕ ประเภทได้แก่

๑. คำพูดกำหนดความหมายให้แก่วัตถุ

๒. คำพูดบรรยายการกระทำของตนเอง

๓. คำพูดวิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา

๔. คำพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง

๕. คำพูดกำกับความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของตนเอง

ประเภทคำพูดกับตนเองที่พบในกรณีศึกษาเป็นการเปิดเผยตัวตนภายในของเด็ก อันเป็นผลจากการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรม การพูดกับตนเองเปิดเผยความคิดที่แตกต่างกัน ๓ ระดับ ได้แก่ ความคิดเชิงสัญลักษณ์ ความคิดเชิงจินตนาการ และความคิดเชิงนามธรรมซึ่งเป็นความรู้สึกนึกคิดที่เป็นสำนึกภายในสะท้อนความคิด ความรู้สึก คุณธรรม คำพูดกับตนเองที่พบทั้ง ๕ ประเภทนั้นมีความสัมพันธ์กับความคิดทั้งสามระดับนี้ ในลักษณะที่เป็นพัฒนาการที่นำไปสู่การก่อเกิดการตระหนักรู้เท่าทัน ความรู้สึกนึกคิดของตนเองหรือที่เรียกว่าจิตสำนึกของเด็ก ตามลำดับของความคิดที่เกิดในสมองส่วนต่างๆดังนี้

๑) ความคิดเชิงสัญลักษณ์ (Metaphoric Symbolic of Reptilian System Thought) แสดงให้เห็นจากคำพูดกับตนเองประเภท

- ๑.๑ กำหนดความหมายให้วัตถุ
- ๑.๒ บรรยายการกระทำของตนเอง
- ๑.๓ วิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา

๒) ความคิดเชิงจินตนาการ (Inner Images of Limbic System Thought) แสดงให้เห็นจากคำพูดกับตนเองประเภท

- ๒.๑ ช่วยให้อินจินตนาการกลายเป็นจริง

๓) ความคิดเชิงนามธรรม (Abstract Images of Neocortical Thought) แสดงให้เห็นจากคำพูดกับตนเองประเภท

- ๓.๑ กำกับความตระหนักรู้ในความคิดและความรู้สึกของตนเอง

๒. แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบเกิดจากประเภทคำพูดที่ปรากฏควบคุมกันซ้ำๆ ไม่ต่ำกว่า ๓ ครั้ง จากคำพูดกับตนเองทั้งหมด ๖๗ ครั้ง (turns) พบแบบแผนคำพูดในกรณีศึกษาทั้งสองแห่งสะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของเด็กที่แตกต่างกันดังนี้

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์ พบแบบแผนคำพูดกับตนเอง ๓ แบบแผนซึ่งสะท้อนความคิดของเด็กทั้งสามระดับดังนี้

แบบแผน ก คำพูดประเภท ๑,๒ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการให้ความหมายแก่สิ่งของและการกระทำของตนเองในการเล่นเลียนแบบสิ่งที่เคยเห็น เป็นความคิดของเด็กในระดับที่ ๑

แบบแผน ข คำพูดประเภท ๒,๔ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์เชื่อมไปสู่ความคิดเชิงจินตนาการในการแสดงออกถึงสิ่งที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ ออกมาในการเล่นสมมติของเด็กเองเป็นความคิดของเด็กระดับที่ ๒

แบบแผน ค คำพูดประเภท ๕,๕,๕ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงนามธรรมในการกำกับความคิดความรู้สึกของตนเอง จากความตระหนักรู้ภายใน เป็นความคิดของเด็กระดับที่ ๓

แบบแผนการพูดกับตนเองที่ศูนย์เด็กอริยสัจจ์นี้เป็นการพูดเพื่อเป็นเครื่องมือในการคิดเชิงนามธรรมรวมทั้งการกำกับความรู้สึกนึกคิดของตนเองไม่ให้ซุ่มมัว เป็นการดูแลจิตใจของตนเองให้สงบเบิกบาน

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส พบแบบแผนคำพูดกับตนเอง ๓ แบบแผนซึ่งสะท้อนความคิดของเด็ก ๑ ระดับดังนี้

แบบแผน ง คำพูดประเภท ๒,๒,๒ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการบรรยายการกระทำของตนเองในการเล่นเลียนแบบ เป็นความคิดของเด็กระดับที่ ๑

แบบแผน จ คำพูดประเภท ๒,๒,๓ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ที่เริ่มมีความยากขึ้นในการกำกับความคิดเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นความคิดของเด็กระดับที่ ๑

แบบแผน ฉ คำพูดประเภท ๓,๓,๓ แสดงให้เห็นการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการช่วยวิเคราะห์ วางแผน เพื่อแก้ปัญหาที่ยากในการเล่น เป็นความคิดของเด็กระดับที่ ๑

แบบแผนการพูดของเด็กที่ฟ้าใสนี้เป็นการใช้คำพูดกับตนเองเพื่อช่วยในการคิดเชิงนามธรรมและพัฒนาขั้นสูงการคิดที่ซับซ้อนขึ้นเช่นการวางแผน วิเคราะห์ทบทวนปัญหา และเป็น การพูดเพื่อสร้างสรรค์จินตนาการในการเล่น

๓. พบสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับจิตสำนึกของเด็กที่สะท้อนผ่านแบบแผนคำพูดกับตนเองของเด็กในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาดังนี้

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจจ์

ในโรงเรียนที่จัดประสบการณ์ให้นักเรียนโดยใช้หลักธรรมเรื่อง อริยมรรคมีองค์แปดเป็นกรอบการดำเนินชีวิตประจำวัน ปรับสู่การใช้ชีวิตประจำวันของเด็กๆในโรงเรียนดังนี้ คือ

๑) การใช้ชีวิตที่ไม่เบียดเบียน ดำเนินชีวิตโดยไม่ทำร้ายทำลายสรรพชีวิตที่ดำรงอยู่ ใช้ทรัพยากรอย่างรู้ค่า เก็บและดูแลของเล่นของใช้ในโรงเรียน ด้วยสำนึกว่าสิ่งเหล่านี้ได้เกื้อหนุนในการดำเนินชีวิตของเราอย่างดี ไม่เบียดเบียนตนเอง ด้วยการรู้จักเลือกบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และดูแลรักษาสุขอนามัย บริโภคแต่พอดี

๒) กล่อมเกลาคิดใจให้ไปในทางที่ดี ละอกุศลด้วยการไม่เพ่งโทษ ไม่ยึดติด ห่างไกลจากความรู้สึกที่เป็นกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยมีแม่ครูเป็นแบบอย่างของผู้ปฏิบัติธรรมดำเนินชีวิตโดยมีสติกำกับในชีวิตประจำวัน ด้วยการภาวนาสั้นๆ ก่อนเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ เสมอ

๓) ปฏิสัมพันธ์ของแม่ครูและผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรม เป็นแม่แบบของผู้ที่พัฒนาตนเองทั้งในระดับ ความประพฤติ คือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่าง เกื้อกูล เป็นกัลยาณมิตร ไม่เบียดเบียนกัน รู้จักการให้ ในระดับจิตใจ คือการมีสติอยู่กับการกระทำ มีความสงบมั่นคงไม่ซัดส่ายไปตามความรู้สึกที่เป็นการปรุงแต่ง มีความสุข มีความสงบเบิกบาน ภายใน มีสติตั้งมั่นในการกระทำ มองความจริงต่างๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติปราศจากอคติ เบิกบานผ่องใส และในระดับปัญญา คือ การรู้ในอริยสัจโดยละเอียด รู้เหตุแห่งทุกข์ จึงมองดูสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ปรุงแต่งด้วยอำนาจแห่งอวิชชา จนเกิดการเกาะเกี่ยวในตัวตน ความ เกิดแห่งทุกข์จึงไม่มี

โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

ในโรงเรียนที่จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้ทำงานด้านศิลปะและงานหัตถกรรม ครูสอนบทเรียนผ่านบทเพลง คำคล้องจอง บทกลอนประกอบท่าทางในการเคลื่อนไหวที่สร้างสรรค์ ขึ้นมาเอง รวมทั้งสื่อที่จัดในห้องเรียนเป็นสื่อที่ครูประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุที่หาได้จากธรรมชาตินำมา ดัดแปลงและจัดปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบรรยากาศ พบสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมใน โรงเรียนดังนี้

๑) วิถีชีวิตประจำวันที่เป็นระเบียบแบบแผนมั่นคง ทำให้เด็กๆทุกคนเรียนรู้การ ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างมีระเบียบ บรรยากาศในห้องเรียนมีความสงบ ผ่อนคลาย ตลอดทั้งวันทำให้เด็กๆมีอาการมั่นคง สุขสงบ มีใจจดจ่อกับการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรม สร้างสรรค์และกิจวัตรประจำวัน อย่างปราณีตละเอียดละออ เด็กๆมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานของ ตนเองและช่วยเหลืองานบ้านตามที่แม่มอบหมาย

๒) งานสร้างสรรค์ของเล่นของใช้ด้วยมือ และบทเรียนที่ผ่านการทำงาน สร้างสรรค์ของครูในโรงเรียน ทำให้เด็กๆได้มีประสบการณ์อยู่ในการทำงานสร้างสรรค์ และได้มี โอกาสฝึกฝนการทำงานศิลปะ หัตถกรรม ที่ฝึกความวิริยะอุสาหะ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การได้เห็นแบบอย่างการทำงานบ้านของแม่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ เป็นพลังหล่อเลี้ยงกายใจของ เด็กๆให้เข้มแข็ง

๓) เด็กๆอยู่ร่วมกันอย่างเคารพน้อมรับคุณค่าจากสรรพสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิต ผู้ใหญ่ ให้ความดูแลอย่างอบอุ่น อ่อนโยน เป็นแบบอย่างที่มั่นคง พี่ๆปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ น้อง ผู้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีต่อกัน เป็นกัลยาณมิตรในการทำงานร่วมกัน

๔. การถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมสู่จิตสำนึกของเด็กประกอบด้วยกระบวนการ ๒ ส่วน คือ

๑. การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว (interpersonal functioning) ด้วยการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเกื้อกูล เคารพอ่อนน้อมต่อกัน การได้ทำงานในชีวิตประจำวัน ร่วมกับครู เช่น การจัดเตรียมอาหาร การจัดเก็บของเล่น ทำความสะอาดห้องเรียนและของใช้

๒. การทำความเข้าใจในระดับตนเอง (intrapersonal functioning) โดยแสดงออกมาในการเล่นและการพูดกับตนเอง เพื่อถ่ายทอดสิ่งที่เรียนรู้ออกมาเป็นการกระทำและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนอีกครั้ง ทำให้ได้นำประสบการณ์ที่ได้รับจากภายนอกเข้ามาสู่การใช้ความคิด ๓ ระดับคือ ความคิดเชิงสัญลักษณ์ในการรับรู้สิ่งแวดล้อมภายนอกเข้ามา นำไปสู่ความคิดในลักษณะจินตนาการ และพัฒนาจนเกิดเป็นความคิดในเชิงนามธรรม ซึ่งเป็นความตระหนักในความคิดและความรู้สึกของเด็กเอง

อภิปรายผล

๑. แบบแผนคำพูดกับตนเองที่พบในเด็กไทยมีความเหมือนและแตกต่างกับทฤษฎีการพูดกับตนเองและหมวดทำพูดกับตนเองของโคลเบอร์กดังนี้

๑.๑ ด้านประเภทคำพูดกับตนเอง พบว่ามีประเภทคำพูดที่เหมือนกับงานวิจัยของโคกเบอร์ก ๓ ประเภทคือ ประเภทคำพูดกำหนดความหมายให้วัตถุ คำพูดบรรยายการกระทำของตนเองและคำพูดวิเคราะห์ วางแผนเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งคำพูดทั้งสามประเภทนี้แสดงถึงพัฒนาการในการใช้คำพูดเป็นเครื่องมือช่วย ในการใช้ความคิดเชิงสัญลักษณ์

มีประเภทคำพูดที่แตกต่างจากงานวิจัยของโคลเบอร์ก ๒ ประเภท คือคำพูดประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง และคำพูดกำกับความตระหนักรู้ในความคิดและความรู้สึกของตนเอง

การใช้คำพูดกับตนเองประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริงนั้น แสดงให้เห็นว่าจินตนาการในการเล่นของเด็กเป็นความคิดรูปแบบหนึ่งที่ทำงานร่วมกับจิตสำนึกภายในของเด็ก การพูดที่ช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริงแสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิดในจินตนาการของเด็ก

คำพูดกำกับความตระหนักรู้ในความคิดและความรู้สึกของตนเอง เป็นคำพูดกับตนเองที่พบในเด็กที่ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ เป็นคำพูดที่ช่วยแนะนำการกระทำ และ ช่วยปลดปล่อยจิตใจของเด็กให้ระลึกถึงสิ่งที่ตั้งถาม

๑.๒ อายุเด็กที่ใช้คำพูดกับตนเองและปริมาณการใช้คำพูดกับตนเองที่พบในการวิจัยนี้ มีดังต่อไปนี้

เด็กอายุ ๓ - ๔ ใช้คำพูดกับตนเองในปริมาณร้อยละ ๑๗

เด็กอายุ ๔ - ๕ ใช้คำพูดกับตนเองในปริมาณร้อยละ ๕๘

เด็กอายุ ๕ - ๖ ใช้คำพูดกับตนเองในปริมาณร้อยละ ๒๕

จะเห็นว่าเด็กอายุระหว่าง ๔-๕ ปีเป็นช่วงวัยที่มีการใช้คำพูดกับตนเองมากที่สุด ในจำนวนเด็กในกลุ่มอายุระหว่าง ๓-๕ ปี สอดคล้องกับรูปแบบพัฒนาการของการพูดกับตนเองของไวทอตสกีที่ระบุว่า มีลักษณะเหมือนโค้ง U คว้า โดยเด็กจะเริ่มพูดกับตนเองตั้งแต่อายุราว ๒-๓ ปีและจะใช้การพูดกับตนเองมากที่สุดเมื่ออายุประมาณ ๔-๕ ปี และหลังจากนั้นการใช้การพูดกับตนเองของเด็กก็จะค่อยๆน้อยลงจนกระทั่งหายไปเมื่ออายุประมาณ ๖-๗ ปี

ในด้านปริมาณการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กพบว่าในสถานการณ์การเล่นที่มีจำนวนข้อมูลและท่าทางโต้ตอบกันในขณะเล่นเสร็จทั้งหมด ๔๐๔ ครั้ง (Turns) เป็นคำพูดกับตนเองทั้งสิ้น ๖๗ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ของจำนวนข้อมูลและท่าทางโต้ตอบกันในขณะเล่นเสร็จทั้งหมด

๒. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ที่ค้นพบในงานวิจัยมีความสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเด็กที่เสนอแนะไว้ในหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย สองเรื่องคือ

๑) การสร้างศรัทธาอันเป็นองค์ประกอบนำไปสู่การพัฒนาปัญญา ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆชะ) อันได้แก่สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมกัน ซึ่งจากการวิจัยพบว่าในชุมชนโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองแห่งจัดบรรยากาศที่เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพสงบสวยงาม และจัดรูปแบบการดำเนินกิจกรรมประจำวันในโรงเรียนที่ราบรื่น สอดคล้องกับพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็ก ทำให้เป็นปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆชะ) ที่ส่งเสริมให้เกิดความสงบของจิตใจ ทำให้เด็กมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ได้มาก นอกจากนี้ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนในลักษณะเอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือและมีน้ำใจ เป็นสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชน สามารถทำงานร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันทั้งในระดับห้องเรียน ที่ครูมีปฏิสัมพันธ์ที่อบอุ่น มั่นคง เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติที่ดีต่อเด็กอย่างสม่ำเสมอ และความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันในระดับชุมชน ที่ครอบครัวและโรงเรียนร่วมมือร่วมใจกันทำงานและเรียนรู้ไปพร้อมกันในการสร้างกระแสวัฒนธรรมในการเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่กัน

๒) กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ สามารถช่วยให้เกิดปัญญาและหลุดพ้นจากภาวะของทุกข์ ได้นำมาปรับไว้ในวิถีชีวิตของครูและเด็กในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา ตั้งแต่การกินอยู่ อย่างง่าย การทำหน้าที่ของตน การปฏิบัติตนในกิจวัตรประจำวัน การรู้จักกตัญญูต่อสรรพสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิต การมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลรอบข้างอย่างไม่เบียดเบียน ไม่เพ่งโทษ การมีความมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ด้วยการเพียรรักษาจิตใจให้สงบตั้งมั่นไม่ซัดส่ายไปตามอารมณ์ที่มากกระทบ เหล่านี้เป็นกรณำหลักธรรมะชั้นสูงมาปรับสู่วิถีชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย และเหมาะสมกับหลักการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย

๓. กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมที่พบในการวิจัยนี้ เป็นการถ่ายทอดแนวทางในการประพฤติ ความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆรอบตัว คุณค่าและทัศนคติทางสังคมผ่านการดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มาจากจิตสำนึกของผู้ใหญ่ และจิตสำนึกเหล่านี้ได้แสดงออกมาในวิถีชีวิตประจำวัน ทำที่การปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว และการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของผู้คนในชุมชน ดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นการจัดประสบการณ์ตามความเป็นจริงที่สอดคล้องประสานอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่สามารถแบ่งแยกเป็นทักษะด้านใดโดยเฉพาะ การจัดกิจกรรมในโรงเรียนที่สอดคล้องกันทั้งชีวิตการทำงานของครู ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นต้นแบบการเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก เด็กเลียนแบบถึงระดับจิตสำนึกของผู้คนในสังคม การให้การศึกษาจึงเป็นการที่คนทั้งชุมชนร่วมกันสร้างวัฒนธรรมในชุมชนที่แวดล้อมเด็ก

๔. การจัดประสบการณ์แก่เด็กปฐมวัยในบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทย ตามแนวทางของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองแห่ง เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ตามศักยภาพของตนเอง การจัดการเล่นเสรีที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในช่วงเวลาหลักของวัน ทำให้เด็กได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระ สามารถค้นพบตนเอง แต่สามารถรวมกลุ่มกับเพื่อน ช่วยเหลือพึ่งพากัน ตระหนักรู้และยอมรับในศักยภาพของตนเองและผู้อื่น และเป็นการจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปตาม พ.ร.บ.การศึกษา ปี ๒๕๔๒

ข้อสังเกต

๑. เด็กๆที่เรียนอยู่ในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองแห่งได้รับการฝึกฝนการใช้ชีวิตที่เป็นระเบียบ มีแบบแผนในการปฏิบัติที่มั่นคงชัดเจนและปฏิบัติซ้ำอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ทำให้บรรยากาศในการดำเนินชีวิตประจำวันมีความสงบ ร่าเริง เป็นกรอบรมความประพฤติที่ดียิ่งที่ที่เหมาะสมกับวัยเด็กได้อย่างเรียบง่าย โดยเด็กไม่ขาดโอกาสในการพัฒนาตนเองด้านความคิด

สร้างสรรค์ เนื่องจากมีกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และการเล่นอิสระที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ตามศักยภาพของตนเอง การฝึกอบรมระเบียบวินัยที่เข้มแข็งในวิถีการดำเนินชีวิต กลับเป็นปัจจัยที่สนับสนุนการคิดที่เป็นระบบ มีความละเอียดรอบคอบ สามารถสังเกตได้จากการเล่นและสะท้อนออกมาในการใช้คำพูดกับตนเองของเด็กในการเล่น ดังนั้นการฝึกวินัยของเด็กผ่านแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มั่นคงชัดเจน จนทำให้เกิดความคุ้นชินของความประพฤติที่ละเอียดทางกาย ควบคู่กับการมีสติที่ละเอียดกำกับการกระทำจึงมีส่วนเสริมสร้างคุณสมบัติพื้นฐานทางการคิดสร้างสรรค์ด้านการคิดอย่างละเอียดละออ รอบคอบด้วย

๒. การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้เป็นผู้สมบูรณ์พร้อมทั้งเก่ง ดีและมีความสุข คือการพัฒนาจิตสำนึกให้เป็นสัมมาทิฐิ เพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติตนและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน สิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม คือการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช ธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัย ไม่เบียดเบียนกัน จึงใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย กินอยู่อย่างพอดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและอบรมจิตใจให้สงบ ผ่องใส การอบรมบ่มเลี้ยงเด็กฯให้เติบโตให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ที่แท้จริงเป็นการมอบวิถีชีวิตที่ต้องกำกับด้วยปัญญาในการมองเห็นสภาวะความเป็นจริงของทุกข์ และสุขที่แท้ตามธรรมชาติ

ด้วยวิถีการดำเนินชีวิตที่กำกับด้วยปัญญานี้ เด็กๆสามารถใช้ชีวิตอย่างเอื้ออาทรต่อกันมีความสุข ความอึดอเมใจจากการปฏิบัติดีต่อกันในขณะนี้ โดยไม่ขึ้นกับปัจจัยแวดล้อมทางด้านสิ่งของ เครื่องใช้และวัตถุอื่นใดที่ยังขาดแคลนอยู่ ความสุขเป็นสภาวะที่เกิดจากจิตใจที่สงบ แจ่มใสและเบิกบานอยู่ในปัจจุบัน

๓. จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบการใช้คำพูดกับตนเองประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริง จากเด็กที่เรียนในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใสคิดเป็นร้อยละ ๑๐ ในจำนวนคำพูดกับตนเองทุกประเภทในโรงเรียนฯ แต่ไม่พบการใช้คำพูดประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริงที่ซ้ำจนเป็นแบบแผน ดังนั้นการไม่พบแบบแผนการใช้คำพูดประเภทช่วยให้จินตนาการกลายเป็นจริงในโรงเรียนอนุบาลฟ้าใส จึงไม่ได้หมายถึงเด็กฯในโรงเรียนไม่มีพัฒนาการในการคิดเชิงจินตนาการ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

๑. ในระยะต้นของการทำวิจัยผู้วิจัยเข้าสนามโดยได้ตรวจสอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการสังเกตและตั้งคำถามในการวิจัย แต่เมื่อเข้าสังเกตและเก็บข้อมูลในสนามวิจัยได้ระยะหนึ่ง ผู้วิจัยควรทบทวนข้อมูลที่ได้จากสนามและตั้งข้อสังเกต ข้อสมมติฐานโดย

ไม่ยึดติดกับกรอบแนวคิดทฤษฎีเดิมๆ เท่านั้น ควรค้นหาข้อนี้จากข้อมูลในสนามเป็นตัวบ่งชี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๒. การศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจความหมาย มุมมองในฐานะคนใน ผู้วิจัยควรใช้เวลาในการเก็บข้อมูลในสนามวิจัยนานเพียงพอที่จะทำความเข้าใจวัฒนธรรมในชุมชนที่ศึกษา และควรทุ่มเทเวลาในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาตลอดระยะเวลาที่อยู่ในสนามทันที

๓. การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มุ่งหาความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูลทางสังคม ซึ่งข้อมูลทางสังคมมีความเป็นพลวัต ผู้วิจัยควรทำการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดเวลา โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลในบันทึกภาคสนาม พูดคุยซักถามปัญหาข้อสังเกตเพื่อทำความเข้าใจความหมายให้กระจ่างกับผู้ร่วมวิจัย ซึ่งในที่นี้คืออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความคมชัดในการวิเคราะห์ข้อมูลและวางแนวทางในการเก็บข้อมูลต่อไป

๔. จากการเข้าสังเกตและเก็บข้อมูลในแต่ละโรงเรียน ๓๐ ครั้ง รวม ๖๐ ครั้ง ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลการเล่นได้ ๒๙ สถานการณ์ และเป็นข้อมูลที่สมบูรณ์สามารถใช้ในการวิเคราะห์ได้เพียง ๑๗ สถานการณ์ เนื่องจากผู้วิจัยต้องคัดเลือกข้อมูลเฉพาะส่วนที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้ ซึ่งเป็นการลดทอนข้อมูล (Data Reduction) เมื่อทำการลดทอนข้อมูลที่จะใช้ในการวิเคราะห์แล้ว ปรากฏว่ามีข้อมูลที่ใช้ได้จริงเพียง ๑ ใน ๔ ของข้อมูลที่เก็บได้จากสนามเท่านั้นคือ ๑๗ สถานการณ์จากการเข้าสังเกตการณ์ทั้งหมด ๖๐ ครั้ง (ไม่รวมวันที่เข้าสังเกตการณ์เพื่อปรับตัวในสนาม) ดังนั้นผู้ที่ต้องการทำวิจัยเชิงคุณภาพควรวางแผนในการเก็บข้อมูลให้เพียงพอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถใช้วิเคราะห์ได้เพียงพอที่จะเห็นแบบแผน หรือความซ้ำของปรากฏการณ์จนสามารถจับประเด็นเป็นข้อสรุปในการวิจัยและสามารถยืนยันความน่าเชื่อถือ (Credibility) ได้

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่เด็กปฐมวัยดังนี้

๑. โรงเรียนและชุมชนควรร่วมมือกันในการจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสอดคล้องกันด้วยการสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมที่มีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มผู้คนในชุมชน การพัฒนาประสบการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่สอดคล้อง สนับสนุน เป็นไป

ในแนวเดียวกับหลักธรรม ซึ่งเป็นหลักเดียวกับสัจธรรมอันเป็นหลักความจริงสูงสุดในสังคมชาวพุทธ

๒. ครูและผู้ใหญ่ที่แวดล้อมตัวเด็ก เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดจิตสำนึกที่ดีงามแก่เด็ก วิธีการเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมของเด็กที่ปรากฏในงานวิจัยพบว่าเป็นการเรียนรู้ผ่านจิตสำนึกที่ดีงามของผู้ใหญ่ การเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมไม่ได้เกิดจากการสอนด้วยการบอก สอน หรือสั่ง ดังนั้นครูและผู้ใหญ่ที่แวดล้อมเด็กจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความสมบูรณ์ทั้งในระดับพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อเป็นแบบอย่างของผู้ใหญ่ที่มีจิตสำนึกที่สูงขึ้น

๓. กิจกรรมที่เหมาะสมในการส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมแก่เด็กปฐมวัย ความเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กทั้ง ๓ ด้านได้แก่ ด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ควบคู่กัน และเป็นกิจกรรมที่อยู่ในวิถีชีวิตของเด็กและชุมชน กิจกรรมเหล่านั้นได้แก่

๓.๑ กิจกรรมศิลปะ ที่เน้นด้านความสุนทรีย์ในการทำงาน กระตุ้นร่าให้ เกิดจินตนาการ ไม่เป็นผลสำเร็จของงาน แต่มุ่งที่ความสุขสงบที่ได้จากการทำงานนั้น เช่น การวาดภาพด้วยสีเทียน สีน้ำ และการปั้น

๓.๒ กิจกรรมงานในชีวิตประจำวัน หรือในวิถีชีวิตของผู้คนในบริบททางวัฒนธรรมเช่นการจัดห้องเรียน การจัดโต๊ะรับประทานอาหาร การเก็บกวาดห้องเรียน ของเล่นของใช้ ควรจัดให้เป็นระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน และฝึกฝนให้เด็กเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

๓.๓ งานหัตถกรรม ที่สร้างสรรค์ด้วยการใช้มือประดิษฐ์เป็นของเล่นของใช้ง่าย ๆ เช่น งานถัก ทอ หรือสาน

๓.๔ กิจกรรมโคลง กลอน บทเพลง ประกอบการเคลื่อนไหว ที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กับบริบททางสังคม และธรรมชาติรอบตัว ภาษาที่ใช้ควรเป็นภาษาที่ไพเราะและให้ภาพที่งดงาม

๔. สิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ระดับปฐมวัย ควรมีบรรยากาศทั่วไปในโรงเรียนอนุบาลที่สงบ ผ่อนคลายทั้งในด้านการจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและบรรยากาศในการดำเนินชีวิตในโรงเรียน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์, โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ. ๒๕๓๑.
ธรรมเนียมการศึกษาของไทย. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์, โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ. ๒๕๓๑.
หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โจน ออลมอน. สู่ความเป็นมนุษย์ผู้สร้างสรรค์. แปลและเรียบเรียงโดย จันทรเพ็ญ พันธุ์ไธสง.
 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พลัสเพรส จำกัด.
- ดิช นัท อั้นท์. ๒๕๔๒. ปัจจุบันเป็นเวลาประเสริฐสุด. แปลโดย ส.สิวรักษ์. พิมพ์ครั้งที่๔.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม.
- ทีศนา แคมมณี และคณะ. ๒๕๓๖. หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย.
 พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภเนตร ธรรมบวร. ๒๕๔๔. การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย. พิมพ์ครั้งที่๒.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชูโต. ๒๕๔๕. การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร:
 บริษัท แม็ทส์ปอยท์ จำกัด.
- บุญมี แทนแก้ว. ๒๕๔๓. ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). พิมพ์ครั้งที่๓. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุษบง ดันติวงศ์. ๒๕๔๔. การศึกษาวอลดอร์ฟ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประถมศึกษา.
 ประเวศ วะสี. ๒๕๔๕. วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ สู่พหุภูมิใหม่แห่งการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่๓.
 กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ๒๕๔๕. การศึกษา ฉบับง่าย. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร:
 บริษัท สี่อตะวัน จำกัด.
- พระธรรมปิฎก, ประเวศ วะสี และเอกวิทย์ ณ ถลาง. ๒๕๔๔. แสวงหาทางออกจากภาวะวิกฤตภายใต้
 ความซับซ้อนของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภัคธรรมศ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ๒๕๓๗. สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษาที่แท้. พิมพ์
 ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต). ๒๕๓๒. วัฒนธรรมกับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่๓.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๒. คู่มือมนุษย์ (บันไดขั้นแรกของการศึกษาพระพุทธศาสนา).

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๓. ปฏิจลสมุปบาท. หนังสือชุดลอยปทุม, ลำดับที่๒๐. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ธรรมสภา และธรรมทานมูลนิธิ.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๔. ศิลปะและสุนทรียภาพทางจิตวิญญาณ. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๔. วิธีระงับดับทุกข์. หนังสือชุด ๑๐๐ปี พุทธทาส, ลำดับที่๒๔.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๔. การศึกษาคืออะไร. หนังสือชุด ๑๐๐ปี พุทธทาส, ลำดับที่๑๙.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.

รูดอล์ฟ สตายเนอร์. ๒๕๓๗. การศึกษาของเด็ก จากมุมมองของมนุษยปรัชญา. แปลโดย

ดำรง โพธิ์เตียน. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สวัสดิการพิมพ์.

เลขา ปิยะฉัจฉริยะ. ๒๕๒๓. ผลของประสบการณ์การเล่นที่มีต่อการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรทัศน์ วัชรวลี. ๒๕๔๕. แม่ที่ค้นหานี้ยี่ เสถียรสุด สาวิกาแห่งสวนสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ดอกไมกซ์.

คันสนีย์ เสถียรสุด. ๒๕๔๕. บ้านดิน เมื่อผู้หญิงปั้นดิน ดินปั้นใจ และใจสร้างบ้าน. สาวิกา

๔๙, ๖: ๒๖-๓๖.

คันสนีย์ เสถียรสุด. ๒๕๔๕. ธรรมสัจจจร ละครปฏิจลสมุปบาท. สาวิกา ๕๑, ๖: ๘๑-๙๐.

ส.ศิริรักษ์. ๒๕๔๓. วิเคราะห์โครงสร้างสังคมแบบพุทธ. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร:

เรือนแก้วการพิมพ์.

สุภางค์ จันทวานิช. ๒๕๔๓. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวานิช. ๒๕๔๓. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่๓.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Brown, R.C. 1998. The Teacher as contemplative observer. Educational leadership: 56, 4:70-73. Education Abstracts International –online.
- Dangherty, M. and Logan, J. 1995. Private speech assessment: A medium for studying the cognitive processes of young creative children. Early Child Development and Care: 115: 7-17.
- Daugherty, M., White, C.S. and Manning, B.H. 1994. Relationships among private speech and Creativity measurements of young children. Gifted Child Quarterly 38: 21-28.
- Duncan, R.M. 1991. The Biennial meeting of the Society for Research in Child Development. An examination of Vygotsky's Theory of Children's Private speech: 1-29.
- Franklin, M. 1999. Becoming a student of oneself: Activating the witness in meditation, art, and super-vision. American Journal of Art Therapy 38,1:2-13. Education Abstracts International –online.
- Gee, J.P. 1999. An Introduction to Discourse Analysis. 1st Edition. London and New York: Routledge Publishing company.
- Kohlberg, L., Yaeger, J. and Hjertholm, 1968. Private Speech: Four studies and a review of theories. Child Development 39: 691-736.
- Krafft, K.C. and Berk, L.E. 1998. Private Speech in two preschools: Significance of open-ended activities and make-believe play for verbal self-regulation. Early Childhood Research Quarterly 13, 4: 637-658.
- Lindquist, G. 1995. The Aesthetics of Play. (A Didactic study of play and culture in preschools). Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 62.234 pp. Uppsala.
- Pearce, J.C. 1993. Evolution's End.(Claiming the potential of our intelligence). 1st Edition. New York: HarperCollins Publishing company.
- Rudolf, S. 1975. The first seven years and the development of the consciousness soul. Waldorf Kindergarten Association, Understanding young children,

- Stuttgart: The International Association of Waldorfkindergartens publisher, p.64
- Vygotsky, L.S. 1981. Mind in Society. (The development of higher psychological processes). Edited by Cole et al. London: Harvard University press.
- Vygotsky, L.S. 1962. Thought and Language. Edited and translated by Hanfmann, E. and Vakar, G. 2nd Edition. London: Massachusetts Institute of Technology press.
- Wilber, K. 2000. Integral Psychology. (Consciousness, Spirit, Psychology and Therapy). Boston: Shambhala Publication.
- William, A.C. and Graham, T. 1998. Linguistic Play and Linguistic Models in The Study Of Play. Edited by Helen, B.S, Play and Culture, 306,419: 699. New York: Leisure Press.
- Winster, A., Diaz, R.M. and Montero, I. 1997. The role of private speech in the transition from Collaborative to independent task performance in young children. Early Childhood Research Quarterly 12: 59-79.
- Wood, L. and Attfield, J. 1996. Play, Learning and the Early childhood Curriculum. London: Paul Chapman Publishing.

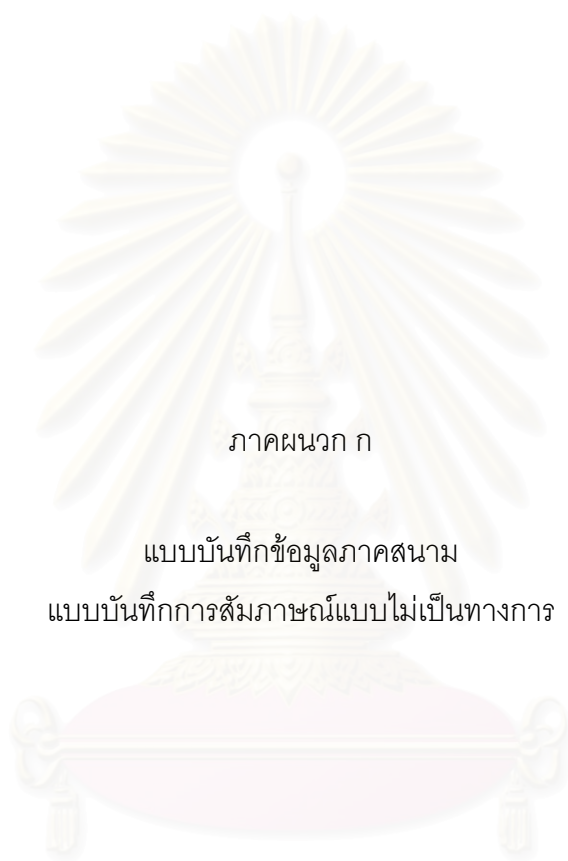

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม
แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างแบบบันทึกภาคสนาม

หัวข้อ .....

วัน เดือน ปี ที่สังเกต.....

เวลาเริ่มสังเกต.....เวลาสิ้นสุดการสังเกต.....

สถานที่สังเกต.....

(การสังเกตตามความเป็นจริง)

(การตีความหมาย)

(การประเมินการสังเกต)

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างแบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

ชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์.....

ประเด็นการสัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์.....

เวลาเริ่ม-สิ้นสุดการสัมภาษณ์.....

สถานที่ที่สัมภาษณ์.....

(ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์) .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(การตีความเบื้องต้น) .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ .....

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .....

.....

.....

.....

(การประเมินการสัมภาษณ์) .....

.....

.....

.....

.....

ตัวอย่างบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

ประเด็นการสัมภาษณ์	การที่นักเรียนในห้องมีความโอบอ้อมต่อกัน
วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์	๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๕
เวลาเริ่ม-สิ้นสุดการสัมภาษณ์	๑๓.๒๐ น.-๑๓.๔๐ น.
สถานที่ที่สัมภาษณ์	โต๊ะอาหารหน้าห้องเรียนดอกไมกซ์
ชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์	แม่ครูนา

(ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์)

ผู้วิจัย : คุณแล้วเด็กที่นี่แตกต่างจากเด็กที่อื่นนะ ตั้งแต่เข้ามายังไม่ค่อยเห็นเด็กทะเลาะกันจนโกรธกัน ตีกันเลย ไม่เหมือนโรงเรียนทั่วไปที่เคยสอนอยู่ เด็กๆจะใจร้อน แล้วก็ตีกันด้วย

แม่ครูนา : คิดว่าเป็นที่การปฏิบัติของครูต่อเด็กด้วย ครูไม่ได้ทำงานเพียงเพราะเป็นหน้าที่ แต่ทำด้วยความรู้สึกที่มีต่อเด็กจริงๆ ครูไม่เคยหยาบกับเขา ไม่เคยตี หรือพูดไม่ดีกับเด็ก กับเด็กที่ทะเลาะกันครูจะบอกบอกว่าไม่เป็นไรนะ เราเป็นเพื่อนกัน เราทนได้ เรารักกันจะพูดแต่สิ่งเหล่านี้ และบางครั้งอาจทำให้พี่ช่วยจัดการ พี่จะมีวิธีอย่างไรทำให้น้องหายโกรธ ไม่ร้องไห้ให้พี่ดูแลน้อง พี่ต้องไม่รังแกน้อง น้องต้องไม่ตี้อ เราจะต้องอยู่ด้วยกัน และมันจะไม่สิ่งไหนเลยที่จะกระทบกระเทือน จนพวกเรายู่ด้วยกันไม่ได้

ผู้วิจัย : แล้วถ้าทำอย่างนั้นแล้วเด็กยังก้าวร้าวจะทำอย่างไร

แม่ครูนา : ถ้าอย่างนั้นเราต้องกลับมามองที่ตัวเรา การปฏิบัติของเราตกลงไปหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ อาจเป็นที่ครอบครัว

ผู้วิจัย : ทำไมตั้งประเด็นมาที่ครูก่อนเสมอ ถ้าเป็นโรงเรียนอื่นๆ เขาจะมองไปที่อารมณ์ของเด็ก

แม่ครูนา : เด็กเขามีสัมผัสที่ละเอียดมาก สิ่งที่เราเห็นเด็กไม่ใช่แค่ตาเนื้อ ถ้าครูเรียนรู้แต่ภายนอก เราจะไม่สามารถสัมผัส สื่อสารกับเด็กได้

ผู้วิจัย : แสดงว่าแม่ครูก็มีวิธีมองเด็ก ทำงานกับเด็กด้วยใช่ไหม

แม่ครูนา : คงไม่ถึงขนาดกับว่าศึกษาเรื่องเด็กโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่จะฝึกปฏิบัติมากกว่า

ผู้วิจัย : ฝึกปฏิบัติธรรมที่ไหน ?

แม่ครูนา : ก็ฝึกกับแม่ชีสาวิตร์ที่ศาลาติสสถาน

ผู้วิจัย : แม่ชีสอนเรื่องอะไรบ้าง

แม่ครูนา : ส่วนมากเป็นการปฏิบัติธรรม ฝึกจิตใจ ฝึกการภาวนากับการทำงาน ว่าทำอย่างไรไม่ให้กระทบกระทั่งคนอื่นแม่ชีท่านจะฝึกโดยให้เราไปดูแลบ้าน ชัดพื้น ชัดสะพาน นั่นคืองานภายนอก ส่วนภายในคือใจของเรา ขณะทำงานใจเราสงบหรือไม่ มีความสุขกับมันหรือไม่ ให้เราทำงานเพื่อดูใจตนเอง

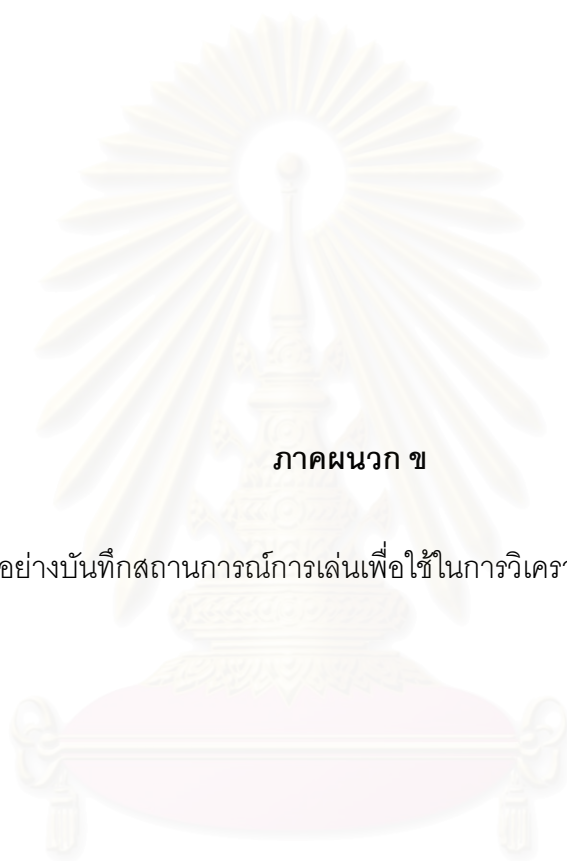
(การตีความเบื้องต้น)

แม่ครูมองว่าความประพฤติของเด็ก เป็นผลโดยตรงมาจากความประพฤติของครูต่อเด็ก , การฝึกครูในศูนย์เด็กเน้นการฝึกจิตใจ ด้วยการภาวนากับการทำงาน ดังนั้นแม่ครูจึงได้รับการฝึกฝนให้สงบเย็นอยู่เสมอ มีข้อสงสัยที่แม่ครูพูดถึง สิ่งที่เราเห็นเด็กไม่ใช่แค่ตาเนื้อ ถ้าเราเรียนรู้แต่ภายนอก เราจะไม่สามารถสัมผัส สื่อสารกับเด็กได้ หมายถึงอะไร

(การประเมินการสัมภาษณ์)

การสัมภาษณ์เริ่มต้นด้วยการพูดคุยเรื่องทั่วไปในห้องเรียนเหมือนทุกครั้ง ผู้วิจัยเริ่มซักถามโดยการตั้งข้อสงสัยในความประพฤติของเด็กๆที่ห้องดอกโมกซ์ ที่ไม่ค่อยมีเรื่องทะเลาะกัน เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนชั้นอนุบาลในโรงเรียนทั่วไปมักตีกันเมื่อเกิดความไม่พอใจ เป็นการถามในลักษณะผู้วิจัย ประทับใจในเรื่องราวดังกล่าว เมื่อมีการพูดคุยเป็นไปแบบเป็นกันเอง ผู้วิจัยใช้คำถามตรงประเด็นแม่ครูนาคิดว่าทำไมเด็กที่นี่จึงมีปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ เมื่อแม่ครูนาตอบ ผู้วิจัยตั้งใจฟัง และจดโน้ตเฉพาะที่จำเป็น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างบันทึกสถานการณ์การเล่นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์บทสนทนา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างบันทึกสถานการณ์การเล่นเสรีเพื่อใช้ในการวิเคราะห์บทสนทนา

วันเดือนปี ที่สังเกต วันที่ ๑๙ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๕.

สถานที่ที่สังเกต ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

จำนวนข้อมูลท่าทางและหรือคำพูดของเด็ก ๕ ครั้ง

จำนวนคำพูดกับตนเอง ๑ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>ที่มุมงานฝีมือ น้องฟ้า (๑.๒) กำลังปักผ้าในสติง เมื่อดิ่งไหมพรมที่พันกันไม่ออกจึงยื่นให้พี่เบียร์ดู พี่เบียร์หยิบมาดูเห็นไหมพรมพันกันยุ่ง</p> <p>๑. เด็ก : ขาดสติ , (พยายามแก้ไขให้น้องฟ้าดู เมื่อเสร็จก็คืนสติงให้น้อง)</p> <p>๒. ตัก (รับสติงมา ใช้มือขวาหยิบเข็มไม่กล้าที่จะทำต่อ ไม่รู้ว่าจะต้องปักที่ข้างบนหรือข้างล่างก่อน)</p> <p>๓. เด็ก : นิดูพี่นะ , (ปักให้น้องดู)</p> <p>๔. เด็ก : ปักอยู่ในนี้ไม่ต้องอ้อมเข้าใจมัย , (ยื่นสติงคืนน้อง)</p> <p>๕. ตัก (รับสติงพร้อมเข็มมัยน้อยๆ แล้วปักผ้าต่อไป)</p>	คำพูดแสดงความรู้สึกนึกคิด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันเดือนปี ที่สังเกต วันที่ ๒๕ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๕.

สถานที่ที่สังเกต ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

จำนวนข้อมูลท่าทางและหรือคำพูดของเด็ก ๓๐ ครั้ง

จำนวนคำพูดกับตนเอง ๒ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>ขณะที่ปุ่นเห็นเบียร์กำลังนั่งรีดผ้า และตนเองกำลังหาผ้าชิ้นที่เหมาะสมมาแต่งตัว</p> <p>๑. ปุ่น : รีดให้ด้วย , (ส่งผ้าให้เล็กชิ้นหนึ่ง)</p> <p>๒. เล็ก (รับผ้ามาวางไว้ข้างๆตนเอง ขณะที่มือยังรีดชิ้นที่ยังรีดอยู่ต่อไป)</p> <p>๓. น้ำ : แจว รีดผ้า , (ถอดผ้าชิ้นที่ยังพันตัวไม่เสร็จออกส่งให้เล็ก)</p> <p>๔. น้ำ : เล็กเป็นแจว</p> <p>๕. น้ำ : รีดให้เรียบร้อยนะจ๊ะ , (ชี้นิ้วไปที่เล็ก พุดทำนองสั่ง)</p> <p>๖. เล็ก (รีดผ้าไปที่โต๊ะพื้น เรื่อยๆ รวมทั้งผ้าชิ้นที่เพื่อนส่งให้)</p> <p>๗. น้ำ (เอาผ้าพันตัวไปมา ๒-๓ ผืน)</p> <p>๘. น้ำ : แต่งตัวเสร็จแล้วจ๊ะ</p> <p>๙. ปุ่น (นำตุ๊กตาผ้าวางลงในกระจาดหาวขนาดพอดีกับตุ๊กตา ที่ด้านล่างไปด้วยผ้าผืนเล็กๆ และนำของเล่นไม้บล็อกชิ้นเล็กๆ ที่มีजूไม่ยื่นออกมาจ่อไว้ที่ปากของตุ๊กตา เหมือนป้อนนม ขณะวางกระจาดนั้นอยู่ที่พื้น)</p> <p>๑๐. ปุ่น : พอเลี้ยงลูกนะจ๊ะ , (พูดกับตนเองด้วยเสียงนุ่มนวลและเบามาก)</p> <p>๑๑. ปุ่น (เลี้ยงนมตุ๊กตา เขามือตบเบาที่ตัวตุ๊กตา พลังพูดอะไรกับตุ๊กตา ด้วยเสียงนุ่มนวลและแผ่วเบา มองไปที่ตุ๊กตาด้วยสายตาอันอ่อนโยน ทำอย่างนี้อยู่สักครู่)</p> <p>๑๒. ปุ่น (ประคอบกระจาดที่วางตุ๊กตาด้วยพลอยแขนทั้งสองข้าง ค่อยๆวางลงไปที่บ้านตุ๊กตา แล้วห่มผ้าให้)</p> <p>๑๓. พลอย (กำลังแต่งตัวให้ตุ๊กตาอีกตัวหนึ่ง ที่บริเวณใกล้ๆกัน)</p> <p>๑๔. ปุ่น (เฝ้าดูน้องพลอยสักครู่ ด้วยความสนใจ)</p>	<p>อธิบายการกระทำของตนเอง</p> <p>ช่วยเติมจินตนาการให้กลายเป็นจริง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	
<p>๑๕. พลอย : นี่น้องของพลอย , (จัดหาผ้ามาปูที่นอนให้น้อง)</p> <p>๑๖. พลอย : เพิ่งจะฉีเสริจ เนี่ย</p> <p>๑๖. ปุ่น : พี่ช่วยเลี้ยงน้องมัย</p> <p>๑๗. ปุ่น (เดินไปหยิบตระกร้า ไปวางไว้ข้างนอกบ้าน ใกล้ๆกับที่กำลังเล่นกัน)</p> <p>๑๘. ปุ่น : ไป พาน้องไปอาบน้ำก่อน แล้วค่อยมากินนมบนนะ</p> <p>ไม่ทันที่พลอยจะทำอะไร พี่ปุ่นก็มาข่มตุ๊กตาด่วนไป</p> <p>๑๙. ปุ่น (ถอดผ้าที่พันตุ๊กตาออก แล้วข่มตุ๊กตาลงไปในตระกร้าที่เตรียมไว้ แทนอ่างอาบน้ำ ตนเองนั่งยองๆ เอามืออุ้มตุ๊กตาไปมา)</p> <p>๒๐. พลอย (เดิมตามพี่ปุ่นมาที่ตระกร้า นั้น แล้วช่วยอุ้มตุ๊กตา)</p> <p>๒๑. พลอย : น้ำเย็นปะ</p> <p>๒๒. ปุ่น : ไม่เย็น ไม่เย็น , (ปิดมือของน้องพลอย ออก)</p> <p>๒๓. ปุ่น : พลอยไม่ต้อง พลอยไม่ต้อง เดี่ยวพี่ทำเอง</p> <p>ขณะนั้นน้ำ กับ เด็กเริ่มสนใจ จึงเริ่มหาตุ๊กตามาคนละตัวนั่งเล่นอยู่ในมุมบ้าน</p> <p>๒๔. น้ำ : นี่เรากับเล็กก็มีน้องเหมือนกัน</p> <p>๒๕. ปุ่น (หันไปมองน้ำ ตามเสียง แล้วอาบน้ำให้ตุ๊กตาต่อจนเสร็จ ห่อตุ๊กตาด้วยผ้า ขุ่มเดินเข้ามาในบ้านอย่างระวัง)</p> <p>๒๖. เล็ก : นี่น้องๆพวกนี้เป็นพี่น้องกัน นะ ให้อยู่บ้านเดียวกัน</p> <p>๒๗. ปุ่น (ทำท่าตื่นเต้นดีใจ)</p> <p>๒๘. ปุ่น : เดี่ยวพ่อจะเป็นคนเลี้ยงน้องเอง แม่ไปทำกับข้าว แล้วก็เตรียมนมให้ลูกด้วย</p> <p>๒๙. น้ำ : แจ๋ว... แจ๋วไปดูแลบ้าน ภูบ้านด้วย , (มองไปที่เล็ก)</p> <p>๓๐. น้ำ : เดี่ยวแม่จะทำกับข้าวไว้ให้เอง</p> <p>๓๑. เล็ก : ไม่เอาอะ เราจะเลี้ยงลูกของเราเอง</p> <p>๓๐. ปุ่น (จัดตุ๊กตาแต่ละตัวใส่เสื้อผ้า หาที่นอนให้ แล้วนำไปวางใกล้กับตุ๊กตาดูแรกของตนเองในบ้านของเล่น แล้วก็สาละวนอยู่กับการเลี้ยงน้องหลายๆคน)</p>	

วันเดือนปี ที่สังเกต

วันที่ ๓ เดือนกรกฎาคม ๒๕๔๕.

สถานที่ที่สังเกต

ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

จำนวนข้อมูลทำทางและหรือคำพูดของเด็ก ๕ ครั้ง

จำนวนคำพูดกับตนเอง ๒ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>หลังจากไปรับประทานอาหารว่าง แม่ครูจะนำเด็กๆลงไปเล่นที่สนาม ในขณะที่ยืนแถวรอเพื่อนๆ</p> <p>๑. หยก (ดึงถั่วฝักยาวของเล่นจากมือใหม่)</p> <p>๒. ไหม (ไม่ยอม จึงถือไว้แน่น)</p> <p>หยกเป็นเด็กที่ตัวใหญ่เกินกว่าอายุ และหยกก็แย่งได้ในที่สุด แต่ถั่วฝักยาวก็ฉีกขาดเป็นชิ้นเล็กๆ เนื่องจากหยกใช้แรงมาก</p> <p>๓. ไหม (พูดด้วยน้ำตาคลอ และน้ำเสียงสั่น) , : ครั้งต่อไป ถ้าพี่เอามาอีกอย่าทำอย่างนี้อีกนะ</p> <p>๔. ไหม (เก็บเศษถั่วฝักยาวที่หล่นพื้นไปทิ้ง แล้วมาเข้าแถว)</p> <p>๕. ไหม : หยกนะ ไม่นำมาแย่งเลย ของดีดีเลยเสียหมด</p>	<p>--ไม่ใช่คำพูดของตนเอง--</p> <p>คำพูดแสดงความรู้สึกนึกคิด</p>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันเดือนปี ที่สังเกต วันที่ ๖ เดือนกันยายน ๒๕๕๕.

สถานที่ที่สังเกต ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์อริยสัจ

จำนวนข้อมูลท่าทางและหรือคำพูดของเด็ก ๒๕ ครั้ง

จำนวนคำพูดกับตนเอง ๔ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>น้องไหมและน้องหวานแต่งตัวเป็นแม่ ที่เป็นเพื่อนกัน น้องแดงกวา เล่นทำอาหารอยู่ใกล้ๆกัน</p> <p>๑. ไหม : หยิบผ้ามาพันเป็นผ้าถุง และห่มที่ตัว ผูกชายผ้าไว้ที่เอว</p> <p>๒. ไหม : เราสองคนเป็นแม่ของลูก แล้วเราก็คือเพื่อนกัน, (พูดในขณะที่กำลังแต่งตัว และเห็นว่าหวานอยู่ใกล้ๆ)</p> <p>๓. ไหม : หยิบจานชาม และเตาใบเล็กมา จัดโต๊ะทำกับข้าว</p> <p>๔. ไหม : วันนี้เธอมากินกับข้าวบ้านเรานะ</p> <p>๕. หวาน : มองดูไหม แล้วหยิบของเล่นมานั่งทำอาหารที่โต๊ะใกล้ๆ</p> <p>๖. ไหม : เอ้อเอากับข้าวมาหน่อยเร็ว เดี่ยวมันจะไหม้</p> <p>๗. หวาน : รีบลุกมายกหม้อใบเล็กขึ้นมาวางไว้หน้าไหม</p> <p>๘. ไหม : ช่วยทำกับข้าวหน่อยนะ</p> <p>๙. ทั้งสองคนสละวณกับการทำอาหาร</p> <p>๑๐. ไหม : เสร็จแล้ว เสร็จพอดี, (ใช้ช้อนตักอาหารออกจากชามใบใหญ่ใส่ จานเล็กๆ)</p> <p>๑๑. หวาน : เสร็จพอดี, (พูดเสียงเบาๆ ขณะยกจานมาวางที่โต๊ะอาหาร)</p> <p>๑๒. ไหม : เรียบร้อยหรือยังจ๊ะ พอเสร็จจะจัดใส่จานให้เรียบร้อยด้วยนะ</p> <p>๑๓. ไหม : มองดูรอบโต๊ะ แล้วหันไปหยิบกระบอกรองสูง เทส่วนผสมไปมา</p> <p>๑๔. ไหม : นิ่มม นิ่มมะนาว แล้วก็ คน คน คน, (ทำท่าเทและคน)</p> <p>๑๕. ไหม : ทำพารินน้ำจากกระบอกรอง ใส่ถ้วย</p> <p>๑๖. หวาน : เริ่มทำแบบเดียวกับไหม คือผสมน้ำผลไม้</p> <p>๑๗. ไหม : หวานเสร็จหรือยังจ๊ะ ถ้าเสร็จแล้วใส่จานให้เรียบร้อยนะ</p> <p>๑๘. หวาน : ยังคง เล่นผสมน้ำผลไม้อยู่</p> <p>๑๙. ไหม : พอเธอใส่จานเสร็จก็ป้อนลูกของเราด้วยนะจ๊ะ</p> <p>๒๐. หวาน : ได้เลยจ๊ะ</p>	<p>ช่วยเติมจินตนาการให้กลายเป็นจริง</p> <p>ช่วยเติมจินตนาการให้กลายเป็นจริง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>ในขณะนั้น น้องหยกเดินเข้ามาในมุมบ้าน แล้วแย่งของเล่นจากมือของแตงกวา แตงกวาไม่ยอมจึงยื้อกันสักครู่ น้องหยกดึงของเล่นไปได้ น้องแตงกวาร้องไห้เสียงดัง แล้วเดินมาฟ้องพี่ใหม่</p> <p>๒๑. ใหม่ : หยกนะ อย่าทำอย่างนี้สิ มันไม่ใช่ของของหยกนะ , (ขณะที่ตนเองยังคงนั่งอยู่ที่เดิม)</p> <p>น้องหยกยังยืนอยู่บริเวณนั้น และแตงกวายังไม่หยุดร้องไห้ น้องหวานหยิบผ้ามาคลุมไหล่ ยืนทำท่าเคาะประตูบ้าน</p> <p>๒๒. หวาน : หยกจำ ก๊อก ก๊อก ก๊อก ออกมาเถอะจ๊ะ , (พลังจูมมือ น้องหยกออกไป น้องหยกยอมเดินตามออกมาแต่โดยดี ฝนอมยิ้ม ให้กับตนเอง)</p> <p>เมื่อหยกออกไปจากมุมบ้านแล้ว แตงกวาค่อยหายเสียใจ หยิบไม้ตะเกียบกำใหญ่ขึ้น หันไปทางหน้าต่าง แล้วพนมมือหลับตา แล้วพูดพึมพำไม่ได้ยิน ทำท่าเหมือนสวดมนต์ แล้วแตงกวาก็หยุดสะอื้น สักครู่ใหญ่จึงหันไปบอกพี่ใหม่ว่า</p> <p>๒๓. แตงกวา : พี่ใหม่จะไหว้พระใหม่ หนูจุดเทียนไว้ให้แล้ว</p> <p>๒๔. ใหม่ : ไม่ได้ตอบว่าอะไร ยังคงเล่นทำอาหารกับหวานอยู่</p> <p>๒๕. แตงกวา : หนูไหว้พระ ขอให้หนูมีความสุข</p> <p>แล้วเด็ก ๆ ก็เล่นต่อไปตามปกติ</p>	

ตัวอย่างบันทึกสถานการณ์การเล่นเสรีเพื่อใช้ในการวิเคราะห์บทสนทนา

วันเดือนปี ที่สังเกต วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๔

สถานที่สังเกต โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส

จำนวนข้อมูลท่าทางและหรือคำพูดของเด็ก ๕๖ ครั้ง

จำนวนคำพูดกับตนเอง ๑๓ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>มดแดงจัดด้วยขามไว้บนชั้นวางของเล่นเดี่ยวๆ ทำเป็นเตาสำหรับประกอบอาหาร เลื่อนชั้นวางของแบบเข้ามมมาไว้ข้างๆ เพื่อทำเป็นเตาอบ ในขณะที่เพื่อนอีก ๓ คนกำลังเล่นกันอยู่ที่อีกมุมห้องหนึ่ง</p> <p>๑. มดแดง(หยิบจานวางบนท่อนไม้ใหญ่ ทำท่าเหมือนเปิดปุมเตาแก๊ส ลูกขึ้นหยิบของในชั้นวางของเล่นออกมาทั้งหมด แล้วหยิบผ้า มาเช็ดถูชั้นวางของ)</p> <p>๒. จิ้น(ยื่นมองสักครู่ แล้วเข้ามานั่งข้างๆมดแดง หยิบช้อนที่วางอยู่มาคนของในถ้วยที่วางไว้บนเตา)</p> <p>๓. จิ้น: แม่ฉันนี้ให้ลูกนะ</p> <p>๔. มดแดง:โอเคจ้า,(หยิบจานไม้เล็กๆ ๑ ใบวางไว้ที่ชั้นวางของ)</p> <p>๕. จิ้น:เราจะทำอาหารต้องเตรียม,(พูดกับตนเองพร้อมหยิบถ้วยขามอีกหลาย ใบมาวางในบริเวณที่เล่น)</p> <p>๖. จิ้น:ต้องมีน้ำซุ๊ป,(พูดกับตนเองขณะทำท่าเทจากท่อนไม้ ลงในขาม)</p> <p>๗. มดแดง:พ่อทำอาหาร แม่จัดของ จัดบ้าน ลูกทำขนมเค้ก ไอศกรีม,(พูดกับตนเอง ขณะหยิบเชือกมาผูกที่เสาสองข้างของชั้นวางของ คล้ายเป็นประตูปิดนั่งรออยู่ที่หน้าชั้นวางของนั้น)</p> <p>๘. จิ้น:ทำของหวานให้ด้วยครับ</p> <p>๙. จิ้น:เสร็จแล้วพ่อทำ .. ทำของพ่อด้วยนะ</p> <p>๑๐. มดแดง:ทำขนมด้วยนะ นี่ขนมอยู่ในเตาอบ..</p> <p>๑๑. มดแดง(แกะเชือกที่เสาข้างหนึ่ง แล้วเปิดออกเหมือนเปิดฝาเตาอบ แล้วนำจานออกมาจากเตาอบ)</p> <p>๑๒. มดแดง:นี่จิ้น อันนี้เป็นเตาอบนะ มันเปิดประตู,(หันมาบอกจิ้น แล้วชี้</p>	<p>แนะนำตนเอง</p> <p>แนะนำตนเอง</p> <p>แนะนำตนเอง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>ไปที่เตาอบ)</p> <p>๑๓. จิ้น(ลูกขึ้นจากในครัว หันไปมาสักครู่ แล้วเดินไปหยิบฉักไม้มาก้อน บริเวณที่กำลังนั่งเล่น กางเพื่อทำเป็นรั้ว)</p> <p>๑๔. จิ้น: พ่ออยู่ไกล พ่อต้องป้องกันบ้าน,(หยิบฉักไม้กางออกให้สามารถตั้งได้ และจัดให้ทั้งสองฉักชิดกันพอดี)</p> <p>๑๕. มดแดง: เอาจั๊นนะ แม่ทำกับข้าว พ่อ ..</p> <p>๑๖. จิ้น(ทำฉากล้มลง)</p> <p>๑๗. มดแดง: พ่อมันหล่นหเรอพ่อ</p> <p>๑๘. จิ้น: ไซ้มันหล่น,(ยกฉักไม้ขึ้นเพื่อตั้งใหม่)</p> <p>๑๙. มดแดง (เดินออกมาจากครัว ช่วยจิ้นยกฉักไม้ขึ้นตั้งใหม่)</p> <p>๒๐. จิ้น,มดแดง (ช่วยกันตั้งฉักไม้ เพื่อให้โอบล้อมบริเวณบ้านไว้ได้)</p> <p>๒๑. มดแดง (นำเชือกมาผูกเสาทีฉักไม้สองชิ้นให้ติดกัน)</p> <p>๒๒. จิ้น: พ่อทำอาหารให้นะ .. แม่ต้องซ่อมรั้วบ้านด้วย ,(เดินไปทำอาหารในครัว)</p> <p>๒๓. มดแดง (ผูกเสาสองต้นด้วยเชือกหลายเส้น นำไม้บล็อกลมาวางที่พื้น ชิดขอบรั้ว เดินอ้อมไปที่ปลายด้านหนึ่งของรั้ว พยายามเปิดให้เป็นประตู)</p> <p>๒๔. มดแดง: ใช้หินก้อนนั้นสร้างประตูบ้าน(พูดกับตนเองขณะยกหินก้อนใหญ่ วางที่ช่องว่างระหว่างกำแพงกับฉากกัน)</p> <p>๒๕. มดแดง: ป้องกันคนแปลกหน้า .(พูดกับตนเอง)</p> <p>๒๖ มดแดง (พูดเบาๆ ผู้วิจัยไม่ได้ยิน)...., (เดินเข้าออกบริเวณประตูบ้านตนเอง)</p> <p>๒๗. จิ้น: พ่อง่วงนอนแล้ว</p> <p>๒๘. มดแดง: ง่วงนอนแล้วหเรอ, (เดินเข้ามาในบ้าน)</p> <p>๒๙. จิ้น: เดี่ยวแม่อยู่บ้านก่อนนะ พ่อจะไปนอนก่อน,(นอนลงที่หน้าเตาอบ)</p> <p>๓๐. มดแดง: โอเคจ๊ะ</p> <p>๓๑. จิ้น: พ่อพ่อตื่นแล้วแม่ค่อยมานอนนะ</p> <p>๓๒. มดแดง: โอเคจ๊ะ</p> <p>๓๓. มดแดง: แต่ว่าเราออกลูกมาด้วยกัน อยู่ด้วยกัน</p> <p>๓๔. จิ้น (ลุกขึ้น แล้วหันไปที่เตาอบ)</p> <p>๓๕. จิ้น: เปิดเตาอบ, (ทำท่าหยิบของใส่เข้าไป โดยไม่มีอะไรในมือ)</p> <p>๓๖. มดแดง (ดูจิ้น แล้วเดินออกมาที่ประตู)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p> <p>แนะนำตนเอง</p> <p>อธิบายการกระทำของตนเอง</p>

วันเดือนปี ที่สังเกต วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๔
 สถานที่ที่สังเกต โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส
 จำนวนข้อมูลท่าทางและหรือคำพูดของเด็ก ๒๔ ครั้ง
 จำนวนคำพูดกับตนเอง ๕ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>โก้กกำลังสร้างบ้านหลังใหญ่อยู่กลางห้องเรียน พี่ยู๋ยที่กำลังช่วยแม่ แสงเตรียมอาหารว่างเห็นน้องก็เข้ามาช่วย ยกโต๊ะตัวใหญ่สองตัวทำเป็น ข้างฝา เอาผ้ามาคลุม</p> <p>๑. โก้ (ยกไม้ฉากมาจากให้สามารถตั้งเป็นรั้วบ้าน) ๒. โก้: มันล้ม มันล้ม, (พยายามกางให้ไม้ฉากตั้งได้) ๓. โม (หันมามองแล้วลุกขึ้นมา ช่วยจับ หันไปหยิบไม้บล็อกท่อนใหญ่ขึ้น มาช่วยตอก) ๔. โม: พี่รู้ต้องทำยังไง, (เอาไม้บล็อกที่ถืออยู่ตอกไปที่เสาไม้ฉาก) ๕. โก้ (พยายามกางไม้ฉากอีก หลายท่อน เมื่อตั้งได้ ก็นำผ้ามาคลุม แล้วไม้ ฉากที่ตั้งไว้ก็ล้มอีก โก้ก็มลงยกไม้ฉากขึ้น) ๖. โม (มองดูโก้อีก) ๗. โม: มานี่ มานี่พี่จะทำให้ดู, (หยิบผ้าจากมือโก้ แล้วช่วยยกไม้ตั้งขึ้น) ๘. โม (เดินไปหยิบเชือกมาจำนวนหนึ่ง แล้วผูกเสาของไม้ฉากกับขาโต๊ะที่ ตั้งไว้) ๙. โก้ (ยืนดูพี่โม)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>
<p>๑๐. โม: ต้องตั้งเสานบ้านก่อน, (ผูกเชือก) ๑๑. โม (ลุกขึ้นมา นำท่อนไม้มาตอกเสา) ๑๒. โก้ (หยิบไม้บล็อกมาตอกเสาอีกต้นหนึ่ง)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>
<p>ขณะนั้นพี่ยู๋ยกำลังใช้ผ้าผืนใหญ่ คลุมไปที่โต๊ะที่วางตะแคงอยู่ เมื่อโมสังเกตเห็น</p> <p>๑๓. โม: เฮ้ยอย่างเพิ่ง, (เดินไปห้ามเมกุ) ๑๔. ยู๋ย: เราปูทางนี้ให้ อันนี้เป็นบ้าน ๑๕. โม (ยืนดูสักครู่แล้วเดินไปที่ฝั่งหนึ่งที่ยังไม่มีฝ้ายบ้าน ยกเก้าอี้มาเรียง กัน๔-๕ ตัว) ๑๖. ยู๋ย: ต้องเอาเก้าอี้มาเป็นหลังคา ๑๗. ยู๋ย (คลุมผ้าให้ชายอีกข้างหนึ่งคลุมเก้าอี้ จึงเกิดเป็นช่องว่างด้านล่าง</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>ทำให้มองดูผ้าเป็นหลังคาบ้าน)</p> <p>ใ้ยังคงผูกเชือกระหว่างเสาไม้ฉากกับโต๊ะ และอีกข้างหนึ่งระหว่างไม้ฉากกับเก้าอี้</p> <p>๑๘. ใ้: หลังคามันเอียงลงมานะ, (เดินมองรอบๆ)</p> <p>๑๙. ใ้ (มุดลงไปตรงช่องระหว่างไม้ฉาก แล้วเปิดผ้าขึ้น)</p> <p>๒๐. ใ้: ทางเข้าบ้าน ประตูอยู่ตรงนี้</p> <p>๒๑. ใ้ (ออกมาจากบ้าน วิ่งไปเรียกน้องมาเล่นด้วยกัน)</p> <p>๒๒. ใ้: แยม มาเร็ว, (กวักมือเรียกแยม)</p> <p>๒๓. แยม (วิ่งมาที่บ้านที่ใ้สร้าง)</p> <p>๒๔. ใ้: เร็ว ครีวอยู่ด้านใน</p> <p>ใ้กับแยม เข้าไปเล่นด้านในซึ่งมองไม่เห็นและไม่ค่อยได้ยินเสียงพูด</p>	<p>แนะนำตนเอง</p> <p>กำหนดความหมาย</p>

วันเดือนปี ที่สังเกต วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๔๔
 สถานที่ที่สังเกต โรงเรียนอนุบาลฟ้าใส
 จำนวนข้อมูลท่าทางและหรือคำพูดของเด็ก ๑๐๐ ครั้ง
 จำนวนคำพูดกับตนเอง ๑๐ ครั้ง

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>วันนี้ไม่กับมดแดงมาถึงโรงเรียนแต่เช้า พี่ไมทานอาหารเช้าเสร็จก็ไปเล่นสร้างอะไรบางอย่าง ให้เก้าอี้ ๔-๕ ตัววางล้อมเป็นบริเวณเล็กๆ ผูกเชือกที่ขาเก้าอี้ให้เก้าอี้ติดกัน ปูผ้าและจัดวางสิ่งของข้างใน ไว้ที่บริเวณกลางห้องเรียน ในขณะที่มดแดงกำลังใช้โต๊ะรับประทานอาหารจัดเป็นโต๊ะนิทาน ที่บริเวณใกล้อ่างล้างมือ ครูเขียวและแม่แดงกำลังทำงานอยู่ในห้องใกล้บริเวณอ่างล้างมือ</p> <p>๑. มดแดง (จัดวางท่อนไม้ขนาดต่างๆไว้บนโต๊ะทานอาหารวางชิดขอบด้านหนึ่ง แล้วนำผ้าปูทับที่ละผืน เริ่มจากสีขาว แดง น้ำเงิน ชมพู</p> <p>๒. มดแดง: มดแดงจะแสดงละคร</p> <p>๓. มดแดง: นีมดแดงจัดละคร, (ใช้มือสองข้างหยิบมุมผ้ากางออก สายตามองไปที่โต๊ะที่กำลังจัด เพื่อหาที่ปูผ้าลง เขาไม่บ๊ล๊อกวางตั้งไว้ที่บริเวณด้านในของโต๊ะ)</p> <p>๔. ครูเขียว: เรื่องอะไร</p> <p>๕. มดแดง: ไม่รู้ รอพี่ก็ยกมาตั้ง</p> <p>๖. มดแดง (เปิดผ้าที่คลุมบางผืนขึ้น แล้วใช้ผ้า ๔-๕ ชั้น วางลงบนโต๊ะเป็นกลุ่มๆกระจาย)</p> <p>๗. มดแดง: พุดไม่ได้ยิน.. อันนี้, (พุดพึมพำขณะเปิดผ้าบางผืนขึ้นดูท่อนไม้ข้างใน)</p> <p>๘. มดแดง: พังหมดเลย, (เห็นท่อนไม้บางท่อนที่ตั้งไว้ล้มลง)</p> <p>๙. มดแดง (เดินไปหยิบท่อนไม้มาอีกจำนวนหนึ่ง)</p> <p>๑๐. เคนจิ (เดินเข้ามาหยิบจับ)</p> <p>๑๑. มดแดง: นำเคนจิเดี่ยวทำเอง</p> <p>ขณะนั้น พี่ยู๋และเคนจิมายืนมอง พี่ยู๋ช่วยดูแลเคนจิไม่ให้มากวนการจัดโต๊ะของมดแดง</p>	<p>อธิบายการกระทำของตนเอง</p> <p>อธิบายการกระทำของตนเอง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>๑๒. ยู่ย (มองดูมดแดงและโต๊ะที่จัด)</p> <p>๑๓. ยู่ย: นีอะไร</p> <p>๑๔. มดแดง: มดแดงจัดละคร</p> <p>๑๕. มดแดง (ขณะจัดโต๊ะ มดแดงร้องเพลงคลอเบาๆ ซึ่งไม่ได้ยิน)</p> <p style="text-align: center;">ขณะที่ก้อยเดินเข้ามาได้ยินยู่ยถาม และ ทราบว่ามดแดงกำลัง จัดละคร เมื่อก้อยเปลี่ยนชุดเสร็จจึงเข้ามาเล่นกับมดแดง</p> <p>๑๖. ก้อย: เปิดละครได้ยัง</p> <p>๑๗. ก้อย และมดแดง (จับชายผ้ากันคนละด้าน แล้วร้องเพลงเปิด นิทานพลางค่อยๆยกผ้าคลุมชั้นลงเบาๆ)</p> <p>๑๘. มดแดง : .....ไม่ได้ยิน.....</p> <p>๑๙. ก้อย: มดแดงไปเอาลูกสัตว์มา....เราจะเล่นเรื่องสัตว์กันไป</p> <p>๒๐. มดแดง (เดินไปหยิบสุนัขที่ถักจากไหมพรมมา)</p> <p>๒๑. มดแดง: แล้วเราจะเล่นเรื่องปลาบู่ทองกันปะ</p> <p>๒๒. มดแดง (หยิบผ้าคลุมจากชั้นมาคลุมที่โต๊ะอีกครั้ง)</p> <p>๒๓. ก้อย: ไม่ต้องคลุม ไม่ต้องคลุม</p> <p>๒๔. มดแดง: ทำไม่หละ, (หยุดถาม)</p> <p>๒๕. ก้อย : พี่จัดให้ , (หยิบตุ๊กตาสัตว์ที่ทำจากไหมพรมมาวางมี ไก่ ๒ ตัว หมู ๑ ตัว)</p> <p>๒๖. มดแดง (ยืนดูก้อยเล่นอยู่สักพักโดยไม่ได้เล่นด้วย)</p> <p>๒๗. ก้อย (จัดโต๊ะนิทานเพิ่มเติมอยู่คนเดียวสักครู่)</p> <p style="text-align: center;">เด็กๆ ที่ทยอยเข้ามาในห้องต่างสนใจโต๊ะนิทานที่มดแดงจัด เด็กญี่ปุ่น ๒-๓ คน สอบถามกับยู่ยเกี่ยวกับโต๊ะนิทาน และแสดง ท่าทางสนใจคอยยืนดู</p> <p>๒๘. ยู่ย (คอยยืนดูอยู่ไม่ห่าง และอธิบายให้เด็กญี่ปุ่น ๒-๓ คน ฟัง)</p> <p>๒๙. แสตมป์ (เดินมายืนข้างมดแดง)</p> <p>๓๐. มดแดง : มดแดงสร้างนิทานเรื่อง ปลาบู่ทอง , (พูดโดยไม่ได้มอง หน้าใคร)</p> <p>๓๑. แสตมป์: ยู่ยมันมีคนเล่นกี่คน</p> <p>๓๒. ยู่ย (ทำท่านี้สักครู่ แล้วชูนิ้ว ๓ นิ้ว)</p>	<p style="text-align: center;">อธิบายนการกระทำของตนเอง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>๓๓. แสตมป์ : ๓ คน</p> <p>๓๔. ก้อย: ๓ คนหรอ , (หยุดจัดโต๊ะแล้วมองไปที่เพื่อนๆ)</p> <p>๓๕. ก้อย: โมมาเล่นละคร เรื่องปลาบู่ทอง , (ตะโกนเรียกโมที่เล่นอยู่คนละมุมห้อง)</p> <p>๓๖. แสตมป์: ให้เราเล่นด้วยคนได้ปะ , (พูดขึ้นมาทันที)</p> <p>๓๗. มดแดง: ได้.....นิทานเรื่อง.....</p> <p>๓๘. มดแดง: ให้เพื่อนบาล ๓ เล่านะ</p> <p>๓๙. ก้อย: เดียวพี่จะเป็นคนเล่าเอง</p> <p>๔๐. ก้อย: ต้องมีคนเล่า ,(พูดกับตนเอง)</p> <p>๔๑. ก้อย (หันไปมองหาโมอีกครั้ง)</p> <p>๔๒. ก้อย: โมมานี่เลย..... เราจะเล่านิทานหรือเปล่านั้น ๓ คน, (พูดขณะที่ตนเองยังนั่งอยู่ที่บริเวณโต๊ะนิทาน)</p> <p>๔๓. มดแดง : พี่จะเล่นละครหรือเปล่า, (หันไปถามก้อย)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>
<p>๔๔. โก่อ : มีตั้ง ๓ คนแหละ , (โก่อพูดกับตนเองขณะเดินไปมาพาลงหยิบตุ๊กตาสัตว์ ของตงแดงโต๊ะมาเพิ่ม)</p> <p>๔๕. ก้อย: มีตั้ง ๓ คนสิ</p> <p>บริเวณรอบๆโต๊ะนิทานมีโดสุเก เรียวคุง เคนจิ มายืนดูอยู่</p> <p>๔๖. ก้อย (หันไปมาเห็นเพื่อนๆที่ยืนอยู่)</p> <p>๔๗. ก้อย : อยากดูมานั่งเก้าอี้ , (ยกเก้าอี้บริเวณนั้นเรียงเป็นแถวหน้ากระดาน และจูงมือเพื่อนให้นั่ง)</p> <p>๔๘. ก้อย: ใครจะดูบ้าง</p> <p>ขณะนั้นพี่โมเดินเข้ามาที่บริเวณโต๊ะนิทานแล้ว และกำลังช่วยหยิบตุ๊กตาสัตว์ต่างๆมาวางบนโต๊ะ</p> <p>๔๙. มดแดง: อย่างเพิ่งโม เอมวเราไปก่อน กอนั้นไม่มี</p> <p>๕๐. แสตมป์ (เดินมาที่ด้านหลังโต๊ะนิทาน แล้วหยิบตุ๊กตาไก่ขึ้น)</p> <p>๕๑. แสตมป์: กาลครั้งหนึ่งนามมาแล้ว มีแม่ไก่ ฟักไข่อยู่ใน.... พุดเบาลงจนไม่ได้ยิน , (เพื่อนๆ บางคนฟังอย่างตั้งใจ)</p> <p>๕๒. โม (เดินไปนั่งข้างๆ แสตมป์ และหยิบตุ๊กตาสัตว์ ทำท่าคล้ายจะเล่าด้วย)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>
<p>๕๓. ก้อย: แต่งตัวเล่นละครดีกว่า , (หยิบผ้าสีชมพูขึ้นมาผูกหลวมๆ ที่คอ หันชายผ้ามาด้านหน้า)</p> <p>๕๔. มดแดง (เมื่อเห็นก้อยแต่งตัวจึงอยากทำด้วย จึง หยิบผ้า</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>สีฟ้าขึ้นมาผูกในลักษณะเดียวกัน)</p> <p>๕๕. แสตมป์ (หยุดเล่าเมื่อได้ยินก้อยพูดชัดขึ้นมา และเดินออกมา ด้านหน้าโต๊ะ เห็นแผ่นผ้าเล็กๆที่ทำจากไหมพรมถัก ขนาดประมาณ ๕ นิ้ว * ๕ นิ้ว</p> <p>๕๖. แสตมป์ : อันนี้ นี่ นี่เป็นบทละครไง, (พูดอยู่ไม่ไกลจากกลุ่ม เพื่อน)</p> <p>๕๗. ก้อย : ไปอ่านกาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วนะ , (หันไปบอก มดแดง)</p> <p>๕๘. มดแดง: ไม่เอา เล่นไม่เป็น, (พลังเดินหนีไปทางอื่น)</p> <p>๕๙. ก้อย: โม่มาอ่านเร็ว</p> <p>๖๐. โม่ (ไม่สนใจ)</p> <p>๖๑. แสตมป์ (นั่งลงที่ข้างๆโต๊ะนิทาน ในมือถือแผ่นผ้าไหมพรม อยู่ ๑ ผืนในลักษณะเหมือนถือหนังสือ)</p> <p>๖๒. ก้อย: พี่อนุบาลสาม ๒ คน อนุบาลสอง ๑ คน , (มองไปที่ พี่ โม่ และตนเอง เป็นพี่อนุบาลสาม และ มดแดง ซึ่งอยู่อนุบาล สอง)</p> <p>๖๓. ก้อย และมดแดง (ยืนถือผ้าคนละมุม)</p> <p>๖๔. ก้อย และมดแดง: ฉันเป็นปลาอาศัยอยู่ในน้ำ ฉันมีคิลิไว้คอย ป้องกันภัย, (ร้องเป็นเพลง ขณะเปิดผ้าคลุม โดยการถือชาย ผ้าคนละด้าน แล้วค่อยๆยกผ้าคลุมขึ้นลงเบาๆ)</p> <p>๖๕. แสตมป์: กาลครั้งหนึ่งมีแม่ไก่กับลูกไก่ อาศัยอยู่ในบ้านปลายนา .... แม่ไก่ออกไปหากิน เลี้ยงชีพ ... พ่อไก่อยู่บ้าน ...แล้วก็มี , (เสียงค่อยๆ เบาลงจนแทบไม่ได้ยิน) “</p> <p>๖๖. แสตมป์ (นึกเรื่องที่จะเล่าต่อไปไม่ได้)</p> <p>๖๗. มดแดง: นี่ไม่ใช่ปลาบู่ทองนี่</p> <p>๖๘. ก้อย (เริ่มลุกขึ้นมาจากด้านหน้าโต๊ะ แล้วหยิบผ้าคลุมขึ้นมา เพื่อจะคลุมผ้าบนโต๊ะนิทาน)</p> <p>๖๙. ก้อย: ไตสุเกะ มานี่ จับนี้ไว้ , (ดึงปลายผ้าด้านหนึ่งให้กับไตสุ เกะที่กำลังนั่งดูนิทานอยู่ข้างๆ)</p> <p>๗๐. ก้อย: มาจับนี่ เดี่ยวพี่จะถือนี้, (ส่งปลายผ้าด้านตรงข้ามให้ไตสุ เกะ)</p> <p>๗๑. ก้อย: ครูช่วยร้องหน่อยนะ , (ถือปลายผ้าคนละด้านกับไตสุเกะ)</p>	กำหนดความหมาย

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>๗๒. มดแดง: ไม่เอา หยุด หยุด หยุด , (เข้ามาข้างๆ ไตสุเกะ และดึงปลายผ้าที่ไตสุเกะถืออยู่ มาถือเอง)</p> <p>๗๓. ก้อย มดแดง: ฉันเป็นปลาอาศัยอยู่ใน...., (เสียงเบาหลงไม่ได้ยิน....) ฉันมีคิลิปไว้คอยป้องกันภัย ...,(เสียงเบาหลงไม่ได้ยิน..)</p> <p>๗๔. ก้อย (วางผ้าลงกับพื้นด้านหลังโต๊ะนิทาน แล้วหยิบตุ๊กตาไก่ขึ้น)</p> <p>๗๕. ก้อย : กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีแม่ไก่ กับ ลูกไก่ แม่ไก่อยู่บ้านทำอาหารให้ทุกคนได้กิน , (จับตุ๊กตาไก่ทำท่าเหมือนทำงานกับอุปกรณ์ต่างๆ บนโต๊ะ)</p> <p>๗๖. ก้อย (เล่นอยู่อย่างนั้นสักครู่ โดยไม่ได้เล่าอะไรต่อไป)</p> <p>๗๗ มดแดง และเพื่อน (เริ่มลุกขึ้นเดิน)</p> <p>๗๘. ก้อย : โอเค โอเค เดี่ยว, (บอกเพื่อน ที่กำลังลุกขึ้น)</p> <p>๗๙. มดแดง: คราวนี้ต้องเล่นละครกัน ๓ คน, (บอกพี่ก้อย พร้อมเดินไปหยิบผ้าคลุมอีกครั้ง)</p> <p>๘๐. ก้อย : เดี่ยวอย่าเพิ่งเล่น</p> <p>๘๑. มดแดง : ต้องเตรียมตัวอะไรบ้าง</p> <p>๘๒. ก้อย (มองไปรอบๆ เห็นไตสุเกะยังไม่ใส่ชุด)</p> <p>๘๓. ก้อย : ต้องใส่ชุดก่อน ,นี่ไตสุเกะมานี่ มาใส่ชุดก่อน</p> <p>๘๔. มดแดง : ใครเป็นคนผอมยาว , (ช่วยผูกผ้าให้กับแสตมป์)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>
<p>ถามถึงผู้เล่นละคร ที่เคยเห็นคณะครูเล่นให้ดู</p> <p>๘๕. มดแดง : ผูกอย่างนั้นะ , (หมุนผ้าให้ ชายผ้ามาอยู่ด้านหน้า)</p> <p>๘๖. แสตมป์ มดแดง และ ก้อย (เดินไปนั่งที่ ด้านหลังโต๊ะนิทาน)</p> <p>๘๗. มดแดง : เป็นคนอ่านบท , (หยิบแผ่นผ้าไหมพรม แล้วยื่นให้กับแสตมป์)</p> <p>๘๘. แสตมป์ (ไม้รับแผ่นผ้าไหมพรม)</p> <p>๘๙. มดแดง : เป็นคนอ่านบท (ยื่นแผ่นผ้าไหมพรมให้ แสตมป์อีกครั้ง)</p> <p>๙๐. มดแดง : แสตมป์ จะอ่านบทหรือเปล่า</p> <p>๙๑. ก้อย และ แสตมป์ (จัดโต๊ะนิทานอีกครั้ง หยิบตุ๊กตาบางตัวลง)</p> <p>๙๒. มดแดง : มีต้นโพธิ์ทอง , (พรางเดินไปหาบางอย่าง แล้วหยิบตะกร้าไม้บิล็อคใหญ่ มาตั้งที่ใกล้ๆโต๊ะ)</p> <p>๙๓. มดแดง : ใครเป็นแม่ไก่ ใครเป็นลูก</p> <p>๙๔. ก้อย มดแดง และ แสตมป์ (ถือตุ๊กตาไก่คนละตัว)</p>	<p>แนะนำตนเอง</p>

ข้อมูลสถานการณ์การเล่น	ประเภทคำพูดกับตนเอง
<p>๙๕. แสตมป์ : พ่อไก่ ... , (พูดไม่ได้ยิน) .. มีตัวหนึ่งไม่สบาย คุณแม่บอกว่าให้ไปหาหมอ ให้พี่พาไป .. , (พูดไม่ได้ยิน).. มีลูกหนึ่งตัว ...., (หันตึกตาไปทางมดแดง)</p> <p>๙๖. ก้อย : หมอบอกว่า ให้นอนพักผ่อนไม่ให้ไปที่ไหน</p> <p>๙๗. มดแดง : โอเค , (จับตึกตาของตนเอง ผงกหัวรับคำ)</p> <p>๙๘. แสตมป์ : หมอบอกว่า เป็นไข้ เมื่อบานนี้ ให้อินยานี่ , (จับตึกตาทำท่าหยิบบางอย่าง แล้วยื่นให้)</p> <p>๙๙. มดแดง : ขณะแม่ไก่ออยู่บ้านคนเดียว มีผู้หญิงคนหนึ่งเข้ามาในบ้าน แม่ไก่อตกใจมาก ....</p> <p>๑๐๐. ก้อย : มีหมาป่าเข้ามาในบ้าน โปกผ้าที่หัว เอาขนมปังมาให้กิน (ทั้งสามคนเหมือนจะนึกอะไรไม่ออก)</p> <p>พี่โมที่เล่นอยู่ที่อีกมุมหนึ่ง เซ็นเก้าอี้ที่หงายขึ้นมาชวนแสตมป์ไปเล่นด้วย แสตมป์ดูอยู่หลายครั้งแล้ว ก็ลุกขึ้นไปเล่นด้วย</p>	<p>ช่วยเติมจินตนาการให้กลายเป็นจริง</p>

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวธนวรรณ วิศรุตานันท์ เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2517 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2537 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา สาขาการศึกษาปฐมวัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2542 และจบการศึกษาในปีการศึกษา 2545 ปัจจุบันทำงานในตำแหน่งผู้จัดการที่โรงเรียนอนุบาล เลิศวินิต จังหวัดนนทบุรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย